

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

**AİLE İÇİ İLETİŞİM ÇATIŞMALARININ TEMEL ATIF HATASI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NERMİN AKGÜN KANDEMİR

İstanbul, 2019

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

**AİLE İÇİ İLETİŞİM ÇATIŞMALARININ TEMEL ATIF HATASI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NERMİN AKGÜN KANDEMİR

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi EMEL GÜLER YILMAZ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HALKLA İLİŞKİLER Anabilim Dalı KİŞİLERARASI İLETİŞİM Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Nermin Akgün Kandemir'nın AİLE İÇİ İLETİŞİM ÇATIŞMALARININ TEMEL ATIF HATASI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 8.08.2019 tarih ve 2019-25/6 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ..02../..09../..2019.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi EMEL YILMAZ	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. MUKADDER ÇAKIR	
3.	Jüri Üyesi Doç. Dr. HİLAL ÖZDEN ÖZDEMİR ÇAKIR	

Özet

İletişim sürecinde çeşitli çatışmaların yaşanması normaldir. Önemli olan çatışmayı yönetmek ve çözebilmektir. Çatışmanın doğru yönetilmesi ise tarafların birbirlerini doğru anlamalarından geçmektedir. Aile içi iletişim sürecinde aile üyeleri birbirlerini doğru anladıklarında olası çatışmaları yönetebilmeleri ve çözebilmeleri mümkün olmaktadır. Temel atıf hatası kısaca karşıdaki kişinin davranışlarını gözlemlerken onun bu davranışlarının nedenlerine ilişkin çıkarım yapıldığında durumsal etmenlerin rolünü küçümseme kişisel faktörlerin rolünü ise abartma eğilimidir. Bu nedenle aile içi iletişim süreçlerindeki yaşanan iletişim çatışmaları sırasında üyelerin birbirlerinin davranışlarını anlamlandırırken temel atıf hatası yapıp yapmadıklarının araştırıldığı bu çalışmada ilk bölümünde aile, aile içi iletişim, kişilerarası iletişim ve temel atıf hatası konuları kavramsal boyutta açıklanmıştır. İkinci bölümde ailede kişilerarasında yaşanan iletişim çatışmaları ve atıf hataları ile ilgili kavramsal açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde aile içi iletişim çatışmaları yaşayan ailelerle derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler fenomenolojik analiz yöntemi ile analiz edilmiş, aile bireylerinin anlatımlarındaki çatışma hikâyeleri ve bu hikâyelerdeki tarafların çatışma sırasındaki tutumları ile çatışma türleri tespit edilip anlatıcıların ifadelerindeki atıflar yakalanmaya çalışılmıştır. Çatışma sırasındaki atıfların içsel mi dışsal mı olduğu analiz edilmiştir. Bu noktadan yola çıkılarak temel atıf hatası yapıp yapmadıkları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi İletişim, İletişim Çatışmaları, Temel Atıf Hatası, Kişilerarası İletişim

Abstract

It is normal to experience various conflicts in the communication process. The important thing is to manage and resolve the conflict. The correct management of the conflict is the understanding of each other correctly. When family members understand each other correctly, it is possible to manage and resolve potential conflicts during the family communication process. Briefly, the fundamental attribution error is the tendency to underestimate the role of situational factors and to overestimate the role of personal factors when inferring the causes of those behaviors while observing the behavior of the other person. Therefore, in the first part of this study, whether the members make basic attribution errors while making sense of each other's behaviors during communication conflicts in the family communication processes, family, family communication, interpersonal communication and fundamental attribution error issues are explained conceptually. In the second part, conceptual explanations about communication conflicts in the family and attribution error are given. In the third part, the data obtained through in-depth interviews with families living in family communication conflicts are analyzed with phenomenological data analysis, the stories of conflict in the narratives of the family members and the attitudes of the parties in these stories during the conflict and the types of the conflicts are tried to be captured. Attribution errors are analyzed whether they are internal or external during the conflict. From this point, it is examined whether they make a fundamental attribution error or not.

Key Words: Family Communications, Conflict in Family, Fundamental Attribution Error, Interpersonal Communications

İÇİNDEKİLER

Sayfa no:

Özet	III
Summary.....	iV
İçindekiler.....	v
Şekiller listesi.....	xi
Tablolar listesi.....	xi
Kısaltmalar.....	xi
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMASAL GİRİŞ: AİLE İÇİ İLETİŞİM, KİŞİLERARASI İLETİŞİM VE TEMEL ATIF HATASI

I.AİLE İÇİ İLETİŞİM	3
1. İletişim Kavramı	3
1.1.İletişimin Tanımı	4
1.2. İletişim Süreci ve Öğeleri.....	5
1. 3. İletişim Türleri	10
2. Aile İçi İletişim Kavramı	12
2.1. Ailenin Tanımı	14
2.1.1. Aileyi Formuna Göre Tanımlama: Yapısal Tanımlar	17
2.1.2. Aileyi Fonksiyonu Doğrultusunda Tanımlama	19
2.1.3.Ailedeki Etkileşime Göre Tanımlama: Transaksiyonel Tanımlar	22
2.2. Aile İletişiminin Tanımı	23
2.3. Aile Fonksiyonlarının Modelleri.....	32
2.3.1. Olson'un Çembersel Modeli	32
2.3.2.Aile Fonksiyonlarında McMaster Model	38
2.4. Aile Alt Sistemlerinde İletişim	39
2.4.1. Eşler Arası iletişim	39
2.4.2. Ebeveyn- Çocuk İletişimi	40

2.5. Aile İletişim İklimleri	43
2.6. Aile İletişim Standartları.....	46
2.7. Aile Etkileşim Kalıpları	47
2.7.1.Aile Etkileşim Ağları	48
2.7.2.Aile Ritüelleri ve Rutinleri tanımı	49
2.8.Aile İletişiminde Teorik Perspektifler.....	50
2.8.1. Aile Sistemleri Teorisi	50
2.8.2. Sembolik Etkileşimcilik Teorisi	52
2.8.3. Sosyal Öğrenme Teorisi	54
2.8.4. Bağlanma Teorisi	56
2.8.5. Diyalektik Perspektif	57
II. KİŞİLERARASI İLETİŞİM	58
1. Kişilerarası İletişimin Tanımı	58
2.Kişilerarası İletişim Çeşitleri	59
2.1. Sözlü iletişim	59
2.2.Sözsüz iletişim	60
3. Kişilerarası İletişimde Empati	61
4. Kişilerarası İletişim Teorileri.....	62
4.1. Fonksiyonel Teori	62
4.2.İlişkisel İletişim Teorisi.....	63
4.3.Karşılıklı Anlam Yönetimi	64
4.4. İletişim Yeterliliği Teorisi	65
4.5. İlişkisel Diyalektik Teorisi	66
4.6. Sosyal Alışveriş Teorisi	67
4.7. Sosyal Nüfuz Teorisi	68
4.8. Belirsizlik Azaltma Teorisi	68
4.9. Bağlılık Teorisi.....	69
4.10. Atıf Teorisi	70
III. TEMEL ATIF HATASI	71
1. Atıf Teorisi Tarihsel Perspektif.....	71
2. Atıf Teorisinde Kuramlar	72

2.1.Heider'in Naif Psikoloji Kuramı	72
2.2. Kelley'in Nedensellik Yükleme Kuramı	74
2.3. Jones ve Davis Uyuşan Çıkarsamalar Kuramı	78
2.4.Weiner'in Başarı Motivasyonu Kuramı	79
IV. ATIFLARIN İLETİŞİM SÜRECİNE ETKİSİ.....	81

İKİNCİ BÖLÜM

AİLEDE KİŞİLERARASINDA YAŞANAN İLETİŞİM ÇATIŞMALARI VE BU ÇATIŞMALARDAKİ TEMEL ATIF HATALARI

I.AİLE ETKİLEŞİM SÜREÇLERİ: GÜÇ, KARAR ALMA VE ÇATIŞMA.....	82
1. Gücün Tanımı	83
2.Ailelerde Karar Verme	83
2.1.Ailede Karar Verme Modelleri ve Biçimleri	84
2.1.1.Turner'ın Karar Verme Stilleri	84
2.1.2. Settle'ın Karar Verme Modeli	86
3. Ailede Çatışma.....	87
II. AİLEDE KİŞİLERARASI İLETİŞİMİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER	89
1. Algının Etkisi	89
2.Duyguların Etkisi	90
3.Kişiliğin Etkisi	91
4. Benlik	92
5. Kişilerarası Tutumlar	93
6.Kültürün Rolü	94
7. Kuşak Farklılığı	94
8. Ekonomik Koşulların Etkisi	95
III. AİLEDE HATALI BİLİŞSEL ÇIKARIMLAR EKSENİNDEKİ İLETİŞİM ENGELLERİ	96

1. Dilsiz Bilgilendirme ve Halo Etkisi	96
2. Varsayılan Kişilik Teorisi	97
3. Özellik Atfetme	98
4. Kehanet Teorisi.....	98
5. Kalıplaşmış Düşünce	99
6. Zihin Okuma	100
7. Açık Sadakati	101
8. Kişiselleştirme	102
9. Örtülü Anlamlar	102
10. Atıf(Yükleme) Yanlılığı	103
IV. AİLE İÇİ İLETİŞİM ÇATIŞMALARINDA SINIFLAMALAR	104
1. Harary ve Batell'in İletişim Çatışmaları Modeli	104
2. Transaksiyonel Analize Göre İletişim Çatışmaları	106
3. Gibb'e Göre İletişim Çatışmaları	109
4. Norton'a Göre İletişim Çatışmaları	112
5. Dökmen'e Göre İletişim Çatışmaları	113
V. AİLEDE ÇATIŞMA DESENLERİ	113
1. Ailede Çatışma Konuları	114
2. Ailede Çatışma Sıklığı	116
3. Ailede Çatışma Stratejileri ve taktikleri	118
4. Ailede İki Ögeli Çatışma	118
5. İkili Ögenin Ötesi: Aile Grubunda Üçgenleşme	120
6. İkili Çatışmanın Tüm Aile Sistemleri Üzerine Etkisi	122
VI. AİLEDE YAŞANAN İLETİŞİM ÇATIŞMALARINDAKİ	
TEMEL ATIF HATALARI	123
1. Temel Atıf Hatası	123
1.1. Temel Atıf Hatasında Aktör –Gözlemci Etkisi	124
1.2. Temel Atıf Hatasında Yanlış Yaygınlık Bilgisi	125
1.3. Temel Atıf Hatasında Kendine Hizmet Eden Yüklemeye Yanlılığı	126

VII. AİLE İÇİ İLETİŞİMDE TEMEL ATIF HATASININ SONUÇLARI 127

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

1. Araştırmanın Amacı	129
2. Araştırmanın Önemi	129
3. Araştırmanın Kapsamı	130
4. Araştırmanın Türü	130
5. Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği	131
5.1. Fenomenolojik Yöntem	131
5.2. Görüşme Tekniği	132
6. Anakütle ve Örneklem	133
6.1. Araştırmanın örneklem seçim tekniği	133
6.1.1. Amaçsal(monografik) seçim tekniği	133
7. Araştırmanın veri toplama aracı	134
8. Kullanılan analiz tekniği	134
9. Araştırmanın Hipotezleri.....	135

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

1. Görüşülen Aile Üyelerinin Çatışma Hikâyelerindeki Çatışmalarının Analizi Ve Temel Atıf Hataları	136
1.1. Birinci ailenin birinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	136
1.2. Birinci ailenin ikinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	137

1.3. Birinci ailenin üçüncü bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	138
1.4. İkinci ailenin birinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	138
1.5. İkinci ailenin ikinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	139
1.6. Üçüncü ailenin birinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	141
1.7. Üçüncü ailenin ikinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	142
1.8. Dördüncü ailenin birinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	143
1.9. Dördüncü ailenin ikinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	144
1.10. Beşinci ailenin birinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	145
1.11. Beşinci ailenin ikinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri	146
2. Aile Bireylerinin Çatışma Hikâyelerindeki Çatışma Ortamı, Çatışma Türü ve Atıf Şekillerine İlişkin Tablolar.....	148
2.1. Hikâyelerdeki İletişim Ortamları ve Çatışma Türleri	148
2.2. Yapılan Atıf Türleri	150
2.3. Çatışma Türleri ve Atıf Şekilleri.....	152
SONUÇ	155
Mülakat Formu	157
KAYNAKLAR	158

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa no:

Şekil:1. Temel İletişim Süreci.....	6
Şekil:2. Aile Fonksiyonlarının Çembersel Modeli.....	37
Şekil:3. Konuşma ve Uyma Yönelimlerine göre Aile Türleri.....	44

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Olson'un Aile Fonksiyonu Çembersel Modelinde Aile Uyumunun seviyeleri.....	33
Tablo 2 : Olson'un Aile Fonksiyonları Çembersel Modelinde Aile Bağlılığı Seviyeleri.....	35
Tablo 3: Görüşülen Ailelerde Anlatılan çatışmalardaki İletişim Ortamı ve Yaşanan Çatışma Türleri.....	149
Tablo 4: Görüşülen Ailelerde Birey Bazında Yapılan Atıf Türleri ve Atıf Hataları.....	151
Tablo 5: Görüşülen Bireylerin anlatımındaki Çatışmaların Sınıflaması ve Atıf Şekilleri.....	153

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı

GİRİŞ

Aile toplumu oluşturan en küçük sosyal birimdir. Ailenin sağlıklı olması toplumun sağlıklı olacağı anlamına gelir. Aile aynı zamanda sosyal bir gruptur. Her sosyal grupta olduğu gibi ailede de bu nedenle grup ilişkileri ve dinamiklerinin varlığından bahsedilebilir. Grup ilişkileri demek birden fazla kişinin birbiri ile iletişim ağı içinde olduğu bir süreci işaret ettiğinden aile içi iletişimi bir kişilerarası iletişim süreci olarak değerlendirmek olağandır. Kişiler arası iletişim sürecinin sağlıklı işleyebilmesinde iletişim sürecindeki olumlu ilişkiler kadar kişilerin yaşadıkları çatışma süreçlerini de sağlıklı yönetebilmeleri son derece önemlidir. Bunun nedeni çatışma olgusunun ilişkilerde olağan ve normal bir süreç olmasıdır. Çatışma çoğu zaman doğru yönetildiğinde ilişkilerin güçlenmesi için gerekli bir süreçtir aynı zamanda. Çatışmanın doğru yönetilmesi tarafların birbirlerini en iyi şekilde anlamalarından geçmektedir. Burada ifade edilen “anlama” aslında kişilerin diğerinin davranışlarının nedenlerine ilişkin yüklemiş oldukları anlamlardan oluşmaktadır. Halk arasında tabir edilen “söylediklerimiz karşımızdakinin anladığı kadardır” ifadesi aslında bu anlamda davranışların anlamlarına atfedilen çıkarsamalara işaret etmektedir. İletişim sürecinde kişi ne söylerse ya da yaparsa yapsın bir ölçüde iletişime geçtiği karşıdaki kişinin kendisinin davranışlarının nedenlerini kendi zihin haritasında nasıl anlamlandırdığı iletişim sürecinin yönünü bir ölçüde belirlemektedir. Bu noktada çatışma gibi anlaşmazlık barındıran süreçlerde ise bu davranışa anlam yüklemenin nasıl yapıldığı çok daha fazla önem kazanmaktadır. Çatışma sırasında bireylerin diğerinin davranışlarının nedenlerini kendi bilişsel çıkarımlarında hangi nedene bağlayacakları konusundaki seçimleri iletişim çatışmasının akıbetini belirleyebilir. Fritz Heider’ a göre insanlar başkalarının davranışlarının nedenlerini açıklarken içsel(kişisel özellikler) ve dışsal (durumsal etmenler) atıflar yapmaktadırlar. Ona göre her birey naif(profesyonel olmayan) bir psikolog gibi diğer insanların davranışlarının nedenlerine ilişkin çıkarımlar yapmaktadır¹. Ross (1977), ise insanların bunu yaparken eğer diğerini gözlemliyorsa daha çok içsel atıflar yapmaya eğilimli olduğunu, kendini gözlemlerken ise daha çok durumsal etmenlere dış koşullara atıf yapmaya eğilimli olduklarını söyleyerek “temel atıf hatası” kavramını öne sürmüştür².

¹ Fritz Heider, **The Psychology Of Interpersonal Relations**, New York : John Wiley & Sons, Inc., 1958.

² Lee D. Ross, Teresa M. Amabile, and Julia L. Steinmetz, “Social Roles, Social Control, and Biases in Social-Perception Processes”, **Journal of Personality and Social Psychology** 1977, Vol. 35, No 7, 485-494. S.491.

Ross' a göre yaygın olarak insanlar atıf hatası yapmaya eğilimlidirler³. Literatürde çokça yer alan atıf konusu aile içi iletişim çatışmaları süreci bakımından incelenecek olup, oldukça basit olan bu bilişsel hatanın aile gibi önemli bir kurumun ilişki ve iletişim dinamiklerini olumsuz etkilemesi açısından irdelenecektir.

Araştırmanın ilk bölümünde aile, aile içi iletişim, kişilerarası iletişim ve temel atıf hatası konuları açıklanmıştır. İkinci bölümde ailede kişilerarasında yaşanan iletişim çatışmaları ve atıf hataları ile ilgili kavramsal açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde aile içi iletişim çatışmaları yaşayan ailelerle derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler fenomenolojik analiz yöntemi ile analiz edilmiş, aile bireylerinin anlatımlarındaki çatışma hikâyeleri ve bu hikâyelerdeki tarafların çatışma sırasındaki tutumları ile çatışma türleri tespit edilip anlatıcıların ifadelerindeki atıflar yakalanmaya çalışılmıştır. Çatışma sırasındaki atıfların içsel mi dışsal mı olduğu analiz edilmiştir.

³ Bertram Gawronski, “**Fundamental Attribution Error**”, University of Texas at Austin, January 2007.s.367. erişim tarihi: 17.07.2019. https://www.researchgate.net/publication/281179007_Fundamental_Attribution_Error

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL GİRİŞ: AİLE İÇİ İLETİŞİM, KİŞİLERARASI İLETİŞİM VE TEMEL ATIF HATASI

I. AİLE İÇİ İLETİŞİM

1. İletişim Kavramı

İletişim, tüm canlıların belirli ortak unsurlarla anlaştığı bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle iletişim sadece insanları kapsamaz, aslında tüm canlıları kapsar⁴.

Latince'deki "comminus" sözcüğünden türetilmiş "communication" kelimesinin karşılığı dilimizde "iletişim" sözcüğü olarak kullanılmaktadır. Kelimenin Latince' deki anlamında belli bir ortaklık, toplumsallaşmış olmak, birliktelik ifade edilmektedir. Bu durumda iletişim, kişilerarası (interpersonel) bir süreç olmanın yanı sıra aynı zamanda toplumsal (interaktif) düzeyde bir süreç olarak değerlendirilmektedir⁵.

İletişim kavramı çeşitli disiplinlerin inceleme konusu olmuştur. Bu nedenle Gürüz ve Eğinli, iletişim kavramının, farklı bilim dallarına ve farklı bakış açılarına göre birbirinden farklı birçok tanımının yapılmış olduğunu ifade ederler⁶.

Sosyolog Charles Cooley, iletişimin, insan ilişkilerinin içinde bulunan bir mekanizma olduğunu, bu mekanizmaların insanlar tarafından geliştirilen zihindeki belli semboller şeklinde bireylerin bu sembolleri mekân içinde iletip zaman içinde koruyabilmeleri için gerekli bir yol olduğunu ifade etmektedir⁷. Görüldüğü üzere iletişim genel anlamda taraflar arasındaki içsel duygu ve düşüncelerin ifadesi için ortak anlamlardan oluşan çeşitli sembolleri kapsamaktadır. Bu nedenle iletişimin bireylerin seslere veya belli bedensel hareketlere yükledikleri ortak anlamların çerçevesinde birbirlerini anlamalarını sağlayan bir araç olduğu da söylenebilir.

⁴ Orhan Gökçe, **İletişim Bilimine Giriş**, 5.basım, Ankara: Turhan Kitabevi, 2003, s.7.

⁵ Metin İnceoğlu, **Tutum-Algı-iletişim**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2000, s.133.

⁶ Demet Gürüz ve Ayşe T. Eğinli, **Kişilerarası İletişim. Bilgiler-Etkiler-Engeller**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2012, s.5.

⁷ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, 2. Basım, Ankara :Pozitif Matbaacılık, 2005, s.33.

1.1. İletişimin Tanımı

İletişim günlük kullanıma en yakın anlamıyla ifade edilecek olursa, temelde kişilerarasındaki bir bilgiyi paylaşma eylemini işaret etmektedir. İletişim kavramının sosyolojik açıdan yapılan tanımında, düşünce ve duyguların, bireyler, toplumsal gruplar ya da toplumlar arasında işleyen bir süreç olduğu ve bu toplumsal etkileşim sürecinin kelimeler, el, kol hareketleri, yazı, ya da görüntü gibi çeşitli araçların değiş tokuş edilmesi ile işlediği görülmektedir⁸.

Oskay iletişimi, “*Birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimleri*” olarak tanımlamıştır⁹. Raymond ise iletişimi, “*en yalın biçimde bilgi, düşünce ve davranışların aktarılması süreci*” olarak tanımlamaktadır¹⁰.

Elitok’ a göre iletişimin farklı tanımları şu şekilde anlatılmaktadır¹¹: “*Rogers ve Chaffee(1983) iletişimin bağımsız bir akademik disiplin olduğunu ileri sürmektedirler. Leavitt (1978)'e göre iletişim, insanların çevrelerini etkileme kanalı ve değişim mekanizmasıdır. Swensen (1973) iletişimi, iki ya da daha fazla sayıdaki insan arasındaki sesler, yüz ifadeleri, mimikler ve vücut hareketleri yoluyla iletilen ve anlam taşıyan her şeyi içeren bir kavram olarak tanımlar. Bu anlamda iletişim kişilerarası etkileşimin temel ögesidir. Roloff (1987)'a göre iletişim; sembollerini üretme, aktarma ve yorumlamayı içerir. Tubbs ve diğ. (1974) iletişimi bir anlam yaratma ve iletme süreci olarak tanımlamaktadır. Reich ve Adcock (1976)'a göre iletişim süreci kimin, neyi, nasıl ve ne etki ile söylediğidir. Scott (1962) iletişimi kökenleri psikolojik temellere dayanan sosyal bir olgu olarak ele alır. Bunun temelinde sosyal etkileşim vardır. Cartier ve Harward (1953) e göre iletişim bilgi ve mana aktarımıdır. Cüceloğlu (1979), iletişimi iki birim arasında birbirine ilişkin mesaj alış-verişi olarak tanımlamıştır*”.

Görüldüğü üzere iletişimin çok sayıda tanımı yapılmıştır ve her geçen gün yeni tanımlar yapılmaktadır. Merten 1977 ‘de iletişimin 160’tan fazla tanımı olduğunu

⁸ Haluk Yüksel, “İletişim Kavramı ve Tanımı, Uğur Demiray(ed.),**Genel İletişim**, Ankara: Pegem Yayınları, 2007,s.7.

⁹ Ünsal Oskay, **İletişimin ABC’Sİ**, İstanbul:Simavi Yayınları, 1992, s.15.

¹⁰ Raymond Williams, **Communications**, London: Penguins Books, 1977, s.9.

¹¹ Ayşe Elitok,“Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin İletişim Çatışmalarına Girmeye Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma”**Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000. S.4.

söylemiştir. Ardından bugüne değin yazılı kaynakların taranması sonucu kelimenin 4560 kullanım alanı derlenmiştir. Bunların içinden en temel 15 tanımı belirlenmiştir. Bu tanımlardan bazıları¹²: “*Düşüncenin sözel olarak (konuşma ile) karşılıklı değiş tokuşu; İki kişinin birbirini anlaması, insanın karşısındakine kendini anlatabilmesi; Organizma düzeyinde bile olsa ortak davranışa olanak veren etkileşim*” şeklindedir. Özkan ise çok daha yalın ve basit bir tanım yaparak iletişimi şu şekilde anlatır : “*Duygu, düşünce ve bilgileri çeşitli yollarla başkalarına aktarma ve anlamlandırma sürecine iletişim denir*”.¹³

Tüm bu farklı bakış açıları ve tanımlamaların yanı sıra iletişimle ilgili en kabul gören ifade biçimi ise Türksezer’in anlattığı şekildedir. Bu anlatım biçimine göre iletişimde, düşünceleri belirli sembollerle anlatan bir verici ve bu sembolleri çözümleyip algılayan bir alıcı olmalıdır. İletişim, bir aktarım diğer deyişle iletim süreci olarak değerlendirilmektedir. Burada aslında vericiden alıcıya, alıcıdan da vericiye doğru işleyen iki aşamalı bir süreç olmaktadır. İlk aşamada, anlamlandırma olmaktadır. Bu noktada verici yani kaynak mevcut durumu değerlendirmeli ardından amacına uygun mesajları zihinsel olarak oluşturmalıdır. Zihinsel olarak oluşturulan mesajlar kodlanır ve gönderilir. İkinci aşamada ise, alıcının yani hedefin mesajı algılaması, kodlanmış mesajı açması, ardından bu mesajı yorumlaması, yorumlanan mesajın cevabının bu defa alıcı tarafından kodlanması ve geri gönderilmesi süreçleri işlemektedir¹⁴.

1.2. İletişim Süreci ve Öğeleri

Kişilerarası iletişim mesajların ve bu mesajlarda yüklü olan anlamların karşılıklı olarak gidip geldiği bir süreçtir. İletişim sürecinde mesajlar farklı yollarla ve araçlarla gönderilebilir. İletişim sürecinin temeli sayılan bazı yapılar-öğeler bulunmaktadır. Bu öğeler arasında işleyen edimler iletişim süreçleri olarak tanımlanır¹⁵.

Genel olarak anlatılacak olunursa; “*İletişim süreci diğer kişilerle paylaşacak bilgi, duygu ve düşüncesi olan kaynağın, simgeler bütünü olarak ifade edilebilen iletiyi düzenleyerek, iletmek istenenlerin hedefi olan alıcıya, iletinin gönderilmesini sağlayan*

¹² Nursel Telman ve Pınar Ünsal, **İnsan İlişkilerinde İletişim**, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri, İstanbul, 2005,s.19.

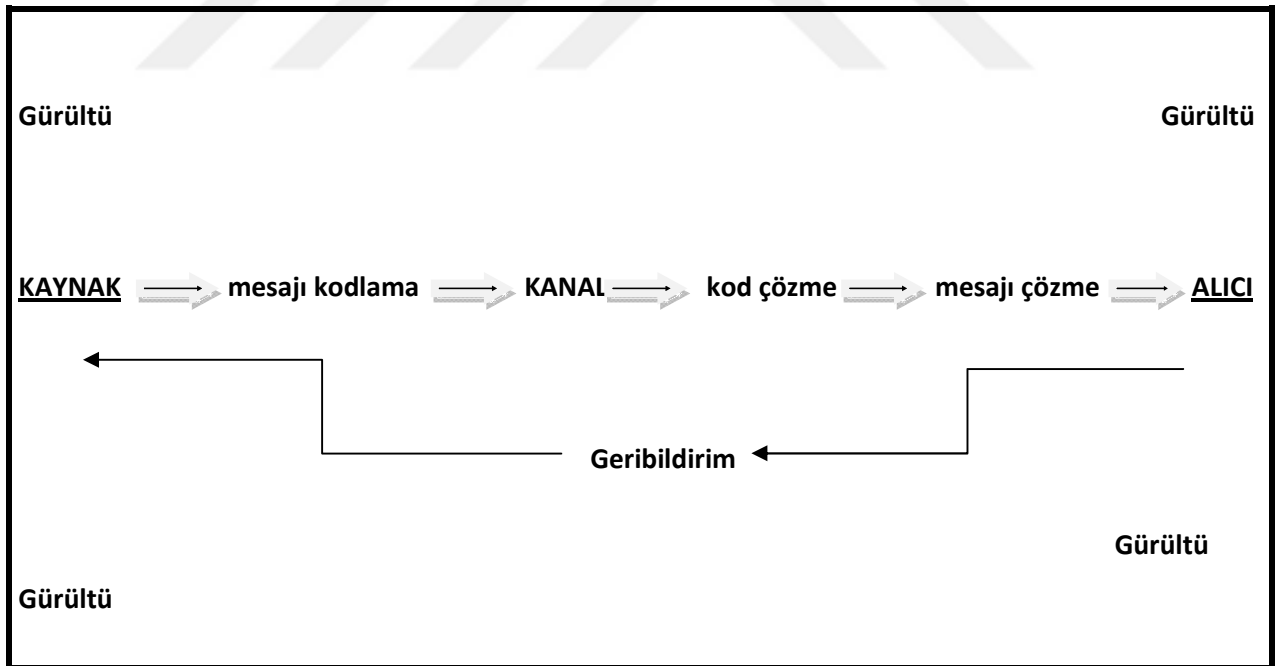
¹³ Mustafa Özkan, **İnsan İletişim ve Dil**, Akademik Kitaplar, İstanbul,2009,s.78.

¹⁴ Büşra Türksezer, “*Sözlü ve Sözsüz İletişimde Liderlerin Mesajları Kullanımının İtibar ve İmaj Yönetimine Etkisi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, İstanbul,2012). Ss.16-17.

¹⁵ Alim Kaya, **İnsan İlişkileri ve İletişim**, Pegem Akademi, Ankara.2018,s.6.

bir kanal aracılığı ile ulaştırılmasını ifade etmektedir¹⁶ ” şeklinde bu süreci tanımlayabiliriz. İletişim en basit biçimiyle anlatılmak istenen düşünceleri belirli sembollerle anlatan bir gönderici ile bu simgeleri çözümleyip algılayan bir alıcıdan oluşur. Burada hedeflenen mesajı gönderen kişinin düşüncelerinin alıcıda anlaşılır bir şekilde oluşturmasıdır. Bu aslında insancıl haberleşmenin evrensel özüdür. İletişimde konu olan unsur, alıcının duyu organlarını harekete geçiren ardı ardına sıralanan bir sürü sembolü içermektedir. Veri şeklinde kodlanmış olan bu içerik her zaman fiziki, sosyal ve psikolojik özellikleri barındırır. Bu özellikler hem göndericinin, hem de alıcının davranışlarını düzenleyip, davranışların anlamlandırılması ve eylemlere dönüşmesini sağlamaktadır. İletişimde karşılaşılan en önemli problem, çoğu zaman ortaya çıkan belirsizlik olmaktadır. Mesaja ilişkin bir belirsizlik olduğunda gönderici ve alıcı arasında gerilim oluşmaktadır. Oluşan bu gerilim karşılıklı olarak iletilmektedir¹⁷. İletişimde oluşan bu gerilim iletişim sürecini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. İletişim süreci çeşitli şekillerde şemalaştırılmıştır. En genel ve temel kabul edilebilecek biçimiyle iletişim süreci şu şekildedir:

Şekil:1. Temel İletişim Süreci

Kaynak: Demet Gürüz ve Ayşe T. Eğinli, **Kişilerarası İletişim. Bilgiler-Etkiler-Engeller**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2012,s. 8.

¹⁶ Demet Gürüz ve Ayşen T.Eğinli, **Kişilerarası İletişim. Bilgiler-Etkiler-Engeller**,Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2012, s.8.

¹⁷Cem İnal Aşkun, **Yönetimde Haberleşme**, Eskişehir,1976, ss. 13-14 .

Kodlama: Kodlama belli simgeleri kullanarak mesajları yollamaktır¹⁸. Kodlama süreci, başka bir ifade ile kaynağın zihninde oluşan düşüncelerini (anlamları) başkaları tarafından algılanabilir ve anlaşılabilir örgütlenmiş simge sistemlerine (kodlara) dönüştürülmesi işlemidir. Bu aşama iletişimin başarılı olması için en önemli aşamalardan biridir. Çünkü bu dönüştürme işleminde yararlanılan sözel ya da sözsüz simgelerin, kendi başına bir anlamları yoktur. O halde kaynak öncelikle hedefle ortak düz anlamları içeren uzlaşmış bir simge sistemine başvuracaktır¹⁹.

Kodlama bir diğer anlatıma göre bir bilginin, düşüncenin veya duygunun iletmeye uygun ve hazır bir ileti şekline çevrilmesidir²⁰. Gönderici, iletmek istediği bilgileri bir dizi sembole çevirerek, sinyaller şeklinde kodlamaktadır. Kodlama olmadan, bilgilerin bir kişiden diğerine aktarılması mümkün değildir. Gönderici iletişim sürecinde alıcının kendisi ile aynı anlamları yükleyeceği sembolleri ve hareketleri kullanmalıdır. İletişimin gerçekleşmesinde engel oluşturan veya yanlış anlamaların ortaya çıkmasına neden olan en çok görülen sebep bu anlam birliğinin oluşmamasıdır²¹.

Kod açma: Kod açma(decoding) ise yollanan mesajı anlamlandırmaktır²². Diğer deyişle alıcıya ulaşan bir iletinin yorumlanarak anlamlı bir biçime sokulmasıdır. İletişim sürecinde iletiler kod açma yoluyla, kâğıt üzerindeki "anlamsız" işaretler ya da bir takım ses ve görüntü sinyalleri olmaktan çıkıp anlam kazanmaktadır. İletişim sürecinde kodlama kaynak(gönderici) tarafından gerçekleştirilirken, kod açma ise alıcı tarafından gerçekleştirilmektedir²³.

Yansımaya: (Besleyici Yankı-Geri Besleme-Feed-back): En basit haliyle anlatılacak olunursa yansımaya alıcının göndericiye yani kaynağa verdiği tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Yansımaya, diğer ifade ile alıcı tarafın göndericinin iletisine verdiği cevaptır²⁴. Başka bir anlatımla yansımaya, alınan mesajın doğru alınıp alınmadığını belirlenmesi ve varsa yanlışlıkları düzeltilmesi amacıyla alıcının mesajdan anladığını kendi ifadeleriyle tekrar göndericiye ulaştırmasıdır²⁵.

18 Nilüfer Voltan Acar, **İnsan İlişkileri İletişim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2008, s.10.

19 Merih Zillioğlu, **İletişim Nedir?**, 2. Basım, İstanbul: Ulus Basım Yayın,2009,s.230.

20Ahmet Haluk Yüksel, **Genel İletişim**, (içinde)İletişim Kavramı ve Tanımı,(edt.Uğur Demiray) Pegema Yayıncılık, Ankara,2007,s.14.

21 Nursel Telman ve Pınar Ünsal, **İnsan İlişkilerinde İletişim**, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri, İstanbul, 2005, s.29.

22 Nilüfer Voltan Acar,**a.g.e.** s.10.

23 Ahmet Haluk Yüksel, **a.g.e.** s.14.

24Ahmet Haluk Yüksel, **a.g.e.** s.19.

25 Mahmut Akın, "İşletmelerde Çatışma Yönetiminde İletişimin Yeri Ve Önemi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**Yüksek Lisans Tezi**. Kayseri,1998,s.44.

Gürültü: İletişim süreci sırasında mesajın göndericiden alıcıya ulaştırılması aşamasında mesajın bozulmasına ve iletişimin kalitesinin düşmesine neden olan tüm faktörler gürültü olarak adlandırılmaktadır. Göndericiyle alıcının iletişim kurmaya çalıştığı ortam aşırı sesli yahut fazla sıcak ya da fazla soğuk gibi fiziksel olarak uygunsuz olursa mesajın alıcıya ulaştırılmasındaki başarı düşecektir²⁶.

Kaynak(Verici): Basit şekliyle kaynağı, iletişim sürecini başlatan, iletiyi gönderen olarak tanımlanmaktadır. Kaynak, iletiyi hedefe gönderendir bu nedenle bu gönderici kişi, grup, kurum ya da toplum olabilmektedir. Bu bağlamda hangi iletişim süreci ele alınırsa alınsın mutlaka bir kaynak söz konusu olmaktadır²⁷. Diğer bir anlatıma göre kaynak, dışarıdan gelen veya zihinde oluşan bir fikir, düşünce veya veriyi semboller yardımıyla kodlayıp alıcıya ileten kişi ya da kurum olarak tanımlanmaktadır²⁸.

Kaynak kelimesi İngilizce' de "communicator" kelimesi ile belirtilmektedir. Kelimenin Türkçe karşılığı “sinyal gönderen, konuşan kişi, iletişimci” şeklinde açıklanmaktadır. Bu açıklamaya göre kaynak kişi ya da kişiler olabileceği gibi aynı zamanda bir makine de olabilmektedir. Etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi iletişimi başlatan kişi kaynak olduğundan ilk olarak kaynağa bağlı olmaktadır²⁹.

Kaynak kendi kişisel veri bankasından fikirleri seçer, kodlar ve son olarak bu fikirleri alıcıya gönderir. İletişimin bütün sorumluluğu gönderen ya da kodlayana dayalıdır³⁰. İletişimi başlatan kaynak yani verici olarak insan, diğer insanlarla iletişimini çeşitli şekillerde sürdürmektedir. Kaynak konuşmak veya yazmak için, öğrenmiş olduğu dilin kalıplarını kullanmaktadır. Kaynak mesajı verirken, kendi hafızasındaki ortak kullanılan sembollerden yararlanarak mesajı oluşturmaktadır. Kaynak algıladığı bir bilgiyi kodlayıp, oluşturduğu sözlü ya da sözsüz sembolleri belirli bir araç veya kanal aracılığıyla alıcı durumundaki hedefe göndermektedir. Kaynak mesajını bu sembollerle gönderirken, alıcının kanalının özelliklerine uygun hale getirmektedir³¹.

Hedef (Alıcı): Alıcı kaynağın kodladığı anlamı çözecek ve değerlendirecek olan kişidir³². Diğer ifade ile kaynaktan gelen mesajın ulaştığı kişidir. Alıcı kaynakta olduğu

²⁶ Mahmut Akın, **a.g.e.** s.16.

²⁷ Ahmet Haluk Yüksel, **a.g.e.** s.11.

²⁸ Rıdvan Karalar, **Genel İşletme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2001, s.28.

²⁹ Demet Gürüz ve Ayşe T. Eğinli, **a.g.e.** s.9.

³⁰ Uğur Demiray, **Genel İletişim**, 2. Baskı, Pagema Yayıncılık, Ankara, 2006, s.10.

³¹ Nursel Telman ve Pınar Ünsal, **a.g.e.** s.29.

³² Zuhâl Baltaş ve Acar Baltaş, **Bedenin Dili, Bedenimizin Sessiz Dili**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.28.

gibi bir birey, bir insan grubu ya da bir kurum olabilmektedir³³. Alıcının, mesajı algılayabilecek bilgi, beceri ve yeteneğe sahip olması gerekmektedir. Alıcı ile kaynağın kültürel, tinsel ve değerler sistemleri birbirine yakın ise, iletişim daha başarılı olmaktadır. Çift yönlü iletişimde alıcı aynı zamanda kaynak durumunda olduğundan, alıcının da kaynakta bulunması gereken özellikleri taşıması gerekmektedir³⁴.

Mesaj(İleti): Mesaj kaynak tarafından kodlanan, kaynaktan alıcıya gönderilen bir uyarı, bir düşünce, duygu, kanı ya da bilgidir. Kısacası, ileti işaretlerden (sinyal) oluşmaktadır³⁵. Diğer bir anlatıma göre mesaj, bir yaşantıya ait duygu ve düşüncenin kodlanmasıyla sözlü, sözsüz veya yazılı olarak alıcıya ulaşmasını sağlayan sembolere denir³⁶. Mesaj, kısaca kaynağın ürettiği, aktarmayı istediği, alıcı için ise bir uyaran olarak işlev gören sözlü, sözsüz ve görsel sinyallerdir³⁷.

Kodlanan fikrin aldığı fiziki şekle mesaj denilmektedir. Mesaj kaynak ile alıcı arasındaki ilişkiyi sağlamaktadır. Literatürde mesaj için genellikle "içerik" veya "ifade" sözcükleri kullanılmaktadır. Mesajın ilişki ve içerik yönü bulunmaktadır. Her ikisi de mesajın anlamını birlikte belirlemektedir. Mesajı oluştururken verici zihninde sahip olduğu şemalarla hedefe (alıcıya) ulaştırmak istediği mesaja şekil vermektedir. Mesaj bazen gerek beden dili gerekse ses sembollerinin yan yana getirilme şekliyle, mesajı alacak olana farklı anlam oluşturabilir. Mesaj, içerdiği sözcükler ve beden dilinin ötesinde başka boyutların karışmasıyla da farklı algılanabilir. Bu boyutlar verici veya alıcının içinde bulunduğu psikolojik durumu, vericinin statüsünü, konuşmanın yapıldığı ortamı kapsamaktadır³⁸.

Kanal(Oluk): Kaynak tarafından gönderilen iletinin alıcıya ulaştırılmasını sağlayan araçlara ve yöntemlere kanal denilmektedir. Kaynaktan gönderilmiş olan mesaj bir araç ya da yöntem yardımıyla kanaldan geçmekte ve duyu organlardan en az birine iletilmektedir. Çok sayıdaki duyu organının bu süreçte devreye girmesi genellikle iletişimin başarısını o ölçüde arttırmaktadır. Bu nedenle kanalda en etkili araçlar, görsel ve işitsel araçlar olmaktadır³⁹. Kısaca ifade edilirse kaynak ve hedef birimler arasında yer alan

³³ Mehmet Ali Bolatkıran, "İlköğretim Okulu Müdürlerinin Duygusal Yeterlilikleriyle İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin Öğretmen Algılarına Göre İncelenmesi (Gaziantep İli Merkez İlçeleri Örneği)" Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s. 16.

³⁴ Mahmut Akın, **a.g.e.** s.44.

³⁵ Yüksel, H. **a.g.e.** s.12.

³⁶ Zuhul Baltaş ve Acar Baltaş, **a.g.e.** s.29.

³⁷ Rıdvan Karalar, **a.g.e.** s.28.

³⁸ Telman ve Ünsal, **a.g.e.** s.31.

³⁹ Mehmet Ali Bolatkıran, **a.g.e.** s.16.

ve işaret haline dönüşen mesajın gitmesini sağlayan yola yani geçide, kanal adı verilmektedir⁴⁰.

1.3. İletişim Türleri

İletişim süreci çeşitli nitelikleri açısından çok farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Farklı sınıflamalar olsa da en açık kategori edilen şekli Kaya'ya göre aşağıdaki gibidir⁴¹:

1. Etkilerine Göre İletişim: Etkilere göre iletişim olumlu ve olumsuz iletişim olarak ikiye ayrılmaktadır⁴². Olumlu iletişimde iletişime katılanlar iletişim sonucunda hoş olumlu etkilerle gereksinimlerinin karşılandığını ve değer verildiklerini hissedeler. Ayrıca olumlu iletişimde kişiler anlaşıldıklarını takdir edildiklerini hissedeler. Eğer bir iletişim taraflar üzerinde olumsuz etkiler bırakıyorsa, iletişimde bulunanlar hoş duygular yaşamazlar ve böyle bir iletişimde karşılıklı eleştiri ve suçlama varsa bu tarz iletişime olumsuz iletişim denilmektedir.

2. Yönüne Göre İletişim: Yönüne göre iletişim tek yönlü ve çift yönlü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Tek yönlü* iletişim söz konusu olduğunda göndericiden hedefe doğru bir ileti akışı olmaktadır. Bu tarz iletişimde hedef sadece bu iletileri almaktadır. Hedef bu iletilere cevap olarak bir ileti üretip göndermemektedir, diğer deyişle sürece katılmamaktadır. *Çift yönlü* iletişim söz konusu olduğunda ise en az iki kişi arasında bilgi, duygu, düşünce alışverişi olmaktadır. Bu tür iletişimde iletiler kaynak ile hedef arasında gidip geldiği görülür. Bu iletişim biçimi karşılıklıdır ve bu iletişimde iletişime katılanların tümü aktif olarak sürece dâhil olmaktadır.

3. Kullanılan Kod Sistemine Göre İletişim: Kullanılan kod sistemine göre iletişim sözlü, sözsüz ve yazılı iletişim olarak üçe ayrılmaktadır⁴³. *Sözlü* iletişimde mesajlar belli ve üzerinde uzlaşmış bir semboller sistemi olan dil ile diğer deyişle o dile özgü sesler ve sözcüklerle kodlanmaktadır. Sözlü iletişimde ses, konuşma ve dinleme süreçleri vardır. *Yazılı* iletişimde de mesajlar sözcüklerle kodlanmıştır ama sözlü iletişimde olduğu gibi ses ve konuşma şeklinde değil yazı formatında sunulmaktadır. *Sözsüz* iletişim de ise mesajlar

⁴⁰ Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana**. Remzi kitapevi. İstanbul. 2005,s.73.

⁴¹ Alim Kaya, **İnsan İlişkileri ve Etkileşim**, İletişime Giriş, Temel Kavramlar ve Süreçler, Pagem Akademi,13. Baskı, , Ankara, 2018, ss.14-21.

⁴² Nilüfer Voltan-Acar,İnsan İlişkileri: İletişim, Nobel yayınevi, Ankara,2008.

⁴³ Merih Zıllıoğlu,**İletişim Nedir?**, Cem yayınevi, İstanbul, 2007.

yazı ve dil dışındaki işaret sistemleri aracılığıyla kodlanmıştır. Bunlar işaret, resim, hareket, şekil vs. olabilir. Bedensel ve çeşitli bedensel yapılar bu yapılara bağlı organlar ve bunların hareketleri sözsüz iletişimde önemli birer kod sistemidir.

4. İlişki Sistemlerine Göre İletişim: İlişki sistemlerine göre iletişim, kişi içi iletişim, kişilerarası iletişim, örgüt içi iletişim ve kitle iletişimi olmak üzere 4 grupta incelenmektedir⁴⁴. İnsan iç dünyasında kendisi ile iletişim kurduğunda bu iletişim başka insanlarla kurmuş olduğu iletişimden farklı olmamaktadır. İnsan iç dünyasında mesajlar üretmekte, bu mesajları kendisine göndermekte, bun mesajları alıp-açmakta ve yorumlamakta, sonunda da bu mesaja ilişkin yeniden bir mesaj üreterek göndermektedir. Bu insanın kendisi ile kurduğu iletişim kişi içi iletişim olmaktadır. *Kişi içi* iletişimde kaynak da hedef de, mesaj gönderen de alıp yorumlayan da kişinin kendisidir. Kişi içi iletişimde bireyin kendisine ilişkin algılarının toplamı benliği oluşturur. Kişinin benliğine ilişkin tutumu yani benliğini onaylama ya da onaylamama, beğenme ya da beğenmeme ise benlik saygısını oluşturmaktadır. Benlik saygısı olumlu, bir başka deyişle benliğine karşı olumlu tutumlar geliştiren bir birey kendisiyle olumlu bir iletişim kurarken, olumsuz tutum geliştiren kendisiyle iletişiminde daha olumsuz mesajlar üretir. *Kişilerarası iletişim* ise en az iki kişi arasında gerçekleşen bilgi, duygu, düşünce ve yaşantıların paylaşımına ilişkin bir süreçtir. Ebeveyn-çocuk iletişimi, eşler arası iletişim, arkadaşlar arası iletişim gibi iletişim türleri kişilerarası iletişime önemli örnekler olarak gösterilebilir⁴⁵. *Grup içi* iletişim, bireylerin açıkça tanımlanmış ya da tanımlanmamış rollerine bağlı olarak kurdukları ve süresi, yapısı ya da büyüklüğü değişebilen ilişkilerindeki iletişim türüdür. *Kitle iletişimi*, belirli bir kaynağın belirli bir bilgiyi belirli bir amaçla televizyon, gazete, dergi, sinema gibi iletişim araçları ile toplumun tümüne değilse bile büyük bir bölümüne tek yönlü mesaj iletmesi şeklinde tanımlanabilmektedir.

5. Bireylerin Grup İçindeki Konumlarına Göre İletişim: Yatay ve dikey olarak ikiye ayrılır. *Yatay* iletişim, benzer pozisyon ve düzeydeki insanlar arasındaki iletişimdir. Bu iletişim simetrik iletişim olarak da adlandırılmaktadır. *Dikey* iletişim ise daha çok resmi gruplarda ast-üst iletişimi olarak da bilmektedir ve aşağıdan yukarı ya da yukarıdan aşağı doğru bir iletimi tanımlamaktadır.

6. Zaman ve Mekân Boyutuna Göre İletişim: Yüz yüze iletişim ve uzaktan iletişim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Yüz yüze* iletişimde, iletişimde bulunan bireyler

⁴⁴ Üstün Dökmen, *Sanatta Ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları Ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995.

⁴⁵ Doğan Cüceloğlu, *İnsan Ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999.

fiziksel olarak aynı mekânı paylaşmakta ve iletişim kurmak için araya başka herhangi bir araç koymamaktadır. Bu iletişimde, iletişimde bulunan bireyler fiziki olarak aynı mekânda bulduklarından, birbirlerine sözel olarak ifade ettikleri yani söyledikleri şeylerin ve söylemedikleri şeylerin yanında beden dili ile ilettikleri sözsüz mesajları da alma ve iletmeye olanaklarına sahiptirler. Bu nedenle yüz yüze iletişimde sözlü ve sözsüz iletişim bir arada bulunmaktadır. *Uzaktan* iletişim ise aynı fiziksel mekânı paylaşmayan bireylerin, çeşitli araç-gereç ve materyaller aracılığı ile kurmuş oldukları iletişim türü olmaktadır.

İletişimin türlerine göre sınıflandırılmasının ardından bu iletişim türlerinin aile içi iletişim sürecinde hangilerinin kullanılmakta olduğuna değinecek olursak, aile içi iletişimde etkilere göre olumlu veya olumsuz, yönüne göre tek yönlü veya çift yönlü, kullanılan kod sistemine göre sözlü veya sözsüz belli ölçüde teknolojinin gelişmesiyle yazılı, ilişki sistemine göre kişilerarası ve grup içi, bireylerin konumuna göre yatay veya dikey, zaman mekân boyutuna göre ise genellikle yüz yüze zaman zaman uzaktan iletişim olmak üzere çeşitli iletişim türlerinin kullanıldığı söylenebilir. Bu noktada aile içi iletişim kavramını açıklamak gerekmektedir.

2. Aile İçi İletişim Kavramı

Aile içi iletişim aile üyelerinin deneyimlerini, ihtiyaçlarını ve duygularını birbirleri ile paylaşabilmelerini sağlayan bir çeşit mekanizma olarak işlev görmektedir. Ailedeki iletişimin gelişmesi ailenin tutarlı bir yapı geliştirmesinde ve yeri geldiğinde esnek olabilmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. İletişim aile sisteminin kolaylaştırıcısı ve aynı zamanda dinamik olan yönüdür⁴⁶.

Lewis ve Spanier (1979), yapmış oldukları çok sayıdaki araştırmalarının sonucuna göre iletişim becerilerinin evlilik kalitesini arttırdığını, iletişim becerilerinin artmasıyla evlilik doyumu arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu söylemektedirler⁴⁷.

Cunningham ve arkadaşlarının (1982) yapmış olduğu bir araştırmaya göre eşlerin en fazla dile getirdikleri ilişki problemi iletişim sorunları olduğu görülmüştür. O' Donohue

⁴⁶Chris Segrin & Jeanne Flora, **Family Communication**, (Second Edition) University of Arizona New Mexico State University, New York: Routledge, 2011, s.4

⁴⁷Parisa Janjani, Khodamorad Momeni, Alireza Rai and Mohammad Reza Saidi, "Mediating Role of Irrational Beliefs In The Relationship Between The Quality of Family Communication and Marital Satisfaction" **World Family Medicine/Middle East Journal Of Family Medicine**, Vol. 15 Issue 7, September 2017. S.90.

ve Crouch (1996) tarafından yapılan araştırmaya göre ise eşler arasındaki iletişim problemlerinin tarafların iletişim becerilerindeki yetersizlikle ilgili olduğu vurgulanmaktadır⁴⁸.

Aile içi ilişkiler ve iletişim kişilerarası yaklaşımla değerlendirildiğinde tüm ailenin ele alındığı ve üyelerin birbirlerini nasıl etkilediğinin irdelendiği görülmektedir. Kişilerarası yaklaşımla aile içi iletişim değerlendirildiğinde ailenin tipik temel kalıpları, bunların etkileri, aile grubunun durağanlığı ve değişimi ile ilgilenilmektedir⁴⁹.

Koerner ve Fitzpatrick'e göre aile iletişimi büyük ölçüde aile ilişkilerindeki şemalar tarafından belirlenen bilişsel süreçlerin sonucudur. Aile üyelerinin aile iletişimi hakkındaki şemaları veya inançları, ebeveynlerin birbiri ile olan iletişimlerine ve çocuklarıyla iletişimine rehberlik etmektedir ve onlara göre aynı zamanda aile üyelerinin aile içinde sergiledikleri iletişimsel davranışlar bu şemalarla yakından ilişkilidir⁵⁰.

Aile içinde sağlıklı ve etkili kurulan iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını anlamalarını sağlamaktadır. Etkili iletişim aile içinde işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylesi bir ortam çocukların gelişmesi için uygun koşulları oluşturmaktadır. Eğer bir ailede iletişim sorunsuz gerçekleşiyorsa bu ailedeki çocuklar daha özerk ve bağımsız bir kişilik geliştirme şansına sahip olmaktadır⁵¹. Humphreys 'in sağlıklı ve sağlıklı olmayan ailelerdeki iletişim kalıplarına ilişkin yapmış olduğu listede, sağlıklı bir ailenin iletişim kalıpları içinde yargılama, denetleme, etkisizleştirme, üstünlük taslama eleştirme, kişiselleştirme, günah keçisi yapma, hedef değiştirme, üçgenleşme, mitler ve sırlar bulunmaktadır. Sağlıklı ailenin iletişim kalıpları olarak ise aktif dinleme, yargılamama, özgür bırakma, empati kurma, eşitleme, hazır olma, açık olma ve tutarlı olma şeklindeki özellikleri sıralamaktadır⁵².

Sağlıklı iletişim ortamda büyüyen çocukların, düşünce ve duygularını açıklama özgürlüğü ve alışkanlığı kazandığı görülmektedir. Buna karşılık etkili bir iletişimin oluşturulmadığı, iletişimde engellerin yer aldığı bir aile ortamında olan çocukların gelişiminin engellendiği bilinmektedir. Sağlıklı iletişimin olmadığı aile ortamında büyüyen

⁴⁸ Tamer Ergin, "Evlilik İlişisini Geliştirmeyi Amaçlayan Çalışmalar", Haluk Yavuzer (Ed). **Evlilik Okulu-Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri** (İçinde), İstanbul: Remzi Kitabevi,2017. S.182.

⁴⁹ Serap Nazlı, **Aile Danışmanlığı**, 13. Baskı, , Ankara, 2018, s.365.

⁵⁰ Paul Schrodtt & Jenna R. Shimkowski, "Family Communication Patterns and Perceptions of Coparental Communication", **Communication Reports** Vol. 30, No. 1, January–April 2017,(pp. 39–50) S.40.

⁵¹ İbrahim Dönmezer, **Ailede İletişim ve Etkileşim**, Sistem Yayıncılık, İstanbul,1999. S. 54.

⁵² Tony Humphreys, **Aile Terketmemiz Gereken Sevgili**, Epilson Yayıncılık, İstanbul, 2003.

çocukların özgürce düşünemeyen, düşünce ve duygularını açıkça dile getiremeyen bağımlı bireyler oldukları görülmektedir. Bu çocuklar yetişkinlik hayatlarında çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle ailedeki üyeler arasında, özellikle ebeveynler ile çocukları arasında etkili bir iletişimin kurulması oldukça önemlidir⁵³.

Brennan ve Wambolt (1990)'ın araştırmaları, bireylerin sonradan kurdukları ailelerindeki aile içi ilişki süreçlerinin ve davranış biçimlerinin kendi kök ailelerinde yaşadıkları ilişki süreçlerine dayandığını göstermektedir. Kök ailesinde çocuğun yaşadığı yaşantıların çocuk tarafından içselleştirilmekte olduğu bilinmektedir. Diğer ifade ile kök ailede çocuğun öğrendikleri büyüüp yetişkin olduğunda kurduğu aile yaşamındaki süreçleri etkileyen temel belirleyicilerdir. Aynı şekilde araştırmalarda bireylerin eşleri ile olan ilişkilerinin, ebeveynlerinin kendi aralarında yaşadıkları ilişki şekline benzediği görülmüştür⁵⁴.

2.1. Ailenin Tanımı

Ailenin en geniş tanımına göre ailenin birbirleriyle yüz yüze ilişkileri olan bireylerden oluşması, bu üyelerin bir çatı altında yaşamaları, rollerinin ve ilişkilerinin toplumsal değerler ve normlar tarafından belirlenmiş olması gerekmektedir. Aile grup olarak değişebilen bir sürekliliğe sahiptir ve toplumsal sistemin işlevsel dinamik bir alt sistemidir. Aile bireylerin temel gereksinimleri karşılayan evrensel, çok fonksiyonlu sosyal bir kurumdur. Bu özelliği ile de tarihsel-toplumsal bir kimliğe sahiptir. Aynı zamanda ailenin, birincil ilişkiler içinde olan anne-baba ve çocuklar ile bazen bunların yakın akrabalarından oluşan sosyal bir grup olduğu da görülmektedir⁵⁵.

Bir başka tanıma göre ailenin, samimi ve yüz yüze ilişkilerin olduğu en küçük ve en önemli sosyal bir kurum olduğu görülmektedir. Bu sosyal kurum yapı bakımından küçüktür fakat işlevselliği ve bireye etkileri açısından son derece önemlidir. Çünkü insanın en temel özellikleri burada şekillenmektedir. Kişiliğimizi oluşturan davranışlar, kendimiz

⁵³ İbrahim Dönmezer, **Ailede İletişim ve Etkileşim**, Sistem Yayıncılık, İstanbul,1999. S. 54.

⁵⁴ Serap Nazlı, **Aile Danışmanlığı**, 13. Baskı, , Ankara, 2018, s.365.

⁵⁵ Hüseyin Bal, **İletişim Sosyolojisi**. Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, Isparta.2004,s.61.

ile diğerk varlıklar arasında kuracağımız tüm ilişki biçimleri aile kurumunda öğrenilmektedir. Bu nedenle aile toplumun özünü oluşturan önemli bir konumdadır⁵⁶.

Anthony Giddens'ın tanımına bakacak olursak aile, “birbirlerine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğu” şeklinde tanımlamaktadır⁵⁷. Toplum bilimleri sözlüğünde ise aile, “evlilik ve kan bağına bağlı, karı-koca, ana-baba-çocuklar, kardeşler vb. arasındaki ilişkilere dayalı toplumun çekirdeği” olarak ifade edilmektedir⁵⁸.

Bu noktada ailenin evlilik birliği içindeki karı ve kocadan bunun yanında çocuklar, gençler, ve kardeşlerden ve aralarında akrabalık, kan bağı bulunan, aynı soydan gelen insanlardan oluştuğunu söylemenin yanında en küçük toplum birimi olduğunu söyleyebiliriz. Aile sözcüğünün aslında geniş anlamında, ortak amaçları, beklentileri, değerleri, duyguları, düşünceleri, ilkeleri ve kuralları paylaşan insanlar için de kullanıldığı görülmektedir⁵⁹.

Bateson, genel olarak bakılacak olunursa aileyi bir sistem olarak düşünebileceğimizi söylemektedir. Bu şekilde bakıldığında ailenin içinde yer alan üyelerin birbirleriyle ve aile bütünüyle sürekli bir etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Ailenin içindeki ya da dışındaki bireylerin davranışlarının aile üyelerinin üzerinde etkisi olmakla birlikte aile bütününe işleyişi üzerinde de etkisi olmaktadır. Ailedeki bu karşılıklı etkileşimin, kuralların, geribildirim ve davranışsal dizgelerin tümüne “sibernetik” denilmektedir. Böyle bir yapının içinden bireyi ayrı tutarak anlamaya çalışmak doğru olmayacaktır⁶⁰.

Aile etkileşimin yoğun olarak yaşandığı birincil bir gruptur. Gruplar söz konusu olduğunda grubun içinde yer alan bireyler karşılıklı ilişki, iletişim ve etkileşim içinde olmaktadır. Grup içinde bulunan bireyler varlıklarını ve yaşamlarını birbirlerine bağımlı

⁵⁶ Nihal Dirican, “Hz. Peygamber ve Aile İçi İletişim”, **Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Sivas, 2006, s.14.

⁵⁷ Anthony Giddens,,**Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, İstanbul,2005,s.173.

⁵⁸ Özer Ozankaya, **Temel Toplum bilim Terimleri Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul,1995.

⁵⁹ Özcan Köknel, **Kimliğini Arayan Gençliğimiz**. Altın Kitap, İstanbul, 2001, s.138.

⁶⁰ Samuel T.Gladding, **Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları** (çev. İbrahimYıldırım ve İbrahim Keklik), Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Ankara, 2012, s.5.

olarak ve birbirleri ile ilişki içinde sürdürmektedirler⁶¹. Gruplar için geçerli olan tüm bu özelliklerin aile de bir grup olduğundan aile için de geçerli olduğu görülmektedir.

İşlevselci bakışla ailenin tanımı yapılacak olunursa, ailenin “*biyolojik veya psikolojik bağları olan ve aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik olan ve kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturmuş olduğu birlik*” olarak tanımlandığı görülmektedir. Aile ancak geniş bir şekilde tanımlandığında ailenin işleyişi ve onu oluşturan bireyleri anlamak mümkün olabilmektedir. Aile, üyelerine bir yandan istikrar, koruma-kollama ve aileyi bir arada tutma gibi işlevler sunarken bir yandan da her birinin gelişimlerini destekleyen bir yapıdır. Bunun yanında ailenin, çocukların dünyaya getirilmesi ve sosyalleşmelerinde işlevi olduğu ve ekonomik anlamdaki bir işbirliği birimi olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda ailenin üyelerine çeşitli roller vermek ve yakınlık kaynağı olmak gibi işlevleri de yerine getirdiği görülmektedir⁶².

Başka bir perspektiften bakılırsa ailenin, bütün toplumlarda bulunan sosyal bir sistem olduğu ve toplumdaki sosyal değerlerin köklerinin aile biriminin içine uzandığı bilinmektedir. Özetlenirse ailenin, insan yaşamının her alanında gücünü gösteren sosyal bir grup ve kurum olduğu görülmektedir⁶³.

Anlatımlardan anlaşıldığı üzere ailenin çok sayıda ve farklı şekillerde tanımı olduğu görülmektedir. Bu tanımlardan her biri, aileyi farklı bir kategori içinde tanımlamaktadır. Tanımların hepsinin aileyi sosyal yaşamın ana unsurlarından biri olarak kabul ettiği ve aileyi sosyal bir grup, birlik, örgüt, topluluk, sosyal bir kurum ve sosyal bir yapı şekli olarak farklı kalıplar içinde değerlendirdiği görülmektedir⁶⁴.

Sonuç olarak özetlenirse aile, “bireylerin temel davranışsal özelliklerini kazandığı ve birbirleriyle ilişki kurmayı öğrendiği yer” olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar ilk sosyal deneyimlerini aile içinde yaşamaktadırlar⁶⁵. Bunun yanında aileler yapısı, işleyişi

⁶¹ Aylin Görgün-Baran, “Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, vol.1. s.32.

⁶² Samuel T. Gladding, **a.g.e.** s.3.

⁶³ Zülfikar Özkan, **NLP Teknikleriyle Aile İçi İletişim**. Hayat Yayıncılık, İstanbul,2004,s.23.

⁶⁴ Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1-2, Ankara,1976, s.47.

⁶⁵ Ayfer Tezel, “Aile İçi İletişim”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 2004, s.1.

ve fonksiyonlarına göre çeşitlilik göstermektedirler ve ailelerdeki birey sayıları ve aile kültürü bu çeşitliliği meydana getirmektedir⁶⁶.

2.1.1.Aileyi Formuna Göre Tanımlama: Yapısal Tanımlar

Yapısal tanımlar ailede kimlerin olduğu ve kimlerin olmadığını açıkça belirten belirli kriterler ortaya koymaktadır. Yapısal tanımlar, aile etkileşimine veya görev performansındaki kaliteye ya da grup kimliği ve grup şefkatinin öznel duygular üzerindeki etkisine bağlı değildir. Aksine aileyi sadece biçimiyle tanımlarlar. Aile doğum, evlat edinme ve bir arada yaşama ile ilgili olarak bir araya gelen birden fazla kişiden oluşan bir gruptur. Başka bir deyişle bireyler kan bağı ile bağlı ya da yasa ile ilişkili olduğu ve birlikte yaşadıkları sürece aile olarak kabul edilirler. Bu durumda çocuklu veya çocuksuz evli eşler bir ailedir. Bunun dışında örneğin bir anne ile yetişkin kızı birlikte yaşıyorsa onlar da bir ailedir⁶⁷.

David Popenoe ailenin yapısal tanımını yaparken ailenin bir bağımlı(örneğin çocuk) varlığında tanımlanacağını söyler. Popenoe'nun tanımına göre "*aile en az bir yetişkin kişiden ve bir bağımlı kişiden oluşan nispeten küçük bir akrabalık ya da akraba benzeri bir ilişkide olan insanlar grubudur*"⁶⁸.

Çağdaş aile algısı yapısal tanımlarda giderek çeşitlilik göstermektedir. Peterson ve Steinmetz aile formlarının çeşitliliğinin bir biyologun güçlü ve adaptif bir sistemde bulunduğu çeşitliliğe benzediğini söylemektedirler. Onlara göre aile ekosistemindeki form çeşitliliğini tanımlamak ve anlamlandırmak için bir yöntemle sahip olmak önemlidir. Aileyi tanımlamak için çok sayıda tanım yapılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki şekildedir⁶⁹:

Kök Aile: Kan veya geleneksel olarak evlilik ve evlat edinme gibi sözleşmelerle sosyolojik olarak bağlanan aileleri ifade eder. Bir kişinin kök ailesi onun ebeveynleri ve kardeşlerinden oluşur. Kök aile kişinin doğduğu aileyi ifade eder.

⁶⁶İsmail Doğan, **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**, İnsan Haklarının Kültürel Temelleri, Pegem Yayınları, 3. Baskı., Ankara. 2002, S.45.

⁶⁷Chris Segrin & Jeanne Flora, **Family Communication**, (Second Edition) University of Arizona New Mexico State University, New York: Routledge, 2011, ss. 4-5.

⁶⁸David Popenoe, "American family decline, 1960-1990: A review and appraisal", **Journal of Marriage and the Family**, vol.55, 1993.s.529.

⁶⁹Marvin B. Sussman, Suzanne K. Steinmetz & Gary W. Peterson (Eds.), **Handbook of marriage and Family**, New York : Plenum ,1999, Ss.1-12.

Oryantasyon Ailesi: Kök ailenin tersine oryantasyon ailesinde kişinin seçimleri söz konusudur. Örneğin kişinin eşini seçmesi ya da çocuk yapması ile oluşturduğu ailenin oryantasyon ailesi olduğu düşünülür. Bu aileye sonradan yapılandırılmış aile de denilebilir.

Çekirdek Aile; Ebeveynler ile onların evlenmemiş çocuklardan oluşan aileye çekirdek aile denilmektedir. Çekirdek ailenin iki temel işlevi vardır. Bunlar çocuk yapmak ve psikolojik doyum sağlamaktır. Sürekli değişen toplumsal koşullara göre ailedeki anne baba rolleri de değişmektedir. Çiftlerin bir araya gelmesinde etkili olan karşılıklı kişisel tercihler ve kabuller çekirdek aile yapılarının artmasına neden olmuştur⁷⁰. Genel olarak çekirdek ailenin özellikleri şöyle sıralanabilir⁷¹: Çekirdek ailede üyeler herhangi bir yardım söz konusu olduğunda akrabalarından beklenti içinde olmazlar. Akrabalar da aileden yardım beklemezler. Ailenin ve akrabaların birbirleri üzerindeki değerler ve ahlak konularındaki denetimleri çok azdır. Akrabalar ailenin konut ve yerleşim yerini seçmezler. Eşler, birbirlerini akrabaların çıkarlarından bağımsız olarak sadece kendi kararlarıyla seçerler. Evlilikte kadın tarafının ya da erkek tarafının özel bir ağırlığı yoktur. Evlenen çiftler kendilerine bakabilecek yaşta olurlar. Doğurganlık eşlerin kendi ihtiyaçlarına göre kendi kararlarıyla tespit edilir. Birey olarak eşlerin duygusal dengeleri bu küçük çekirdek birimde sağlanır.

Geniş (geleneksel) Aile: Bu ailede genellikle üç kuşak bir arada olmaktadır. Yaşlı çiftlerin yetişkin çocuklarının ve torunlarının aynı çatı altında yaşadığı aile tipidir. Büyükanne ve büyükbabadan torunlara kadar uzanan dikey genişliğin yanında, akrabaları da (amca, teyze, hala ve gelinler) kapsayan yatay bir genişlik olabilmektedir. Kentlerin çekirdek ailesinden farklı olarak bu ailede genç kuşaklar uzun bir süre ailenin içinde tutulmaktadırlar. Bu nedenle kuşaklar içinde meydana gelen evlilikler de bu ailede aile yer bulabilmektedir⁷².

Geniş aile genellikle tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Tarımsal ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücüne geniş ailenin çok çocuklu ve çok bireyli yapısı büyük ölçüde kaynak sağlamaktadır. Bu aileye kırsal alanlarda ve kasabalarda daha çok rastlanmaktadır. Birey, eşi ve çocuklarıyla olduğu kadar anne-baba ve kardeşleriyle de psikolojik bağlar içinde bulunmaktadır⁷³.

⁷⁰ İsmail Doğan, a.g.e. s.47.

⁷¹ Emre Kongar, **Türkiye Üzerine Araştırmalar**, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, Ss.27-28.

⁷² İsmail Doğan, a.g.e. s.48.

⁷³ Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi yayınları, Sosyoloji Bölümü, İzmir, 1990, ss.8-9.

Geleneksel geniş ailenin işlevleri ise şu şekildedir: Bu aile ekonomik anlamda bir bütün olduğundan gelir tek elde toplanmaktadır ve harcamalar tek elden düzenlenmektedir. Bu ailede oldukça gelişmiş bir ekonomik işbirliği ve işbölümü bulunmaktadır. Üyeleri toplumdaki statülerini ailelerinden almaktadırlar diğer deyişle bu ailede üyeler toplumsal statülerinin kaynağı olarak aileyi görmektedirler. Geniş aile üyelerini korur. Bu koruma maddi veya manevi olabilmektedir. Geniş aile üyelerine dinsel eğitim vermekle birlikte tam bir dinsel birlik olabilmek için üyelerinin ibadetlerini de denetlemektedir⁷⁴.

Çözülen Aile: Bu aile tipinde eşler arası ilişkiler çok zayıf olmaktadır. İki temel tipi vardır. Bunlar parçalanmış ve tamamlanmamış ailelerdir. Şu şekilde anlatılmaktadırlar⁷⁵:

- *Parçalanmış aile:* Genellikle eşlerden biri öldüğünde veya boşanma olduğunda oluşan aile tipidir.
- *Tamamlanmamış aile:* Çekirdek ailenin hiçbir zaman kurulmamış hali olarak tanımlanmaktadır. Bu tip ailelerde çocuklar genellikle evlilik dışı olmaktadır.

2.1.2. Ailenin Fonksiyonu Doğrultusunda Tanımlama: Görev-Oryantasyon Tanımları

Görev yönelimi tanımına göre aileyi tanımlayan Lerner ve Spanier' e göre aile çocukların sosyalleşmesi ve fiziksel ve duygusal olarak doyurulması için sorumluluk almış bir sosyal birim olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, sosyal birim üzerinde çocuğun sorumluluğunu üstlenen yapısal bir sınır olmamaktadır. Sosyal birim, bir anne, iki büyükanne, büyükbaba veya biyolojik olarak ya da yasal olarak çocukla ilgili olmayan bir yetişkini içerebilmektedir. Lerner ve Spanier'in görev yönelimi tanımına göre, aile, üyelerin nasıl işlev gördükleri ile ya da yerine getirdikleri görevleri ile tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre ailede sosyalleşme, çocuk bakımı, gelişim, finansal ve duygusal destek gibi aile hayatında belirli görevleri gerçekleştiren en az bir yetişkin olmalıdır⁷⁶.

⁷⁴ Emre Kongar, **a.g.e.** Ss.26-27-28.

⁷⁵ İsmail Karaca, " Aile İçi İletişimin Orta Öğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi(Elazığ İli Örneği)", **Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-TV ve Sinema Anabilim Dalı, Elazığ, 2010,s.25.

⁷⁶ Richard M. Lerner ve Graham B. Spanier, **Children's influences on marital and family interaction: A life-span perspective**. New York: Academic Press. 1978. ss.106-130.

Kaliforniya Yüksek Mahkemesi tarafından verilen bir karara göre görev yönelimlerinin ve etkileşimin çoğu zaman aile yapısından daha değerli olduğunu göstermektedir. Sappenfield (2002), tarafından bahsedilen örnek bir olayda Kaliforniya mahkemesi tarafından Thomas adındaki bir adama çocuğun biyolojik babası olmamasına rağmen kalıcı velayet verildiğini anlatmaktadır. Olayda Thomas adındaki adamın çocuğun annesi ile tanıştığı sırada kadının üç aylık hamile olduğu ve kadının çocuğu dünyaya getirdiği sırada doğum belgesine Thomas'ın adının yazılmış olduğu ifade edilmektedir. Dört yıl kadar süren bir ilişkiden sonra çocuğun asıl biyolojik babası bulunamazken annesinin uyuşturucu bağımlısı olması nedeniyle mahkemenin Thomas adındaki adamın çocuğun kalıcı olarak velayetini almasına karar verdiği anlatılmaktadır. Örneğe göre kan bağları üzerinde benzeri görülmemiş bir inceleme yapan mahkeme, Thomas'ın gerçekten çocuğun yasal babası olduğunu kabul etmiştir. Kaliforniya mahkemesi bir yetişkinin baba veya anne rolü oynayabileceğine karar vermiştir, çünkü çocuğun refahı için psikososyal bakım görevleri ve maddi destek, nihayetinde biyolojik bağlardan daha çok anlam ifade etmektedir⁷⁷.

Her ne kadar verilen bu örnek Amerika'daki yasal sürece atıf yapsa da ülkemizde de evlat edinme prosedürleri oldukça zahmetli olmakta ve çocuğun yasal ebeveynleri sağlıklı davranışlar sergilese de sırf biyolojik nedenlerden ötürü çocuk bakımını üstlenebilecek biyolojik bağı olmayan başka insanlara verilmemektedir. Bu Kaliforniya mahkemesinde alınan kararın ülkemizde de bu anlamda benzer bağlamdaki vakalara örnek teşkil etmesi temennimizdir.

Görev yönelimi tanımları kendilerini daha esnek olmaları için yapısal tanımlardan ayırmaktadır. Aile üyeleri tarafından talep edilen görevleri yerine getiren kişi, diğer üyelerle olan biyolojik veya yasal bağlantısına bakılmaksızın aile olarak kabul edilir. Bu esneklik çoğu zaman görev yönelimi tanımlarının bir avantajı olarak görülür. Birçok görev yönelimi tanımı için problem haline gelen, birine aile adını vermek için hangi görevlerin yapılması gerektiğine ve yasal aile statüsünü korumak için bunları ne kadar iyi yapması gerektiğine karar vermektir. Çeşitli görev yönelimi tanımları arasında mükemmel bir fikir birliği yoktur⁷⁸.

Sosyologlar, aileyi, bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılama işlevini gören bir sosyal kurum olduğuna inanırlar. Çocukları beslemek ve sosyalleştirmek, geleneksel olarak

⁷⁷ Chris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.** s. 7.

⁷⁸ Segrin ve Flora. **a.g.e.** s. 7.

ailenin en öncelikli ve önemli işlevi olarak görülür⁷⁹. Aile çocuğun hayatındaki en önemli yakın çevre olduğundan aile günlük etkileşimlerle çocuğun dil gelişimini ve bilişsel becerilerini geliştirmektedir. Aynı zamanda sosyal ilişkilerini oluşturmasında davranışlar açısından model olmaktadır⁸⁰.

Ganong ve Coleman, ailenin çocuğa temel bakım, duygusal destek ve finansal destek sağlayan korumacı üyelerden oluştuğunu ifade ederler. Çocuğun aileye doğumla katılmasıyla başlayan desteğin yıllar geçse de devam ettiğine dikkat çekerler. İnsanların temel destekler açısından ailelerine güvendiklerini bunun yanında duygusal desteğin de aile üyelerine aidiyet, sevgi, şefkat, akrabalık, arkadaşlık ve kabullenme duygusunu sağladığını ifade etmektedirler. Bakım sağlamada ebeveyn sorumluluğuna ilişkin normların, boşandıktan sonra genellikle karmaşık hale geldiğini de eklemektedirler⁸¹.

Ailelerin, yasal olarak zorunlu olmamakla birlikte, üyelerini sosyalleştirmeleri beklenir. Küçük çocuklar genellikle temel davranışlarını ve sosyal becerilerini ebeveynlerinden öğrenirler. Rekreasyon, çocukların ailenin içinde ve dışında çalışması için önemli rolleri öğrendiği bir sosyalleşme biçimidir. Ebeveynler ayrıca kültürel hikâyeler, tatil ritüelleri, siyasi ideolojiler veya dini inançlar dâhil olmak üzere çeşitli kültürel gelenek ve değerleri çocuklarına aktarır⁸². Aile sistemi Sroufe, Cooper ve Dehart (1996)'ya göre bazı etkiler de kuşaktan kuşağa aktarılabilir. Örneğin ana babanın birbiri ile uyumu, çocuklarının kişilik gelişimi üzerinde etki yaratmakta sert ebeveynlerin çocukları büyüyüp ana baba olduklarında onların da sert olma eğiliminde oldukları görülmektedir⁸³.

Ailenin bunun yanında, üyelerini toplumdaki değişimlere uyum sağlamaya teşvik ettiği bilinmektedir. Peterson ve Hann'ın karşılıklı sosyalleşme diye adlandırdığı bakışa göre çocuklar da ebeveynlerini sosyalleştirmektedir. Örneğin, çocuklar ebeveynlere teknolojideki toplumsal gelişmeler hakkında bilgi verebilmekte, diğer aile üyelerinin, toplum tarafından kadınların yeniden tanımlanmış rolleri veya medeni haklar veya cinsel

⁷⁹ George Peter Murdock , **Social structure** .New York : Macmillan company. Tenth printing. 1965.

⁸⁰ Oya Güngörmüş Özkardeş, "Evlilik ve Çocuk", Haluk Yavuzer (Ed.) **Evlilik Okulu Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri** içinde (125-148), İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017,s.138.

⁸¹ Lawrence H.Ganong & Marilyn Coleman, **Changing Families, Changing Responsibilities Family Obligations Following Divorce And Remarriage.**, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, New Jersey London,1999.

⁸² Chris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.s.7.**

⁸³ Oya Güngörmüş Özkardeş, **a.g.e. s. 130.**

yönelimler hakkındaki gözden geçirilmiş görüşler gibi toplumsal değerlerdeki daha büyük değişikliklere adapte olmalarına bile yardımcı olabilmektedirler⁸⁴.

2.1.3.Ailedeki Etkileşime Göre Tanımlama: Transaksiyonel Tanımlar

Etkileşimsel tanımlamalar, aileyi tanımlamak için bireyler arasındaki iletişime ve etkileşimin ürettiği öznel duygulara merkezi bir önem vermektedirler. Burgess ve Locke (1953), aileyi etkileşime giren kişilikler birimi⁸⁵, olarak tanımlayarak etkileşim tanımlardan birini ileri sürmektedirler.

Etkileşim tanımları, aile üyelerinin talep ettiği görevleri görmezden gelmek niyetinde değildir. Daha ziyade, bir ailenin, birbirleri için belli görevleri yerine getiren bir grup insandan daha fazlası olduğunu savunarak aileyi görevleri doğrultusunda tanımlayan tanımları genişletmektedirler. Farklılık mükemmel olmasa da, görev yönelimi tanımları ailenin yardımcı rolüne daha fazla vurgu yaparken, etkileşimsel tanımlamalar daha ziyade aile içindeki etkileşimi vurgular. Etkileşimsel tanımlara göre, bir grup insanı bir aile yapan şey, görevlerini belirli bir etkileşim sistemi içinde yerine getirmeleridir⁸⁶.

Aile sistemini tanımlayan, etkileşim ve sübjektif duyguları tartışan Wamboldt ve Reiss, aileyi yakın (etkileşimleri ile ortaya çıkan), ev hissi yaşayan ve grup kimliği olan, güçlü sadakat bağları ve duygu bağları ile bir tarih ve gelecek deneyimi bir olan grup, olarak tanımlamaktadırlar⁸⁷.

Ailenin anlamı ve sınırları genellikle aile hikâyeleri, aile ritüelleri ve diğer sembolik iletişim yoluyla sembolize edilir. Genel olarak odak noktası ailenin görev performansına değil, iletişimciler arasındaki etkileşime odaklanır. Etkileşimsel bakış açısına göre aile üyeleri arasındaki etkileşim, şunlarla karakterize edilir: Samimiyet, Karşılıklı bağımlılık, Bağlılık, Aile kimliği duyguları, Duygusal bağlar, Aile üyeliğine özgü semboller ve sınırlar ve devam eden tarih ve gelecek. Görev yönelimi ve etkileşimsel tanımların bir avantajı, çoğu yapısal tanımlamaya göre daha akışkan ve geniş olmalarıdır. Geleneksel olarak aile olarak kabul edilmeyen insan gruplarını aile olarak adlandırmamıza

⁸⁴ Gary W. Peterson & Della Hann, "Socializing Children And Parents In Families". In Marvin B. Sussman, Suzanne K. Steinmetz & Gary W. Peterson (Eds.), **Handbook of Marriage and the Family** (2 nd ed.). New York : Plenum, 1999. pp. 327 – 370.

⁸⁵ Ernest W. Burgess & Harvey J.Locke, **The Family**. New York : American Book , 1953.

⁸⁶ Chris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.** s.8.

⁸⁷ Frederick Wamboldt & David Reiss, "Defining a family heritage and a new relationship identity: Two central tasks in the making of a marriage". **Family Process**. vol.28, no.3 , 1989, ss.317 – 335 .

izin verirler. Ayrıca, bir bireyin refahının, biyolojik bağlardan ziyade öznel yakınlık ve aile kimliği duygularının yanı sıra, etraflarında olanlar tarafından gerçekleştirilen psikososyal görevlerle daha fazla ilgili olduğu da doğrudur⁸⁸.

Segrin ve Flora, bu tanımların avantajının aynı anda bir dezavantaj olduğunu söylemektedirler. Onlara göre görev yönelimi tanımları ve etkileşim tanımları bazı amaçlar için çok geniştir. Örneğin, “aile” olmayan insanlar bile, örneğin öğretmenler, bebek bakıcıları, yakın arkadaşlar vb. psikososyal bakım görevlerini yerine getirebilir. Ve “aile” olmayan insanlar bile sübjektif ev duyguları, kimlik, sadakat, güçlü duygular ve örneğin tarih ve gelecek deneyimi, örneğin kardeşlikle, dini gruplar vb. üretebilirler. Yapısal tanımlara göre, psikososyal tanımlar ailenin doğasının daha gönüllülüğe dayandığını söyler. Bu gönüllü doğa, özgürlüğü sağladığını söyler ve şu soruları yöneltir⁸⁹: “*Bu özgürlüğün bedeli nedir? İnsanlar aileyi tanımlayan görevleri ve öznel duyguları ne ölçüde seçebilir? Örneğin, kendisiyle duygusal bir bağ hissetmediği için yaşlı bir aile üyesine ilgi göstermemek kabul edilebilir mi? Birinin evle ilgili hisleri yoksa ya da aile üyelerine karşı sadakat hissi yoksa aile statüsünü reddetmesi kabul edilebilir mi?*”.

Çeşitli tanımların bu tartışmasından sonra çok yönlü bir aile tanımı olan DeGenova ve Rice’in yapısal, görev yönelimi ve etkileşimsel bileşenleri tek bir tanımda anlattığı tanıma göre aile tanımlanacak olunursa şu şekilde tanımlanabilir : “*Aile; yetişkinlerin karşılıklı destek için maddi olarak işbirliği yaptıkları, evlilik, kan veya evlat edinme bağlarıyla ya da herhangi bir cinsel ifade ilişkisiyle birleşmiş herhangi bir gruptur. İnsanlar yakın bir kişilerarası ilişkide birbirlerine bağlıdırlar ve üyeler bireysel kimliklerini, kendi kimlikleriyle gruba önemli bir şekilde bağlı olarak görürler*⁹⁰.”

2.2. Aile İletişiminin Tanımı

Aile bireylerin gelişiminde iletişimin temelini atıldığı sosyalleşme sürecinin ilk aşamasıdır ve aynı zamanda bireyi topluma kazandıran ilk eğitim yuvasıdır. Aile, toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Ailede, bulunan üye sayısı tek ebeveynli ailede, çekirdek ailede, geniş ailede, hiç evlenmemiş ailede ülkeden ülkeye, kültürden kültüre

⁸⁸ Gail G. Whitchurch & Fran C. Dickson , “Family communication” . Marvin B. Sussman , Suzanne K. Steinmetz & Gary W. Peterson (Eds.), in **Handbook of marriage and the family**, (2 nd ed). New York : Plenum Press . 1999, ss.687-704.

⁸⁹ Segrin ve Flora, a.g.e., s.8.

⁹⁰ Mary Kay DeGenova & Philip F.Rice, **Intimate relationships, marriages, & families**. (5 th ed.). Boston : McGraw Hill .2002.

farklılık gösterebilmektedir⁹¹. Aile içindeki üyelerin birbirleri ile etkileşimi, iletişimi aile içi iletişim adını almaktadır. Kendi içinde bir yapısı olan ve sosyal bir organizasyon olan ailede ilişkilerin anlamı bu yapıya göre düzenlenmektedir. Aile içinde kurulan iletişim paylaşımcı, uzlaşımçı ve eşitlikçi bir şekilde ise aile içi ilişkilerin demokratik tutumla düzenlendiği görülmektedir⁹².

Ailede iletişim, ailenin işlevselliğinin oluşması, aile bireylerinin kişisel ihtiyaçlarının karşılanması ve üyelerinin hedeflerine ulaşmalarının sağlanması için gerekli olmaktadır. Günlük hayatımızın bir parçası olan iletişimin düzgün ve etkili bir biçimde kurulması ailenin fonksiyonlarının tüm yönlerinin sağlıklı işlemesi için temel oluşturmaktadır. Ailede iletişimin ailenin fonksiyonlarını ortaya çıkarmak, aile bireylerinin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ve üyelerin amaçlarına ulaşmalarını desteklemek açısından önemi vardır⁹³. Aile içi iletişimde ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişim şekli ve aile içindeki diğer bireylerin çocuklarla olan iletişimi ve etkileşimi çocukların aile içindeki yerini belirlemektedir. Aile çocuğun ilk sosyal deneyimlerini kazandığı yer olduğundan çocuğa yöneltilen davranışlar ve ona karşı takınılan tavırlar, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşımaktadır⁹⁴.

Aile içinde sağlıklı bir iletişim varsa ailede üyeler birbirlerini anlamakta ve aralarında kuvvetli bir bağ oluşmaktadır. Bunun yanında ailede sağlıklı iletişimin olması çocukların doğru iletişimi öğrenmelerini sağlamaktadır. Ailedeki sağlıklı iletişim, aile üyelerinin çevrelerindeki diğer kişilerle kurdukları ilişkilerini de olumlu yönde etkilemektedir. Sağlıklı iletişime sahip ailelerdeki üyelerde bireycilik, bencillik, paylaşımcı olmama, öfke, yargılama, kötümserlik, yalnızlık duygusu gibi olumsuz duygular azalmaktadır. Bu tarz sağlıklı ailelerde karşıdakini anlamaya çalışmaya yönelik motivasyon fazladır. Bu ailelerdeki üyelerin birlikte karar verdikleri, hatalara karşı toleranslı oldukları ve aile atmosferine sevginin hâkim olduğu görülmektedir. Sağlıklı iletişimin olduğu ailelerde tek bir otoriter güç olmamaktadır. Güç uygun yer ve zamanda üyelerce paylaşılmakta ve kriz ve stres ile baş etmek kolaylaşmaktadır⁹⁵.

Aile bir sistem olarak ele alındığında aile içi ilişkilerde tek bir aile üyesinin diğer bir aile üyesi ile kurduğu ilişki bütün aile üyeleri üzerinde etkileri olmakta ve genel olarak

⁹¹ Selahattin Avşaroğlu, "Aile İçi İlişkiler ve İletişim", **Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim**. A. Kaya(edt.). Pegem Akademi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 284.

⁹² Aylin Görgün Baran, **a.g.e.** s.34.

⁹³ Ayfer Tezel, **a.g.e.** s.2.

⁹⁴ Uğur Demiray, **Genel İletişim**, Pegem Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara. 2007, S. 233.

⁹⁵ Ayfer Tezel, **a.g.e.** s.2.

aile bütünlüğü içindeki etkileşimleri etkilemektedir. Eşlerin birbirleri ile olan ilişkileri ile çocukları ile olan ilişkileri birbirinden farklıdır fakat bunlar birbirini etkileyen yapılar oluşturmaktadır. Aynı şekilde bir çocuğun annesi ile yaşadığı ilişki ile babasıyla yaşadığı ilişki farklı dinamiklere sahip olmasına rağmen birbirinden de etkilenmektedir⁹⁶.

Ebeveynlerin psikolojik ve fiziksel açıdan kendini denetleme yetisi gelişmiş çocuklar yetiştirmede önemli rolleri vardır. Anne baba tutumu söz konusu olduğunda, ebeveynin çocuğuna gösterdiği ilgi ve sevgi kadar onun tutum ve davranışlarına karşı uyguladıkları kontrol ve disiplinin niteliği de önemlidir. Tüm ebeveynlerin kendilerine özgü sahip oldukları değer ve inanç yapılarına göre değişik tutumları bulunmaktadır. Anne baba tutumları temelde demokratik ve otoriter tutum olarak iki şekilde kategori edilmektedir. Demokratik tutumda sevgi, hoşgörü ve kabul etme varken, otoriter tutumda sevginin gösterilmediği, hoşgörünün olmadığı, reddetmeyi içine alan davranışsal özelliklerin varlından söz edilmektedir. Bu iki tutum aynı zamanda aile içi iletişimin niteliğini belirlemektedir⁹⁷.

Araştırmacılar aile içi iletişimde farklı ana baba tutumlarını, altı başlık altında toplamışlardır. Bunlar aşağıda kısaca anlatılmıştır.

Aile içi iletişimde baskıcı ve otoriter tutum: Otoriter tutumdaki ebeveynlerin evde her şeyin kurallara bağlı olmasını istedikleri ve bu kurallara sorgulanmadan uyulmasını bekledikleri görülmektedir. Bu nedenle bu tutumdaki ebeveynlerin aile ortamlarında anlayışsız, hoşgörüsüz, katı ve baskıcı bir tutumun hâkim olduğu görülmektedir. Bu tip ailelerde çocukların kuralları sorgulamadan bu kurallara uyması ve çocukların otorite figürü olan ebeveynlerden korkması gerektiği düşünülmektedir⁹⁸.

Bu nedenle ebeveynler çocuklarının bütün hareketlerini incelemekte ve en küçük hatalarında bile çocuklarını cezalandırmaktadırlar. Bu cezalandırmanın amacı çocuğa ders verme, aynı hatanın veya benzer hataların tekrarlanmasının önüne geçebilme düşüncesidir. Bu tarz bir aile ortamında ebeveynler arası iletişim ve çocuklarla iletişim otorite temelli ve kopuk olmaktadır⁹⁹.

⁹⁶ Zeynep Cihangir, **Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 55.

⁹⁷ Yıldız Kuzgun, "Anne Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, H.Ü. Yayınları, C.5, S.1, Ankara, 1973, s. 1

⁹⁸ Kemal Sayar ve Feyza Bağlan, **Koruyucu Psikoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010. s.153.

⁹⁹ Selahattin Avşaroğlu, **a.g.e.** s.278.

Otoriter ebeveynler çocukları istedikleri şekilde davrandığında çocuklarına olan sevgilerini göstermektedirler. Bu da sevgi sunumunun bile şartlı olduğunu göstermektedirler. Görmek istedikleri davranışlar da çoğunlukla gelenek ve daha üst otoritelerce saptanmış kurallara uygun davranışlar olmaktadır. Bu tip tutuma sahip ana-babalar, kendilerini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görmektedirler. Bu nedenle mutlak itaat beklemektedirler. Bu ebeveynler kendileri otoriter kişiliklerdeki temel bir nitelik olan dogmatik düşünce tarzına yatkın olduklarından çocuklarıyla dilsel ve fikirsel alışverişte bulunmamaktadırlar. İsteklerinin ve emirlerinin tartışılmadan yerine getirilmesini beklemektedirler. İsteklerini yerine getirilmediğinde cezaya başvurmaktadırlar¹⁰⁰.

Baskı altında büyüyen çocukların, çekingen, başkalarının etkisinde kolayca kalabilen, aşırı hassas bir kişilik yapıları olabilmektedir. Aşırı koruyucu ve baskıcı ebeveynlerin, çocuklarına gereğinden fazla kontrol ve özen göstermesi sonucu çocukları, genellikle diğer insanlara bağımlı, özgüveni olmayan bireyler olarak yetişmektedirler¹⁰¹. Bu tutumdaki ebeveynler tarafından büyütülmüş çocukların yetişkin olduklarında sergiledikleri genel davranış özellikleri şu şekilde olmaktadır¹⁰²:

- Davranışlarında hata yapma tedirginliği yaşadıklarından kendilerine güvenleri olmamaktadır.
- Daima eleştiriye maruz kaldıkları için çekingen olmakta ve genelde aşağılık duygusuna sahip bireyler olmaktadır.
- Kendilerine ait düşünceleri oluşmadığından başka insanların etkisinde kolay kalmaktadırlar.
- İnsanların onları kandırması çok çabuk kolay olmaktadır. Bu yüzden kullanılmaya açık bireyler olmaktadır.
- Özgüvenleri düşük olduğundan karar alırken bağımsız davranma becerisi gösterememektedirler.

Özetlenecek olunursa çocuklarını her davranışı için eleştiren, kınayan, onların duygu ve düşüncelerini önemsemeyen, küçümseyen, düşüncelerini ve davranışlarını denetimleri altında bulundurmak isteyen ebeveynlerin tedirgin, kendine güvenmeyen ve kendine saygısı düşük bireyler yetiştirdikleri görülmektedir. Buna karşılık çocuklarını

¹⁰⁰ Yıldız Kuzgun, a.g.e. s. 77.

¹⁰¹ Haluk Yavuzer, **Çocuk psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1994, S. 136.

¹⁰² Selahattin Avşaroğlu, a.g.e. Ss.278-279.

duygu ve düşüncelerini ifade etmesi için cesaretlendiren, ifade ettiği duygulardan dolayı onu azarlamayan, kınamayan ebeveynler ise kendine güvenen ve saygı duyan, girişken ve insan ilişkilerinde başarılı bireyler yetiştirmektedirler¹⁰³.

Aile içi iletişimde gevşek tutum(çocuk merkezli aile): Bu tutumdaki ebeveynler çocukları üzerinde egemenlik kurmamakta, onları serbest bırakmaktadırlar. Bu tutumdaki anne-babalar çocuğun yaparak yaşayarak öğreneceği düşüncesine sahip olmaktadır. Bu tutumdaki ebeveynler çocuğu mutlu etmek için çocuğun her istediğini yerine getirmektedirler¹⁰⁴. Bu ebeveynler talepkar olmaktan ve kontrol etmekten kaçınılmaktadırlar. Çocukları hangi yaşta olursa olsun hatta karar veremeyecek durumda dahi olsa karar vermesine izin vermektedirler¹⁰⁵.

Bazı anne ve babalar, baskıcı bir ailede büyümüş olduklarından çocuklarının da aynı baskı ortamında olmasını istemediklerinden çocuklarını gevşek bir ortamda büyütmek istemektedirler. Bu düşünce çok yoğun olduğundan çocuklarına sınırsız bir özgürlük vermektedirler ve bu sınırsızlık ilerleyen yaşlarında çocuklarının şımarık bir birey olmasına neden olmaktadır. Böylesi bir çocuğun iletişim dilini sağlıklı kuramaması, karşılaşılabileceği bir “hayır” ifadesine tahammül edemeyeceği ve yaşamın disiplinleri karşısında sağlıklı örüntüler sergilemede başarısız olacağı söylenebilir. Bu tutumdaki ebeveynler tarafından büyütülen çocukların genel özellikleri şöyle olmaktadır¹⁰⁶;

- Kurallara alışık olmadıklarından kurallarla karşılaştıklarında hayal kırıklığına uğramaktadırlar.
- İstedikleri her şeyi elde etmeye alıştıkları için doyumsuz bireyler olmaktadır.
- Sosyal ortamlarda olduklarında istekleri karşılanmadığında isteklerini elde etmek için aşırı tepkiler göstermektedirler ve bu tepkiler onların toplumdaki dışlanmasına neden olmaktadır.
- Daima merkezde olduklarından dolayı bencil ve başkalarına saygısız bireyler olmaktadır.
- Sosyal çevrelerine ve aile ortamlarına uyum sağlamada başarısız olmaktadır.

Aile içi iletişimde dengesiz ve kararsız tutum: Bu tutumdaki ebeveynler çocuklarının davranışlarına birbirlerinden farklı tepkiler göstermektedirler. Eşlerden

¹⁰³ Ayfer Tezel, a.g.e. s.2.

¹⁰⁴ Selahattin Avcıoğlu, a.g.e. s. 279.

¹⁰⁵ Oya Güngörmüş Özkardeş, a.g.e. s. 141.

¹⁰⁶ Selahattin Avcıoğlu, a.g.e. s. 279.

birisinin doğru olarak gördüğü bir davranışı diğer eş yanlış olarak görebilmektedir. Bunun yanında ebeveynlerden birinin doğru olarak gördüğü bir davranışı, başka bir zamanda yanlış olarak görme ihtimalleri de bulunmaktadır. Ebeveynlerin bu tutumları, çocuklarının kendilerine karşı bakışını da etkilemektedir. Bu tutumdaki ebeveynler tarafından büyütülmüş çocukların genel özellikleri şu şekilde olmaktadır¹⁰⁷;

- Bu bireyler davranışlarına farklı tepkiler verildiğinden insanlara karşı güvensiz olmaktadırlar.
- Bu tutarsızlık içinde büyüyen çocukların davranışları da tutarsız olmaktadır.
- Bu bireylerin duyguları da tutarsız olduğundan olaylar karşısında ya aşırı kabullenici ya da aşırı reddedici bir kişilik özellikleri göstermektedirler.
- Davranışına nasıl tepki verileceğini bilemeyen bu bireyler tedirginlik ve kararsızlık yaşamaktadırlar.
- Yapmış oldukları davranışlara farklı tepkiler verildiğinden, bu davranışlara yönelik pekiştiricileri öğrenememektedirler.

Aile içi iletişimde koruyucu tutum: Çocuğun ihtiyaçlarının sürekli karşılandığı bu tutumda çocuğa gerekmediği şekilde fazlasıyla özen gösterilmektedir. Çocuk anne baba tarafından sürekli korunmakta ve çocuğun tüm ihtiyaçları anne baba tarafından giderilmektedir. Bu nedenle çocuğun bağımsız olarak bir şeyler yapmasına fırsat kalmamaktadır. İhtiyaçları anne babası tarafından karşılanan bireyin seçimleri bile anne babası tarafından yapılmaktadır¹⁰⁸.

Bu tutumdaki ailelerdeki çocukların giyeceği elbiseden okuyacağı kitaba hatta izleyeceği televizyon programına kadar bütün kararları ebeveynleri tarafından verilmektedir. Çocuklarının büyümüş olduğunu kabul etmekte zorlanan bu tip ailelerin, çocukları üzerindeki bu yoğun kaygı ve tedirginlik hali, çocuklarını bunaltır. Böylesi aile ortamlarında aşırı koruma içgüdüsünden dolayı çocukların vermesi gereken bağımsız olma mücadelesi gecikmekte ve kişilik gelişimleri olumsuz etkilenmektedir¹⁰⁹. Bu tutumdaki ebeveynler tarafından büyütülmüş çocukların genel özellikleri şu şekilde olmaktadır¹¹⁰:

- Hayatlarına dair olan tüm kararlar ebeveynleri tarafından verildiği için tek başlarına karar almalarının gerektiği durumlarda kararsızlık yaşamaktadırlar.

¹⁰⁷ Selahattin Avşaroğlu, **a.g.e.** S.s. 279-280.

¹⁰⁸ Haluk Yavuzer, **Ana-Baba Okulu**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2016.

¹⁰⁹ Kemal Sayar ve Feyza Bağlan, **a.g.e.** s.154.

¹¹⁰ Selahattin Avşaroğlu, **a.g.e.** S.s.280-281.

- Bağımsız davranmayı öğrenemediklerinden hep birilerine aşırı düzeyde bağımlı yaşadıkları görülmektedir.
- Kendi başına herhangi bir şeyi başarmalarına izin verilmediği için özgüvenleri düşük olmaktadır.
- Neredeyse arkadaşları bile ebeveynleri tarafından belirlendiği için sosyalleşebilmede çok fazla enerji harcamaktadırlar. Sosyalleşebilmek için asi davranışlar gösterebilmektedirler.
- Sosyal çevrelere uyumda ve iletişimlerinde benlik saygısı düşük bir görüntü sergilemektedirler.
- Tedirgin ve bağımlı kişiliklerinden dolayı toplum tarafından kabulleri zor olmaktadır.

Aile içi iletişimde ilgisiz ve kayıtsız tutum: Bu ebeveynler çocuklarına çok az ilgi göstermektedirler, çocuklarına ayıracakları çok az zamanları vardır. İleri boyutu çocuğun ihmal edilmesidir¹¹¹.

Genellikle bu tutum yoğun çalışma hayatından dolayı çocuklarına yeterli zaman ayıramayan, ayrılmış zamanı da verimli kullanamayan ailelerde görülmektedir. Bunda anne ve babanın çocuğun davranışları karşısında ilgisiz ve kayıtsız davranışlar gösterdiği görülmektedir. Bu tutumdaki ailelerde anne ve baba çocuk tarafından rahatsız edilmediği sürece çocuğun varlığı ile yokluğunun belli olmadığı görülmektedir. Bu tutuma sahip ebeveynler tarafından büyütülmüş çocukların genel özellikleri şöyle olmaktadır¹¹²:

- İhmal edilmişlik duygusunun sonucu olarak ilgi çekebilmek ve odak noktası olabilmek için şiddet içeren davranışlar göstermektedirler.
- Aile içi iletişim az olduğundan sözlü iletişimde yetersizlik gösterebilmekte ve konuşma bozuklukları yaşayabilmektedirler.
- Ebeveynlerinden yeterli ilgi ve şefkati alamadıkları için bu ihtiyaçlarını dışarıda aramaktadırlar.
- Bu ailelerde çocuğun yaşı ilerledikçe aile içinde çatışmaların şiddeti artmakta ve çocuk aileden uzaklaşmaktadır.
- Bu bireylerde nefret duygusu da oluşmakta ve anne babaları ilgiye muhtaç olduğunda onların yanında olmamaktadırlar.

¹¹¹ Oya Güngörmüş Özkardeş, a.g.e. s. 141.

¹¹² Selahattin Avşaroğlu, a.g.e. s.281.

- Sosyal gelişimleri geciktiğinden ve yetersiz olduğundan saldırgan ve suça yatkın bir kişilikleri olmaktadır.

Aile içi iletişimde güven verici demokratik tutum: Bu tarz tutuma sahip ailelerde disiplin ve kurallar bellidir. Nerede ne yapılacağı veya ne yapılmayacağı açık olmaktadır. Kurallar sadece çocuk için değildir, kurallara aile içinde herkes uymaktadır. Bu tutumdaki anne ve babalar için çocuklarına karşı duydukları sevgi esastır ve onlar çocuklarını olduğu gibi kabul etmektedirler¹¹³. Bu aileler aynı zamanda sevgilerini ve ilgilerini açıklayan, çocuğun bakış açısını dikkatle dinleyen, aile kararlarına katılımını destekleyen, rasyonel, hem çocuğun hem de ebeveyninin haklarını gözetten demokratik bir tutum içindedirler¹¹⁴.

Demokratik ebeveynler çocuklarının istekleri ve ihtiyaçlarına karşı ilgili olmakta ve çocuklarının davranışlarını ilgi ve anlayışla izlemektedirler. Çocuklarının iradesine ve topluma sağlıklı uyumunu önemsemektedirler. Çocuklarını yaşlarına göre kendileri ile ilgili bazı kararlar almaya teşvik etmenin yanında önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocuklarıyla tartışmaktadırlar. Onların görüşlerine değer vermekte ve sözel iletişim alışverişine olanak sağlamaktadırlar. Çocuklarına iyi bir rehber olmaya çalışmaktadırlar¹¹⁵.

Demokratik, hoşgörülü ve kabul edici tavrın benimsendiği ailelerde, çocuklar aktif, bağımsız kararlar alabilen, yaratıcı, toplumsal bireyler olarak yetişmekte ve yaşlıları arasında yüksek düzeyde kabul görmektedirler. Bu tarzla yetiştirilen çocukların, üstünde kolay egemenlik kurulamayan, başarılı, yapıcı, özel merakları olan bireyler oldukları görülmektedir¹¹⁶. Bu tutumdaki ebeveynler tarafından büyütülmüş çocukların genel özelliklerinin şu şekilde olmaktadır¹¹⁷;

- Sınırlarını ve kuralları bilen kurallara saygı gösteren bireylerdir.
- Kişilikleri ve davranışları dengeli ve sorumluluk sahibi bireyler olmaktadır.
- Karşılıklarına çıkan problemlerle nasıl baş edeceklerini bilen kişiler olurlar.
- Kendilerine, çevrelerindeki ve onların düşüncelerine saygılı bireyler olurlar.
- Özgüvenleri yüksek olmakla birlikte sorumluluk almaktan çekinmeyen bireylerdir.

¹¹³ Selahattin Avşaroğlu, a.g.e. s.282.

¹¹⁴ Oya Güngörmüş Özkardeş, a.g.e. s. 140.

¹¹⁵ Yıldız Kuzgun, a.g.e. S.s. 1-3.

¹¹⁶ Mehmet Kanak ve Serpil Pekdoğan “Ergenlerin Utangaçlık Düzeylerinin Anne-Baba Tutumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **International Journal of Social Science**. Number: 32, 2015. s.515.

¹¹⁷ Selahattin Avşaroğlu, a.g.e. s.282.

- Sosyalleşme bakımından güçlü ve iletişime açık bireylerdir.

Aile içi iletişim süreçlerinde yukarıda bahsedilen farklı tutumların etkisinin aile içi iletişim ortamının nasıl olacağını belirlediği ve bu değişen aile iletişim ortamlarının aileleri farklı kategorilere ayırmayı sağladığı söylenebilir. Aileler birbirleriyle ilgilenme şekline, fikir birliği sağlamadaki tutumlarına ve konuşma eğilimlerine göre üçe ayrılmaktadırlar. Bunlar: Uzlaşmalı aileler (consensual families), çoğulcu aileler (pluralistic families) ve koruyucu aileler (protective families)'dir. Fitzpatrick ve Ritchie (1994), Fitzpatrick ve Marshall (1996) bu ailelerin iletişim biçimlerini şu şekilde açıklamaktadırlar¹¹⁸:

Uzlaşmalı Aileler: Uzlaşmalı ailelerde ebeveynler geleneksel rollere sahiptirler. Bu ailelerde ebeveynler babanın toplum içinde lider rollerde, annenin ise geleneksel naif kadınlık rollerini sürdürmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu ailede baba daha atak, yetenekli, mantıklı düşünen rolünü üstlenirken: anne şefkatli, sıcak ve konuşkanlık rolünü üstlenmektedir. Uzlaşmalı aile de hem konuşma hem de mutabakat oranı yüksektir. Aile içinde anlaşma vardır. Çocukların fikirleri, duyguları dinlenir. Uzlaşmalı aileler, önemli konulardaki çatışmaları başarı ile çözerler. Geleneksel cinsiyet rolünü benimseyen bu aileler, çocuklarına da bunun için baskı yapmaktadırlar. Bu ailelerde erkek çocuklar daha az engellenirken iş birliği yapmadıkları durumlarda ya da saldırganlık gösterdiklerinde daha az müdahale edilmektedir. Ancak kız çocuklarının saldırganlığına engel olunmakta ve onların kadınlık rollerini benimseyerek sosyalleşmesi sağlanmaktadır. Erkek çocukların fikir ayrılıklarını ifade etmeleri desteklenirken, korkularını ifade etmelerine izin verilmemektedir. Geleneksel rollerine sıkı sıkıya bağlı olan aileler, çocuklarının başkaldırılarına karşı hoşgörülü değillerdir.

Çoğulcu Aileler: Bu tip ailelerde erkekler kendilerini geleneksel roller içinde tanımlamakta, kadınlar ise hem kadınlara hem de erkeklere ait rolleri birlikte benimsemektedirler. Yani kadınlar, geleneksel olarak çocuk bakımı, sıcaklık gibi rollerinin yanı sıra, yetenekli ve mantıklı olma gibi rolleri de üstlenmektedirler. Bu tarz çiftlerin, çatışmaların çözümünde başarı göstermelerine rağmen, önemli konularda tartışırken saldırganlaşabildikleri görülmektedir. Bu aileler erkek çocuklarından geleneksel rolleri beklemekte iken kız çocukları için beklentileri olmamaktadır. Bu ailede, konuşma oranı

¹¹⁸ Marry Anne Fitzpatrik & Linda J. Marshall, "The Effect of Family Communicationenvironments On Children's Social Behavior During Middle Childhood", **Communication Research**, Vol.23. 1996.

¹¹⁸ Marry Anne Fitzpatrik & David L. Ritchie, "Communication Shemata Within The Family", **Human Communication Research**, Vol.20,1994.

fazla iken, mutabakata varma azdır. Aile içinde açık iletişim ve destek vardır. Çoğulcu aileler, uzlaşmalı aileler gibi çok fazla mutabakat eğilimli olmadıklarından, çocuklarından beklentileri için fazla baskı yapmazlar. Bu tip aileler, çocuklarına iyi bir iletişim modeli sunarlar. Bu ailede kız çocuklar daha çok atılgan iletişim biçimi göstermektedirler.

Koruyucu Aileler: Koruyucu ailelerde baba figürünün toplum içinde liderlik ve baskınlık rollerini sürdürürken anne figürünün geleneksel kadınlık rollerini sürdürdüğü görülmektedir. Bu ailelerde erkeklerin atılgan, yetenekli ve mantıklı rolleriyle kendilerini göstermektedirler. Bu tip ailelerin önemli konular söz konusu olduğunda tartışmadan kaçındıkları ve sözel saldırganlığın iletişim biçimi olarak fazlasıyla kullanıldığı görülür. Ebeveynler geleneksel rollerine sıkı sıkıya bağlı oldukları için, erkek çocuklarını kısıtlanmazken, kız çocuklarını kısıtlarlar ve onların topluma uymalarını beklerler. Erkek çocukların saldırganlığına müdahale edilmezken, kızların pasif olması ve çatışmadan uzak durması beklenir. Bu ailelerde konuşma oranı azken, mutabakat fazladır. Ebeveyn otoritesine açıkça karşı gelinmez ve itaat önemsenir. Kız çocuklarına yapılan baskı ve onların yeterince konuşma ortamı bulamaması başarılı bir sosyal etkileşim geliştirememesine neden olur.

2.3. Aile Fonksiyonlarının Modelleri

2.3.1. Olson'un Çembersel Modeli

Aile işleyişinin önde gelen modeli aile sistemleri teorisyeni David Olson tarafından geliştirilmiştir. Olson, aile fonksiyonlarının varlığını sürdürebilmesi için iki hayati ölçüt öne sürmüştür. Bunlar uyum ve bağlılık olarak adlandırılmıştır. Üçüncü bir yön olan iletişim ise aile bireylerinin yüz yüze kaldıkları değişimlere ve isteklere karşı olan uyum ve bağlılık davranışlarının adaptasyonuna olanak vermektedir¹¹⁹.

Aile davranışının uyum boyutu, “*medenî / aile sisteminin, durumsal ve gelişimsel strese cevaben güç yapısını, rol ilişkilerini ve ilişki kurallarını değiştirebilme yeteneği*” anlamına gelir¹²⁰. Olson, aile davranışının bu boyutunu “esneklik” olarak adlandırmaktadır.

¹¹⁹ Wesley R. Burr & Timothy A. Lowe, “Olson's Circumplex Model: A Review and Extension”, **Family Science Review**, Vol.1, 1987, s.5.

¹²⁰ David H. Olson, **a.g.e.** s.s.145-149.

¹²⁰ David H. Olson, Sprenkle, D.H., & Russell, C.S.. “Circumplex Model Of Marital And Family Systems: I. Cohesion And Adaptability Dimensions, Family Types, And Clinical Applications”. **Family Process**, Vol.18, 1979. ss.3 – 28.

Çevresel taleplere cevap olarak kolayca adapte olan aileler değişime daha açıktır. Adaptasyonu zayıf aileler, sabit veya değişmez bir işleyiş ve etkileşim tarzına sahiptir. Kriz veya ödül zamanlarında, davranışları oldukça sabit kalmaktadır. Ailenin adaptasyonu, iddialı aile bireylerinin birbirleriyle nasıl bir arada olduğu, ailedeki kontrol miktarı, aile disiplini uygulamaları, pazarlık, aile rollerine ne kadar sıkı bir şekilde uyulduğu ve ailedeki kuralların niteliği ve uygulanması ile ortaya çıkmaktadır. Çembersel modelde, aile işleyişinin devamlılığının sabit olmayan değişkenliğine uyarlanabilirliğini temsil eden dört farklı düzey vardır. Düşükten yükseğe adapte olabilirliği açısından bunlar; katı, yapılandırılmış, esnek ve kaotik ailelerdir¹²¹. Farklı ailelerin uyum sağlama davranışlarını gösteren bu düzeyler Tablo 1.'de sunulmuştur.

Tablo 1. Olson'un Aile Fonksiyonu Çembersel Modelinde Aile Uyumunun seviyeleri

	Kaotik (Aşırı Uyarlanabilirlik)	Rahat (Yüksek Uyarlanabilirlik)	Yapısal (Düşük Uyarlanabilirlik)	Katı (Uyarlanabilirlik Yok)
Atılganlık/Pasiflik	Karşıt Stiller (Kurallar Belirsiz)	Genel Olarak İddialı	Genel Olarak İddialı	Karşı Tarzlar (Kararsızlar)
Kontrol	Sınırlı Liderlik	Eşitlikçi Değişken Liderlik	Açık Liderli Demokratik	Otoriter Liderlik
Disiplin	Hoşgörülü	Öngörülemeyen Sonuçla Birlikte Demokratik	Öngörülemeyen Sonuçla Birlikte Demokratik	Otokratik ve Aşırı Sıkı
Müzakere	Sonsuz Müzakere Ve Düşük Problem Çözme	İyi Müzakere Ve Problemi Çözme	İyi Problem Çözme Ve Müzakere Kuralları	Sınırlı Müzakere Ve Düşük Problem Çözme
Roller	Dramatik Rol Vardiyaları	Oldukça Değişken Aile Roller	Oldukça Tanımlanmış Aile Roller	Katı Roller(Kalıplar)
Kurallar	Dramatik Kural Vardiyaları Ve Çoğunlukla Örtülü Kurallar (Zorlanmış Gelişigüzel Kurallar)	Açık Kurallardan Çok Örtülü Kurallar Ve Kural Değişiklikleri	Çok Az Kural Değişikliği, Çoğunlukla Açık Kurallar, Zorunlu Kurallar	Katı Aşırı Kurallar, Kurallar Kesinlikle Zorunlu

Kaynak : Segrin ve Flora, 2011, **Family Communication**, s. 16.

¹²¹ David H. Olson, Circumplex Model of Marital and Family Systems, **Journal Of Family Therapy**, Vol. 22, 2000, ss. 144-167.

Olson'a göre, orta seviye veya dengeli aileler (yani esnek veya yapılandırılmış) en işlevselken, aşırı uçlardaki ailelerin (yani kaotik veya katı) en az işlevsel olduğu varsayılmaktadır. Bunun nedeni, katı ailelerin güç yapılarını ve etkileşim modellerini karşılaştıkları talepler ve zorluklar karşısında uygun bir şekilde değiştirememeleridir. Aynı zamanda, kaotik aileler, nerde ne zaman kimin yetkili olduğu ve hangi rolü üstlendiğinin net olmadığı durumları temsil etmektedirler¹²². Olson'un çembersel modelinde aile davranışının ikinci büyük boyutu aile bağlılığıdır. Bu boyut “*üyelerinin bir diğeri ile olan duygusal bağlarını ve aile sistemi içindeki bireysel özerklik derecesini*” temsil eder¹²³.

Aile adaptasyonu gibi, ailenin bağlılığının göstergeleri olan davranışlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında; sınırların belirlenmesi ve ilişkilerin denetimi, aile doğasının koalisyonu, ailenin zamanı ve mekânı nasıl paylaştığı, aileye karşı bireysel arkadaşlar ve aile karar verme yapıları sayılabilir. Çok bağlı aileler birlikte maksimum zaman harcarlar, aile olarak kararlar verirler ve birbirlerine duygusal olarak güçlü şekilde bağlanırlar. Bağlı olmayan aileler, kendiışlerini kendi yapan, kendi arkadaşlarına sahip olan, birlikte çok az zaman geçiren ve ortak aile alanından ziyade bireyselliğe sahip olma eğilimindedir¹²⁴.

Uyarlanabilirlik boyutunda olduğu gibi, Olson ve meslektaşları bağlılık boyutunda da süreklilik üzerinde farklı noktaları temsil eden dört farklı düzey olduğunu öne sürmektedirler. Düşükten yüksek bağlılığa, bu aile tipleri: birbirinden kopuk, ayrılmış, birbirine bağlı ve kenetlenmiş ailelerdir. Olson, orta seviye ya da dengeli ailelerin (yani ayrık ya da bağlantılı) en işlevsel olduğunu, ileri derece ailelerin (yani birbirinden kopuk ya da kenetlenmiş) en az işlevsel olduğunu savunmaktadır. Kopuk ailelerin birbirlerine yetersiz bağlanması ve bireylerin aileden kopuk aşırı özerklik göstermesi başlıca nedenlerdir. Öte yandan, birbirine kenetlenmiş aşırı iç içe aileler birbirlerine karşı aşırı duygusal bağlar göstermektedirler. Bireysel sınırlar bulanıktır ve bireyler aile bağlamı dışında etkin bir şekilde çalışmak için yetersiz özerklik göstermektedirler¹²⁵.

¹²²David H. Olson, **a.g.e.** s.s.145-149.

¹²³ David H. Olson , Sprenkle , D.H. , & Russell , C.S.. “Circumplex Model Of Marital And Family Systems: I. Cohesion And Adaptability Dimensions, Family Types, And Clinical Applications” . **Family Process**, Vol.18 ,1979. ss.3 – 28 .

¹²⁴ Cris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.** ss.17- 18.

¹²⁵ David H. Olson , Sprenkle , D.H. , & Russell , C.S.. “Circumplex Model Of Marital And Family Systems: I. Cohesion And Adaptability Dimensions, Family Types, And Clinical Applications” . **Family Process**, Vol.18 ,1979. ss.3 – 28 .

Aile üyeleri arasında gerçekleşen iletişim, aile davranışının üçüncü önemli yönü olarak kabul edilir. Çembersel modelde aile iletişimi kolaylaştırıcı bir boyut olarak görülmektedir. Olson ve meslektaşları iletişimin, aile üyelerinin adaptasyon ve bağıllık boyutları üzerinde hareket etmelerine olanak sağladığını belirtir. Aileler büyüdükçe, geliştikçe ve değiştikçe, ideal aile işleyişini sürdürmek için sıklıkla adaptasyon ve bağıllık ayarlamaları gerekir. Kendini açma, açıklık, dikkatli dinleme, empati gösterme ve konuyla ilgili kalma gibi olumlu iletişim davranışlarının adaptasyon ve bağıllıktaki bu tür ayarlamaları kolaylaştırdığı varsayılmaktadır¹²⁶. Farklı aile bağıllığı seviyelerini gösteren profil Tablo.2 'de sunulmuştur.

Tablo.2 .Olson'un Aile Fonksiyonları Çembersel Modelinde Aile Bağıllığı Seviyeleri

Konseptler	Serbest (Bağıllık Yok)	Ayrılmış (Düşük Bağıllık)	Bağlı (Yüksek Bağıllık)	Ağ Gibi Sarmaşık (Aşırı Bağıllık)
Duygusal Bağ	Bağımsız (düşük)	Düşük-ılımlı(makul)	Yüksek-ılımlı	Bağımlı(yüksek)
İç/Dış Sınırlar	Açık dış sınırlar	Açık iç sınırlar	Kapalı dış sınırlar	Bulanık iç sınırlar
Koalisyon (Birleşme)	Düşük koalisyon (ailede günah keçisi)	Açık evlilik koalisyonu (karı-koca daha güçlü)	Güçlü evlilik koalisyonları (birleşik cephe)	Güçlü ebeveyn-çocuk koalisyonları
Zaman	Aileden uzakta yüksek zaman	Yalnız başına zaman(boşluk) ve birlikte zaman önemli	Birlikte zaman geçirmek özel alandan daha önemli	Maksimum zaman birlikte
Alan	Maksimum ayrı fiziksel alan	Ana özel alan ve aile alanı	Maksimum aile alanı ve minimum özel alan	Minimum özel alan
Arkadaşlar	Birkaç aile arkadaşı ve çokça bireysel arkadaş	Bir miktar aile arkadaşı ve bir miktar özel arkadaş	Daha çok aile arkadaşlarıyla zaman ve bir miktar bireysel	Aile dostları daha önemli birkaç bireysel arkadaştan
Karar Alma	Bireysel kararlar	Birçok karar bireysel temelli-ortak aile kararları alabilmek için	Bireysel kararlar aile kararları dikkate alınarak alınır ve paylaşılır	Bütün kararlar aile tarafından alınır

Kaynak: Chris Segrin ve Jeanne Flora, **Family Communication**, 2011. s. 18.

¹²⁶ David. H. Olson, a.g.e. s. 149.

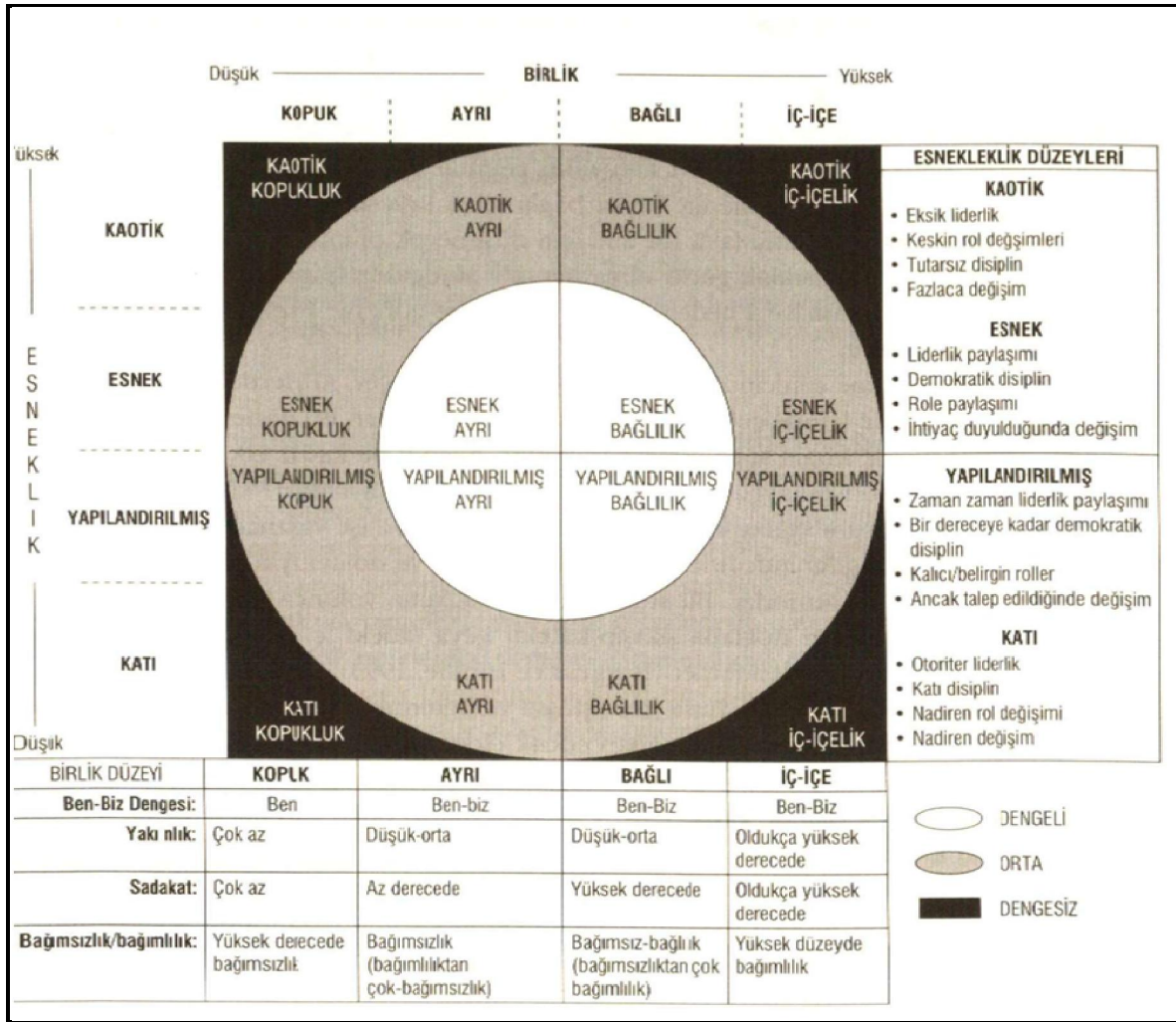
Schrodt (2005), aile işleyişini etkileyen aile iletişimi boyutları araştırmasında, aile ifade özgürlüğü algılarının, özgür ve açık olarak yapılan fikir ve duygu alışverişinin aile işleyişi ile pozitif ilişkili olduğunu görmüştür. Öte yandan, eleştiri, duyguların reddedilmesi, aşırı çatışma ve dinlemenin başarısız olması gibi olumsuz aile iletişim davranışlarının ailenin adaptasyon ve bağlılık boyutları üzerindeki işleyişini engellediği varsayılmaktadır. Schrodt, spesifik olarak, çatışmadan kaçınma ve yapısal gelenekçiliğe ilişkin algıların (yani, güçlü bir şekilde tanımlanmış rol beklentilerini yansıtan ve toplumsal beklentileri zorlayan iletişim) aile işleyişiyle ters ilişkili olduğunu bulmuştur. Adapte olmalarını ve uyumlarını değiştirmelerinin en uygun olacağı durumlarda, davranışlarını değiştiremeyen aileler, süreklilik üzerinde bir noktada sıkışmış halde kalmaktadırlar ve bu durum, çevresel strese karşı işlevsel olmayan tepkilere katkıda bulunmaktadır¹²⁷.

Çembersel modelin çevresinde gösterilen ailelerin aşırı yani uç aileler olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle, bu ailelerin çok yüksek veya çok düşük adaptasyon ve bağlılıkları vardır. Bunların en az işlevsel aileler olduğu varsayılmaktadır. Davranışları, çembersel modelin ortasına biraz daha yaklaşan aileler, orta nokta aileler olarak tanımlanır. Bu aileler orta derecede işlevseldir çünkü aile davranışının iki boyutundan en az birinde dengelidirler. Son olarak, davranışları çembersel modelinin merkezine yerleşen ailelerin en işlevsel olduğu düşünülmektedir. Bunlar dengeli aileler olarak tanımlanır. En sağlıklı aile tipi olarak dengeli aileler görülmektedir. Aileler zaman içinde geliştikçe çemberdeki konumlarını değiştirebilirler. En işlevsel aileler Adaptasyonlarını ve bağlarını, aile yaşam döngüsünün aşamalarına en uygun seviyelerde değiştirebilenlerdir. Ailenin pozitif iletişim becerilerinin bağlılık(bütünlük) ve uyum boyutları üzerinde hareketine izin verdiği varsayılmaktadır. Pozitif iletişim, stres zamanlarında ailenin işleyişini sürdürebilmesi için önemli bir kabiliyet sunmaktadır¹²⁸. Şekil:2’de gösterilen çizim, Aile işlevselliğinin çembersel modelini oluşturmaktadır.

¹²⁷ Paul Schrodt , “Family Communication Schemata And The Circumplex Model Of Family Functioning”, **Western Journal of Communication** , Vol. 69, 2005. ss.359 – 376 .

¹²⁸ David H. Olson, **a.g.e.** s.156.

Şekil:2. Aile Fonksiyonlarının Çembersel Modeli

Kaynak: Samuel T. GLADDING., *Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, İbrahim Keklik ve İbrahim Yıldırım (çev.ed.), Türk psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, 2012 . s.43.

Çembersel modelin bazı orijinal analizlerinde, Olson ve meslektaşları dengeli ve orta sınıf ailelerin en yüksek aile işleyiş seviyesine sahip olduğunu bulmuştur¹²⁹. Bu modeldeki iki ana boyut birlik ve uyum, uzun klinik gözlemler ve çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Olson ve arkadaşları, aile üyelerinin aile fonksiyonları algılarını ölçmek için “Aile uyum ve bütünlüğünü değerlendirme ölçeği” (şimdiki versiyonu FACES IV) geliştirmişlerdir¹³⁰.

¹²⁹ Chris Segrin ve Jeanne Flora, *a.g.e.s.* 19.

¹³⁰ Serap Nazlı, *a.g.e.* s.40.

2.3.2.Aile Fonksiyonlarında McMaster Model

McMaster Aile İşleyişi Modeli aile işlevselliğinin altı kavramsal boyutuna dayanır. McMaster modelinde birçok boyut olsa da, boyutların çoğu daha çok adapte olabilirlik ve bağlılıkla yakından ilişkilidir. Bu nedenle McMaster model Olson'un çembersel modeline ilk bakışta görüldüğünden daha fazla benzemektedir. McMaster modeli klinik uygulamalara dikkat edilerek geliştirilmiştir. McMaster modelinin temel felsefelerinden biri, aile işleyişinin, aile bireylerinin iç ruhsal özelliklerinin aksine, ailenin işlemsel ve sistematik özellikleri ile daha iyi tanımlanmasıdır. Özet olarak, McMaster Model perspektifinden aile değerlendirmesi, ailenin yapısal özellikleri ve ailedeki üyeler arasındaki işlemlerin değerlendirilmesine odaklanır. McMaster ailenin işleyişi modelinin ilk boyutu, ailenin işlevsel kapasitelerini tehdit eden sorunları çözme yeteneği olan problem çözmedir. En işlevsel ailelerin, problemi tanımlamak, alternatif çözümlere karar vermek ve eylemleri izlemek gibi ortak problem çözme aşamalarında çalıştığı varsayılmaktadır. McMaster modeli de iletişim boyutuna sahiptir. Bu, aile üyeleri arasında hem açık hem de doğrudan bir bilgi alışverişi anlamına gelmektedir. Aile davranışının bu boyutu, McMaster modelinde “aile üyelerinin açık olmaları ve ima etmek yerine net bir şekilde konuşmaları”, “Birbirlerine karşı dürüst olmaları” ve “içlerinden birisi üzgünse diğerleri nedenini bilir” gibi öğelerle ölçülmektedir. McMaster modelinde genel olarak “iletişim” terimi sağlıklı, işlevsel davranışları tanımlamak için kullanılmaktadır¹³¹.

McMaster modelinin rol boyutu, ailede çeşitli işlev ve görevlerin yerine getirilmesinde yerleşik davranış kalıplarını tanımlamaktadır. McMaster modelinde, en işlevsel aileler üyelerin her birinin bir rolü olduğu ve bu rolle ilgili görevleri yerine getirmekten sorumlu olduğu ailelerdir. Dördüncü boyut, duygusal duyarlılık olarak adlandırılır ve aile üyelerinin çeşitli duyguları deneyimleme ve ifade etme derecelerini yansıtmaktadır. En işlevsel ailelerde, duygunun ifadesi kendisinden bağımsız olarak kabul edilmektedir. Daha az işlevsel ailelerde, duygular ya bastırılmaktadır ya da sadece sınırlı bir duygusal ifade tolere edilmektedir. Duygusal katılım olarak adlandırılan boyut, ailenin ilgisini ve birbiriyle olan ilişkisini temsil etmektedir. Bu boyut, Olson'un modelindeki

¹³¹ Ivan W. Miller, Christine E. Ryan, Gabor I. Keitner, Duane S. Bishop & Nathan B. Epstein “The Mc Master Approach to Families: Theory, Assessment, Treatment And Research”, **Journal of Family Therapy**, Vol.22, No.2. 2000, ss.168-189.

Bağlılık boyutuna çok benzemektedir. Duygusal katılım, aile üyelerinin birbirlerinin faaliyetlerine değer verdiğini göstermektedir¹³².

McMaster modelinde, duygusal katılım ve aile işlevi arasındaki ilişkinin eğrisel olduğu varsayılır. Bu modelde çok az duygusal katılım, aile üyelerinin genellikle birbirlerini umursamadıkları anlamına gelir, bu da işlevsiz olarak görülür. McMaster aile işlevselliği modelinin son boyutu davranış kontrolüdür. Bu değişken, aile üyelerinin davranışları için standartları sürdürme şeklini yansıtır. Modelde dört farklı davranış kontrolü vardır: esnek, sert, serbest ve kaotik. Sert ve kaotik stiller aşırı uçlar olarak görülür. Ancak, serbest ve esnek stiller daha normal kabul edilir. McMaster modelinde, esnek davranış kontrolü en işlevsel kontrol biçimi olarak görülmektedir. Bu modelde, davranış kontrolü tehlike içeren, psikolojik ihtiyaç ve itirazlarını ifade eden ve sosyal davranış içeren durumlarda bir sorun olarak görülmektedir. Duygusal katılım boyutu gibi, çok fazla ve çok az davranış kontrolü varsa aile işlevselliğini kaybetmektedir. En iyi işleyen ailelerin çoğu durumda orta düzeyde davranış kontrolü olduğu görülmektedir¹³³.

2.4. Aile Alt Sistemlerinde İletişim

2.4.1. Eşler Arası İletişim

Ailede eşler arası iletişim karı-koca arasındaki ilişkiyi ve iletişimi ifade etmektedir. Eşler arasında sağlıklı bir ilişkinin var olabilmesi, eşlerden her birinin bilinçli olarak hareket etmesini ve sorumluluklarının bilincinde olarak kararlarını almasını gerektirmektedir. İlişkilerini sağlıklı kurabilen bireylerin, karşılıklarını değerli ve onurlu gördüğü ve karşılıklarını olduğu gibi kabul ettiği görülmektedir¹³⁴.

Evliliğe ilişkin kuramlar incelendiğinde, çift uyumunda çeşitli kuramların etkisi görülmektedir. Ancak eşler arasındaki sağlıklı iletişimi ve uyumu açıklamak için her çift için tek bir kuramı kullanarak açıklama yapmak yetersiz olmaktadır¹³⁵.

¹³² Chris Segrin & Jeanne Flora, **a.g.e.** s. 20.

¹³³ Laura Staccini & Elena Tomba & Silvana Grandi & Gabor I. Keitner, The Evaluation of Family Functioning by the Family Assessment Device: A Systematic Review of Studies in Adult Clinical Populations, **Family Process**, Vol. 54, No. 1, 2015, s.95.

¹³⁴ Uğur Demiray, **a.g.e.** s. 230.

¹³⁵ Kurtman Ersanlı ve Melek Kalkan, **Evlilik İlişkilerini Geliştirme: Kuram ve Uygulama** (1.Basım). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 13.

Eşler arasında uyumu ve sağlıklı iletişimi açıklamak için farklı bakış açıları ve kuramlar olsa da bu noktada özellikle Bradbury ve Fincham'ın konuyla ilgili farklı bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Onlar eşler arasında sağlıklı iletişimin uzlaşma, uyuma, problem çözme ve hedef belirleme gibi bilişsel süreçlerle ilgili olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle bunun en kapsamlı biçimde yükleme kuramıyla açıklanabileceğini savunmaktadırlar. Yükleme kuramına göre, eşler evliliklerinde ortaya çıkan sorunları ele alırken, bir olay veya davranışı neyin ortaya çıkardığıyla ilişkili olan nedensellik ve bu durumdan kimin sorumlu olduğuyla ilgili olan sorumluluk olmak üzere iki farklı yükleme örüntüsünü kullanmaktadırlar¹³⁶.

Diğer ifade ile yükleme kuramına göre eşler birbirlerinin davranışlarının nedenlerine ilişkin açıklama yaparken ya durumsal etmenleri ya da içsel etmenleri baz alarak diğerinin davranışını açıklamaktadırlar. Eşler arasında uyumun olduğu ilişkilerde olumsuz davranış veya oluşan durumun nedenlerinin dışsal etkenlere olumlu davranış veya durumların nedenlerinin içsel özelliklere yüklendiği görülmüştür. Uyumsuz ve iletişimin sağlıklı olmadığı ilişkilerde ise bu durumun tam tersi şekilde işlediği düşünülmektedir. İmamoğlu'nun yürütmüş olduğu bir araştırmada eşlerin iletişim sorunu yaşamalarındaki nedenin eşlerin özel duygu ve düşüncelerini birbirleri ile yeterince konuşmamalarından kaynaklandığı görülmüştür¹³⁷.

Bu noktadan hareket edilecek olunursa eşlerin birbirleri ile yeterince özel duygu ve düşüncelerini paylaşmamalarının bunun yerine birbirlerinin davranışlarının nedenlerini kişisel yüklemeleri doğrultusunda açıklamaya çalışmalarının aralarındaki iletişimi ve ilişkiyi olumsuz yönde etkilemesinin olası olduğu söylenebilir.

2.4.2. Ebeveyn- Çocuk İletişimi

Yavuzer'e göre, ebeveynler çocuklarının ana babadan korkan değil de sorumluk sahibi, işbirliğine yatkın, kendi kendini disipline edebilen, yapıcı ve yaratıcı bireyler olarak yetiştirebilmelerinin ancak onlarla kuracakları sağlıklı iletişim ortamına bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu ebeveynlerin çocuklarını yeterince dinlemeleri ile mümkün

¹³⁶ Arif Özer ve Hüdayar Cihan-Güngör, "Yükleme Tarzları, Bağlanma Stilleri ve Kişilik Özelliklerine Göre Evlilik Uyumu" *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı.8, 2012, s.11.

¹³⁷ Olcay İmamoğlu, "Değişim Sürecinde Aile; Evlilik İlişkiler, Bireysel Gelişim ve Demokratik Değerler" Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler, Aile Kurultayında Sunulan Bildiri, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995, s. 39.

olabilmektedir. Başka bir deyişle, çocuklarla sağlıklı ilişki kurabilmenin en önemli aşaması ilk olarak onları duymak, dinlemek ve demek istediklerini anlamaya çalışmaktan geçmektedir¹³⁸.

Araştırmacılar, ailede bir kayıp, ölüm, boşanma, hastalık, kaza vs. yaşanırsa çocukların bu konuda bilgi almak istediğini saptamışlardır. Ebeveynlerin bu gibi durumlarda çocuklarını desteklemeleri ve sağlıklı bir iletişim kurmalarının önemli olduğu belirtilmektedir¹³⁹. Bunun yanında, araştırmacılar okul öncesi çocuklarıyla konuşan annelerin çocuklarının gelişimlerini olumlu etkilendiği, bu çocukların duygularını daha iyi ifade edebildiklerini belirlemişlerdir¹⁴⁰. Ergen çocuk- aile ilişkisinde de iletişimin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre aile içi iletişim ortamının sağlıklı olmasının ergenlerin ebeveynlerini olumsuz algılamalarında önemli bir faktör olarak tespit edildiği görülmektedir¹⁴¹. Ebeveynler ve ergenler arasında sağlıklı iletişim olduğunda ergenlerin suç işleme oranlarının azaldığı akademik başarılarının ise arttığı belirlenmiştir¹⁴². Ebeveynler ile çocukları arasındaki iletişimin, çocukların gelişimi üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Araştırmalara göre çocukların yaşadıkları belli duyguların ve davranış şekillerinin ebeveynlerine benzemesinin yanında ebeveynlerin iletişim şekilleri ile çocukların iletişim şekilleri arasında benzerlikler bulunduğunu göstermektedir¹⁴³.

Martin ve Anderson (1997), üç iletişim şeklini tanımlamaktadırlar. Bunlar, tartışmacılık, atılganlık ve sözel saldırganlıktır. Kısa bir şekilde bu iletişim biçimleri aşağıda verilmiştir¹⁴⁴.

Tartışmacı İletişim (Argumentativeness): Infante (1987)'ye göre tartışmacılık karşı pozisyondaki saldırırken kişinin kendi pozisyonunu sunmasına ve savunmasına dayanmaktadır. Tartışmacı iletişimde tartışmalar bireye değil konuya odaklanmaktadır. Bu

¹³⁸ Haluk Yavuzer, **Ana- Baba ve Çocuk**. Remzi Kitapevi, İstanbul,1997.

¹³⁹ Susan K. Riesch & Gloria A. Jacobson, "Young Adolescents' İndendificaion of Difficult Life Events", **Clinical Nursing Research**, Vol. 3. No:4,1994.

¹⁴⁰ Susanne A. Denham & Sharon Auerbach, "Mother- Child Dialogue About Emotions And Preschoolers' Emotional Competence", **Genetic, Social And General Psychology Monographs**, Vol. 121, No:3 , 1995. ss.313-337.

¹⁴¹ Janet S. Reed & Eric F. Dubow, "Cognitive And Behavioral Predictors Of Communication İn Clinic Reffered And Nonclinical Mother Adolescent Dyads", **Journal of Marriage and The Family**, Vol. 59. No:1, 1997. Ss. 91-102.

¹⁴² Richard D. Clark & Glenn Shields, "Family Communication And Delinquency", **Adolescence**, Vol. 32, No:125., 1997. Ss.81-84.

¹⁴³ Serap Nazlı,**a.g.e.** s.378.

¹⁴⁴ Matthew Martin& Carolyn Anderson, " Aggressive Communication Traits: How Similar Are Young Adults And Their Parents in Argumentativeness, Assertiveness, and Verbal Aggressiveness", **Western Journal Of Communication**, Vol.61, No.3. 1997. ss. 299-314.

nedenle tartışmacı iletişim olarak adlandırılan iletişim biçiminde iletişimin olumlu sonuçları olabilmektedir. Tartışmacı iletişim sırasında tarafların atak yani saldırgan tavırlarda olabildikleri fakat birbirlerine değil tartıştıkları konuya odaklandıklarından taraflar arasındaki ilişkinin olumsuz yönde etkilenmediği görülmüştür¹⁴⁵.

Atılğan iletişim: Atılğan iletişim sergileyen kişilerin kişilik olarak başat oldukları ve güçlü yapılarının olduğu görülmektedir. Atılğan iletişimdeki birey hakkını savunurken saldırgan olabilmektedir fakat bu iletişim başkalarının hakkını ihlal etmek değildir. Atılğanlık iletişimi başlatma ve sonlandırma yeteneğini de kapsamaktadır. Atılğan iletişimciler daha doyum verici iletişim kurabilmekte ve iletişim kurmada yetenekli olmaktadır. Atılğan ebeveynleri olan çocukların bu iletişim ortamında kendi doğrularını keşfettikleri ve kendilerini daha rahat tanımladıkları görülmüştür. Ebeveynler, çocukların atılğan davranışlarını pekiştirirlerse, çocukların başka iletişim biçimi yerine atılğan iletişimi geliştirme olasılıkları yükselmektedir¹⁴⁶.

Sözel saldırgan iletişim: Sözel saldırgan iletişim diğer iletişim biçimlerine göre tam zıddı özelliklere sahiptir. Sözel saldırgan iletişim davranışları diğerinin benliğini hedef alarak atağa geçmek olduğundan yıkıcı bir iletişim olarak kabul edilmektedir. Infante(1987)'ye göre sözel olarak saldırganlık düşmanlığın bir biçimi olmaktadır çünkü sözel saldırganlık gösteren kişi sözel olarak başkalarını incitecek mesajlar göndermektedir. Sözel saldırgan mesajlar iletişimdeki doyumunu azalmaktadır. Sözel saldırgan iletişim biçimi, aile iletişimde maalesef ki oldukça yaygındır¹⁴⁷. Bayer ve Cegala (1992)'nin yapmış oldukları araştırma sonucuna göre otoriter ebeveynlerin daha çok bu iletişim biçimini kullandıkları görülmüştür¹⁴⁸.

Çocuklarla sağlıklı bir iletişim kurmanın yolu olarak Abrantes (1995)'in önerisi olan maddeler; “çocukla dürüst bir iletişim geliştirmek, iletişim için çocuğa zaman ayırmak, çocuklara nasıl hissettiklerini sormayı alışkanlık haline getirmek, çocukların mahremiyetine saygı duymak ve çocukları olduğu gibi sevmek” şeklindedir¹⁴⁹:

¹⁴⁵ Dominic A. Infante, “Aggressiveness”. In James C. McCroskey, & John A. Daly (Eds.), **Personality And Interpersonal Communication**. Newbury Park, CA: Sage.,1987. ss.157-192.

¹⁴⁶ Serap Nazlı, **a.g.e.** s.379.

¹⁴⁷ Dominic A. Infante, **a.g.e.** s.159.

¹⁴⁸ Cherie L. Bayer & Donald J. Cegala, “Trait Verbal Aggressiveness and Argumentativeness: Relations with Parenting Style”. **Western Journal of Communication**, Vol.56. No.3. 1992, ss.301-310.

¹⁴⁹ Serap Nazlı, **a.g.e.** s.380.

2.5. Aile İletişim İklimleri

McLeod ve Chaffee(1972), aile ikliminin yıllar içinde değişebildiği gibi, zaman içinde ailelerin bir iletişim ortamı oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. İletişimin iki temel yönünün aile iklimine katkıda bulunduğunu söylemektedirler¹⁵⁰. Daha sonraları Ritchie ve Fitzpatrick (1990), bu iki yönü uygunluk oryantasyonu ve konuşma oryantasyonu olarak adlandırmışlardır¹⁵¹. Bunlar şu şekilde açıklanmaktadır¹⁵²:

Uyma Oryantasyonu: Yüksek seviyedeki uyma oryantasyonunda aileler tutum, değer ve inançlarının homojenliğini vurgulayan bir iklim yaratmalarına karşın; düşük seviyedeki uyma oryantasyonunda aileler heterojen tutum ve inançlar ile daha fazla bağımsızlığa ve aile üyelerinin daha fazla bireysel olmalarına olanak tanıyan bir aile iklimi yaratırlar. Yüksek uyma etkileşimleri ayrıca uyum, çatışmalardan kaçınma, ağların birbirine bağımlılığı ve ebeveynlere itaat etmeyi de vurgulamaktadır.

Konuşma Oryantasyonu: Düşük konuşma düzeyi aile üyelerinin, yalnızca serbestçe tartışılan birkaç konu ile daha az etkileşimine karşılık; yüksek konuşma düzeyi harcanan zamana ilişkin herhangi bir kısıtlama olmaksızın, herkesin özgürce ve sıkça etkileşime katılmaya teşvik edildiği bir iklim yaratma derecesini ifade eder. İletişimi yüksek aileler, birçok aktiviteyi, düşünceyi ve duyguyu paylaşır.

Konuşma ve uyma yönelimlerine bağlı olarak, aileler dört türe ayrılabilir. İletişimleri yüksek ve uyma düzeyi düşük ailelere çoğulcu denir. Çoğulcu ailelerde, iletişim açık, sık ve sınırsızdır ve üyelerin bağımsız düşünceleri teşvik edilir. Anlaşmalı aileler, hemfikir olma baskısı ve açık iletişime ve yeni fikirlerin araştırılmasına olan ilgileri arasındaki gerilim ile karakterize edilirler. Karışmama grubu üyeleri sınırlı konular hakkında çok az etkileşime sahiptir. Üyeler arasındaki duygusal katılım genellikle düşüktür ve üyeler duygusal bağlantı için ailenin dışına bakarlar. Koruyucu aileler ise daha çok uyma ve itaat üzerinde durur¹⁵³.

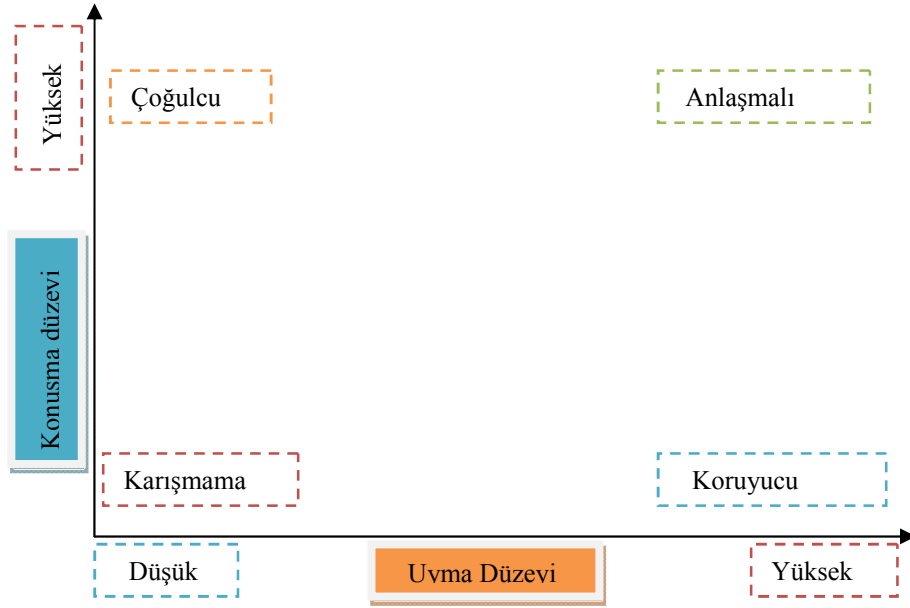
¹⁵⁰ Jack M. McLeod & Steven H. Chaffee , “The Construction Of Social Reality” . In James T. Tedeschi (Ed.), **The Social Influence Process**. Chicago : Aldine-Atherton .1972, ss.50-59.

¹⁵¹ David L. Ritchie & Mary A.Fitzpatrick , “Family Communication Patterns: Measuring İntrapersonal Perceptions Of İnterpersonal Relationships” . **Communication Research** , Vol. 17 ,No:4 ,1990. ss.523 – 544 .

¹⁵² Priscilla Osredkar, “The Relationship Between Family Communication Patterns And An Individual’s Emotional Intelligence, **Communication Studies**, University Of Portland, 2012.

¹⁵³ Mary Anne Fitzpatrick & David L. Ritchie . “Communication Schemata Within The Family: Multiple Perspectives On Family İnteraction” . **Human Communication Research** , Vol.20, No.3, 1994. Ss. 275 – 301 .

Şekil:3. Konuşma ve Uyma Yönelimlerine göre Aile Türleri

Kaynak: Segrin ve Flora, *Family Communication*, 2011, s.50.

Bir ailenin iletişim ortamını ölçebilmek, araştırmacıların, iletişim ortamını diğer değişkenlerle ilişkilendirmesi ile mümkün olmaktadır. Örneğin, uyma oryantasyonu yüksek olan ailelerin çocukları, mahalle baskısına daha duyarlıdır, evde yeni fikirleri test etmek için daha az isteklidirler ve arkadaşlık ve romantik ilişkilerde, konuşmaya odaklanan ailelerin çocuklarından daha zayıf kişilerarası beceriler sergilemektedirler. Genel aile memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar ailenin ifade edebilirliği veya konuşma yöneliminin yüksekliğinin faydalarını vurgulamaktadır. Buna karşılık uyma yönelimi yüksekliğinde, yapısal gelenekçilik ve uyuşmazlıktan kaçınma aile gücü ve memnuniyeti ile negatif olarak ilişkilendirilmektedir¹⁵⁴.

Baxter ve arkadaşları, aile iletişimi ortamlarını ölçerek ailelerin, çocukların sağlık alanlarıyla ilgili davranışlarını kontrol etmek için iletişim kuralları (yani beslenme, güneşten korunma, uyku, vitaminler ve ilaçlar, egzersiz, cinsellik, alkol kullanımı, tütün kullanımı ve yasadışı uyuşturucu kullanımı) konusunda değişiklik gösterdiği sonucuna varmıştır. Etkileyciliği yüksek olan aileler, sağlıklı yaşam tarzı seçimleriyle ilgili kuralları sert biçimde değil açıkça ve değerli bireysel kararlar olarak ifade etmişlerdir. Baxter ve

¹⁵⁴ Mary Anne Fitzpatrick & David L. Ritchie . "Communication Schemata Within The Family: Multiple Perspectives On Family İnteraction" . *Human Communication Research* , Vol.20, No.3, 1994. Ss. 275 – 301 .

arkadaşları, yüksek derecede etkileyici(konuşmacı) ailelerin, aile üyelerinin sağlıklı yaşam tarzı seçimlerinin, ailede tekrarlanan fikir alışverişleri ve ebeveyn modellemesi gibi diğer dolaylı kaynaklar sayesinde olumlu yönde geliştiğini düşünmektedirler. Yüksek derecede etkileyici aileler aynı zamanda kural ihlali için ağır olumsuz yaptırımlara güvenmek yerine sağlıklı seçimleri ödüllendirmeyi tercih etmişlerdir¹⁵⁵.

Bazı araştırmacılar ailenin iletişim ortamının ebeveynler ve çocuklar tarafından kullanılan konuşma eylemlerine ve iletişim amaçlarına nasıl yansıdığını incelemiştir. Örneğin, uyma odaklı aileler daha fazla tavsiye, yorum ve soru kullanmakta ve kişisel etki (örneğin; kontrol, kaçış ve şefkat) için iletişim kurma konusunda daha çok motive olmaktadır. Konuşmaya odaklı aileler ise daha fazla onay, yansıtma ve onaylama kullanmakta ve ilişkisel-odaklı nedenlerle (örneğin; sevgi, zevk, rahatlama) iletişim kurma konusunda daha fazla motive olmaktadır. Genel olarak, yüksek uyma oryantasyonlu ailelerden gelen kişilerin konuşma eylemleri, düşük uyma oryantasyonlu ailelerden gelen kişilerin diğer yönelimli doğalarına kıyasla daha çok kendi kendine odaklı görünmektedir¹⁵⁶.

Ailelerin uyma veya konuşmaya yönelik iletişim yönelimlerini benimsemelerinin çeşitli nedenleri olduğu düşünülmektedir. Kohn (1977)¹⁵⁷ ve Ritchie (1997)'nin çalışmaları¹⁵⁸, aile iletişim iklimlerinin, ebeveynlerin eğitimsel kazanımları ve iş ortamları ile ilgili olduğunu öne sürmektedir. Kohn, bir öğrenme genellemesi sürecinin, ebeveynleri işyeri ortamına benzer bir aile etkileşimi modelini benimsemeye teşvik ettiğini savunmuştur. Ona göre, otoriteye uygunluk ve saygı gerektiren işlerde çalışan ebeveynler çocuklarına da aynı değerleri teşvik edecektir. Aynı şekilde, kendini ifade etmeyi, kendini yönlendirmeyi ve özerkliği gerektiren işlerde çalışan ebeveynler çocuklarına da bu değerleri teşvik edecektir. Ritchie, ebeveynlerin işyerinde açıklık, özerklik ve inisiyatiften yana olan bir iletişim ortamı ile ailedeki konuşma yönelimi ortamının birbiriyle ilgili olduğunu bulmuştur. Ebeveynler açıkça bir iletişim yönelimi öğretmeseler bile, aile iletişim iklimi, örtülü modelleme ve güçlendirme için bir kaynak olmaktadır¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Leslie A. Baxter , Carma L. Bylund , Rebecca S. Imes & Denise M. Scheive “Family Communication Environments And Rule-Based Social Control Of Adolescents’ Healthy Lifestyle Choices” . **The Journal Of Family Communication**, Vol.5. No. 3. 2005. ss. 209 – 227 .

¹⁵⁶ Chris Segrin & Jeanne Flora, **a.g.e.** s.22.

¹⁵⁷ Melvin L. Kohn , **Class And Conformity: A Study In Values**. Chicago : University Of Chicago Press .1977.

¹⁵⁸ David L. Ritchie , “Parents’ Workplace Experiences And Family Communication Patterns” . **Communication Research**. Vol. 24 , No.2. 1997. ss.175 – 187 .

¹⁵⁹ David L. Ritchie , **a.g.e.** ss.175 – 187 .

2.6. Aile İletişim Standartları

John Caughlin, insanların aile iletişiminin nasıl olmasını istedikleri konusunda standartlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Aile iletişimi standartları üzerine yaptığı üç bölümlük çalışmasında Caughlin, insanların aile iletişimi standartlarının içeriğini değerlendirmek için açık sorular kullanmıştır. Onun çalışmasına göre insanlar çeşitli standartlara sahiptirler. Bazı insanlar çok sayıda standardı varken bazılarının ise yalnızca birkaç standardı vardır. Caughlin, aile içi iletişim standartlarında kendine özgü ifadeler bulunduğunu belirtir. Örneğin bir bireyin kültürel değerleri, açıklık olmak veya konuşmaktan kaçınmak gibi aile iletişimi standartlarından hangisini kullandığı hakkında bilgi vermektedir. Caughlin, “iyi aile iletişimi” için en çok ifade edilen standartların 10 faktörlü bir ölçüsünü geliştirmiştir. Bu standartlar¹⁶⁰ : Açıklık, Sevgi ifadesi, Duygusal / araçsal destek, Nezaket, Uygun mizah, Rutin etkileşim, Açık ve etkili disiplin, Kişisel veya incitici konuların önlenmesi, yapısal istikrarın korunması, Tahmin (üyeleri iyi tanımak anlamında “diğer aile üyelerinin yaşamlarında neler olup bittiğini onlara sormadan bilmek”) , şeklindedir.

Bu ölçü, bir bireyin en yaygın 10 standardın herhangi birini ne ölçüde uygun bulduğunu, o bireyin ailesindeki iletişimin standarttan nasıl farklı olduğunu ve aradaki farkın olumlu mu olumsuz mu olduğunu hissetmesini incelemektedir. Nitekim Caughlin, karşılanmamış aile iletişimi ideallerinin düşük aile memnuniyetine neden olduğunu bulmuştur. İdeallerin karşılanmasa bile açıklık, sevgi ifadesi, duygusal / araçsal destek ya da düzenli rutin etkileşim gibi ilişki odaklı belirli ideallerin oluşturulmuş olmasının, aile memnuniyetiyle pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu gözlemlemiştir. Olumlu ilişki standartlarına sahip olmak, bu standartlara doğru çalışmak için bir motivasyona sahip olmak anlamına gelmektedir¹⁶¹.

¹⁶⁰ John Patrick Caughlin , “Family Communication Standards: What Counts As Excellent Family Communication And How Are Such Standards Associated With Family Satisfaction?”. **Human Communication Research**. Vol.29. No.1, 2003. ss.5-40.

¹⁶¹ John Patrick Caughlin , **a.g.e.** ss.5-40.

2.7. Aile Etkileşim Kalıpları

Kerry J. Daly 'e göre ‐aile zamanı‐ kavramı nispeten yeni bir kavramdır. Kavram Viktorya dönemine dayanmaktadır ve 1950'lerin aile merkezli on yılında zirveye ulaşmıştır. Sanayileşmiş teknolojiden önce, insanlar hemen hemen anlarını aileleriyle birlikte geçirmekteydiler. Ebeveynler ve çocukları, aile birimlerinde çalışıyorlardı ve birlikte yaşıyorlardı. Fabrika sistemi altında ücretli emek yalnızca, kişisel anlamların özel alanından halkın ücretli emek alanını ayırmakla kalmamış, aynı zamanda, aile zamanı ve çalışma zamanını farklı kılmıştır. Daly ayrıcalıklı sınıfın 19. Yüz yıl sonlarında Viktorya dönemi Protestan kültürünün aile akşam yemeği ve çocukların yatma zamanı iletişim ritüelleri gibi boş zamanları popülerleştirdiğini ve bunları aile zamanı olarak nitelendirdiğini açıklamaktadır. Ona göre bu süreçte oturma odaları aile sohbetleri için bir mekân haline geldi ve pazar günleri de üyeleri aileden ayıran iş yaşamına karşı dinlenme ve aile zamanı manasında ailece birlikte geçirilecek bir gün haline gelmiştir. Daly bunun genellikle romantikleşmiş bir aile birlikteliği ideali, olumlu etkileşimler ve çocuk merkezli olmayı içerdiği konusunda uyarılmaktadır¹⁶².

Aile zamanı, herkesin bir araya gelerek birlikte eğlendiği ya da yakınlık bağlarını güçlendirdiği zaman olarak romantikleştirilmektedir. ‐Birlikte vakit geçirmek‐, nadiren negatif etkileşimlere atıfta bulunur. Ancak gerginlik ve altta yatan çatışma atmosferinde birlikte akşam yemeği yemek negatif bir etkileşimdir. Ayrıca, ifade genellikle sıradan veya ev temizliği gibi daha az eğlenceli işlerin yapılarak birlikte harcanan zaman anlamına gelmemektedir. Toplumun aile zamanı olarak romantikleştirdiği zaman ile bir ailenin üyelerinin birlikte harcadığı toplam zamanı arasında bir fark vardır. Lay insanın aile zamanını ayırt etmenin yolu, sıradan veya negatif tonlu aile etkileşimlerinden farklı olan ‐kaliteli zaman‐ ibaresidir. Araştırmalara göre aile zamanının operasyonel tanımları, bireylerin aklında olan zamanın romantikleşmiş veya kendine özgü tanımlarından uzaktır. Ortak boş zaman etkinliklerinde harcanan zaman, aile memnuniyeti ile olumlu yönde ilişkilidir. Samimi partnerlerin özellikle etkileşim için fırsatlar olduğunda ortak faaliyetlerde harcadıkları zamanın ilişki memnuniyetiyle de olumlu yönde ilişkili olduğu görülmektedir¹⁶³.

¹⁶² Kerry J. Daly, ‐Deconstructing Family Time: From Ideology to Lived Experience‐, *Journal of Marriage and Family*, Vol.63 May 2001. ss.283–294.

¹⁶³ Chris Segrin ve Jeanne Flora, *a.g.e.* s.49.

2.7.1.Aile Etkileşim Ağları: Kim Kiminle Konuşur?

Aile etkileşimleri bir ağ olarak da kavramsallaştırılabilir. Aile iletişim ağları ailede kimin kiminle ve hangi sıklıkta konuştuğunu modellemeye çalışmaktadır. Aile ağları kavramı ileri süren çalışmalar iki kuşak ailelere ve bunun yanı sıra genişletilmiş aile ağlarına uygulanmıştır. Galvin, Bylund ve Brommel, aile ağ yapılarını tanımlamak için iki kuşak aile ağlarında yararlı olan ağ yapılarını tanımlamaktadır. Bu ağ yapıları deneysel araştırmaların çoğunda konu olmamakla birlikte betimsel olarak sezgiseldirler. Şu şekilde anlatılmaktadırlar¹⁶⁴:

Merkezi ağ etkileşiminde ailenin bir üyesi olan ağ iletişim merkezi olarak işlev görür. Bu üye diğer üyelerle konuşup daha sonra ailenin geri kalanına bilgi aktarır. Merkez üye geri kalan üyeler birbirleriyle o kadar sıklıkla konuşmadığından, hiç değilse aileyi iletişim halinde tutar. İki tür merkezi yapı vardır. Bunlar; tekerlek ağı ve Y ağıdır.

- *Tekerlek ağı*nda, tekerlek merkezindeki merkezi üye, geri kalan tekerleğindeki üyeleri her şekilde bağlar. Bunda herkes tek bir anahtar figürle iletişim kurar.
- *Y ağı*nda, merkezi üye kapı bekçisi olarak hareket eder. Kapı bekçisi üye diğer üyelerle konuşur, ancak yalnızca bazı mesajların üyelere ulaşmasına izin verir. Y yapısı bekçisi yetkisi ile, bilgisi bilgi döngüsünün dışında tutulan bir veya iki üye olabilmektedir.

Dağıtılmış zincir ağı, bilgi merkezi olan tek bir üyeye sahip değildir. Tüm kanal ağı içinde bir tür âdemi merkeziyetçi ağ gibi benzer frekansta herkes başkalarıyla konuşur. Üyelerin birkaç üyeye bilgi paylaşması yaygındır, bazen aynı hikâyeyi tekrar ederler. Bu ağ örüntüsündeki aileler için çok kanallı bir ağ ile her şeyi birlikte tartışmak nadir değildir. Dağıtılmış zincir ağında üyeler, aileye bir aile üyeleri zinciri aracılığıyla mesajları iletir. Bir tane merkezi üye olmasa da ittifaklar vardır, öyle ki bazı üyeler sadece diğer bazı üyelerle konuşur. İletişim zincirinin karşıt uçlarındaki üyeler diğer üyelerle nadiren konuşur veya hiç bir zaman konuşamazlar. Karşı üye hakkında sahip oldukları herhangi bir bilgi, aradaki üyeler zincirinden geçirilir.

¹⁶⁴ Kathleen M. Galvin & Carma Lee Bylund & Bernard J. Brommel , **Family Communication: Cohesion and Change** (6 th ed.). Boston, .2004.

2.7.2.Aile Ritüelleri ve Rutinleri Tanımı:

Bir aile ritüeli, aile üyelerinin zaman içinde hareketlerinin tekrarı ile sistematik bir şekilde tecrübe edilen sembolik iletişim, olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, ritüellerin özel bir anlamı vardır ve ailenin kimliğini korumaktadırlar. Ritüel ile ilgili etkileşim ve davranış, aile sistemi bağlamında aile için daha büyük bir şeyi sembolize etmektedir. Örneğin, her yıl yemek yemek ve etkileşimde bulunmak için bir araya gelen birçok insan bir aile birleşimidir ve rutin davranışların tipik bir biçimidir. Ancak bu rutin davranışlar genellikle zaman içinde aile için daha sembolik bir anlam kazanır. Birçok aile için bu tarz etkinlikler nesiller boyunca aile birliğinin sebatını sembolize eder. Olağanüstü aile etkinlikleri düğünler, yıldönümleri ve cenaze törenlerinin özellikle ritüel statüsünü sembolik anlamda tam olarak aldıkları bilinmektedir. Ritüeller aile rutinlerinden farklıdır. Rutinler aile hayatının yapısında çok önemli olan tekrarlayan davranışlardır fakat ritüellerin sahip olduğu doğadan yani sembolizmden ve “zorlayıcı beklentilerden yoksundurlar”. Rutinler araçsal eylemlerden, sembolik eylemlere dönüşene kadar tekrar edip taşınırlarsa ritüellere dönüştürülürler¹⁶⁵.

Wolin ve Bennett, üç ana aile ritüel tipini tanımlamaktadır bunlar: Model aile etkileşimleri, Aile kutlamaları ve Aile gelenekleridir. Bunlar şöyle anlatılmaktadır¹⁶⁶:

Model aile etkileşimleri, En az resmi olanlardır fakat en sık da norm dışı olanlardır. Bunlar akşam yemeği, yatma vakti, boş zaman etkinlikleri veya evdeki misafirlerin bakımı gibi aile düzenlemelerini içerirler. Bunlar tekrarlandığı sürece zaman içinde daha büyük bir sembolik değere sahip olurlar. Örneğin bir ailede bir akşam yemeği ritüeli, ailenin rollerini ve kurallarını simgeleyebilir ve ailenin hep birlikte geçirdiği zaman olarak kabul edilebilir.

Aile gelenekleri doğum günlerini, yıldönümlerini, aile buluşmalarını ve aile tatillerini içermektedir. Geleneklerin doğası ve bunlara bağlı anlam her aileye özgüdür. Aile gelenekleri daha çok kültüre özgüdür ve sıklıkla diğer ailelerle kıyaslandığında göreceli bir standardizasyon izlerler.

Aile kutlamaları geçiş törenlerini (mezuniyetler, düğün törenleri, cenaze törenleri gibi), dini kutlamaları (bayramlar gibi) ya da resmi tatilleri içerebilirler. Bu resmi ve sık rastlanan ritüeller çeşitli işlevlere sahiptir. Aile kutlamaları ritüelleri, değerleri aktarmannın

¹⁶⁵ Segrin ve Flora, **a.g.e.** s.s.50-54.

¹⁶⁶ Steven J. Wolin & Linda A. Bennett . “Family Rituals” . **Family Process**, Vol.23. No.3. 1984. ss.401 – 420 .

bir yoludur. Rutinler ve ritüeller ayrıca ailelerin sıradan günlük stresler ve geçişlerle başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Ritüeller, ailenin içindeki geçişler sırasında potansiyel stres ve kaosun tamponlanmasını sağlayarak ailenin bütünlüğünün korunmasına katkı bile sağlayabilmektedir. Yeni evlenen çiftleri kucaklamak için yapılan törenler eski aile geleneklerini onurlandırırken yeni ailenin dengelenmesini sağlamaktadır ve bu durum eski ve yeni ailelerin birleşmesi ile oluşan harmanlanmış ailelerin yararına olmaktadır. Son olarak, aile ritüellerine dâhil olmak, kimlerin içeriden olduğunu ve kimlerin dışarıdan olduğunu tanımlamaktadır. Aile ritüelleri ailedeki konumu belirsiz, tartışmalı veya kimliği diğer üyelerle uyumlu olmayan kim varsa bu tarz aile üyelerini kısmen veya tamamen dışlayabilecek sınırları inşa edebilmektedir.

2.8.Aile İletişiminde Teorik Perspektifler

2.8.1. Aile Sistemleri Teorisi

Genel olarak sistem yaklaşımından esinlenen aile sistemleri yaklaşımını daha iyi kavramak için sistem yaklaşımını ele almak gereklidir. Sistem yaklaşımı, insanların ve çevrenin birbirleriyle etkileşiminin olduğunu ve bu etkileşimleri anlamadan bireye veya tek bir üniteye odaklanmanın geçersiz olacağını ileri sürmektedir¹⁶⁷. Aile sistemleri teorisi toplumsal bir sistem olarak ailenin fonksiyonları ve toplumsal faydaları açısından aileye ilişkin bakış açısı sunmaktadır. Toplumdaki diğer sistemlerin işlevlerini bilmenin ailenin fonksiyonlarını açıklamaya yardımcı olduğunu ileri sürmektedir¹⁶⁸. Nihayetinde sosyal yapının tamamı bir sistem olarak işlemekte ve aile de bu sistemin bir parçası olarak işlev görmektedir. Aile hem toplumsal sistemin bir parçası hem de kendi içinde bir sistem olarak belli işlevsel özelliklere sahip bir birimdir. Aynı toplumun aileyi ve ailenin toplumu etkilemesinde olduğu gibi aile içindeki bireylerin ilişki ve iletişimleri de hem birbirlerini hem de tüm aile bütünlüğünü etkileyebilmektedir.

Diğer bir ifade ile sistem yaklaşımına aile açısından bakıldığında da diğer aile üyelerinin tutumları, bireyin kendisini etkilediği gibi tüm davranışlar da karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Yani burada bir karşılıklı ve dairesel bir etkileşimin ve değişimin olduğu tartışılmaktadır. Alt sistemlerin anlaşılması sınırların, yapının, dengenin,

¹⁶⁷ Melih Sever, “ Kök Hücre Nakli Olan Hasta ve Ailelerinin Hastalık Anlatıları” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Ankara, 2018, s. 14.

¹⁶⁸ Saliha Hallaç ve Fatma Öz, “Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış” **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**, Sayı.6. No.2. 2014. ss.142-153.

rollerin anlaşılması demektir. Sistem kuramı, ailenin içinde yaşadığı sosyal yapıyı, ekonomik sistemi, kültürü, dini, toplumu, tarihi bilmeyi ve tüm bu etkileşim içinde olan sistemlere odaklanabilmeyi önermektedir¹⁶⁹.

Ailede üyelerin her birinin davranışının diğerini etkilemesi durumundan dolayı aile üyelerinin birbirlerine bağımlı olduğu görülmektedir. Uyum ve denge arayan sistemler olarak görülen ailelerin uyum sağlamada zaman zaman amaçların ve değerlerin değişiminin gerekmesinden dolayı kapasitelerinin zorlandığı görülebilir¹⁷⁰.

Aile sistemleri kuramında en önemli kavramlardan biri de sınırlardır. Bunlar belirgin, belirsiz ve katı sınırlar olarak sınıflandırılabilir. Belirgin sınırlar dâhilinde ailedeki hiyerarşi devam ettirilir, kurallar ve organizasyon sağlıklıdır. Ailedeki tüm bireyler kendi otonomilerini sağlamış, destek gerektiğinde diğer sistemlere başvurabilen, gerektiğinde onlara katkı sağlayabilen bir konumdadır. Sistemler arası geçişlere gerektiğinde izin vardır¹⁷¹. Aile sisteminin egosal sınırlar, kuşaklararası saygıyla ilgili sınırlar, toplumsal konulardaki sınırlar gibi sınırlar koyduğu ve bu sınırları devam ettirdiği görülür. Ortak paylaşımlarla oluşan bu sınırlar aile dışında kalan toplumsal dünyaya karşı aile üyelerini korumaktadır ve birbirlerine bağlanmalarında etkili olmaktadır¹⁷².

Belirsiz sınırların olduğu aile sisteminde alt sistemler arasındaki iletişim bazen aşırı iç içe olurken bazen de kopuk olabilir. Bu durumda aile üyeleri gereken otonomiye elde edemez. İç içe geçmiş sistemlerde bağımsızlık duygusu oluşmaz, birey kendi kimliğini kazanmakta zorlanabilir. Problem çözme becerileri özellikle çocuklarda gelişemez. Aile üyelerinden birisinin yaşadığı sorunlar tüm aile üyelerinin işlevlerini etkileyebilir ve sağlıklı destek mekanizmaları çalışmaz. Kopuk bir şekilde devam eden ilişkilerde ise alt sistem üyeleri ya da aileler ait olma hissini yaşayamaz, ihtiyaç durumunda birbirlerini desteklemek konusunda yetersiz kalabilir. Aile üyeleri birbirlerine karşı aşırı bağımsız bir tavır sergileyerek birbirlerinin gereksinimlerine karşı duyarsız kalabilir, bu da aile destek sisteminin harekete geçmesini engelleyen ve üyeleri korumasız bırakan bir yapı ortaya çıkarabilir. Öte yandan katı sınırların olduğu yapılarda aileler aşırı mesafeli bir yaklaşımı benimser. Özellikle çocuklar aileye bağlı hissetmeyebilir. Sorunları olduğunda ebeveyn sistemine destek için başvurmayabilir. Ebeveyn sistemi de katı sınırlardan dolayı çocuk alt sistemi içinde yaşanan stresi tespit edemeyebilir. Aynı şekilde ebeveynler

¹⁶⁹ Melih Sever, **a.g.e.** S. 15.

¹⁷⁰ Saliha Hallaç ve Fatma Öz, **a.g.e.** ss.142-153.

¹⁷¹ Melih Sever, **a.g.e.** s.15.

¹⁷² Saliha Hallaç ve Fatma Öz, **a.g.e.** ss.142-153.

arasındaki katı sınırlar eşlerin birbirlerine olan bağılıklarını zayıflatır ve izole edilmişlik hissi yaratabilir. Net sınırların olduğu ve aile üyelerinin birbirlerinin sınırlarını geçmeden ebeveynlerin rol ve sorumluluklarına çocukların rol ve sorumluluklarının karışmadığı ve otonom bir şekilde ailenin işlevlerini yerine getirmesi gereken bir yapı, aile için sağlıklı gözükmemektedir¹⁷³.

2.8.2. Sembolik Etkileşimcilik Teorisi

Amerikan sosyoloji geleneğinin içinden çıkan sembolik etkileşimcilik kuramı, sosyal psikolojiyi içinde barındıran sosyolojik bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımın kurucu olarak George Herbert Mead kabul edilmektedir. Teoriye Charles Horton Cooley ve William Isaac Thomas'ın da önemli katkıları olmuştur. Mead'in ölümünden sonra öğrencilerinin ve Herbert George Blumer'in katkıları sayesinde teori sosyoloji disiplinine önemli katkılar sağlamıştır. Toplum, bireylerin gündelik yaşamındaki sembolik etkileşim biçiminin bir ürünü olarak tezahür eden sembolik etkileşim kuramı, toplumsal eylemleri ve toplumsal etkileşimi anlama ve yorumlama yöntemini kullanarak incelediğinden, Max Weber'in yorumlayıcı anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Weber, geniş ölçekte sosyolojik yorumlamayı kullanırken sembolik etkileşim, daha çok bireyin ve toplumun gündelik yaşam biçimini ele alan minimal ölçekteki sosyolojik bir anlayıştır¹⁷⁴.

Sembolik etkileşimcilik yaklaşımının, kimlik kavramının sosyolojinin kavramlarından biri haline gelmesinde önemli katkıları olmakla birlikte, bu yaklaşımda benlik (self) kavramı üzerinden kişinin kendisiyle ve toplumla kurduğu ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. Bireyi tek başına değerlendirmek yerine kendisi ve kendisi dışındakilerle kurduğu ilişki bakımından ele alan Mead, birey ve toplum kavramlarını birleştirerek benlik kavramını sosyal bağlamda açıklamaya çalışmıştır¹⁷⁵. Mead, zihin ile benliğin her ikisinin de gündelik yaşam içindeki sosyalleşmenin bir sonucu olduğunu söylemektedir¹⁷⁶. Mead, ilişki içinde olduğumuz kendimiz dışındaki insanları tanımadığımız sürece kendimizin kim olduğunu çıkarsamamızın mümkün olmadığını bu nedenle kendi dışında kalan ötekilere

¹⁷³ Melih Sever, a.g.e. ss. 16-17.

¹⁷⁴ Ahmet Özalp ve Ayşe Akkuş, "Weber'den Mead'e Sembolik Etkileşim: Dini Hayatın Anlamlandırılması", **Turkish Studies**, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol.12 no.2. 2017.s.159.

¹⁷⁵ Polat S. Alpman, "Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi** / Journal of Sociological Research, Cilt. 21 Sayı.2. 2018. s.10.

¹⁷⁶ Ahmet Özalp ve Ayşe Akkuş, a.g.e.S. 164.

karşı bireyin belli bir tutum ve tavır alabilmesi için kendini benlik olarak fark etmiş olmasının gerekliliğini anlatmaktadır¹⁷⁷. Mead'in "genelleştirilmiş diğeri" kavramı bireyin benliğini diğernelerine göre yeniden inşa ettiğini anlatmaktadır¹⁷⁸.

Mead'in ardılı olan Herbert G. Blumer'in genel sosyal sorunları etkileşimci bir bakış açısıyla değerlendirdiği görülmektedir. Blumer, sosyalliğin koşullarının sosyal ilişkiler tarafından üretilen anlamlar ile oluştuğunu yani sosyal ilişkilerde üretilen anlamlar ile gerçekleşen kişilerarası etkileşimlerin, sosyalliğin oluşmasını sağladığını ifade etmektedir. Bu nedenle "sosyal ürünler olarak anlamlar" etkileşim içerisindeki kişilerin biçimlendirilmiş ve tanımlanmış eylemleriyle yaratılmakta ve yine bu nedenle anlamlar, kişilerarasındaki etkileşimin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Blumer, sosyal eylemi açıklarken bireylerin bir davranışta bulduklarında bu davranışı diğerk kişilerin ne şekilde yorumladığının ve bu yorumlama sonucunda bireyin bunun ardılı olarak sergilediği davranışların tam da bu diğernelerinin yorumlamasıyla ilişkili olarak geliştiğini ileri sürmektedir. Blumer' e göre bireyler ilk olarak yorumlama yapmakta sonra davranışta bulunmaktadır. Bütün yorumlamalar da anlamların değişimini beraberinde getirmektedir. Bireylerin davranışları yorumlaması ve anlamlandırması ise semboller vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bireyler yorumlayarak ve yorumladıktan sonra sergiledikleri sosyal davranış vasıtasıyla kendilerini ve kendileri dışında kalan kişileri konumlandırmaktadırlar. Blumer, bu konumlandırmanın sürekli olduğunu ve diyalektik bir işleyişinin olduğunu belirtmektedir¹⁷⁹.

Goffman ise daha önceki araştırmacılardan farklı olarak benlik ve duygular arasındaki bağlantıyı kurmuştur. Sosyal düzenin bilişsel –duygusal bilgiyi sağladığı varsayımı ile sosyal inşacı yaklaşımda yerini almasını sağlamıştır¹⁸⁰. Goffman'a göre birey "izleyiciler" için üretmiş olduğu sabit bir kimlik kurgusunu sürdürürken benlik ile ilgili belli bir "performans" sergilemektedir. Performans "belli bir durumda belli bir kişinin diğernelerinden herhangi birini etkilemeye yönelik tüm etkinliklerini içermektedir. Performansın içeriğini belirleyen davranışlar rol ya da rutin olarak tanımlanmaktadır¹⁸¹. Goffman'ın bir diğerk varsayımı insanların sosyal duruma dair tutarlı bir tanımlama yapma ihtiyacı içinde olmalıdır. Bireyler herhangi bir etkileşim kurduklarında benlik sunumu

¹⁷⁷ Polat S. Alpman, **a.g.e.** s.12.

¹⁷⁸ Polat Alpman, **a.g.e.** s.12.

¹⁷⁹ Polat Alpman, **a.g.e.**, s.13.

¹⁸⁰ Aydın Bayad, "Erving Goffman'ın Benlik Kavramı ve İnsan Doğası Varsayımı", **Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, Cilt.36 No.1. 2016. s.86.

¹⁸¹ Polat S. Alpman, **a.g.e.** S.14.

yapabilmek için bir zemine ihtiyaç duymakta ve durumu tanımlamak ihtiyacı içinde olmaktadır¹⁸². Goffman, sembolik etkileşimcilik ile semboller ve anlamlar üzerinden birey ve diğerleri arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Bu nedenle sosyalliği açıklamak için gündelik yaşamı merkeze almaktadır. Gündelik yaşam, kişisel deneyimlerin sosyal yapı içerisinde yer alan çoğunlukça paylaşılan eylemlerle buluşmasını sağlayan sosyal ilişki ağının tümünü kapsamaktadır¹⁸³. Sonuç olarak çevresiyle daima belli bir etkileşim içinde olan insan, kendine ait bir algı oluştururken de diğerleri ile ilişkisi çerçevesinde almış olduğu çeşitli tepkiler sayesinde benliğini oluşturmaktadır. Bu noktada özellikle aile içindeki etkileşim ağının çocukların benlik gelişimindeki etkisi yadsınamayacak kadar büyük görünmektedir.

2.8.3. Sosyal Öğrenme Teorisi

Öğrenme kuramlarının özünü oluşturan görüşe göre bir kişinin şimdiki davranışları önceki deneyimler tarafından belirlenir. Belirli herhangi bir durumda kişi zamanla alışkanlıklara dönüşebilecek belli davranışları öğrenir. Birey aynı duruma yeniden girdiğinde aynı alışkanlıkları tekrarlamak eğilimindedir. Albert Bandura (1977) ve diğer araştırmacılar tarafından bu yaklaşıma sosyal öğrenme kuramı adı verilmektedir¹⁸⁴.

Bandura'ya göre insanlar sergiledikleri davranışların çoğunu diğer insanların davranışlarını gözlemleyerek ve onları model alarak öğrenmektedirler. Davranışların çoğu modelleme yoluyla öğrenilmektedir¹⁸⁵. Örneğin, bir eve kitap okuyan ebeveynlerin olması o evdeki çocuklarında kitap okumaya eğilimli olmasına yol açabilmektedir. Eğer ebeveynler ev içinde televizyon izlemek ve telefonla oynamak dışında bir boş zaman faaliyeti yapmıyorlarsa çocuklarının kitap okumasını beklemeleri gerçekçi bir beklenti olmayacaktır. Ebeveynlerinin davranışlarını gözlemleyerek model alan çocuklar ebeveynlerinin davranışlarının bir aynası olarak davranış örüntüleri göstermektedirler¹⁸⁶.

Çok önemli ve olumsuz bir davranış şekli olan saldırganlık da model alınmak suretiyle öğrenilmektedir. Çocukların saldırgan ve vahşi modelleri gözlemlediklerinde

¹⁸² Aydın Bayad, a.g.e. s.86.

¹⁸³ Polat S. Alpman, a.g.e. s.15.

¹⁸⁴ Albert Bandura, **Social Learning Theory**, Englewood cliffs, Nj:Prentice Hall. 1997.

¹⁸⁵ Mustafa Bayrakçı "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması", **SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 14, 2007, s. 203.

¹⁸⁶ Taylor, Peplau ve Sears, "**Sosyal Psikoloji**", çev.Ali Dönmez, İmge Kitabevi, 2007, Ankara.s. 12.

daha da saldırganlaştıklarını araştırmalar göstermektedir. Ahlaki düşünceler ve ahlaki davranışlar da gözlemlene ve modelleme yoluyla öğrenilmektedir¹⁸⁷. Çocuklar çevrelerindeki bireylerin ahlaki konulardaki düşüncelerinden ve bunlara ilişkin davranışlarından etkilenmektedirler. Bu noktada özellikle çocukların izleyeceği programların doğru seçilmesi modelleme yoluyla öğrenmenin çocuk üzerindeki etkisinden dolayı daha fazla önem kazanmaktadır¹⁸⁸.

Öğrenme temelde üç yolla gerçekleşir. Bunlardan ilki Pavlov' un köpek deneyleriyle geliştirdiği çağrışım ya da klasik koşullamadır. Bunda belli bir koşulsuz uyarana koşullu uyarana eşleştirilerek organizmaya sunulur ve organizma istenen belli bir davranışı göstermeye başlayınca ortamdan bir zaman sonra koşulsuz uyarana çekilir. Organizmanın koşullu uyarana da aynı tepkiyi verdiği gözlenir. Örneğin eşinin akrabalarını her ziyaret ettiğinde olumsuz duygular yaşayan bir kişi normal günde bu akrabalarından herhangi birinin bahsetmesi üzerine aynı huzursuz ve olumsuz duyguları yaşayabilir. Öğrenmenin gerçekleştiği ikinci yol ise B.F. Skinner ve diğer araştırmacılar tarafından geliştirilen pekiştirme yöntemidir. Bu öğrenmede insanlar belirli bir davranışı sonunda ödül olduğu için öğrenirler. Bu ödül kişinin belirli bir gereksiniminin karşılanması ya da olumlu hissettiren bir şey olabilir. Benzer mantıkla insanlar sonucu olumsuz duygular ya da sonuçlar yaratan belli bazı davranışlardan da kaçınmayı öğrenirler. Örneğin aile içi iletişimde bir çocuk ana babasından bir şeyleri nazik ve saygılı ifade ederek istediğinde ailesi onu onaylar biçimde gülümsedikleri için saygılı ve nazik bir insan olmayı öğrenmesi muhtemeldir. Öğrenmenin son yolu ise gözleme dayalı gerçekleşmektedir. İnsanlar tutum ve davranışları teknik olarak "model" adı verilen başka insanları gözlemleyerek de öğrenirler. Çocuklar bölgesel ve etnik konuşma kalıplarını çevrelerindeki konuşmacıları dinleyerek öğrenirler. Ergenler siyasal tutumlarını seçim kampanyaları sırasında ana babalarının konuşmalarını dinleyerek edinebilirler. Gözlemsel öğrenmede diğer insanlar önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu tür öğrenme dışsal bir pekiştirme olmaksızın gerçekleşebilir¹⁸⁹.

Model olarak öğrenmenin gerçekleşmesi için Bandura 3 tür modelden bahsetmektedir¹⁹⁰:

¹⁸⁷ Mustafa Bayrakçı, a.g.e. s.203.

¹⁸⁸ Taylor, Peplau ve Sears, a.g.e. s. 12.

¹⁸⁹ Taylor, Peplau ve Sears, a.g.e. s.13.

¹⁹⁰ Mustafa Bayrakçı, a.g.e. s.203.

- Canlı model: Davranışı sergileyen kişinin gerçek bir kişi olduğunda bu kişi canlı model olarak tanımlanmaktadır. Örneğin bir annenin davranışları çocuğu için canlı model olmaktadır.
- Sembolik model: Bir filmde, televizyonda veya kitap gibi başka bir araçla tasvir edilen karakterler sembolik modeller olmaktadır. Örneğin çocuğun izlediği bir çizgi film karakteri de çocuk için sembolik model olmaktadır.
- Sözlü direktifler: Davranışın nasıl olacağına ilişkin açıklamalar sözlü direktiflerdir. Bunda canlı veya sembolik bir insan bulunmamaktadır. Örneğin bir çocuğa karşıdan karşıya geçerken sağına ve soluna bakmasının tembih edilmesi sözlü direktifler olmaktadır.

Bu noktada aile içi iletişim sürecinin de sosyal öğrenme kuramı açısından bakıldığında özellikle ebeveynleri model alarak kuşaktan kuşağa aktarılmasının söz konusu olabileceğini söylemek mümkündür.

2.8.4. Bağlanma Teorisi

Bağlanma tipik olarak, bir bebek ile bakıcı arasında oluşan yakın bağ anlamına gelir. Bağlanma, ağlama, ayrılma kaygısı veya sarılmak gibi bebek ve bakıcı arasında devam eden etkileşimler yoluyla gelişen bebeklerin davranışlarıyla ilişkili bir hayatta kalma mekanizması olarak insan evriminin bir parçası olarak kabul edilir. Belirli bağlantı stillerinin geliştirilmesi (örneğin, güvenli, önleyici, endişeli) hepsinin yetişkinlerin kendilerini algılayış şeklini ve onların yakın ilişkilerini etkilediğine inanılmaktadır¹⁹¹.

Bağlanma, çocuk ile bakımını üstlenen kişi arasında kurulan ilişkide, tutarlı, süreğen ve başlıca kaygı-stres durumlarında ortaya çıkan duygusal bir bağ olarak tanımlanmaktadır. Kavlak'a göre, tekrarlayan olumlu anne-bebek ilişkisinin sonucu olarak ortaya çıkan bir güven duygusudur. Bu etkileşim, gebelikle başlar, doğum ve doğum sonrası döneminde gelişir ve anne-bebek etkileşimi devam ettiği sürece desteklenir. Çalışmalarda, bu ilişkinin ve etkileşimin, çocuğun fiziksel, psikolojik ve entelektüel gelişimini oluşturduğu ve etkilediği gösterilmiştir¹⁹². Ailesiyle kurduğu etkileşimler

¹⁹¹ Anita L. Vangelisti, **Handbook Of Family Communication**, University Of Texas At Austin Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2004, Mahwah, New Jersey London. S.9.

¹⁹² Nazmi Mutlu Karakaş, "Olumsuz Çocukluk Çağı Deneyimi Olan ve Olmayan Annelerin Çocuklarıyla Bağlanma Örüntülerinin İncelenmesi" Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Sosyal Pediatri Programı, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2018, S.s..3-4.

sonucu çocuk, çıkardığı sonuçları özümseyerek kişiliğinin ve ruhsal yapısının temellerini oluşturmaktadır. Bowlby, çocuk ile onu yetiştiren kişi arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekerek, “bağlanma” olarak adlandırdığı bu duygusal ilişkinin, çocuğa içinde büyüyebileceği emniyetli bir dünya sağladığını ve bu anlamda çocuğun dış dünyaya ve yeni deneyimlere uzanmasında çok önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır¹⁹³. Çocuğun büyüdüğü süreçte, bakan kişinin çocuğa verdiği uyaran ve tepkiler temelinde çocuğun bakan kişiye ve kendisine ilişkin oluşturduğu zihinsel modellerin ömür boyu değişmediği ve çocuğun bütün hayatı boyunca kurduğu kişilerarası ilişkilerinin niteliğini belirlediğini öne sürmektedir. Bu kurulan bağlanmanın çocuğun yaşamda kalma şansını arttırdığı kabul edilerek, evrimsel olarak; yaşamı tehdit eden bir durumdan korunma olduğu iddia edilmektedir. İnsanoğlunun çevresiyle ilişki kurma isteğinin bebekliğinden başladığı, bebeklikteki ilişkileri sonucunda geliştirdiği bağlanma tarzı ile ergenlik ve erişkinlik dönemlerinde sergilediği duygusal bağ kurma biçimindeki bezerlikler hala üzerinde durulan çalışmalardır¹⁹⁴.

2.8.5. Diyalektik Perspektif

Baxter’a göre diyalektik bir yaklaşımla aile ilişkilerinin incelenmesi ilişkideki değişime (veya sürece) ve kişilerarası yaşam içinde özerklik ve bağlantı, istikrar ve değişim ya da açıklık ve kapalılık gibi çelişkilerin deneyimine odaklanır. Harmanlanmış ailelerde, diyalektik perspektif kullanılarak yapılan aile araştırmaları “eski” ve “yeni” nin yarattığı diyalektik tansiyonun yönetimindeki ritüellerin rolünü açıklamayı sağlar. Bu yaklaşımla yapılan çalışmalarda araştırmacılar, harmanlanmış ailelerin ritüeller aracılığıyla gelişmesini ve başarılı veya başarısız adaptasyonlarını incelemiştir. Çalışmalarda aile üyeleri tarafından yönetilmesi gereken “eski aile” ile “yeni aile” arasında süregelen diyalektik bir gerginliğin var olduğu bulunmuştur. Başarılı aile ritüellerinin hayata geçirilmesi, harmanlanmış ailenin, eski ailede neyin önemli olduğunu değerlendirirken yeni aileyi benimsemesini sağladığı gözlenmiştir¹⁹⁵.

¹⁹³ Gülşah Yahşi ve Seda Bayraktar, “Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Doğum Sırasının Bağlanma Stilleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Vol.2. No.1.2016. s.210.

¹⁹⁴ Nazmi Mutlu Karakaş, a.g.e.s.4.

¹⁹⁵ Anita L. Vangelisti, a.g.e. s.9.

II. KİŞİLERARASI İLETİŞİM

1. Kişilerarası İletişimin Tanımı

Genel tanımına göre kaynağı ve hedefi insanların oluşturduğu durumlardaki iletişime “kişilerarası iletişim” adı verilmektedir. Bu tarz iletişimde bulunanlar ürettikleri bilgiyi karşılıklı olarak sembollerini kullanarak birbirlerine aktarmakta ve yorumlamaktadırlar¹⁹⁶. Kişilerarası iletişimde kaynak ve hedef her ikisi de insandan oluşmakta olduğu ve en az iki kişi arasında gerçekleştiği görülmektedir¹⁹⁷. Kişilerarası iletişim genellikle kendiliğinden ve teklifsiz olmaktadır ve iletişimde bulunanlar birbirlerinden en üst derecede geri bildirim almaktadırlar. Taraflar sırayla gönderici ve alıcı olduğundan rollerin değiştiği görülmektedir. Kişilerarası iletişim ya fiziksel olarak aynı mekânı paylaşan iki kişinin ilişkisi biçiminde gerçekleşmektedir ya da farklı mekânlarda bulunan iki kişi arasındaki mesaj alışverişi şeklinde gerçekleşmektedir¹⁹⁸. Kişilerarası iletişim iki kişi arasında isteyerek ya da istemeden gelişen ilişkilerin, kişisel olmayandan kişisel olana doğru hareket etmesi ile bir kişinin diğerini daha iyi tanımaya başladığı, işlevsel paylaşımların değişimi anlamına gelmektedir. Tanıma bakıldığında kişilerarası iletişimin hem niyet edilerek hem de niyet edilmeden gerçekleştiği anlaşılmaktadır¹⁹⁹.

Kaynağın ve hedefin insanlardan oluştuğu, iki ya da daha çok kişi arasında gerçekleşen iletişim şekline kişilerarası iletişim denilmektedir demistik bunda kişilerin niyetleri, beklentileri ve belirli kurallar işlemektedir. Kişilerarası ilişki durumları formel ve informal olabilmekte ve kişilerarası iletişimde etkileşim doğrudan olmakta, katılımcıların her biri kişisel olarak anlam yaratmakta ve cevap vermektedir²⁰⁰.

Kişiler arası iletişim, bireylerin kişisel yeteneklerinin farkına varmasını sağlaması ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunması açısından da çok önemlidir. Kişilerarası iletişim süreci içerisinde, kişinin başkaları ile ilişkileri gelişmekte ve kişi, kendini tanıma olanağı bulmaktadır. Böylelikle, bireyler kendi güdülerini, iletişim ve yaklaşımlarını, davranış kalıplarını daha iyi anlamakta, gerçekçi ölçütler içinde davranışlarında da değişiklikler yapma ve onları kontrol etme imkânını arttırabilmektedirler²⁰¹.

¹⁹⁶ Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 31. Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 23.

¹⁹⁷ Didem Müge Siyez, “Kişilerarası İlişkilerin Başlangıcı ve Gelişimi”, (içinde)“**İnsan İlişkileri ve İletişim**” Edt. Alim Kaya, 2018, s. 62.

¹⁹⁸ Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü**. 6. Basım. Sofos Yayınları. Ankara. 2012, s. 186.

¹⁹⁹ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g.e.** s.50.

²⁰⁰ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g. e.** s. 27.

²⁰¹ Hamil M. Nazik ve Ateş Bayazıt, **İnsan İlişkileri ve İletişim**, Yapa Yayınları, İstanbul, 2005. S. 98.

2.Kişilerarası İletişim Çeşitleri

Kişilerarası iletişimin, nasıl sınıflanacağına ilişkin kaynaklar çeşitli bakış açıları sunmaktadır. Genel eğilimin, bu iletişim türünü sözlü (verbal) ve sözsüz (nonverbal) olarak ikiye ayırmak şeklinde olduğu görülmektedir. Bazı kaynaklarda ise iletişim sözlü ve sözsüz yerine, dil (linguistik) ve dil dışı (non-linguistik) şeklinde yapılmaktadır²⁰².

2.1.Sözlü iletişim:

Kişilerarası ilişki iletişimde kurulan sözlü iletişim ses ve duyma yoluyla olmaktadır. Ancak burada sesin iletişimin kendisi olmadığı çıkarılan sesin ilişkinin kurulması ve yürütülmesi için bir araç olduğu bilinmektedir²⁰³. Sözlü iletişimde, gönderici ile alıcı karşılıklı bir ilişki içinde olduklarından duygu, düşünce ve bilgi aktarımı daha açık ve net bir biçimde gerçekleşmektedir. Sözlü iletişimde alıcı göndericiyi duyar ve mesajı yorumlarken göndericinin jest ve mimiklerinden yararlanabilir. Bu iletişimde anlaşılmayan şeyler karşıdaki kişiye sorularak, kısa sürede geri bildirim elde edilebilmektedir. Böylelikle mesajın doğru anlaşılıp anlaşılmadığı da kontrol edilebilmektedir²⁰⁴.

İnsanlar sözel iletişim kurmanın aracı olarak dil ve konuşmayı kullanırlar. Ergin ve Birol'a göre konuşma; duygu, düşünce ve dileklerimiz görsel ve işitsel öğeler aracılığıyla karşımızdakine iletme²⁰⁵. Dil ise simgelerden oluşmuş bir sistemdir ve bu sistemin temeli çevresi üzerindeki etkinlikleri ve bu etkinliklerin biçimine göre oluşan kültürlerdir²⁰⁶. Köknel, dili insanların duygu ve düşüncelerini anlatmak için kullandıkları her türlü sesli ve yazılı işaretlerle simgeler sistemi olarak tanımlarken, bu tanımın anlamlı hareketleri, jestleri ve mimikleri de içerdiğini belirtir²⁰⁷.

Sözlü iletişimin "dil ve dil ötesi" olmak üzere iki alt sınıfa ayrılmakta olup karşılıklı konuşmalar hatta yazışmalar "dille iletişim" olarak kabul edilmektedir. Dille iletişimde üretilen bilgiler diğerine iletilerek anlamlandırılmaktadır. Dil-ötesi iletişim ise sesin niteliği ile ilgili olmaktadır ve bunda sesin tonu, hızı, şiddeti, hangi kelimelerde

²⁰² Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 31.Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005,s.322.

²⁰³ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, 2. Baskı, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2005. s. 198.

²⁰⁴ Hamil Nazik ve Ateş Bayazıt, **a.g.e.** s. 141.

²⁰⁵ Hatice Ergin, "İletişim Becerileri Eğitim Programı'nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2003. s. 31.

²⁰⁶ Merih Zılhoğlu, **İletişim Nedir**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 131.

²⁰⁷ Özcan Köknel, **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2005, s.88.

vurgu yapıldığı, nerelerde duraklanıldığı gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Dille kurulan iletişimde bireylerin "ne söyledikleri" önemliken dil-ötesi iletişimde ise "nasıl söyledikleri" önemli olmaktadır. Araştırmalara göre insanlar günlük yaşamlarında birbirlerinin ne söylediklerinden ziyade, nasıl söylediklerine dikkat etmektedirler²⁰⁸.

Sözlü iletişimin etkili olmasında kullanılan ses tonu, sözcüklerin seçimi, vurgu, mizah, telaffuz şekli, üslup gibi faktörler etkili olmaktadır. Konuşma kadar dinleme de, sözlü iletişimde önemli bir faktördür²⁰⁹. Dinlemek öğrenmede açısından da en etkili yollardan biridir. Etkili dinleme becerisinin geliştirilmesi iletişim açısından da faydalı olacaktır²¹⁰.

2.2.Sözsüz iletişim:

İletişimindeki diğer bir temel iletişim biçimi sözsüz iletişimle mümkün olmaktadır. Günlük yaşamdaki kişilerarasındaki ilişkilerde başvurulan simgesel kodlar sözsüz de olabilmektedir. Sözsüz kodlar, anlam yaratma ve paylaşmada insanlar tarafından çoğu kez bilincinde olmaksızın fakat kaçınılmaz olarak sürekli kullanılmaktadırlar²¹¹.

Mayer, iletişim için "imkânsız düş" ifadesini kullanmaktadır. Çünkü iletişimin yaklaşık yüzde 95'i sözel olmayan biçimlerde gerçekleşmektedir. Sözcüklerin anlamları iletişimin gerçekleştiği ortam koşullarına ve ses tonuna göre değiştiği gibi, yüz ifadesinin, fiziksel hareketlerin, vücudun duruş şeklinin ve tüm sözel olmayan iletilerin de anlamı ortama ve diğer koşullara göre değişebilir. Bu nedenle sözel olmayan iletiler de yanlış algılamalara, anlamalara ve yorumlara açık olmaktadır²¹².

Rihmand "Non Verbal Behavior İn Interpersonal Relations" adlı kitabında sözsüz davranışı "*kelimelerden daha çok insan hareketi ve özellikleriyle sosyal anlamın paylaşılması ve alıcıdan gelen geribildirime sahip olunması*" şeklinde ifade etmektedir. Albert Mehrabian, kişilerarası iletişimde bir mesajın toplam etkisinin ortaya konulmasında bir öncüdür. Mehrabian, kişilerarası iletişimde gönderilen mesajın karşıdaki üzerindeki etkisinin yüzde 7'sinin sözel (sadece sözcükler), yüzde 38'inin sesli (ses tonu, sesin

²⁰⁸ Üstün Dökmen, a.g.e. S. 27.

²⁰⁹ Nursel Telman ve Pınar Ünsal, a.g.e. s. 79.

²¹⁰ Hatice Ergin, a.g.e. s. 66.

²¹¹ Merih Zıllıoğlu, a.g.e. s. 179.

²¹² Emin Karip, **Çatışma Yönetimi**, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2000. s.79.

yükseltilip alçaltılması ve diğer sesler) ve yüzde 55'inin de sözel olmayan öğelerden oluştuğunu belirtmektedirler²¹³.

Sözsüz iletişimde yer alan jestler, mimikler, beden duruşu, oturuş biçimi, kişisel alan, dokunma, gözler, giyiniş, ses tonu, beden kokusu, cilt, saçlar, tırnaklar, mobilyalar, iç dekorasyon, bunların hepsi iletişimde kişilere ilişkin sözlü olmayan ipuçları vermektedir²¹⁴. Kelimeler kullanılmadan aktarılan her türlü bilgi ya da duygu, sözel olmayan iletişimdir. Sözel olmayan iletişim önemlidir zira söylediklerimizden çok daha fazla önem taşır. Kelimeler sadece duyma duyusunu uyardıkları halde, sözel olmayan iletişim görme, koklama, tatma duyularını uyarabilmektedir. Birden fazla duyunun uyarılması sonucu, insanlar sözel olmayan işaretlere muhtemelen duygusal olarak tepki vereceklerdir, buna karşın kelimelere tepkileri ise sadece akılsal boyutta olacaktır²¹⁵.

3. Kişilerarası İletişimde Empati

Arslan' a göre empati, insanların birbirlerini anlamalarına yardım eden günlük yaşamda son derece önemli bir yere sahiptir. Empati kısaca, *“bir kişinin kendini diğer bir kişinin yerine koyarak, duygu, düşünce, tutum ve yaşantısını anlayabilmesi”* olarak tanımlanmaktadır²¹⁶.

Empatinin üç basamağı olduğundan bahsedilmektedir. İlki algısal bileşendir. Bunda karşıdaki kişinin davranışları, kullandığı sözler, ses tonu ve konunun içeriği ile ilgili tüm imaları dikkate alınarak iletişim kurulan kişi algılanmalıdır. Ancak bu algı süreci gerçekleşikten sonra kişi bilişsel ve duyuşsal süreçlerini bu veriler üzerinde yoğunlaştırabilir²¹⁷.

Empatinin diğer basamağı olan bilişsel bileşen karşıdaki kişinin içsel durumları, hisleri, duygu ve düşünceleri ve niyetlerine ilişkin bir farkındalığın olmasını gerektirmektedir. Bunda karşıdaki ile aynı duyguları yaşamış gibi karşıdaki kişiyi anlama söz konusudur. Bilişsel boyutuyla empati iyi gözlemci olmayı ve detaylı düşünebilmeyi

²¹³ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, *ag.e.* s. 129.

²¹⁴ Nilüfer Voltan Acar, *ag.e.* s. 18.

²¹⁵ Serdar Kaypakoglu, *Kişilerarası İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma*, Derin Yayınları, İstanbul, 2008. S. 93.

²¹⁶ Talip Arslan, “Yüksek Öğretime Geçiş Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Kaygı Düzeyleri İle Empati Becerileri Arasındaki İlişki”. *Yüksek Lisans Tezi*, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.2016.s.22.

²¹⁷ Goldstein, A.P & Michaels, G.Y. *Empathy, Development, Training, Consequences*. Hillsdale, N.J.Lawrence Erlbaum, Assoc. Pub.1985.

diğer deyişle karşıdakinin düşüncelerini, duygularını, sözlü ve sözsüz mesajlarını anlayabilme becerisine sahip olmayı gerektirmektedir²¹⁸.

Empatinin duygusal boyutu empati kurulan kişinin duyguları, düşünceleri ve hislerinin anlaşıldıktan sonra empati kuran kişi tarafından kendi içinde değerlendirilerek tarafsız şekilde karşı tarafa belirtilmesi aşamasıdır²¹⁹.

Empatinin iletişim sürecinde kişinin iletişimde bulunduğu kişiyi doğru anlamasını desteklediği söylenebilir. Kişilerarası iletişim açısından mesajı gönderen ve mesajı alan alıcı arasında empatinin kurulması iletişim sürecinin daha kaliteli bir hal almasını sağlayacaktır. Bu nedenle aile içi iletişim sürecinde yaşanan çatışmalar sırasında empatinin artması muhtemel algısal hataları engelleyici bir unsur olarak işleyebilir.

4. Kişilerarası İletişim Teorileri

4.1. Fonksiyonel Teori

İletişim uzmanları Frank Dance ve Carl Larson kişilerarası iletişimin bağlantı sağlama, anlam yaratma, düzenleme olmak üzere üç temel fonksiyonunun bulunduğunu ifade etmektedir. Bağlantı sağlama fonksiyonu “ kişi ve kişinin çevresi arasında bağlantı kurmayı sağlamasını”, anlam yaratma fonksiyonu “iletişime katılan her bireyin hatırlama ve kavramsallaştırma yeteneği ile anlamlandırmasını”, düzenleme fonksiyonu kişinin diğerlerinin davranışları üzerindeki etkisini açıklamaktadır²²⁰.

Kişilerarası ile iletişim sürecinde bu üç fonksiyonun işlerlik sağlayabilmesi için “konuşmak” yeterli değildir. Kişilerarası iletişim fonksiyonlarının işlerlik kazanması için kişinin kendisi ile iletişim kurması, diğer bir ifade ile içsel iletişimin başlaması gerekmektedir. Fonksiyonel teori temel olarak, kişiler arasında etkileşimlerin yaratılması ile yaşamda daha fazla iletişim ortamının ortaya çıkacağını ve bu nedenle kişilerarası iletişimin fonksiyonlarına odaklanmak gerektiğini açıklamaktadır. Fonksiyonel teoriye

²¹⁸ Mark H. Davis, “Measuring Individual Differences In Empathy; Evidence For A Dimensional Approach” **Journal Of Personality And Social Psychology**. Vol.44, No.1.1983. ss.113- 126.

²¹⁹ Demet Gürüz ve Ayşe T. Eğinli, **Kişilerarası İletişim. Bilgiler-Etkiler-Engeller**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2012.

²²⁰ Frank E. X. Dance ve Carl E. Larson, **Speech Communication; Concepts and Behavior**, Holt Rinehart and Wiston, 1972.

göre, kişilerarası iletişim bireyin yaşamının her alanında ve her döneminde etkili olmaktadır²²¹.

4.2.İlişkisel İletişim Teorisi

İlişkisel iletişim teorisi, kişilerarası iletişimin tanımlanmasının ancak kişilerarası ilişkilerin boyutlarının incelenmesi ile mümkün olacağını ileri sürmektedir. Bu teoride kişilerarası ilişkilerin temel olarak kontrol, güven ve yakınlık olmak üzere üç boyutunun olduğunu ifade edilmektedir. Söz konusu olan bu üç boyut kişilerarası ilişkilerin doğasına göre belirlenmekte ve ilişki sürecine yansımaktadır. Kişilerarası ilişkilerin kontrol boyutu, ilişkide gücün dağılımı üzerine odaklanmaktadır. Bu boyut genellikle kişilerarası iletişim mesajlarının ilişkisel bir kontrole ya da izine dayandığını ve temel amacının kontrolü sağlamak olduğunu açıklamaktadır²²².

İlişkisel iletişim teorisinde, kontrol edici mesajlar ve kontrolü kabul eden mesajlar olarak iki şekilde iletilmektedir. Kişilerarası iletişim kuran iki kişi arasında biri kontrol mesajı diğeri kabul mesajı kullanıyorsa bu durumda ortaya çıkan ilişkilere tamamlayıcı ilişkiler adı verilmektedir. Kontrol mesajı veren bir kişi ile kontrol mesajını kabul etmeyen bir kişinin ilişkine ise simetrik ilişkiler adı verilmektedir. Güven boyutu “kontrolün kabul edildiğine ilişkin sorumluluğun kabul edilmesi” olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, kişiler arasında güven boyutunun varlığından söz edebilmek için kişilerin birbirlerinden bir çıkar sağlamaması gereklidir. Kişilerarası iletişimde güven boyutunun gelişmesi, kişiler arasında bağlılık duygusunun gelişmesini ve diğeri kişinin kendi özgürlük alanına girmesine izin verdiği anlamına gelmektedir. Güvenilirlik ise, karşıdaki kişinin kendi çıkarı için olmayan kontrolünü kabul etme sorumluluğudur. Hem güven hem de güvenilirlik duygusu bir ilişkide uzun bir süreç içinde adım adım oluşmaktadır. Yakınlık boyutu ise, kişilerin birbirlerine bir katkıda bulunmaktan daha çok birlikte olmaktan hoşlanmalarını ve birliktelik duygusunu hissetmek için ilişki kurmalarını ifade etmektedir. Bu bağlamda, kişilerarası iletişimin farklı boyutlara sahip olduğunu, kişilerarası ilişkilerde kullanılan mesajların hem pozitif hem de negatif sonuçlara sahip olduğunu kabul edilmektedir²²³.

²²¹ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, a.g.e., s.78.

²²² John A. Courtright, Frank E. Millar, L. Edna Rogers & Dennis Bagarozzi. “Interaction Dynamics of relational negotiation: reconciliation versus termination of distressed relationships” **Western Journal of Speech Communication**, Vol.54. No:4, 1991.

²²³ Larry L. Barker, **Communication**, New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs. 1990. ss.139-140.

4.3.Karşılıklı Anlam Yönetimi

Karşılıklı anlam yönetimi teorisi, kişilerin günlük yaşamlarında kişilerarası iletişimlerinde anlamları düzenleme ve yönetme şekilleri üzerine odaklanmaktadır. Teori 1980 yılında Pearce ve Cronen'in "Communication, Action and Meaning: The creation of social realities" adlı eseri ile açıklanmıştır. Karşılıklı anlam yönetimi teorisi, sosyal bir yapıda yer alan bireylerin ilişkilerindeki davranış ve anlamı arasındaki ilişkinin açıklanması üzerine odaklanmaktadır. İletişim yoluyla ortaya konulan anlam, dilin nasıl kullanıldığı, ortamla ya da bağlamla ilişkili faktörler gibi farklı birçok etken ile açıklanmaktadır²²⁴.

Teorinin odağı, özellikle günlük yaşamda kişiler arasında kurulan diyaloglar ve kişilerin iletişim becerileridir. Karşılıklı anlam yönetiminde, kişilerarası iletişim temel sosyal bir süreç olarak, kişilerin kimlik oluşumu, sosyal ilişkileri, duyguları, sosyal etkileşimleri, ilişki türleri, moral değerleri üzerinde belirleyici bir öneme sahiptir²²⁵.

Karşılıklı anlam Yönetimi teorisyenleri, kişilerarası etkileşimlerin belirli anlamsal kurallara göre koordine edildiğinde iletişimde olumlu sonuçlar elde edileceğini savunmaktadır. Pearce ve Cronen' in karşılıklı anlam yönetimi teorisinde, kişiler arasında etkileşimleri düzenlemeye/koordine etmeye yarayan belirli kurallar bulunduğu, bu kuralların kurucu ve düzenleyici olarak iki kategoride ifade edilebileceği açıklanmaktadır. Kurucu kurallar, kişinin davranışının ne olduğu (neyi kapsadığını, içerdiğini) tanımlayarak kişilere davranışın "anlamının ne olduğunu" anlamları için izin vermektedir. Düzenleyici kurallar, kişilere içinde bulunulan durumda nasıl davranması gerektiğini ifade etmektedirler²²⁶.

Bununla birlikte, Pierce karşılıklı anlam yönetiminde tarafların birbirlerine ilişki/ iletişim hakkındaki kuralları üç şekilde aktardıklarını ifade etmektedir. Birincisi, rol dağıtımıdır. Rol dağılımı, bir kişinin o ilişkide sahip olduğu rolü ifade etmektedir, bu ilişkide üstlenilen sorumluluklar yolu ile belirtilmektedir. İkincisi yansıtma, kişilerin birbirlerinden ne beklediklerini öğrenmeleri için yaptıkları keşiftir. Birtakım davranışlar ve sözler karşısında taraflar birbirlerinin geribildirimini ya da tepkilerini değerlendirerek bir karara varırlar. Üçüncüsü ise müzakeredir. Müzakere, kişilerin

²²⁴ Edith Montgomery, "Tortured Families: A Coordinated Management Of Meaning Analysis" **Family Process**, Vol.43. No.3. 2004. s.351.

²²⁵ Randall A. Rose, "A Proposal For Integrating Structuration Theory With Coordinated Management Of Meaning Theory" **Communication Studies**, Vol.57. No.2. 2006. s.177.

²²⁶ Larry L.Barker, **a.g.e.** s. 141.

karşılıklı olarak isteklerini paylaşmaları ya da çeşitli yollarla üstü kapalı olarak isteklerin ortaya konulmasıdır. Müzakere tarafların deneyimleri ile şekillenmekte ve gelecekteki etkileşimler için birikimli olarak ilerlemektedir²²⁷.

Genel olarak kişilerarası iletişim kurarken kişiler bu kurallar aracılığıyla, etkileşimlerine ve ilişkilerine yönelik anlamlar yaratmakta ve bu kurallara uygun davranmaya çalışmaktadır. Kişilerarası iletişimde anlam yaratma, hem gönderici hem de alıcının yeteneklerine bağlıdır, anlam yaratılmasında her ikisi de eşit sorumluluğa sahiptir. Karşılıklı anlam yönetimi teorisyenlerine göre, karşılıklı olarak kurallar sisteminin paylaşılması ve sonuçlardan yararlanılması anlamların koordine edilmesini sağlamak ve böylece etkili kişilerarası iletişim kurmak mümkün olmaktadır²²⁸.

4.4. İletişim Yeterliliği Teorisi

İletişim yeterliliği teorisi, 1984 yılında B.H. Spilzberg ve W. R Cupach' ın "Interpersonal Communication compatance" adlı eseri ile ortaya konulmuştur. Spilzberg ve Cupach kişilerin içinde buldukları duruma ve koşullara en uygun ve en etkili iletişim davranışını seçebilmesinin iletişim yeteneğine ve yeterliliğine bağlı olduğunu belirtmektedir²²⁹. Kişilerarası yeterlilik, kişinin diğer özelliklerini (saygınlık, itibar, görünüş vb.) kaybetmeksizin iletişim amaçlarından birine ulaşmasını sağlamaktadır. İletişim yeterliliğini tarif etmek için kullanılan model, üç bileşeni içermektedir. Bu bileşenler; bilgi, beceri, motivasyondur. Bilgi, içinde bulunulan durum için en uygun davranışın ne olduğunu bilmeyi içermektedir. Beceri, içinde bulunulan bağlamdaki davranışı uygulama yeteneğine sahip olmayı, motivasyon ise kişinin diğerleri ile iletişim kurmak için isteğinin olmasını ifade etmektedir²³⁰.

Teoriye göre, bir kişinin kişilerarası iletişim yeterliliğine sahip olması için bu üç bileşene sahip olması gerekmektedir. Kişilerarası iletişimde bulunan tarafların hangi iletişim biçiminin uygun olduğunu tanımlaması (bilgi), uygulamayı gerçekleştirebilme

²²⁷ Barnett W. Pierce, "The Coordinated Management Of Meaning : A Rules –Based Theory Of İnterpersonal Communication", (Ed.) Gerald Miller, **Explorations İn İnterpersonal Communication**, Beverly Hills, California: Sage Publications. 1976. ss.18-19.

²²⁸ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g.e.** ss.80- 81.

²²⁹ Brain H. Spitzberg & William R. Cupach. **İnterpersonal Communication Competence**. Beverly Hills, CA: Sage.1984.

²³⁰ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g.e.** s.81.

yeteneğine sahip olma (beceri), uygun ve etkili tarzda iletişim kurması (motivasyon) durumunda ilişkilerde olumlu sonuçlar elde edileceği açıklanmaktadır²³¹.

4.5. İlişkisel Diyalektik Teorisi

İlişkisel diyalektik teorisi, 1988 yılında L. A. Baxter'ın, "Handbook of personal Relationship" adlı kitabında "A dialectical perspective on communication strategies in relationships Development" bölümünün yayınlanması ile ortaya çıkmıştır. İlişkisel diyalektik teorisinde, insanların günlük yaşamlarında herhangi bir nedenle (çıkar ortaklığı- işbirliği, duygusal yakınlık vb.) ilişki geliştirme çabası gösterdiği ve yakınlaşma sürecinde olan kişiler arasında aynı zamanda içsel bir çatışmanın var olduğu açıklanmaktadır²³².

Bu bağlamda ilişkilerde çatışmaların yaşanmasının olası olduğu ve bu durumda, kişilerde gerilim ve baskı duygusunu yarattığı ifade edilmektedir. İlişkisel diyalektik teorisi üç temel aşama ile anlatılmaktadır. Birincisi bağlılık-ayrılık aşamasında kişiler arasında yakın ve kalıcı bağların oluşabilmesi için birlikte vakit geçirmeye ihtiyaç duyulduğunu, bu sağlanamadığı takdirde ayrılıkların yaşandığını ifade etmektedir. İkincisi belirlilik-belirsizlik aşamasında, kişilerarası iletişim sürecinde kişiler arasındaki güven duygusunun gelişmesi için gizlilik ve belirsizliğin azaltılması gerektiğini, ancak belirsizliğin azalması ilişkide canlılığın azalmasına neden olabileceği açıklanmaktadır. Üçüncüsü açıklık-kapalılık aşamasında, kişilerarası iletişim kuran tarafların birbirlerini daha iyi tanımak için daha çok bilgiye sahip olmak istediğini, ancak özel olabilmek için de bir miktar gizemli olmaya çaba gösterdikleri belirtilmektedir. İlişkisel diyalektik teorisi temel olarak kişilerarası ilişkilerde kişilerin yaşadıkları içsel çatışmaların nasıl azalacağını ve kişilerin birbirlerine nasıl uyum sağlayacağını ortaya koymayı amaçlamaktadır²³³.

İlişkisel diyalektik teorisi insan ilişkilerini çevreleyen itme-çekme mücadelelerine cevap verme fikrine dayandığı için hümanistiktir. Ancak tüm ilişkilerde belirli bir duruma

²³¹ Ayşen Temel, "Kişilerarası İletişim Temelinde İş ve Aile Yaşamı Dengesi", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, **Yüksek lisans tezi**, İzmir, 2005. s.64.

²³² Leslie A. Baxter, "A Dialectical Perspective On Communication Strategies In Relationship Development". In S. Duck, D. F. Hay, S. E. Hobfoll, W. Ickes, & B. M. Montgomery (Eds.), **Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions**. Oxford, England: John Wiley & Sons. 1988. ss.257-273.

²³³ İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2002, s.185.

özgü koşulları üç aşamalı bir halde genelleştirilmeye çalışılması nedeni ile eleştirilmektedir²³⁴.

4.6. Sosyal Alışveriş Teorisi

Sosyal alışveriş teorisi, 1952’ de J. W Thiboult ve H. H Kelley’in “The Social psychology of Groups” adlı eseri ile ortaya konmuştur. Teori, kişilerarası iletişimin kurulmasını ve geliştirilmesini sosyal alışveriş bağlamında açıklamaktadır²³⁵. İlk defa George Homans tarafından ele alınan görüşte, takas kavramı vurgulanmıştır. Homans’ a göre kişiler alışveriş sürecinde bir yarar elde etmiyorlarsa takastan vazgeçerler²³⁶.

Teoride, temel olarak kişiler arasında bir iş ilişkisinde olduğu gibi sonucunda bir kaynağa sahip olmanın amaçlandığı ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile kişilerin bir ilişkiden çeşitli çıkarlar ya da kaynaklar elde etmeyeceklerse, o ilişki için zaman ve çaba harcamaktan kaçınacakları açıklanmaktadır²³⁷.

Bu yaklaşımda insanlar birbiri için doyum (ve doyumsuzluk) kaynağıdır: Yani davranışlarıyla birbirlerine doyum sağlayabilirler. Bir ilişkinin taraflarından her biri “bu ilişkiden aldığı doyumunu (kazançlar, ilişkinin çıktıları) en yükseğe çıkarmak, bu ilişki için ödediği bedelleri (pahalar, ilişkiye katkılar) en aza indirmek ister. Ancak ilişkinin devamı için, iki tarafın da ilişkinin kazanç ve pahaları yani girdi ve çıktıları konusunda anlaşmaları gerekir. Bu nedenle her toplum, kaynak dağıtımını biçimsel veya biçimsel olmayan bir takım kurallara bağlar. Bu kurallar kültürlere, ilişkilere ve durumlara göre değişir. Kaynaklar bazen ihtiyaç, bazen de denklik (equity) ölçütüne göre dağıtılır. Takas yaklaşımı daha ziyade denklik (hakkaniyet) ilkesini temel alır ve sağlıklı (karşılıklı doyum sağlanan) ilişkilerde, her bir kişinin kazancının, katkılarıyla (emek, çaba, bedel, paha, vb) orantılı olması gerektiğini öngörür. Bu kural, cinsler arası ilişkiler için de geçerlidir²³⁸.

²³⁴ Ayşen Temel, **a.g.e.**S.66.

²³⁵ John W. Thibaut & Harold H. Kelley. **The social psychology of groups**. NY: John Wiley & Sons.1959.

²³⁶ George C. Homans, Social behavior as exchange. **American Journal of Sociology**, vol.63. 1958. Ss. 597- 606.

²³⁷ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g.e.** s.83.

²³⁸ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2008, İzmir, S. 151.

4.7. Sosyal Nüfuz Teorisi

Teori Irwin Altman ve Olmos Taylor tarafından “*Social penetration: The Development of Interpersonal Relationships*” adlı eserlerinde 1973 yılında açıklanmıştır. Sosyal nüfuz teorisi, kişiler arasında ilk iletişimin kurulduğu andan başlayıp ilişkilerdeki yakınlık derecesinin artışındaki gelişim sürecini incelemektedir. Altman ve Taylor, bireylerin etrafında aynı soğanda olduğu gibi çeşitli katmanlar bulunduğunu ve bu katmanlarda bireylerin sahip olduğu düşüncelerin, inançların, fikirlerin ve önyargıların yer aldığını varsaymaktadır. Bunun yanında ona göre katmanlar yaşanan ilişkinin durumunu anlatan derinliğe ve genişliğe sahip olmaktadır. En dıştaki katmanda genellikle görünen ve bilinen (kişinin giyimi gibi) bilgiler bulunurken, dış katmandan içe doğru ilerledikçe duygular, düşünceler, dünya görüşü vb. konular hakkında daha detaylı ve özel bilgilerin yer aldığı belirtilmektedir²³⁹.

Kişiler arasındaki ilişkiler geliştikçe daha fazla paylaşımda bulunma söz konusu olmakta ve buna bağlı olarak da katmanların derinliği ve genişliği artmaktadır. Kişilerarası iletişim açısından sosyal nüfuz teorisi kişiler arasında kulan yakın ilişkilerin gelişimini anlamak için bir bakış açısı sunmaktadır. Sosyal nüfuz teorisi, kişiler arasında duygusal paylaşımların yapılması ile kalıcı bir ilişki ve sağlıklı bir iletişim kurmalarının mümkün olduğunu, bunun da katmanların en içindeki noktaya doğru ilerlemek anlamına geldiğini açıklamaktadır²⁴⁰.

4.8. Belirsizlik Azaltma Teorisi

Belirsizliği azaltma teorisi, ilk defa 1975 yılında C. Berger ve R. Calabrese tarafından Human Communication Research dergisinde yayınlanan “some explanations in initial interaction and beyond: toward a developmental theory of interpersonal communication” adlı makalede açıklanmıştır. Bu teori, kişilerin ilişkilerinde var olan belirsizlikleri azaltmak için kişilerarası iletişim miktarını arttırarak daha çok bilgi edindiklerini ve buna bağlı olarak anlam yarattıklarını açıklamaktadır. Kişilerin edindikleri bilgiler doğrultusunda anlam yaratmasında iki önemli bileşenin etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Bu bileşenler kendilik farkındalığı (self awareness) ve diğerleri hakkındaki bilgi (knowledge of others) dir. Kendilik farkındalığı kişilerin kendilerine ve diğerlerine odaklanması ile ilgili olarak iki şekilde incelenmektedir. Birincisi kişinin

²³⁹ Irwin Altman & Dalmas A. Taylor. **Social penetration: The development of interpersonal relationships**. Oxford, England: Holt, Rinehart & Winston.1973.

²⁴⁰ Demet Gürüz ve Aysen Eginli, **a.g.e.** Ss.84- 86.

çevresindeki kişilerden ve olaylardan daha çok kendisiyle ilgili olmasına objektif kendilik farkındalığı; kişinin çevresine/ çevresindeki kişilere odaklanmasına subjektif kendilik farkındalığı adı verilmektedir. Kişinin kendine odaklı olması durumunda kendini gözlemlene ve kendi ile iletişim kurma düzeyi yüksek olmaktadır. Aynı zamanda diğer kişilerin kendisi ile ilgili izlenimleri ve bu izlenimlere ilişkin geri bildirimleri dikkate alması söz konusudur. Kendilik farkındalığı, düşük düzeyde olan bir kişi kendi ile ilgili izlenimlerle ilgisiz ya da çok az ilgili olduğu için, iletişimlerinde sürekli diğer kişilerle ilgili bilgi araştırma eğilimi içinde olmaktadır. Bu amaçla bilgi edinmeye yönelik çeşitli stratejiler kullanmaktadır²⁴¹.

Belirsizlik azaltma teorisi, kişiler arasındaki etkileşimleri açıklamak ve ilişkilere ilişkin yorumlar getirmede yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Kişilerin ilişkilerini bu aksiyomlara göre sorguladıklarında yanlış yapabilme ve yanılığa düşebilme ihtimali olması nedeniyle eleştirilmektedir²⁴².

4.9. Bağlılık Teorisi

Bağlılık teorisinin temellerini oluşturan Bowlby, bağlılık teorisinin temelini insanların çocukluk çağlarından başlayarak korunma ve destek görme ihtiyacı duymasına dayandırmaktadır. Buna bağlı olarak Bowlby, insanların korunmak, destek görmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için davranışsal bağlanma eğilimi gösterdiklerini ve bunun sonucunda da kişiler arasında yakın ilişkilerin kurulduğunu açıklamaktadır. Kişilerin ilk bağlanma duygu ve davranışlarının kendilerine bakım veren kişilerle başladığı açıklanmaktadır. Bağlılıkla ilgili bu kişiler (attachment figures), kişinin hayatında yakınlık, sevgi, koruma, bakım verme vb. ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu nedenle kişi bağlılık duyduğu bu kişilerle birlikte olmaktan hoşlanmakta ve bu kişilerin yaşamında hep var olmasını istemektedir. Kişiler güven duygusu ile bağlandıkları kişilere ihtiyaç duydukları zaman yanında olmasını isterler, bağlılık duyulan kişiler böyle durumlarda yanlarında değilse, bu durum kendine olan güveni ile birlikte o kişiye karşı olan güvenin de kaybolması ile sonuçlanabilir. Bağlılık duyulan kişilerin tamamen kaybedilmesi, genellikle

²⁴¹ Charles R. Berger & Richard J. Calabrese. "Some Exploration In Initial Interaction And Beyond: Toward A Developmental Theory of Interpersonal Communication", **Human Communication Research**, Vol.1 No.2. 2006. ss.99 – 112.

²⁴²Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g.e.** ss.87-88.

aşırı üzüntü ve depresyon duygularının yaşanmasına, kişilerin anlayış düzeyinde değişimlerin yaşanmasına neden olabilmektedir²⁴³.

Hazan ve Shaver, kişilerarası iletişimde bulunan kişilerin çocukluktan itibaren geliştirdikleri bağıllık stiline yetişkinlikte de etkisinin devam ettiğini ifade etmektedirler. Bu bağlantı stillerini; yakın ilişkide bulunduğu kişilere karşı güvensizlik hisseden, bağlanmakta zorlanan, kendisi ile çok yakından ilgilenildiğinde rahatsızlık duyan kişilerin sakınan (avoidant) şeklinde tanımlamaktadırlar. Yakın ilişkiler kurmaktan hoşlanan, ancak sevgisine ve ilgisine karşılık görmemekten endişe duyan kişilerin endişeli-kararsız (anxious-ambivalent) olarak tanımlarken yakın ilişkiler kurduğu insanlarla birlikte olduğunda kendini güvende hisseden ve yakın ilişkide bulunduğu kişilere güvenen kişileri güvenli (secure) biçiminde tanımlamaktadırlar²⁴⁴.

4.10. Atıf Teorisi

Teorinin ilk açıklamaları Fritz Heider, Edward Jones, Keith Davis ve Harold Kelley tarafından yapılmıştır. Heider ilk defa 1958 Yılında “Attribution Theory” adlı eserini yazmıştır, Fritz Heider’ e göre davranışların nedenlerinin belirlenmesine yönelik bir sürecin gelişmesi ile, insanların çevrelerindeki kişi ve olayları tahmin edilebilir ve kontrol edilebilir olarak görmesinin mümkün olacağını ifade etmektedir. Atıf kuramı, kişinin kendini ve olayları algılamasının birtakım davranış değişimlerine neden olduğunu, buna bağlı olarak kişinin endişe düzeyinin ve kendine olan güveninin etkilendiğini açıklamaktadır. Atıf kuramına göre, kişilerin belirli bir anda gerçekleşen ya da ortaya çıkan davranışlarının kişinin geçmişteki deneyimlerine dayandığı, bu nedenle kişilerin davranışlarının neden ve etki ilişkisine göre değerlendirilebileceği varsayılmaktadır. Diğer bir ifade ile bir kişinin davranışının, bir nedenin atfedilmesi ile açıklanabileceği ifade edilmektedir²⁴⁵.

Atıf kuramı, insanların “bir şeyleri” nasıl açıkladıklarına ilişkin bilgi vermektedir. İnsanlar çevresindeki olayların/ nesnelere ilişkin önemli olduğuna ilişkin dışsal açıklama ve

²⁴³ John Bowlby, **A-Secure-Base-Parent-Child-Attachment-and-Healthy-Human-Development**, Basic Book/ A Member of Perseus Books Group.1988.

²⁴⁴ Cindy Hazan & Philip Shaver, “Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process”. **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol.52 No.3. 1987. ss. 511-524.

²⁴⁵ Bernard Weiner, “Reflections On The History Of Attribution Theory And Research: People, Personalities, Publications, Problems”, **Social Psychology**, Vol.39. No.3. 2008. ss.151-156.

içsel açıklama yapmaktadır. İçsel atıf kuramı, insanların neyi niçin yaptıklarını, kişisel özellikler (kişilik, motivasyon, ruh hali vb.) ve karakter ile açıklarken; dışsal atıf kuramı ise, kişinin davranışını etkileyen ve belirleyen durumsal etkenlerin (ceza, ödül, roller vb.) açıklanmasının gerekli olduğu üzerinde durmaktadır. Dışsal açıklama, kişinin dışındaki bazı şeylerin motive edici olaylar olduğunu açıklarken, içsel açıklama, kişinin olaylardan doğrudan sorumlu olduğunu iddia etmektedir. Birçok zaman kişiler içsel açıklama yaparken, kendileri hakkındaki tutum ve inançları değiştirmeyi amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak da sonuçta, istenilen türdeki davranış doğal olarak gerçekleşmektedir²⁴⁶.

III. TEMEL ATIF HATASI

1. Atıf Teorisi Tarihsel Perspektif

İnsanlar var olduklarından bu yana olayları, olguları ve davranışları incelemiş ve sonrasında bunlara yönelik olarak geçici ve/veya kalıcı zihinsel algılar oluşturmuşlardır. İnsanların olayları ya da davranışları incelemeleriyle oluşturdukları algıları gözledikleri durum ve kişilere yönelik tutum ve davranışlarını belirlemektedir. Oluşan bu algıların insan davranışı üzerindeki etkisinden dolayı algılar sonucu oluşan davranışların araştırılması sosyal psikoloji çalışmalarının en önemli alanlarından biri olmuştur. Bu çalışmalar sonucunda insanların davranışlara ilişkin çıkarımlarının analiz edilmesi ile yükleme kuramı adı verilen kuramsal yaklaşım geliştirilmiştir²⁴⁷. Yüklemenin anlamı insanların olaylar, olgular ve davranışlara yönelik oluşturdukları zihinsel algılardır. Diğer deyişle davranışların nedensel çıkarımlarıdır²⁴⁸.

Başkaları hakkında yaptığımız en önemli çıkarımlardan biri davranışlarının nedenleriyle ilgilidir. Bir partide bir kişinin utangaç, bir başkasının ise dışa dönük davranmasına neden olan şey nedir? Birbirine o kadar yakın görünen iki kişi arasındaki romantik ilişkinin bitmesine yol açan nedir? Yükleme kuramı insanların kendi davranışları ve başkalarının davranışlarını açıklama biçimleriyle ilgilenmektedir. Kuramın davranışa ilişkin olarak insanların "neden?" sorusunu yanıtlayış biçimi üzerinde odaklandığı görülmektedir. Davranışları açıklamadaki nedenselliğe ilişkin yüklemelerle ilgili

²⁴⁶ Gürüz ve Eğinli, a.g.e. Ss.89-90.

²⁴⁷ İbrahim Gürses, "Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.17 sayı 2, 2008, ss. 359-377.

²⁴⁸ Bernard Weiner, "Attributional Thoughts About Consumer Behavior". **Journal Of Consumer Research**, Vol.27. 2000, ss.382-387.

çalışmalar Fritz Heider’la başlamıştır. Heider, insanların nelerin nelere neden olduğunu ne şekilde anlamlandırdıklarını araştırarak kuramsallaştırmıştır²⁴⁹.

Yükleme kuramının temellerini atmış olan Heider, 1944-1958 yılları arasındaki yürütmüş olduğu çalışmaları “Kişilerarası İlişki Psikolojisi” (*The Psychology of Interpersonal Relations*) adı verilen kitapta toplanmıştır²⁵⁰. Heider insanların içinde buldukları çevreyi yordamak ve kontrol etmek istediklerini başka bir deyişle insanların, kendilerinin ve çevrelerindeki insanların başlarına ne geleceğini tahmin edebilme ve bunlara etki edebilme gereksinmesi içinde olduklarını söylemektedir. Kurama göre bunu yapabilmenin en iyi yolu da davranışların nedenlerini anlamaktan geçmektedir. Kuramda anlatılmak istenen insanların çevrelerini kontrol edebilmelerinin yolu o çevredeki diğer insanların nasıl davranacaklarını yordayabilmelerini gerektirmektedir. Bu noktaya ulaşan Heider, her insanın diğer insanların davranışlarının nedenlerini yorumlarken genel bir şablona sahip olduğunu belirterek sağduyu psikolojisi görüşünü ortaya koymuştur²⁵¹. Bunda kişiler birer profesyonel olmayan psikolog gibi diğerlerinin davranışlarının nedenlerini naif şekilde açıklamaya çalışmaktadırlar. Kuramının temelleri Heider (1958) tarafından atılmıştır fakat zamanla Jones ve Davis (1965) ve Harold Kelley (1967) tarafından geliştirilmiştir.

2. Atıf Teorisinde Kuramlar

2.1.Heider’in Naif Psikoloji Kuramı

Heider, her insanın diğerinin davranışını açıklamada genel bir çıkarılması olduğuna inanmış ve buna “Naif Psikoloji” (*Naive Psychology*) adını vermiştir²⁵². Aslında Heider, insanların sosyal davranışların nedenlerine ilişkin çıkarımlar geliştiren birer sosyal psikolog olduklarını savunmaktadır. Heider, bu türdeki çıkarımlar, sistematik ve bilimsel

²⁴⁹ Shelley E Taylor, Letitia Anne Peplau ve David O. Sears, **Sosyal Psikoloji**. Çev. Ali Dönmez, İmge Kitapevi, Ankara, 2007, Ss: 52-57-60.

²⁵⁰ Valerie S. Folkes. “Recent Attribution Research İn Consumer Behavior: A Review And New Direction”. **Journal of Consumer Research**, Vol. 14,1988. ss. 545-564.

²⁵¹ Susan T. Fiske ve Shelley E. Taylor, **Social Cognition**, New York: McGraw-Hill.1991 ; J.L Freedman, D.O.Sears ve J.M Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitapevi, Ankara, 2003.

²⁵² Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni İnsan ve İnsanlar**,10.Basım, Evrim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 228.

olarak yapılan sosyal psikoloji kuramlarıyla aynı biçimde işlediklerin, insanların gerçekte birer naif psikolog olduklarını düşünmüştür²⁵³.

Heider, bir kişinin diğer bir kişinin davranışının nedenlerini açıklarken yapılan davranışın nedenlerini ya içsel(kişisel yüklemeler) ya da dışsal(çevreyle ilgili durumsal yüklemeler) nedenlere bağlayarak açıkladıklarını ifade etmektedir. Kişinin içsel özelliklerinden kastedilen şey, o kişinin, tutumları, yetenekleri, çabaları, ruh hali gibi, kişinin kendisi ile ilgili nitelikleridir. Dışsal yükleme ise kişinin dışında gerçekleşen herhangi bir durum, olay ya da davranış olarak açıklanmaktadır²⁵⁴. Heider, insanların dünyanın işleyişine doğrudan değil, bu işleyişi algılamalarına göre tepkide bulduklarını vurgulamaktadır. Bireylerin dünyalarını yapılandırmakta kullandıkları açıklamalar, ona tepki vererek uyum sağlayacakları mantıklı stratejiler için çok önemlidir²⁵⁵.

Heider temelde insanların atıflarda bulunarak iki temel gereksinimlerini giderdiklerini söylemektedir. İlki tutarlı, dengeli bir dünya görüşüne sahip olabilmektir. İkinci ise çevreleri üzerinde kontrol elde edebilmektir. Bu gereksinimlerin giderilebilmesi ise insanların nasıl davranacaklarını öngörebilmekten geçmektedir²⁵⁶.

Diğer bir anlatımla Heider'a göre, insanlar dünya hakkında tutarlı ve parçaların birbirine uyduğu bir anlayışa ulaşmak ve çevrelerini kontrol etmek güdülerine sahiptirler. Bu çeşit bir anlayışa ulaşmak ve çevrenin kontrolü için insanların nasıl davranacaklarını kestirebilmeye gereksinim olmaktadır. Diğer şekilde dünya insanların yaşaması için çok rastlantısal, sürprizlerle dolu, tutarlı olmayan ve hatta tehlikeli bir yer olacaktır. Dünyamızı kestirilebilir ve kontrol edilebilir halde tutmak için durmadan "niçin?" ya da "neden?" sorularını sormak zorunda değiliz. Gördüğümüz gibi, başka insan ve durumlara ilişkin izlenimlerimizde saklı nedensellik yüklemelerimizin çoğu hemen hemen otomatiktir. Fakat bazen belirli bir kişi ya da bir koşullar takımı bizi yakalar ve neyin olup bittiğine, özellikle dikkat etmemize yol açar. Bunu, olayların niçin onları olurken gözlediğimiz gibi olduklarını ya da ortaya çıktıklarını anlamak için yaparız. Belirgin olarak, özellikle beklenmedik ya da olumsuz bir şey olduğunda, nedensellik yüklemeleri yapmak eğilimindeyizdir; çünkü beklenmedik ya da olumsuz olaylar daha büyük bir kestirilebilirlik gereksinimi yaratır. Öyleyse, özellikle beklenmedik ve olumsuz olaylar nedensellik

²⁵³ Michael A. Hogg ve Graham M. Vaughan, **Sosyal psikoloji**, Çev. İbrahim Yıldız ve Aydın Gelmez, 1. Baskı, Ütopya Yayınları, Ankara, 2007, S.104.

²⁵⁴ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **a.g.e.** s.228.

²⁵⁵ Wendy Stainton Rogers, **Social Psychology**, Maidenhead, Berkshire, England: McGraw-Hill Education, 2011. s.147.

²⁵⁶ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.** s.228.

yüklemeleri için bir arayışa neden olur, çünkü böyle yüklemeleri yaparak bir kestirebilirlik ve çevre üzerinde kontrol duygusunu yeniden sağlayabiliriz²⁵⁷.

Heider'in bireylerin, gözledikleri olay ya da davranışların nedenlerini açıklarken içsel veya dışsal olmak üzere iki temel yükleme yaptıklarını ifade ettiğini belirtmiştik. Bunu açacak olursak Heider, bireylerin davranışlarının altında ya kişisel özelliklerin ya da dış faktörlerin etkisi olduğunu söylemektedir. İçsel nedenlere ilişkin yüklemelerde kişilik özelliklerinin, güdülerin, tutumların, yeteneğin, çabanın yani bireye özgü ve onun kontrolünde olan özelliklerin dikkate alındığını; dışsal yüklemelerde ise davranışı sergileyen kişinin çevresinin, normların, geleneklerin, şansın, kaderin yani kişinin elinde olmayan faktörlerin dikkate alınarak açıklandığını ileri sürmektedir. Kısacası, Heider'a göre davranışlar, bireye özgü özellikler veya çevresel koşulların ürünü olmaktadır²⁵⁸.

- **İçsel Yüklemede**, bir kişinin davranışının nedenlerinin o kişinin içsel özelliklerinden kaynaklandığı varsayılarak açıklama yapılmaktadır²⁵⁹.
- **Dışsal Yüklemede**, bir kişinin davranışının nedeni, bu kişinin dışında gerçekleşen herhangi bir durumla ya da davranışla açıklanmaktadır²⁶⁰.

Heider, kişisel atıfların belli bir kişi sorumlu görüldüğünde veya suçlandığında ve kişi dışı atıfların hiç kimse suçlu veya sorumlu görülmediğinde yapıldığını söylemektedir. Kişi dışı atıflar kendiliğinden fakat aynı zamanda kasıtlı olmayan eylemlerden kaynaklanan olaylara yapılmaktadır. Kişisel atıflar ise, her zaman kasıtlı bir eylem anlamı taşımaktadır²⁶¹.

2.2. Kelley'in Nedensellik Yükleme Kuramı

Yükleme kuramına yönelik bir başka çalışmayı yine Amerikalı sosyal psikolog olan Harold Kelley'in gerçekleştirdiği görülmektedir. Kelley 1967 yılında, yükleme kuramına yönelik yapmış olduğu çalışmalarında insanların içsel ve dışsal yüklemelerde bulunurken geçirdikleri düşünsel süreci analiz etmiş ve birlikte değişim (Covariation

²⁵⁷ Taylor ve ark. a.g.e. s.s.52-53.

²⁵⁸ J.L.Freedman ve ark., a.g.e.

²⁵⁹ Kağıtçıbaşı, a.g.e. s.228.

²⁶⁰ Kağıtçıbaşı, a.g.e. s.229.

²⁶¹ Wendy Stainton Rogers, a.g.e. s.214.

model) modelini yaratmıştır. Kelley, Heider'in insanların akılcı varlıklar olduğu görüşünü paylaşmış ve insanların naif (deneyimsiz) bilimciler olarak başkalarının davranışlarına yönelik hipotezleri sürekli sınıadıklarını savunmuştur²⁶².

Heider'in kuramında belirttiği gibi, Kelley de insanların, herhangi bir sosyal olayı veya davranışı açıklarken, içsel süreçlere ya da dışsal süreçlere yükleme yaptıklarını fakat insanların söz konusu olay ve davranışa yönelik yüklemeyi yaparken davranışın hangi faktörlerle birlikte (içsel, dışsal) değiştiğine baktıklarını ileri sürmüştür. Bu sebepten dolayı kuramına “birlikte değişim” adını vermiştir²⁶³. Harold Kelley'nin birlikte değişim kuramına göre, insanlar belirli bir etki ile belirli bir nedenin farklı koşullarla birlikte ortaya çıkıp çıkmadığını görmeye çalışmaktadırlar. Kelley geçici nedensellik yüklemelerimizin geçerli olup olmadıklarını belirlemek için üç farklı tür bilgidен yararlandığımızı işaret etmektedir: Tutarlılık bilgisi, belirginlik bilgisi ve yaygınlık (fikir birliği) bilgisi²⁶⁴. Birinci ölçüt, bir uyarının farklı zaman ve durumlarda sürekli olarak aynı tepkiye yol açıp açmamasıdır; tutarlılık arttıkça nedenselliğin uyarana yüklenme olasılığı artar. İkinci ölçüt, bir uyarana tepkinin diğer uyarılardan farklı olup olmaması ile ilgilidir ve uyarın bu bakımdan diğerlerinden ayırt edildikçe uyarana atıf olasılığı artar. Üçüncü ölçüt, aynı uyarana bireyin ve diğerlerinin tepkilerinin benzer olup olmamasıyla ilgilidir ve benzerlik arttıkça uyarının neden olarak görülme olasılığı artar²⁶⁵. Burada basitçe anlatılmak istenen bir davranışın zaman içinde bir nedenle birlikte değişme göstermesi durumunda bu davranışın bu nedene yüklenmesidir. İnsanlar bahsedilen üç boyutla davranışları analiz ederken üç çeşit bilgidен yararlanmaktadırlar. Obje boyutuyla ilişkili bilgi belirginlik bilgisidir. Bu noktada anlatılmak istenen davranışı gözlemlenen kişinin söz konusu uyarıcıya ve benzer tüm uyarıcılara aynı mı yoksa farklı mı davrandığının irdelenmesidir. Kişi boyutuna ilişkin bilgiye yaygınlık veya fikir birliği bilgisi denilmektedir. Bunun açıklamasında gözlenen kişi mi sadece bu şekilde davranmaktadır yoksa benzer durumdaki diğer kişiler de mi aynı şekilde davranmaktadırlar sorusunun cevabı aranmaktadır. Zaman boyutundaki bilgiye ise tutarlılık bilgisi denilmektedir ve burada aranan cevap davranışı gözlemlenen kişi sadece davranışı gösterdiği anda mı yoksa diğer zaman ve durumlarda da mı aynı biçimde davranmaktadır sorusuyla bulunmaktadır. Kurama göre bu sorulara

²⁶² Kağıtçıbaşı, s.231.

²⁶³ M.A. Hogg ve G.M.Vaughan, a.g.e. s.107.

²⁶⁴ Shelley E. Taylor ve ark., a.g.e. s.54.

²⁶⁵ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003. S.39.

verilen cevapların farklı kombinasyonlarıyla oluşturdukları çıkarımlara göre insanlar gözlemledikleri kişinin davranışlarını kişisel ya da durumsal etkenlere yüklemektedirler²⁶⁶.

Konuyu örneklendirmek gerekirse, yeni bir okula başladığınızı ve hocaların hepsiyle henüz tanışmadığınızı düşünün. Aynı bölümde okuyacağınız bir arkadaşınıza henüz tanışmadığınızı hocalardan biri hakkında bilgi almak için soru sorduğunuzu düşünün. Arkadaşınız sorduğunuz hoca ile o gün görüşüğünü ve bu x hocasının çok kaba ve suratı asık biri olduğunu söylemektedir. Siz bu hoca ile tanışmadan önce gerçekten kaba biri olup olmadığını düşünürsünüz. Bunu Kelley'nin kuramına göre düşünürken arkadaşınızın davranışı hakkında üç şey söyleyebilirsiniz: 1)Arkadaşım bu x hocası gerçekten kaba olduğu için böyle konuşmaktadır. 2)Aslında bahsedilen x hocası o kadar kaba/suratı asık biri değildir sadece arkadaşım basit jest ve mimikleri kabalıkla bağdaştırmaktadır. 3) Arkadaşım o gün keyifli olmadığı için ya da benzeri nedenlerden ötürü hocayı kaba görme eğilimi göstermiştir. Kelley arkadaşımızın bahsettiği x hocası ile tanışmadan önce şu üç soruyu sormamızı önerir:

1. Davranış belirgin midir? Örneğin, arkadaşımız yalnızca bu x hocasını mı kaba bulmaktadır? Yani arkadaşımız bütün hocaları kaba/asık yüzlü bulmakta mıdır yoksa yalnızca bu hocayı mı kaba bulmuştur?

2. Davranış yaygın mıdır? Aynı durumda başkaları da aynı davranışı göstermekte midir? Yani arkadaşımızın bahsettiği x hocası gerçekten kaba/asık yüzlü olduğu görüşü onunla tanışan diğer öğrenciler arasında yaygın mıdır?

3. Davranış tutarlı mıdır? Arkadaşınız yalnızca bu belirli gün mü böyle düşünmektedir yoksa bu x hocası ile birlikte vakit geçirdiği başka gün ve koşullarda da onu kaba/asık yüzlü bulmuş mudur?

Kelley'nin kuramı bu noktada, nedensellik yüklemeleri yapmaya çalışırken insanların üç ayrı çeşit bilgiden yararlandıklarını ileri sürdüğünden örneği şu şekilde irdelememiz gerekmektedir:

(1) Belirginlik bilgisi; bu kişi yalnızca bu uyarıcıya (x hocası) ilişkin olarak mı böyle davranmaktadır yoksa diğer uyarıcılara (diğer hocalar) ilişkin olarak da aynı davranışı göstermekte midir? Yani onu ilgilendirdiği kadarıyla, tepkisi yalnızca bu belirli uyarıcıya mı özgüdür?

²⁶⁶ Fiske ve Taylor, a.g.e. 1991; Freedman ve ark., a.g.e. 2003.

(2) Yaygınlık bilgisi; bu uyarıcıya karşı başkaları da aynı davranışı göstermekte midirler? Yani yeni x hocasını başkaları da sevmemekte midir? Davranış aynı durumdaki insanlar arasında yaygın mıdır?

(3) Tutarlılık bilgisi; davranışta zaman içinde ve değişik koşullarda bir tutarlılık bulunmakta mıdır? Bu kişi diğer zaman ve koşullarda da aynı tepkileri vermekte midir? Ya da bu tepki, bu kişi tarafından bu uyarıcıya karşı her zaman ve her koşulda mı gösterilmektedir? Eğer arkadaşınız x hocasını bazen kaba bulmuş bazen bulmamışsa, bu kez kaba bulmasının nedeni belki bulunduğu zamanki ruhsal durumuyla ilgili bir şey olabilir, dolayısıyla, tepkisi yalnızca yeni hocaya yüklenemez.

Özetle, Kelley deneme niteliğindeki nedensellik yüklemelerimizi geçerli hale getirmek için bu üç tür bilgiyi kullandığımıza işaret etmektedir. Ancak, bu yüklemelerimizi test etme süreci otomatiktir ve çok çabuk bu boyutlardaki bilgilerimizi gözden geçirmeye dayanır²⁶⁷.

Kelley'nin kuramının temel kestirmeleri ve tutarlılık, yaygınlık ve belirginlik bilgilerinin kullanımı araştırmalarla büyük ölçüde doğrulanmıştır. Ancak, öyle görülüyor ki, birlikte değişimi aynı zamanda birçok etmen açısından değil de yalnızca bir tek etmen boyunca değerlendirmek insanlara daha kolay ve uygun gelmektedir. Bu bulgu, yükleme sürecini yalınlaştırdığımıza işaret etmektedir. Bazen davranış için olası birçok açıklama vardır ve hangi yüklemenin (açıklamanın) doğru olduğunu belirlemek için yol gösterici ilkelere ihtiyacımız bulunmaktadır²⁶⁸.

Son olarak Kelley, insanların başkalarının davranışlarına yönelik yükleme yaparken tutarlılık yüksekken belirginlik ve benzerlik düşükse içsel yükleme yapma eğiliminde olduklarını bunun dışında tutarlılığın, belirginliğin ve benzerliğin üçünün de aynı anda yüksek olduğu durumlarda ise daha çok dışsal yükleme yapmaya eğilimli olduklarını savunmuştur²⁶⁹.

²⁶⁷ Harold H. Kelley & John L. Michela, Attribution Theory And Research, **Annual Review Of Psychology**, Vol.31. 1980. ss. 457-501.

²⁶⁸ Taylor ve ark. **a.g.e.** s.56.

²⁶⁹ Harold H. Kelley, "The Processes Of Causal Attribution". **American Psychologist**, Vol. 28. No. 2. 1973, ss.107-128.

2.3. Jones ve Davis Uyuşan Çıkarsamalar Kuramı

Yükleme kuramına yönelik diğer bir çalışma, Amerikalı sosyal psikolog olan Edward E. Jones ve Keith E. Davis tarafından gerçekleştirilmiştir. Heider'ın yükleme kuramını geliştiren Jones ve Davis, Uyuşan Çıkarımlar (Correspondent Inference) adını verdikleri kuramı geliştirmişlerdir. Söz konusu bu kuramda, insanların diğer bireylerin kişilik özellikleri hakkındaki yüklemeleri nasıl yaptığını açıklamaya çalışmışlardır. Jones ve Davis, yaptıkları çalışmada, insanların niyet ve kapasiteleri bakımından nesnelere farklı olduklarını ve bu sebeple de olaylar, olgular ve davranışlarla ilgili olarak hem kalıcı hem de bilgi sağlayıcı anlamlı açıklamalar aradıklarını varsaymışlardır²⁷⁰.

Kuramda geçen uyuşan çıkarımlar kavramı, kişinin davranışının kişilik özelliği ile uyumlu olduğu varsayımından hareketle ortaya konmuştur. Kuramda ileri sürülen görüş davranışların sergilendiği süreçte iki temel neden olmasıdır. Kişinin davranışları ya onun bireysel özelliklerinden kaynaklanmaktadır ya da içinde bulunduğu durumun etkisinden kaynaklanmaktadır. Eğer bireyin özgür iradesiyle seçim yaptığı düşünülüyorsa daha çok kişinin niyetleri ve karakterine ilişkin yüklemelerin yapıldığı eğer kişinin davranışının mevcut durumdan kaynaklandığı düşünülüyorsa yüklemelerin dışsal nedenlere yönelik yapıldığı öne sürülmektedir²⁷¹.

Nedensellik yüklemelerinin özü insanların yaptıkları şeyleri niçin yaptıklarını, yani davranışlarının nedenlerini anlamaktır. İnsanlar değişik davranışlarda bulunurlar, fakat bunlardan yalnızca bazıları sahibinin kişisel nitelik ya da özelliklerini ele verir ya da yansıtır. Özde, davranışın durumun geçici bir etkisi sonucu mu yoksa bir kişilik özelliği gibi, içsel bir eğilimin sonucu mu olduğunu çıkarsamak için davranışın içinde geçtiği bağlam kullanılmaktadır. Altta yatan içsel eğilimleri yansıttığına inanılan davranışlar uygun çıkarsamalara neden olmakta; diğer bir deyişle, böyle davranışların bir kişinin kişilik özelliklerini ortaya koymada ya da ele vermede anlamlı ya da kullanışlı oldukları sonucuna varılmaktadır²⁷².

Bir sosyal algılayıcının bir başkasının davranışının nedenlerini çıkarsarken kullandığı ilk etmen o davranışın toplumsal olarak onaylanma derecesi ya da beğenilme derecesidir. Toplumsal olarak onaylanmayan davranış insanların altta yatan eğilimi

²⁷⁰ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikolojiye Giriş**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 48. İzmir,2006, s.168.

²⁷¹ Richard W.Mizerski, Linda L.Golden ve Jerome B. Kernan, "The Attribution Process In Consumer Decision Making". **Journal of Consumer Research**, Vol.6 no.2. 1979. ss. 123-140.

²⁷² Taylor ve ark .a.g.e. s.53.

çıkarsamalarına yol açarken toplumsal olarak onaylanan ya da istenilen davranış kişisel özellikler hakkında pek açıklayıcı olmamaktadır. Eğilimleri çıkarsarken kullanılan önemli bir başka dayanak da kişinin davranışının onun özgür seçimini mi yoksa durumsal baskıların bir gereğini mi yansıttığını bilmektir. Özgürce seçilmiş bir davranış altta yatan içsel özellik ve eğilimler hakkında özgürce seçilmemiş birinden daha fazla bilgi vericidir²⁷³.

Davranışın nedenlerini çıkarsarken insanlar bir başkasında davranışın amaçlanan etkilerini ya da sonuçlarını göz önüne alırlar. Bir kişinin davranışları onun için istenen birçok sonuca yol açtığında, onun gerçek güdülerini çıkarsayabilmek zordur. Fakat davranışın belirgin bir tek sonucu varsa onu harekete geçiren güdü oldukça büyük bir güvenle doğru olarak çıkarsanabilir²⁷⁴.

Bir davranışın bir kişinin kişilik özelliklerinin bir sonucu olup olmadığını çıkarsamasında sosyal algılayıcıya yardımcı bir başka koşul da davranışın toplumsal bir rolün bir parçası olup olmadığını bilmedir. Üstlenilen bir rol gereği sergilenen bir davranış bir kişinin içsel inanç ve eğilimleri konusunda açıklayıcı olmayabilir. Eğer bir itfaiye görevlisi bir yangının söndürülmesine yardım ederse, yalnızca işini yapmaktadır. Fakat caddeden geçen biri bir yangının söndürülmesine yardım ederse, daha bir güvenle yardımsever olduğunu çıkarırsınız. Sonuç olarak, başkalarının davranışlarını gerçek eğilimlerine ilişkin önceden var olan beklentilerimiz temelinde yorumlamaktayız²⁷⁵.

Jones ve Davis, özetle uyuşan çıkarsamalar kuramlarında, sosyal algılayıcının diğer insanların davranışlarının nedenlerini açıklarken neye göre yükleme yaptığını incelemişlerdir. Kuramda özellikle kişilik özelliklerine ilişkin çıkarsamaların nelerden etkilendiği araştırılmıştır. Kişinin davranışlarının tutarlı bir niyeti yansıtması durumunda kişilik özelliklerine ilişkin daha fazla bilgi sağlandığını ileri sürmüşlerdir²⁷⁶.

2.4.Weiner'in Başarı Motivasyonu Kuramı

Yükleme kuramı, en kapsamlı ve en yaygın kullanılan haline Amerikalı sosyal psikolog olan Bernard Weiner tarafından getirilmiştir. Weiner, Başarı Motivasyonu

²⁷³ Susan T. Fiske & Shelley E.Taylor, **Social Cognition**, New York, McGraw-Hill, 1991.

²⁷⁴ Taylor ve ark. **a.g.e.** s.54.

²⁷⁵ Taylor ve ark.**a.g.e.** s.54.

²⁷⁶ Susan T. Fiske ve Shelley E.Taylor, **a.g.e.**

(*Achievement Motivation*) adını verdiği kuramında, insanların başarı ve başarısızlıklarını çoğunlukla içsel ya da dışsal nedenlere bağladıklarını benzer durumlarla karşılaştıklarında benzer çıkarımlarda bulduklarını ileri sürmüştür²⁷⁷. Öte yandan Weiner, bireylerin başarıları ya da başarısızlıklarının açıklanmasında üç performans boyutunun dikkate alındığını savunmaktadır. Bunlar, aşağıda açıklandığı üzere konum, kalıcılık ve kontroldür

278

- *Konum*: Performansın nedeni kişi(içsel) mi, yoksa durum (dışsal) mı?
- *Kalıcılık*: içsel ve/veya dışsal neden kalıcı mı, geçici mi?
- *Kontrol*: Kişi gelecekte de aynı durum için aynı performansı gösterebilecek mi?

Bu üç boyutun her biri, kişinin başarıya ve/veya başarısızlığa yönelik yüklemelerinin nasıl olduğunu ortaya koymaktadır. Kurama göre söz konusu boyutlar, insanların gelecekte yapacağı davranışları etkileyecek yüklemelerin nasıl olacağına ilişkin öngörülerini vermektedir. Weiner insanların, davranışın kontrol edilebilir olduğu durumlarda, söz konusu davranış ister kalıcı, ister geçici olsun içsel yüklemeye eğiliminde olduklarını savunmuştur. Davranışın kontrol edilemez olduğu durumlarda ise davranış kalıcı da olsa geçici de olsa dışsal yüklemeye eğiliminde olduklarını ileri sürmüştür²⁷⁹. Weiner, ayrıca bu üç boyutun genel motivasyon kuramı için rolünü belirlemiştir²⁸⁰:

- *Sebebin konumu*: Başarı kişilik, yetenek veya çaba gibi bir faktöre yani içsel atfediliyorsa, dışsal atfetmeye (görevin kolaylığı, şans vb.) göre daha fazla özsaygı sağlamaktadır. Weiner başarısızlığın içsel olarak atfedilmesinin ise, dışsal atfetmeye göre daha düşük özsaygıya neden olacağını belirtmektedir.
- *Sebebin kalıcı veya geçici oluşu*: Weiner' e göre, başarısızlık içsel ve kalıcı nedenlere atfediliyorsa, bunun umutsuzluk gibi duygusal tepkiler ile bağlantılandırılabilceğini ileri sürmektedir.
- *Sebebin kontrol edilebilirliği*: Kişisel başarısızlık, diğerleri tarafından kontrol edilebildiği algılanan nedenlerden dolayı ise, kızgınlık ortaya çıkacaktır.

²⁷⁷ Nuri Bilgin, a.g.e. 2006, s.171.

²⁷⁸ Hogg ve Vaughan, a.g.e. s.111.

²⁷⁹ Bernard Weiner, "An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion", *Psychological Review*, Vol.92. No.4. 1985, s. 551.

²⁸⁰ Antony Manstead ve Miles Hewstone, *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*, Blackwell Publishing, 2017, ss.69-70.

IV. DAVRANIŞIN NEDENLERİNE İLİŞKİN ATIFLARIN İLETİŞİM SÜRECİNE ETKİSİ

Heider, insanların dünyanın işleyişine doğrudan değil, bu işleyişi algılamalarına göre tepkide bulduklarını vurgulamaktadır. Bireylerin dünyalarını yapılandırmakta kullandıkları açıklamalar, ona tepki vererek uyum sağlayacakları mantıklı stratejiler için çok önemlidir²⁸¹. Aslında başka insan ve durumlara ilişkin izlenimlerimizde saklı nedensellik yüklemelerimizin çoğu hemen hemen otomatiktir. Fakat bazen belirli bir kişi ya da bir koşullar takımı bizi yakalar ve neyin olup bittiğine, özellikle dikkat etmemize yol açar. Bunu, olayların niçin onları olurken gözlediğimiz gibi olduklarını ya da ortaya çıktıklarını anlamak için yaparız. Belirgin olarak, özellikle beklenmedik ya da olumsuz bir şey olduğunda, nedensellik yüklemeleri yapmak eğilimindeyizdir; çünkü beklenmedik ya da olumsuz olaylar daha büyük bir kestirilebilirlik gereksinimi yaratır. Öyleyse, özellikle beklenmedik ve olumsuz olaylar nedensellik yüklemeleri için bir arayışa neden olur, çünkü böyle yüklemeleri yaparak bir kestirebilirlik ve çevre üzerinde kontrol duygusunu yeniden sağlayabiliriz²⁸².

Bu bilgiden hareketle insanların çatışma gibi olumsuz bir durumla karşılaştıklarında da nedensellik yüklemeleri yapma eğiliminde olduğuna ilişkin düşüncemizi güçlendirmektedir diyebiliriz. Hatırlayacak olursak Heider, bireyin gözlediği olay ya da davranışı iki temel nedenden birine yüklediğini söylemekteydi. Bunları içsel nedenler ve dışsal nedenler olarak ifade eden Heider'a göre bireylerin davranışlarının altında kişisel özellikler ya da dış faktörler yatmaktadır. İçsel nedenleri kişilik özellikleri, güdüler, tutumlar, yetenek, çaba gibi bireye özgü ve onun kontrolünde olan özellikler olarak tanımlayan Heider; dışsal nedenleri ise aktörün çevresi, norm, gelenek, hukuk, şans, kader gibi aktörün dışında olan faktörler olarak sunmaktadır. Özetle, Heider'a göre davranışlar, bireye özgü özellikler ve çevresel koşulların ürünüdür. Bu durumda aile içi iletişim çatışması yaşayan bireyler yaşadıkları çatışma sırasında diğerinin davranışının nedenlerini açıklarken Heider' a göre ya içsel ya da dışsal yükleme yapacaklardır.

²⁸¹ Wendy Stainton Rogers, **Social Psychology**, Maidenhead, Berkshire, England: McGraw-Hill Education, 2011. s.147.

²⁸² Taylor ve ark.a.g.e. s.s.52-53.

Kelley'in kuramı açısından da hatırlatacak olursak insanlar, herhangi bir sosyal olayı veya davranışı açıklarken, Heider'in kuramında olduğu gibi ya içsel özelliklere ya da dışsal özelliklere yükleme yapmaktadırlar. Fakat Kelley, insanların söz konusu olay ve davranışa yönelik yüklemeyi yaparken davranışın hangi faktörlerle birlikte (içsel veya dışsal) değiştiğine baktıklarını ileri sürmekteydi²⁸³. Kelley' nin birlikte değişim kuramı açısından bakıldığında davranışın nedenlerini açıklayan gözlemcinin hatalı çıkarım yapması daha azalacaktır. Çatışma sırasında oldukça hızlı ve otomatik yapılan çıkarımların daha ziyade daha basit çıkarımlar olacağı hızlı ve muhtemelen çatışmanın yarattığı öfke ile içsel atıflar olacağını ve atıflarımızın davranışların nedenlerini değerlendirirken bize bir düşünce örüntüsü sunduğunu ve bu örüntü dâhilinde iletişim sürecimizi yönlendirdiğimizi düşünebiliriz. İletişim sürecinde özellikle anlaşmazlıkların yaşandığı noktalarda yapacağımız atıfların karşılıklı olarak başarılı bir çatışma yönetmeyi ya da eksik ve hatalı atıflar sonucu ilişkileri zedeleyici sözler söylenmesine ya da davranışlar gösterilmesine zemin hazırlama ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

II. BÖLÜM

AİLEDE KİŞİLERARASINDA YAŞANAN İLETİŞİM ÇATIŞMALARI VE BU ÇATIŞMALARDAKİ TEMEL ATIF HATALARI

I.AİLE ETKİLEŞİM SÜREÇLERİ: GÜÇ, KARAR ALMA VE ÇATIŞMA

Aile işleyiş modelleri, güç süreçlerinin aile etkileşimi için merkezi olduğunu kabul etmektedir. Örneğin Olson'un Circumplex Modelindeki uyarlanabilirlik boyutu, iddialılık, kontrol, disiplin, roller ve kuralların uygulanmasında ortaya çıkan güç süreçlerini ele almaktadır. Güç sorunları, ayrıca McMaster modelinin davranış kontrolü ve problem çözme boyutlarının doğasında da vardır. Bu modellerin her ikisi de gücün nasıl tezahür ettiğini belirtir, ancak gücü ya da gücün ailelerde nasıl geliştiğini açıkça tanımlamaz. Bu nedenle gücü tanımlamak ve ailelerde güç kaynağını açıklamak gerekmektedir. Daha sonra, gücün aile rolleri ve kurallarında nasıl yansıdığına ve karar verme ve çatışma gibi aile süreçleriyle bağlantısını anlatmak gerekmektedir.

²⁸³ M.A. Hogg ve G.M.Vaughan, a.g.e. s.107.

1. Gücün Tanımı

Ailelerde güç, başka bir aile üyesinin davranışını değiştirme yeteneği ya da potansiyeli olarak görülmektedir. Güç, etkileşim içinde gerçekleşen bir süreçtir. Güçlü olmak için, nüfuzu kabul etmeye istekli veya istekli olmak isteyen başka biri olmalıdır. İktidar bağımlılığı teorisine göre, “A kişinin B üzerindeki gücü B’nin A’ya bağımlılığı ile belirlenir. Aynı şekilde, B’nin A üzerindeki gücü de A’nın B’ye olan bağımlılığının bir fonksiyonudur. Başka bir deyişle, ebeveynler küçük çocukları üzerinde güç sahibidir, çünkü çocukları temel ihtiyaçlar için onlara bağımlıdır. Yaşları ilerledikçe ve ebeveynlerine daha az bağımlı duruma geldikçe, küçük yetişkin çocuklar genellikle ebeveynlerinin etkilerini kabul etmeye daha az istekli olurlar²⁸⁴.

Safilios-Rothschild, davranış değiştirme gücü ile ilgili iki farklı yetenek üzerinde çalışmışlardır. Bunlar planlama ve uygulama yeteneğidir. Planlama yeteneğine sahip kişiler, daha büyük kararların uygulanmasında olduğu gibi daha küçük kararları da diğer aile üyelerine devredebilirler. Uygulama yetenekleri, birinin kararları uygulamak zorunda olduğu gücü ifade eder, ancak bu güç, planlamacıya bağlıdır. İktidar sadece davranışları değil aynı zamanda duyguları / etkileri de değiştirme yeteneği olarak görülmektedir. Gücü potansiyel veya yetenek olarak görmek, gücü sonuç olarak görmekten farklıdır. Güç, insanların her zaman kullanmamayı seçtiği diğer yetenekler gibi, insanlar tarafından her zaman kullanılmayan bir yetenektir. Prestijli bir pozisyonda olan kişi, özel ayrıcalıklar için gücünü kullanmamayı seçebilir²⁸⁵.

2. Ailelerde Karar Verme

Karar verme, güç süreçleriyle ilişkilidir çünkü güçlü üyelerin kararlarda daha fazla etkisi vardır. Kararların doğası gereği aileler oldukça basit, hatta önemsiz konularda örneğin, hangi televizyon kanalının izleneceği gibi veya daha karmaşık ve ciddi olan bazı konularda örneğin, yaşlanan bir ebeveynin bir bakım evine taşınıp taşınmayacağı gibi konularda kararlar alırlar. Kararlar genellikle araçsal veya duyuşsal olarak ayırt edilir.

²⁸⁴ Segrin ve Flora, a.g.e. S.s. 67-69.

²⁸⁵ Constantina Safilios Rothschild , “A Macro-And Micro-Examination Of Family Power And Love: An Exchange Model”, **Journal of Marriage and The Family** , Vol.38. No.2. 1976. ss.355 -362 .

Araçsal kararlar işlevsel sorunları çözmeyi içerir ve genellikle daha temeldir. Bunlar, mağazadan ne satın alınacağına, hangi evin satın alınacağına, ne yenileceğine karar vermeyi içerir. Duygusal kararlar duygulara dayanır. Değerler, roller ve duygular ile ilgili çatışmaları ve seçimleri çözmeyi içerirler. Örneğin partnerler, artık ilişkiye yatırım yapmanın bir faydası olmayacağı konusundan yeterince uzaklaştıklarını kabul ettiklerinde, ilişkileri hakkında ne düşündükleri konusunda etkili bir karar verebilirler. Yaşamda verilen kararların çoğunun hem araçsal hem de duygusal bileşenleri vardır. Örneğin, yaşlanan bir ebeveyn nasıl bakılacağına karar vermek, bakımın nasıl gerçekleşeceğine dair araçsal konular kadar duygu ve değer konularını da içermektedir. Ailede karar verme konusunu anlamamanın bir başka yolu, kararı kimin verdiği bakmaktan geçmektedir. Bazen aile üyeleri grup kararlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bazen de, bireysel aile üyeleri tüm aileyi etkileyen kararlar almaktadırlar²⁸⁶.

2.1.Ailede Karar Verme Modelleri ve Biçimleri

Karar verme modelleri ve stilleri, ortak karar verme yöntemlerine ve her bir benzersiz aile kararını etkilemek için çalışan ortak süreçlere işaret etmektedir. Bu noktada Turner'ın geliştirdiği karar verme stilleri ile Settles'in aile karar verme modeli ailede karar verme konusuna kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır.

2.1.1.Turner'ın Karar Verme Stilleri

Turner 1970 yılında, üç genel aile karar verme stilini tanımlamıştır. Bunlar kararda fikir birliği, karara uyma ve fiili karardır. Turner'ın karar verme stilleri oldukça karmaşık bir aile sürecine basit bir bakış sunmaktadır. Bununla birlikte, diğer bazı genel grup karar verme modellerinin aksine, Turner'ın karar verme stilleri özel olarak aileyi ele almaktadır. Turner'ın karar verme stillerinden ilki olan ilk fikir birliği, karar verilmeden önce tüm aile üyelerinin bu kararı kabul etmesini gerektirir. Bu en az kullanılan karar verme şeklidir²⁸⁷.

²⁸⁶ Segrin ve Flora, **Family communication**, s.74.

²⁸⁷ Ralph H.Turner ,**Family interaction**. New York : Wiley .1970.

Epstein ve arkadaşları 1983 yılında, McMaster Aile İşlevselliği modelini kavramsallaştırarak, ailede fikir birliği kararlarını teşvik eden yedi adımı isimlendirmişlerdir. Bu adımlar: (1) problemin tanımlanması, (2) problemin iletilmesi, (3) alternatiflerin geliştirilmesi, (4) bir alternatif üzerinde karar verilmesi, (5) kararın yürürlüğe konması, (6) projenin izlenmesi ve (7) kararı değerlendirmek ve değiştirmektir. Bu adımların yürürlüğe girmesi için, ailenin tüm üyelerden gelen girdilerin desteklendiği dengeli bir güç yapısı için yeterli zamanı, sosyal becerileri ve konuya ilişkin aile üyelerinin ihtimama sahip olması gerekmektedir. Uymaya karar verme, başka bir aile üyesinin kararının alınmasını veya uyarlanmasını içermektedir. Bunda bir ya da iki aile üyesi karar vermekte ve aile üyelerinin geri kalanı karara uymaktadır. Uyuma kararları aynı zamanda güç süreçleri tarafından da etkilenmektedir. Daha güçlü üyelerin genellikle açık veya gizli olan güçlerine dayanarak karar verdikleri ve daha sonra daha az güçlü üyelerin uydukları gözlenir. Bazen aile üyeleri kararın sonucunun onlar için önemli olmadığı durumlarda uyum sağlamayı tercih edebilir. Bazı zamanlarda ise aile fertleri karara uyma için zorlanabilir²⁸⁸.

Uymanın güçlü yanlarından biri, zaman alıcı fikir birliği karar verme süreçleriyle karşılaştırıldığında kararların hızlı bir şekilde alınmasıdır. Güçlü yanının yanı sıra, örneğin aynı aile üyesinin her zaman kararları alması ve diğer üyelerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmaması durumunda, uyuma sorunlu olabilir. Olson tarafından tarif edildiği gibi, katı ailelerde durum genellikle böyledir. Müzakere için yer olmadığı zaman, gerginlik havası oluşur ve üyelerin, aşırı katı ve otokratik aile işleyişine dair algılarına daha fazla tepki vermeleri daha olasıdır²⁸⁹.

Son olarak, fiili karar vermede, durum aile için karar verir. Fiili karar vermenin bir örneği, ailenin hiçbir şey yapmadığı ya da kabul edemediği zamandır ve nihayetinde zaman geçtikten sonra karar ya kendiliğinden çözülür ya da durumsal faktörlerle belirlenir. Uyuma karar verme tarzı gibi, fiili kararlar da ailelerde sıkça görülmektedir²⁹⁰.

²⁸⁸ Nathan B. Epstein , Lawrence M. Baldwin & Duane S. Bishop , “ The McMaster Family Assessment Device” . **Journal of Marriage and the Family Therapy**, Vol.9. No.2. 1983. ss.171 -180 .

²⁸⁹ Segrin ve Flora, **a.g.e.** ss.75-76.

²⁹⁰ Nathan B. Epstein ve diğerleri, **a.g.e.** s.179.

2.1.2.Settle'in Karar Verme Modeli

Settles'in 1999 yılında geliştirdiği karar verme modeli, ailelerin karar alırken sahip oldukları seçim derecesini araştırmaktadır. Model, bir ailenin seçim derecesini genişletmek veya sınırlamak için çalışan ya da kendi seçim alanını değerlendiren süreçleri dikkate almaktadır²⁹¹.

Turner'in karar verme stilleri mikro düzeyde bir yaklaşım sergilerken, gerçek karar verme sürecinin kendisini inceleyen Settles'in modeli, aile kararlarını etkileyen sosyal, ailevi, çevresel ve bireysel güçleri tanımlayan, makro düzeyde bir bakış açısı sunar. Modele göre bir ailenin verilen kararlarla ilgili tercih türü ve seçim derecesi şu faktörlerden etkilenmektedir: Farkındalık, roller, sosyal yapı, kaynaklar, beceriler, kişilik, normlar ve diğer kısıtlamalar. Modelde, bu faktörler seçim alanı çevresinde bir sınır oluşturmaktadır. Bu sınır, seçim derecesini göstermek için genişletilebilir veya daraltılabilir. Settle, ayrıca sınırın zorunlu olarak simetrik olmayabileceğini de açıklar, çünkü sınır bazı faktörler tarafından genişletilebilir ve başkaları tarafından daraltılabilir. İlk faktör olan *farkındalık*, ailenin karardan ne ölçüde haberdar olduğunu ve kararlarla ilgili seçeneklerden bahseder. Ayrıca ailenin karar algısını da kapsamaktadır. Aileler bir kararın farkında olmayabilir ya da farkındaysalar bile, birçok seçeneği algılamayabilirler²⁹².

Amish gibi mikro kültürler daha geniş dünyadaki seçenekleri ortaya çıkarabilecek dış etkenleri kasten sınırlarlar. Bu bilinç eksikliği, seçim alanını daraltmaktadır. Settles, bazen sınırlamalarda özgürlük olduğunu öne sürmektedir. Örneğin, çok uzak, kırsal veya dağlık bir bölgede yaşamak, bazılarını özgürleştirirken seçim alanını sınırlamaktadır. Diğer uçta ise bazı aileler kararlarının ve kendileri için mevcut seçeneklerin bilincindedirler. Bu yüksek düzeyde farkındalık, aileleri hem rahatlatılabilir hem de bunalmaya zorlayabilir²⁹³.

Modeldeki ikinci faktör *rolleri* içerir. Birden fazla rolle deneyim kazanmak, tercih edilen alanı genişletmektedir. Buna karşılık, az sayıda rol oynayan ve katı bir şekilde oynayan insanlar, sınırlı karar verme ve bu kararlara bağlı kalmaktadırlar. Settles, çağdaş toplumun sosyal yapısının birçok kişiye ve aileye, coğrafi hareketlilik, eğitimsel ve mesleki fayda ve hatta sınıfsal hareketlilik için uygun fırsatlar sunduğunu açıklamaktadır.

²⁹¹ Barbara H. Settles, "The future of families". In M.B. Sussman, S.K. Steinmetz, & G.W. Peterson (Eds.), **Handbook of marriage and family**. New York: Plenum, 1999. ss. 307-326.

²⁹² Barbara H. Settles, **a.g.e.** ss. 307-326.

²⁹³ Segrin ve Flora, **a.g.e.** ss.75-76.

Teorik olarak, sosyal hareketlilik fırsatı, karar alırken ailelere daha fazla seçenek sunmaktadır. *Kaynaklar ve beceriler*, seçim alanını etkileyen diğer iki faktördür. Önemli kaynaklar zaman, enerji, para, maddi mallar, uzman tavsiyesi ve sosyal veya fiziksel desteği içermektedir. İletişim becerileri, ticaret becerileri veya akademik becerilerin dahil olduğu beceriler, kısmen ailelere birçok kaynak açtıkları için önemlidirler. Seçim alanının boyutunu etkilemenin yanı sıra, iletişim becerileri, seçenekleri tartışmak ve nihayetinde seçim alanından kaynaklanan kararlar almak için bir araçtır. *Kişisel faktörler* de kararları çeşitli şekillerde etkiler. Kişisel bir fobi (örneğin bir sosyal fobi), topluluğa katılım gibi belirli kararlarla ilgili seçenekleri sınırlamaktadır. *Normlar veya uygun davranış beklentileri* de seçim alanını etkilemektedir. Yasal ve sosyal normlar, ebeveynlerin çocukları beslemek ve disipline etmek için sahip oldukları seçimleri veya çiftlerin evliliğini sona erdirme tercihlerini etkilemektedir. Son olarak, Settles, herhangi bir zamanda karar vermeyi veya planlamayı hızlandıran veya bireyleri ve ailelerini kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını sınırlayan olaylar olabileceğini (örneğin, savaşlar, kıtlıklar, ekonomik değişimler) açıklamaktadır. Modelde, Settles bu olayları diğer kısıtlamalar olarak tanımlamaktadır. Basit kararlar bile benzersiz, karmaşık sistemler içine yerleştirilmiştir. Settles'in modeline göre, aileler çeşitli faktörleri kullanarak kararlara cevap verirler. Nihayetinde kararlarla ilgili seçtikleri dereceler, etraflarındaki becerilerin, kaynakların, farkındalığın, kısıtlamaların, vb. çeşitliliği (veya çeşitliliğin eksikliği) ile ilgilidir²⁹⁴.

3. Ailede Çatışma

İnsan ilişkileri bir sistem içinde olduğu düşünülürse her kişi, içinde yaşadığı fiziki ve toplumsal çevreden etkilenecek, öte yandan onun kişiliği ve davranışları da, ilişkide bulunduğu kişilerin düşünce ve davranışlarını etkileyecektir. Bu ikili ilişkilerin niteliği kişilerin sosyal çevrelerindeki diğer insanlarla ilişkilerine de yansımaktadır²⁹⁵. Çatışma, bir kişinin davranışlarının bir başka kişiyi engellemeye, ona müdahale etmeye ya da zarar vermeye yöneldiği bir durum; kişilerarası anlaşmazlıktır²⁹⁶. Aile içi iletişim süreçleri de özünde bir grup ilişkisi formuna sahip olduğundan ve üyelerin birbiri ile olan iletişimini kapsadığından bu iletişim sürecinde zaman zaman anlaşmazlıkların oluşması kaçınılmazdır.

²⁹⁴ Barbara H. Settles ,a.g.e. ss. 307 – 326.

²⁹⁵ Nuran Hortaçsu, **İnsan İlişkileri**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991.s.12.

²⁹⁶ Serdar Kaypakoğlu, a.g.e..s.17.

Toplumsal yapısal kuram ve psiko-kültürel çatışma kuramı çatışmanın kaynaklarını birbirinden oldukça farklı biçimlerde açıklamaktadır. Yapısal çatışma kuramına göre çatışmalar grupların birbiri ile rekabet halinde olan amaçlarından kaynaklanmaktadır. Psiko-kültürel kuram ise çatışmayı bireyin kendisi, diğerleri ve davranışlara ilişkin inançlarını biçimlendiren psikolojik ve kültürel süreçlerle açıklamaktadır. İki kuramın çatışmanın kaynaklarına ilişkin farklı açıklamaları çatışmanın yaşandığı düzeye ilişkin farklı yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır²⁹⁷. Dökmen ise, çatışmanın ortaya çıkmasına neden olan yüzeysel nedenlerin temelinde yatan etkenleri; Biliş (cognition), Algı (perception), Duygu, Bilinçdışı, İhtiyaçlar, İletişim Becerisi, Kişisel Faktörler, Kültürel Faktörler, Roller, Sosyal ve Fiziksel Çevre, şeklinde sıralamıştır²⁹⁸.

İnsan ilişkilerinde çatışmanın çıkması ile ilgili tanımlanan birçok etken ve faktör olsa da bu çalışmanın odak noktası çatışmaların nedenlerinden çok çatışma sürecine yöneliktir. Çatışma sırasında aile üyeleri iletişim sürecindeki gidip gelen mesajları ne ölçüde doğru algılamakta ya da hangi ölçüde atıf yanlılığı yapmaktadırlar gibi sorunların cevaplarını ilerleyen kısımlarda araştırarak detaylandırılacaktır. Bundan önce çatışma sürecinde bireylerin kullandığı bazı stratejiler olduğunu ifade eden görüşlere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Örneğin Kilmann ve Thomas 1977 yılındaki bir çalışmalarında çatışma karşısında kullanılan stratejileri; zorlama, uzlaşma, kaçınma, uyum sağlama ve iş birliğine yönelme şeklinde sınıflandırmaktadırlar. Zorlama stratejisini kullananların, benmerkezci ve inatçı tepkiler verdikleri isteklerini kendi çıkarları doğrultusunda diğerlerine kabul ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. Uzlaşma stratejisinde olanların karşılıklı değiş-tokuş anlayışı içinde, iki tarafın da istediklerini elde edebileceği şekilde çatışmayı çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Uzlaşmanın olması, gerekirse her iki tarafın da taviz vermesi anlamına gelmektedir. Uyum stratejisindeki kişiler çatışmayı yok sayarak yahut erteleyerek, sorununun büyümesine izin vermeden uyumu sürdürmeye çalışmaktadırlar. İş birliğine yönelenler, çatışma yaşadıkları kişinin istek ve ihtiyaçlarına saygı duyarak, fikir birliği sağlayarak ve her iki tarafın da kazanabileceği biçimde çatışmayı çözmeye

²⁹⁷ Emin Karip, **a.g.e.** s.12.

²⁹⁸ Üstün Dökmen, **a.g.e.** 2005, s.82.

çalışmaktadırlar. Kaçınma stratejisini kullananlarsa çatışma karşısında geri çekilip, ortamdaki ayrılıp yahut sessiz kalıp kaçınma tepkilerini göstermektedirler²⁹⁹.

II. AİLEDE KİŞİLERARASI İLETİŞİMİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

1. Algının Etkisi

Bireyler karşısındaki kişinin sözlü ve sözsüz mesajlarını değerlendirirken kendi algılarının etkisi altında olmaktadır. Diğer deyişle bireyler kendi algılama şekillerine göre karşısındakine tepki vermektedirler. Algı, insanın çevresini, diğer insanları, nesnelere, kokuları, sesleri, hareketleri, tatları ve renkleri gözlemlenmesi yoluyla oluşmaktadır. Kısaca algı, insanın duyumları yorumlaması, yorumladığı bu duyumları anlamlı biçime getirmesi ile ilgili bir süreci ifade eder. Bir uyarıcının duyu organları tarafından alınması ise duyumu açıklamaktadır³⁰⁰. Diğer bir ifade ile algı(perception) duyu yoluyla elde edilen bilginin bilişsel olarak yorumlanması sürecidir. Algı hissettiklerimizin yorumlanmasını içermektedir³⁰¹.

İnsanlar dünyayı algılamak için geçmiş deneyimleri yoluyla oluşturdukları şemaları kullanmaktadırlar. Geçmişte yaşanan kişisel tecrübeler, nesnelere, olayların ve kişilerin tanımlanmasında, anlamlandırılmasında ve beklenti oluşturulmasında belirleyici olmaktadır. Algılama bir şeyin pasif olarak fotoğraflanmasının ardından bilişsel olarak yorumlanmasını gerektirir ve bu durum sürekli bir döngü şeklinde gerçekleşmektedir³⁰².

İnceoğlu'na göre ise algı, bireyin çevresi ile arasında oluşan karşılıklı eylemlerden oluşmaktadır. Algıların karşılıklı eylemler neticesinde ortaya çıkmasından sonra bunlar bireyin içinde eylemsel potansiyeller olarak durmaktadırlar. Açıklanacak olunursa burada nesnelere yaklaşım gösteren bireyin, bu nesnelere, fiziksel yapıları açısından algıladığı

²⁹⁹ T. Fikret Karahan., "Bir İletişim ve Çatışma Çözme Beceri Eğitimi Programı'nın Üniversite Öğrencilerinin Sosyotropi Düzeylerine Etkisi"., **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice**, 2009 , s.773.

³⁰⁰ Yavuz Odabaşı ve Gülfidan Barış, **Tüketici Davranışı**, Mediacat Kitapları, Konya, 2006, s.128.

³⁰¹ Robert L. Solso, M. Kimberly Maclin Ve Otto H. Maclin, **Bilişsel Psikoloji**, Kitapevi Yay. Çev. Ayşe Ayçiçeği-Dinn, İstanbul, 2004, s.86.

³⁰² Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, **a.g.e.** ss.209-210.

ifade edilmektedir. Nesnelere yaklaşımlar, kişinin tekrarlayan deneyimleri yani dolaysız veya sembollerle kazanılmış deneyimlerindeki bilgilerinden elde edilmektedir³⁰³.

Bir kişinin algısı sadece ona özeldir, yani kişiye özgüdür. Algılayan kişi, herhangi bir durumu kendi deneyimlerini kullanarak yorumlamaya eğilimlidir. Algılama kişinin çocukluğundan başlayarak edindiği bilgiler doğrultusunda şekillenmektedir, ancak içinde bulunulan koşullar da algılamada belirleyici olabilmektedir³⁰⁴. Bu nedenle algının aile içi iletişim süreçlerindeki etkisi son derece önemlidir. Aile üyelerinin birbirlerini doğru şekilde algılaması iletişim sürecinin sağlıklı olabilmesinde önemli bir basamak olmaktadır.

2.Duyguların Etkisi

Davranışın temelinde yatan korku, sevinç veya hayret gibi hislere duygu denilmektedir. Robert Plutchik, tarafından 1980 yılında duyguları etkili bir şekilde tanımlanması ve sınıflandırılması yapılmıştır. Plutchik insanların ve hayvanların, çeşitli uyum sağlayıcı davranışlarını güdüleyen duyguların sekiz temel kategoride ele alınabileceğini öne sürmüştür. Korku, hayret, üzüntü, tiksinti, öfke, umut, sevinç ve kabul edilme duygularının her biri, farklı biçimlerde de olsa, hayvanların kendilerini korumalarını sağlayan kaçınma davranışlarına yol açmaktadır. Sadece öfke, saldırarak tehlikeyi yok etmelerini sağlamaktadır³⁰⁵. İnsan türü için de duyguların adaptif işlevselliği çok da farklılık göstermemektedir.

Duygularını yoğun yaşayan kişilerin özellikle öfke ve düşmanlığa yatkın oldukları bilinmektedir. Bu kişiler yüksek kan basıncı, hızlı kalp atışı ve göz bebeğinin büyümesi gibi stres belirtileriyle ilgili olan adrenalin ve noradrenalin hormonlarının düzeyini artıran ve fizyolojik açıdan daha duyarlı sempatik sinir sistemlerine sahiptirler³⁰⁶. Bu durumda kişilerin strese cevap verme şekilleri ve öfke karşısındaki davranış örüntüleri farklı olacaktır. İletişim sürecinde bahsedilen nörolojik farklılıklardan kaynaklanan farklı davranışsal tepkilerin de tıp bilim insanları açısından incelenmesinde fayda vardır. Aile içi iletişim süreci açısından değerlendirilecek olunursa aile üyelerinden herhangi birinin duyguları yoğun yaşayıp öfke konusunda kontrol sorunları yaşayan bir birey olması

³⁰³Metin İnceoğlu, **Tutum Algı İletişim**, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.2010, s.87.

³⁰⁴Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.**211.

³⁰⁵ Charles G. Morris.,**Psikolojiyi Anlamak**, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, çev.ed. H.Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl, 2002, Ankara, s.429.

³⁰⁶ Charles G. Morris,**a.g.e.** 431.

durumunda diğ er üyelerin ve kendisinin bu noktada bilinçli olması ve gerekli yardımları alması aile iç i iletişim süreçlerini ve genel olarak ailenin iliş ki dengelerindeki sağ lı ğ ını korumasına katkı sağ layacaktır.

3.Kiş ilığ in Etkisi

Özodaş ık'a göre kiş ilik, doğ uş tan gelen biyolojik özellik ler ve çevreden gelen sosyal etmenlerin birbiri üzerinde etkileri sonucu meydana gelen ahenkli bir bütündür. Bu durumda kiş ilığ in kalıtsal özellik lerle çevresel etkilerin ürünü oldu ğ u söylenebilir. Kiş ilik, psikolojik ve sosyal durumların büt ünleş mesi sonucu ortaya çıkan bireyin davranış biçimlerinin, düşünüş özellik lerinin, ilgi ve eğ ilimlerinin, yetenek, kabiliyet ve yöneliş lerinin karakteristik özelliğ idir. Kiş ilik bireyi nesnel veya sübjektif yanlarıyla diğ erlerinden farklı kılan duygu, düşünce ve davranış özellik lerinin tümü olarak tanımlanmaktadır³⁰⁷.

Tanımlardan anlaşıldı ğ ı üzere kiş ilik temelde üç boyut üzerinden betimlenmektedir. İlk boyut kiş ilığ in “ayırt edici” özelliğ i üzerinde odaklanmaktadır. Kiş ilik bu özelliğ i ile bireyin “özel” ve “ayırıcı” davranış larını iç ermektedir. Özel olmasının nedeni bireyin sıklıkla yaptı ğ ı ya da en tipik davranış larını temsil etmesinden kaynaklanır. Bu bağ lamda bakıld ı ğ ında bu davranış lar kiş iyi baş kalardan ayırdı ğ ından ayırt edici olmaktadır. Örneğ in dış a dönük kiş ilik özellik lerini neş eli, konuş kan, çevresine karşı ilgili olmakla tanımlarız. Dış a dönük kiş ilik özellik leri olan birisi eğer iç ine kapanıp sessizleş irse, normalde kiş ilik özelliğ i iç e dönük birinin bu davranış ları göstermesi doğ al karşı lanırken dış a dönük birinin bu davranış ları göstermesi durumunda bu davranış lar doğ al karşı lanmaz, özel ayırıcı bir durum oldu ğ una ilişkin iş aret verir. Bu örnekten anlaşıldı ğ ı üzere, kiş ilik bir bireyi, diğ erlerinden ayırmakta ve kiş iye ait sürekli özellik leri iş aret etmektedir³⁰⁸. Buradan hareketle kiş ilığ in de iletişim süreci ve şek lini belirlemede oldukça etkisi oldu ğ unu söylemek mümkündür.

³⁰⁷ Mustafa Özodaş ık, **Algı-İkna ve Empatik İliş kiler**, Tablet Yayınları, Konya, 2009, s.134.

³⁰⁸ Melek Göregenli, **Davranış Bilimleri-II**, (Ed. Leman Bilgin ve Aytül Ayşe Özdemir), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskiş ehir, 2013, ss.119-120.

4. Benlik

Benlik kişinin kendini algılayış biçimidir. Kişinin kendini nasıl gördüğünü, kendine ilişkin değerlendirmesinin nasıl olduğunu tanımlamaktadır. Benlik kişinin diğerleri ile kurduğu ilişkiler sonucunda oluşmaktadır. Basitçe kişinin kendini algılayış biçimi benlik olarak tanımlanmaktadır. Benlik kişinin algısına bağlı olarak oluşturduğu iki boyuta sahiptir. İlk boyut gerçek benlik olarak tanımlanmaktadır. İkinci boyut ise ideal benlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ben kimim sorusunun cevabı gerçek benliğin tanımlanmasına olanak sağlarken kim olmak istiyorum sorusuna verilen cevapla ideal benlik tanımlanmaktadır³⁰⁹.

Benlik gelişen bireyi kendini değerli bir insan olarak hisseder, kapasitesine güvenir ve bireysel farklılıklarına değer verir. Benlik gelişimindeki asıl hedef insanın kendini gerçekleştirmesidir. Kendini gerçekleştirebilen insan, kendini ve diğerlerini olduğu gibi kabul etmekte, özerk olmakta, yaratıcı olmakta ve yaşamdan zevk almaktadır. Kendiyle ve etrafındakiler ile barışık ve demokratik tutumlara sahip bir bireydir³¹⁰.

İnsanoğlu daima bir şeyler isteyen ve istekleri yaşam boyu devam eden bir varlıktır. Bütün bireyler devamlı olarak tatmin etmeye çalıştıkları birtakım ihtiyaçlara sahiptirler. İnsanlar genellikle ihtiyaçlarından dolayı belli bir amaca yönelip o amaç doğrultusunda hareket etmektedirler. Eğer insan ihtiyaçlarının bilincinde olup bu ihtiyaçlarını karşılayabilirse kendini gerçekleştiren insan olma aşamasına ulaşabilmektedir³¹¹.

Tüm insanların, kendi kişiliklerine bağlı olarak farklı ihtiyaçları ve arzuları olduğundan bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağını öğrenmek de kişi için bir gereklilik oluşturur³¹². Kendini gerçekleştirme kavramı ilk kez Abraham Harold Maslow tarafından kullanılmıştır. Maslow, insanın değerli, kendine özgü ve iyiye yönelik bir öze sahip olduğuna inanmaktadır. Maslow, temelde en alt basamakta fizyolojik gereksinimleri, bunun üstünde güvende olma ihtiyacı, bir üst basamakta ait olma ve sevgi ihtiyacı,

³⁰⁹ Yavuz Odabaşı ve Gülfidan Barış, **a.g.e.** s.204.

³¹⁰ Mustafa Özodaşık, "Halkla İlişkilerde Öğrenme Kuramları ve Motivasyon", **Halkla İlişkiler**, (Ed. Ahmet Kalender ve Mehmet Fidan), Tablet Yayınları, Konya,2011. S. 406.

³¹¹ Feyzullah Eroğlu, **Davranış Bilimleri**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.39.

³¹² Florence Littauer ve Marita Littauer, **Kişilik Bulmacası**, (Çev. Betül Çelik), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.21.

sonraki üst basamakta değer görme ihtiyacı olduğunu ifade ederek insanın bu aşamaları tamamladığında kendini gerçekleştirebileceğini söylemektedir³¹³.

Kimlik kavramı psikolojide benlik olarak tanımlanmaktadır ve benlik, bireyin kim olduğunu tarif etmekte ve diğer kişilerle kurulan ilişkilerle biçimlenmektedir³¹⁴. Bu noktada aile bireylerinin her birinin kendi benlikleri olduğu unutulmamalıdır. Bu farklılıklara saygı gösterip bu farklılığın bilincinde hareket eden üyelerden oluşan ailelerde iletişim sürecinin de daha sağlıklı işlemesi muhtemeldir.

5. Kişilerarası Tutumlar

Kişilerin diğerini etkilemesi ve etkilediğini hissetmesi sahip olduğu tutumlar aracılığıyla olmaktadır. Tutumlar, doğrudan gözle görülemediği için genellikle kişilerin iletişimleri sırasındaki davranışları aracılığıyla gözlenebilmektedir. Bir kişinin bir konu hakkında sahip olduğu tutumun bilinmesi konu ile ilgili durumlarda nasıl davranışlar içinde bulunacağını tahmin edilmesini sağlamaktadır³¹⁵.

Reece ve Brandt, tutumlar konusunda genel olarak şu inancın söz konusu olduğunu söylemektedirler: Kişiler pozitif tutumlara sahiplerse, dünya görüşü genellikle iyimserdir, olaylara ve kişilere karşı olumlu tutumlara sahiptirler ve sonuçlar genellikle olumludur. Negatif tutumlar ise kötümser kişilere özgüdür. Olayları, durumları ve kişileri negatif olarak değerlendiren kişiler negatif tutumlara sahiptirler. Negatif düşünceleri nedeniyle negatif sonuçlar elde etmektedirler³¹⁶.

Tutumlar çocukluk döneminden itibaren sosyalleşme süreci içinde edinilmeye başlanmaktadır. Tutumların şekillenmesinde ödül ya da ceza algılaması oldukça önemlidir. Bazı koşullar bazı kişileri teşvik ederken diğer kişileri de cezalandırmaktadır. Kişiler tutumları benimserken kendilerini en az düzeyde cezalandırma ve en çok ödüllendirme özelliğini dikkate almaktadırlar. Tutumların oluşmasında diğer etkili bir faktör ise, rol model almaktır. Kişiler amaçları, hedefleri doğrultusunda bir rol modeli tanımlaması yapmaktadırlar. Tutumların oluşmasında ve değişmesinde sadece davranışa odaklanmak da

³¹³ Jerry M Burger, **Kişilik/ Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri**, (Çev. İ.Deniz Erguvan Sarioğlu), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006, s.428.

³¹⁴ Nuri Bilgin, **İnsan İlişkileri ve Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.156.

³¹⁵ Demet Gürüz ve Aysen Eğinli, **a.g.e.** s.261.

³¹⁶ Barry L. Reece & Rhonda Brandt, **Human Relations Principles And Practices**, USA: Houghton Company,1990. ss.31-37.

doğru değildir. Bu noktada bilişsel öğelere dikkat etmek ve bu öğelerin zihinde yarattığı tutarlılık ve denge unsurunu ön planda tutmak gerekmektedir³¹⁷.

6.Kültürün Rolü

İletişim sadece iki birey arasında gerçekleşen bir süreç olmaktan öte karmaşık bir kültürel süreçtir aynı zamanda. Bir mesajın oluşturulması süreci belli bir bilgi birikiminin kullanılmasını gerektirmektedir. İnsanlığın deneyimlerini ortak simgelerle kavramlara dönüştürmesi ile oluşan bilgi birikimi zamanla insanın çeşitli ses ve sembolleri kullanmasıyla dil diye adlandırılan kültürel aracı da oluşturmuştur³¹⁸.

Dil yani sözcükler ve bunların anlamları kültürün özelliklerini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra beden dili de kültürlere göre çeşitlilik göstermektedir. İletişim sürecine etkisi açısından değerlendirecek olursak bir dilin bir kelimesinin manasını o dilin kültürü içindeki bireyin anlamlandırması ile o dili sonradan öğrenmiş farklı kültürden birinin anlamlandırması arasında farklar muhakkak ki olacaktır. Aynı şekilde beden dili de kültürel özellikler taşıdığından bazı jest ve mimikler farklı kültürlerdeki bireyler yan yana geldiğinde iletişimsel kazalara yol açabilmektedir. Buradan hareketle insanın içinde bulunduğu kültürün onun iletişim şeklini biçimlendirdiğini söylemek mümkündür. Farklı kültürel özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu aile birliği bu anlamda iletişim sürecinde çeşitli zorlukların yaşanmasını da beraberinde getirebilmektedir.

7. Kuşak Farklılığı

Kuşaklararası iletişim genç ve yaşlı nesil arasındaki çeşitli farklılıkları içinde barındırmaktadır. Bu farklılıkların eğitim, kültür, cinsiyet, sosyo-ekonomik etmenler, yaşanan dönem, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, değer yargıları, normlar ve aile içerisindeki rollerde yaşanan değişimler şeklinde sıralanması mümkündür.

³¹⁷ Demet Gürüz ve Ayşen Eğinli, a.g.e. s.263.

³¹⁸ Fatma Erkman, **Göstergebilime Giriş**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, ss.33-38.

Kuşaklararası iletişimde iki nesil arasındaki kuşak farkına bağlı olarak iletişim kopuklukları ve sorunları oluşabilmektedir³¹⁹.

Kuşaklar arasındaki yaşanmışlık ve algı farkları da aradaki yaş miktarı arttıkça artmaktadır. Bunun neticesinde iletişim süreçleri de olumsuz etkilenmektedir. Ortak paydada buluşamayan aile üyelerinin çatışma yaşamaları da muhtemel görülmektedir.

Genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında değer, tutum ve davranış kalıplarındaki farklılıklar nedeniyle iletişim süreci olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu noktada genç ve yaşlı kuşak arasındaki iletişimsel zorlukların giderilebilmesi için bu iki kuşağın daha fazla birlikte vakit geçirmeleri ve paylaşımlarının artması önerilmektedir. Çeşitli kaynaklarda iletişim sorunlarının çözülmesi ve kuşak çatışmasının en aza indirilebilmesi için karşılıklı anlayış ve hoşgörü, empati ve etkin dinlemenin etkili olabileceği vurgulanmaktadır³²⁰.

8. Ekonomik Koşulların Etkisi

Mills ve diğerleri ekonomik sıkıntıyı "*bir kişinin ekonomik pozisyonundaki yetersizlik algısı ile buna ek olarak finansal çekinceleri ve endişesi*" olarak tanımlamaktadırlar³²¹. Bu tanım üzerinden ailedeki üyelerin gündelik yaşamın sıkıntıları ve yükleri çerçevesinde finansal konulardaki kaygılarının iç ruhsal süreçlerinde sıkıntı ya da diğer deyişle daralma hissi yaratması sebebiyle iletişim sürecindeki hassasiyetlerinin azalması sonucu aile içi iletişim problemlerinin oluşmasına zemin hazırlaması da muhtemel görülmektedir.

Sumarwan ve Hira(1992) ailelerin ekonomik anlamda zorluk yaşamalarına sebep olan çok sayıda faktör olduğunu ifade ederler. Bunlar arasında finansla ilgili dengelerin değişimi, işsizlik, enflasyon, tüketim kültürü doneleri, aileye yeni doğan üyenin eklenmesi, çocukların eğitim masrafları, ailelerin bankadan kredi alarak çeşitli ödemelerin yaşamlarına eklenmesi yahut ailedeki üyelerden birinin ciddi sağlık sorunu yaşamaları sonucu sağlıkla ilgili masrafların artması şeklindeki çok sayıda aile bütçesini zorlayıcı

³¹⁹ Sevgi Kavut, "Kuşaklararası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi" Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2015, s.45.

³²⁰ Sevgi Kavut, **a.g.e.** s.46.

³²¹ Mills, R. J.& Grasmick, H. G.& Morgan, C. S.& Wenk, D. "The effects of gender, family satisfaction, and economic strain on psychological well-being". **Family Relations**", Vol.41 No.4. 1992. Ss. 440-445.

faktör sebebiyle aile üzerindeki ekonomik baskının arttığını söylemektedirler³²². Bu nedenle ailelerin sosyolojik anlamda ekonomik süreçlerden etkilenmeleri sebebiyle aile sistemi içinde bireylerin her birinin bütünü parçaları olarak bu zorluklardan etkilenmesi söz konusudur. Bu durumun aile ilişkilerine yansımaları da kaçınılmazdır.

Gürel'in ifadesine göre; *“yapılan çeşitli araştırmalar, büyük finansal sıkıntılar yaşayan aile üyelerinin psikolojik iyi oluşlarında önemli düzeyde azalma; gelirlerinde artış veya yaşadığı ekonomik zorlukta azalma olduğunda ise ruhsal sağlıklarında önemli iyileşmeler olduğunu ortaya koymuştur”*³²³. Bu ifadeden yola çıkarak gündelik hayatın ekonomik zorluklarının kişilerin yaşam kalitelerini önemli ölçüde etkilediği ve bu nedenle psikolojik anlamdaki iyilik hallerinin bu koşullardan etkilenmesi nedeniyle aile içi ilişki ve iletişim süreçlerinin de bunlara bağlı olarak etkileneceği düşünülebilir.

III. AİLEDE HATALI BİLİŞSEL ÇIKARIMLAR EKSENİNDEKİ İLETİŞİM ENGELLERİ

1. Dilsiz Bilgilendirme ve Hale Etkisi

Dilsiz bilgilendirme, bir kişi hakkında edinilen bilgilerin zihinde tutularak belirli bir düzen içinde değerlendirilmesidir. Genellikle dış görünüş ve kişinin sahip olduğu fiziksel özellikler dilsiz bilgilendirmeyi oluşturan bilişsel sürecin başlangıcında etkilidir. Kişinin giyim tarzı, yüz ifadeleri, seçtiği renkler fiziksel yapısı bu kişi hakkında bir karar oluşturmada ve içinde bulunulan bu karara göre değerlendirmede belirleyicidir. Buna yapısal dilsiz bilgilendirme adı verilmektedir. Buna benzer bir şekilde, kişinin sözsüz davranışları (jest, mimik, el-kol hareketleri) dikkate alınarak psikolojik özellikleri temelinde bir karara da varılabilir. Bu noktada, kişinin sözsüz işaretleri ile vermiş olduğu bilgiler, daha önceki öğrenmeleri ile birleştirilerek bir yargı oluşturulabilir. Buna da etkisel dilsiz bilgilendirme adı verilmektedir³²⁴.

Dilsiz bilgilendirme, bir kişi ile ilk karşılaşma ya da ya da tanışma sırasında o kişi hakkında bir izlenim oluşturmada oldukça etkilidir. Bu noktada, genellikle bir kişinin dış

³²² Sumarwan, U.& Hira, K.T. “Credit, saving and insurance practices influencing satisfaction with preparation for financial emergencies among rural households”. **Home Economics Research Journal**, Vol.21 No.2. 1992. Ss.206-227.

³²³ Betül GÜREL, “Ekonomik Faktörlerin Evlilik Kalitesine Etkisi: Bir Dyadic Model Testi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Ankara, 2016.

³²⁴ Galip İsen ve Veysel Batmaz, **Ben ve Toplum**, Om yayınevi, İstanbul, 2002. s.198.

görünüştünden ve hareketlerinden yola çıkılarak bir karar verilmesi kişisel özelliklerin dikkate alınmasında bir engel oluşturabilir. Hatta birçok zaman kişi hakkında önyargıya dayanan davranışların gelişmesini de sağlar. Bir kişi ile karşılaşılan ilk anda edinilen anlık izlenim, o kişinin değerlendirilmesinde ve o kişi hakkında daha sonraki yargıların yapılmasında son derece etkilidir. İlk anda oluşan ve sonraki kararlar üzerinde belirleyici olan bu etkiye “hale etkisi” adı verilmektedir. Hale etkisi, pozitif hale etkisi ve negatif hale etkisi olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Bir kişi hakkında olumlu özelliklerin çağrışım yapması ve belirli özelliklerin bir bütünlük oluşturmasına “pozitif hale etkisi” ; bir kişi hakkında olumsuz özelliklerin birbiri için çağrışım yapması ve olumsuz özelliklerin bir bütün olarak algılanmasına “negatif hale etkisi” adı verilmektedir³²⁵.

Kişilerarası ilişkilerde pozitif veya negatif hale etkisinin çok fazla kullanılması kişilerde olmayan özelliklerin de varmış gibi algılanmasına neden olduğu için, ilişkileri olumsuz olarak etkilemektedir. Hatta kişilerle iletişim kurmadan onlar hakkında önyargıların gelişmesine ve belirli streotipler içinde değerlendirilmelerine sebep olabilmektedir³²⁶. Buradan hareketle aile içi iletişim süreçlerinde de aile üyelerinin birbirleri hakkında belirli önyargılar geliştirmeleri ve birbirlerini belli kalıplar içinde değerlendirmeleri aralarındaki iletişimi ve dolayısı ile birbirleri ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilir, diyebiliriz.

2.Varsayılan Kişilik Teorisi

Kişinin daha önceden oluşturduğu birtakım şemalar ile diğer kişi hakkında hızlı bir çıkarımda bulunarak bu kişinin kişilik özelliklerini bir kalıbın içine sokarak yaptığı değerlendirmeye varsayılan kişilik teorisi denilmektedir. Aynı zamanda kişinin belirli bir kişilik özelliğine öncelik verilerek ya da bu özellik referans alınarak diğer kişilik özelliklerinin de buna destek verecek bir biçimde düzenlenmesidir. Bu bağlamda, bir kişi hakkında tek bir özellik genel bir izlenimin oluşmasında temel oluşturmaktadır. Varsayılan kişilik kuramı, bir kişinin hangi kişisel ya da karakteristik özelliklere sahip olduğu, bu

³²⁵ Richard West ve Lynn H. Turner, **Understanding Interpersonal Communication: Making Choices in Changing Times**, California: Wadsworth Publishing Company. 2005. s.54.

³²⁶ Demet Gürüz ve Ayşen T. Eğinli, **a.g.e.** s.292.

özelliklerin hangi diğer özelliklerle uyum içinde bulunduğuna ilişkin bir zihinsel sınıflandırma temelinde işlemektedir³²⁷.

3.Özellik Atfetme

Özellik atfetme, dilsiz bilgilenme ve varsayılan kişilik teorisine benzemektedir. Özellik atfetme, bir kişinin gözlemlenen özelliklerinden ve davranışlarından hareket edilerek değerlendirmeyi yapan kişinin sahip olduğu bilgilerle yapmış olduğu çağrışımların ardı ardına sıralanması ve buna bağlı olarak gözlenen kişinin diğer özellik ve davranışların tahmin edilmesi ile oluşmaktadır. Değerlendirmeyi yapan kişinin eğitimi, algılama şekli, değer yargıları, önyargıları gibi birçok özelliği gözlediği kişi hakkındaki nitelendirmelerini birbirleri ile ilişkilendirirken etkili olmaktadır. Bu durum diğerine ilişkin değerlendirmeleri etkilediğinden olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bir kişi hakkında değerlendirme yapan kişi, kişinin yaptığı davranışın amacını ve niyetini, bu davranışın nerelere neden olabileceği gibi birçok ilişkilendirmeyi de yapabilmektedir³²⁸.

Bu davranış biçiminin bir başka biçimde değerlendirilmesinde de, diğeri için özellik atfeden kişi bir takım olay ve durumlara dayanarak bir izlenim oluşturduğu için, yeni meydana gelen durumları ve olayları da dikkate alamadığı görülmektedir. Kişiye atfedilen bir nitelendirme, diğer nitelendirmeler üzerinde de belirleyici olduğundan kişi hakkında verilen bir karar, diğer süreçleri de etkisi altına almaktadır. Bununla birlikte, özellik atfetme, kişilerarası iletişim sürecinde çeşitli hatalara yol açmakta ve bu hatalar ilişki süresince devam edebilmektedir. Birincisi, kişilerle ilgili gerçek bilgiler gözden kaçırılabilir, ikincisi atfetmelerine dayanarak oldukça basit bir durumdan çok fazla anlam çıkarılabilir, üçüncüsü de çeşitli nitelikler ve durumlar arasında yanlış bağlantılar kurarak birbirleri hakkında yanlış tahminlerde bulunabilir³²⁹.

4. Kehanet Teorisi

Kehanet diğer adıyla öngörme teorisi, kişinin kendisinin sahip olduğu çeşitli özellikleri, istekleri, beklentileri, amaçları doğrultusunda bir inanış yaratması, bu inanışa

³²⁷ Joseph A. Devito, **The Interpersonal Communication Book**, New York: Harper Collins College Publishers,1995. S.58

³²⁸ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.** s. 295.

³²⁹ Graeme Burton ve Richard Dimbleby, **Between Ourselves, An Introduction To Interpersonal Communication**, London, Hodder Arnold Publisher, 1995, ss.47-48.

gerçekmiş gibi bağlanması ve buna yönelik davranışlar sergilemesine dayanmaktadır. Kehanet teorisi temel olarak aşağıdaki sıra ile gerçekleşmektedir³³⁰:

- Bir kişi hakkında bir öngöründe bulunulur veya bu kişi hakkında bir inanış geliştirilir. (Ayşe ilişkilerinde problem çıkaran birisidir.)
- Hakkında öngöründe bulunulan kişiye bu öngörü doğrultusunda davranılır. (Ayşe'ye problem çıkaran biri olduğu hissettirilir ve o şekilde davranılır.)
- Bu kişiye bu inanılan varsayıma dayanarak davranıldığında bir süre sonra bu varsayım gerçeğe dönüşür. (Ayşe gerçekten ilişkilerinde problemler çıkarmaya başlar.)
- Bu noktadan sonra, diğerleri tarafından bu kişi hakkında bulunulan öngörünün doğru olduğu sonucuna varılır. (Ayşe ilişkilerinde sürekli problem çıkaran birisi olur.)

Kişilerarası iletişim sürecinde, ilişki içinde bulunulan kişi/ kişiler hakkında öngöründe/kehanette bulunulması, kehanette bulunulan kişinin davranışlarını da bu inancı doğrultusunda oluşturmasına neden olmakta, sonuç aynı inandığı gibi gerçekleşmektedir. Kişi gerçekte var olmayan durum/özellikleri kendi öngördüğü gibi algılayarak, karşısındaki kişiye bu yönde bir davranış geliştirdiğinden iletişim sürecini olumsuz etkileyebilir³³¹.

Aile içi ilişkiler açısından bakıldığında özellikle kehanet teorisinin üyelerin birbirleri hakkında öngöründe bulunmaları sonucu işleme kaçınılmazdır. Özellikle ebeveynlerin çocukları ile iletişiminde kehanet teorisinin vurguladığı öngörülerini yapmaktan kaçınmaları çocukları ile iletişimlerini olumlu yönde etkileyeceğinden bu noktaya dikkat etmelerinde fayda vardır.

5. Kalıplaşmış Düşünce

Kalıplaşmış düşünce, diğer kişiye hiçbir seçenek bırakmayan belirli dayatmalardan oluşmaktadır. Kalıplaşmış düşünce yapısına sahip kişiler genellikle “yapmalı, yapmalısın, aramamalısın, gelmen gerek, gelsen iyi olur, bu mümkün değil” gibi kesin, net ve sınırları belirlenmiş ifadelerle karşısındaki kişi ile iletişim kurmaktadır. Kalıplaşmış düşünce yapısına sahip olan insanlar diğer insanların da kendilerine ait sınır

³³⁰ Devito, a.g.e. s.57.

³³¹ Demet Gürüz ve Ayşen T. Eğinli, s.296.

ve kurallara uyum sağlayarak hareket etmesini beklemektedirler. Bu gerçekleşmediği zaman da başka bir diğer kalıplaşmış düşünce ile bu durumu değerlendirirler. Kişilerin kendilerine göre kurallarının ve buna bağlı olarak beklentilerinin olması gereklidir, ancak kişilerarası ilişkiler sürecinde diğer kişileri bu kurallara uydurmaya çalışmak, davranmaya zorlamak, beklentilere girerek, gerçekleşmediğinde hayıflanmak iletişim sürecini bozmaktadır³³².

Kalıplaşmış düşünceye sahip bireyler her şeyin belirgin olmasını beklerler. Seçenekleri ve olasılıkları görmezler. Bu durum genel bir davranış biçimi olduğundan çevrelerindeki insanları da bu kurallar çerçevesinde değerlendirmektedirler³³³. Bu kişileri farklı bir düşünce ya da duruma ikna etmek oldukça zordur. Öğrenmeye ve farklı görüşlere kapalı oldukları için, diğer kişilerin düşüncelerini doğru olarak kabul etseler bile kendileri için uygun değildir³³⁴.

6. Zihin Okuma

Zihin okuma, karşıdan gelen iletinin, nasıl bir amaçla veya niyetle gönderilmiş olduğunu bilme yanılgısı olarak tanımlanmaktadır³³⁵. Kişilerarası iletişim sürecinde kişilerin sözlü ve sözsüz mesajları doğrultusunda istek ve davranışlarını yorumlamaları ve bazı sonuçlara varmaları, adeta birbirlerinin akıllarını okumaları olarak adlandırılabilen bir durum yaratmaktadır. Akıl okuyuculuğu olarak da belirtilebilen zihin okuma davranışı iletişim başlamadan, kişilerin düşünceleri, hissettikleri ve yapıp yapmayacakları vb. hakkında bazı çıkarımlarda bulunulması olarak ifade edilebilir. Bu anlamada kullanılan sözlü ve sözsüz mesajlar zihin okuma konusunda bir düşünce ve karar oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır³³⁶. Diğer bir anlatımla zihin okuma, karşıdan gelen iletinin, nasıl bir amaçla veya niyetle gönderilmiş olduğunu bilme yanılgısıdır³³⁷.

Zihin okuma yansıtma süreci ile birlikte işlemektedir. Zihin okuyan kişi, diğer kişinin düşüncelerinin ve hislerinin kendisinin düşündüğü ve hissettiği gibi olacağına inanmakta ve bundan dolayı da buna yönelik bir tepki geliştirmesini beklemektedir. Aynı

³³² Demet Gürüz ve Ayşen T. Eğinli, **a.g.e.** s.297.

³³³ Kadir A. Özer, **İletişimsizlik Becerisi**, 3. Basım, sistem yayıncılık, İstanbul, 2002, s.59.

³³⁴ Demet Gürüz ve Ayşen T.Eğinli, s297.

³³⁵ Kadir A. Özer, **İletişimsizlik Becerisi**, 3. Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.108.

³³⁶ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.** s.299.

³³⁷ A.Kadir Özer, **a.g.e.** s.108.

zamanda, zihin okuyan kişi, diğerinin düşüncelerini doğru olarak tahmin ettiğinden ya da bildiğinden o kadar emindir ki, karşısındaki kişiye bunu onaylatma ihtiyacı bile duymamaktadır. Birçok zaman zihin okuyan kişiye, farklı bir deneyim yaşamış oldukları ve tam olarak anlamadığını ifade etmek oldukça yersizdir. Genellikle karşıdaki kişiyi dinlememekte ve kendi yargıların doğruluğunu savunmaktadır³³⁸.

Zihin okuma aile içi iletişimin sağlıklı olmasının önündeki en önemli iletişim engellerinden birisidir. Bunda bir aile üyesinin davranışları hakkında tahminde bulunan aile üyelerinden biri bu aile üyesine geri bildirimde bulunmamaktadır. Yanlış anlama durumu olduğunda bunun düzeltilmesi ihtimali iletişim sekteye uğradığından için olduğundan güç hale gelmektedir³³⁹.

7. Açı Sadakati

Açı sadakati, kişinin kendi doğrularını ve gerçeklerini “tek ve eşsiz” olarak algılamasına denir³⁴⁰. Diğer bir ifade ile açı sadakati, kişinin sadece kendi düşüncelerinin ve davranışlarının doğru olduğuna inanması, bunun dışındaki düşünce ve davranışları kabul etmemesidir. Bu düşünce yapısına sahip olan kişiler iletişim kurdukları kişilerin de kendilerini onaylamasını ve söz konusu doğruları kabul etmesini beklerler. İletişim üreci içinde farklı düşünceler ileri sürüldüğünde ikna oluyor gibi görünseler de sonuçta yine kendi düşüncelerine sadık kalırlar³⁴¹.

Açı sadakati gösteren kişilerin kendi duygularına, düşüncelerine, isteklerine yönelik bir beğenileri söz konusudur. Kendi egolarını korumak amacıyla da diğerlerinin doğrularını kabul etmemeyi tercih etmektedirler. Açık sadakati gösteren kişilerle iletişim kurmak oldukça güçtür. Uzun sohbetler sonucunda yine kendi söylediklerinin doğru olduğunu ifade ederler. Hatta birçok zaman karşısındaki kişinin doğrularını eleştirerek kendi doğruları doğrultusunda yönlendirmeye çalışırlar. Bu nedenle, bu düşünce ve

³³⁸ Gürüz ve Eğinli, a.g.e, s. 299.

³³⁹ Ahmet Güven, “Çocukta Benlik Gelişiminde Aile İçi İletişimin Rolü: İslam Dini Açısından Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi SBE Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2013, s.32.

³⁴⁰ A.Kadir Özer, a.g.e. s. 100

³⁴¹ Gürüz ve Eğinli, a.g.e. s.303.

davranışa sahip kişiler iletişim sürecinde dinlemek ve anlamak açısından büyük bir engel yaratır³⁴².

8. Kişiselleştirme

İletişim sürecinin anlama aşamasını engelleyen en olumsuz eğilimlerden biri olan kişiselleştirme, temelde gelen iletilerin gerisinde kişiliğe yönelik bir anlam arama çabasını yansıtır³⁴³.

Kişiselleştirme yapan kişiler, sürekli olarak kendilerini çevresindeki kişiler ile kıyaslayarak, kendilerini huzursuz hisseder ve bu huzursuzluğu da çevresindeki kişilere hissettirirler. Kişiselleştirme yapan kişilerin özgüvenlerinin eksik olduğu ve bu nedenle de çevresindeki kişilerin bakışları, sözleri, davranışları vb. her şeyi kendi ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Kişiselleştirme, kişilerarası iletişim sürecinde sürekli olarak bir kontrol mekanizması oluşturarak bir engel yaratmaktadır. Bu engel, kişilerin kendilerini istedikleri gibi açmalarına izin vermemektedir. Bu nedenle paylaşımlardaki içtenlik azalmakta, kişiler birbirleri ile görüşmekten zevk almamaktadır³⁴⁴.

9. Örtülü Anlamlar

Örtülü anlam, iletişim sürecinde kaynak ve alıcı arasında doğru sözcüklerin seçilememesi nedeni ile alıcının mesajı kaynağın aktardığı biçimde algılamaması ve yorumlamaması sonucunda farklı bir şekilde değerlendirmesidir³⁴⁵.

Örtülü anlam da daha çok alıcının kendi düşünce ve algılamasına dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Kaynak ve alıcı aynı kelimeye farklı anlamlar verdikleri için herhangi bir anlatım denetimi yoksa iletişim sürecinde bozulmalar yaşanabilmektedir. İletişimi başlatan kaynağın kişisel özellikleri, kullandığı dil, ses tonu, söyleyiş biçimi, içinde bulunduğu sosyal ortam bazı algıların oluşmasına ve mesajların bu algılar doğrultusunda yorumlanmasına neden olmaktadır. Mesajların algılanmasında ve yorumlanmasında tarafların mesajı gereken önemi vermemesi, mesajı istedikleri bir biçimde düzenlemeleri

³⁴² Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.** s.303.

³⁴³ Kadir Özer, **a.g.e.** s. 104.

³⁴⁴ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.** s.304.

³⁴⁵ Orhan Gökçe, **İletişim Bilimi, İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, Siyasal kitabevi, Ankara, 2006, s.63.

ve kabul ettikleri şekilde algılamak istemeleri vb. nedenlerle örtülü anlamlar ortaya çıkmakta, örtülü anlam güçlendirilerek iletişimin etkinliği zayıflamaktadır³⁴⁶.

10. Atıf(Yükleme) Yanlılığı

Kişinin davranışına bakar ve nedenlerini o birey ve davranışın içinde geçtiği koşullara ilişkin sistematik bilgilerimizden çıkarırız. Fakat yükleme süreci her zaman böyle akılcı ve mantıksal olmamaktadır. Birçok araştırma nedensellik yüklemelerimizde belirgin birkaç yanlılığın olduğunu ortaya koymuştur³⁴⁷.

Bunlardan en önemlileri temel yükleme hatası, aktör-gözlemci etkisi, yanlış yaygınlık bilgisi ve kendine hizmet eden yükleme yanlılığıdır. Bu dört başlık tezin ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak anlatılmıştır. Yükleme sürecinde neden böylesine güvenilebilir yanlılıklar olduğunu sorguladığımızda bu durumun birçok nedeni olabileceği karşımıza çıkmaktadır.

Bazı yanlılıklar kestirme yolları temsil ederler. Bunlar bilgi yığınları içinden olabildiğince çabuk bir açıklamaya varabilme yollarıdır. Çarpıcı uyarıcılara dikkat etme ve davranışı içsel eğilimlere yükleme, nedensellik yükleme sürecini daha hızlı ve etkili kılabilir. Diğer yükleme yanlılıkları insanların kendi gereksinim ve güdülerini doyurma çabalarından kaynaklanır. Dünyaya ilişkin tutarlı ve parçaları birbirine uyan bir anlayış ve açıklama gereksinimine ek olarak, iyi hissetmek ihtiyacındayızdır da. Kendine hizmet eden yükleme yanlılığı ile yanlış yaygınlık bilgisi yanlılığı kendine saygıyı yükseltir ve yaşamlarımızı kontrol edebileceğimize ilişkin algımızı güçlendirir. Kısaca, yükleme yanlılıklarımız bilişsel ve güdüsel gereksinimlerimizden kaynaklanır³⁴⁸.

³⁴⁶ Gürüz ve Eğinli, **a.g.e.** s.308.

³⁴⁷ Taylor ve ark. **a.g.e.** s.56.

³⁴⁸ Taylor ve ark. **a.g.e.** s.60.

IV. AİLE İÇİ İLETİŞİM ÇATIŞMALARINDA SINIFLAMALAR

1. Harary ve Batell'in İletişim Çatışmaları Modeli

Harary ve arkadaşları 1965 yılında, sosyal bilimlerde, özellikle psikolojide sosyal yapı, kişilik yapısı, iletişim yapısı bilişsel yapı gibi birtakım terimlerin kullanıldığını fakat buradaki yapı teriminin çok net şekilde tanımlanmadığını ve bu eksikliğin de Graph teoriden yararlanılarak giderilebileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Noktalar ve birbirinden ayrı duran iki noktayı birleştiren çizgiden oluşan bir sisteme “Graph” denilmektedir. Kişilerarası iletişim yapısı olarak ele alındığında, kişilerarası iletişimde tek ya da çift yönlü akışları temsil eden noktalar ve oklarla gösterilebilecek sistemler bulunmaktadır. Kişilerarası iletişim söz konusu olduğunda, bu noktalar mesaj alış verişini temsil eden yaylarla birleştirilmektedir. Harary'e göre iki yarı yay tek bir yay oluşturmadığında iletişim çatışması doğmaktadır. Araştırmacılar iletişim çatışmalarını “temel çatışmalar” başlığı altında üç ana grupta toplamış ve her bir grubu da kendi içinde alt boyutlara ayırmışlardır. Temel çatışmalar; yönelim, kapsam ve karma çatışmalar olarak tanımlanmaktadır. Yönelim çatışmaları kendi içinde, aktif, pasif ve varoluş çatışmaları olarak üçe ayrılmaktadır. Kapsam çatışmaları; tümünden reddetme, önyargılı ve yoğunluk çatışması olarak tanımlanmakta iken karma çatışmalar, aktif- önyargılı ve pasif -tümünden reddetme şeklinde ayrılmaktadır³⁴⁹.

1.1.Yönelim Çatışmaları

Aktif Çatışma: Karşı karşıya gelen kişilerin birbirlerinden hoşlanmadıklarında yada birbirlerine kızdıkları durumlarda ortaya çıkmaktadır. Aktif çatışma sergileyen kişiler, birbirlerine aldırmandan hatta birbirlerini dinlemeden çatışma göstermektedirler. Aktif çatışmalara giren kişilerin çatışma nedeni, geçmiş olumsuz yaşantılardan kaynaklandığı gibi ilk kez karşılaşan bireyler arasında da meydana gelebilmektedir³⁵⁰.

Pasif Çatışma: Pasif çatışmada insanlar, herhangi bir sebepten ötürü, örneğin çekindikleri için ya da küs oldukları için birbirleriyle iletişim kurmamaktadırlar. Diğer

³⁴⁹ Ayşegül Güngör-Houser, “Evli Bireylerin Sahip Oldukları İletişim Çatışması Türü, Romantik Kıskançlık ve Duygusal Zeka Düzeylerinin Evlilik Doyumları Üzerine Etkisi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Ankara, 2009, ss.40-41-45.

³⁵⁰ İrem Kamoğlu, “Sosyal Medyada Kişilerarası İletişim Çatışmaları”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2013, s.25.

anlatımla birlikte yaşayıp birbirleriyle iletişim kurmayan insanlar bir tür çatışma yaşamaktadırlar. Bu pasif çatışma sayılmaktadır³⁵¹.

Varoluş Çatışması: Bir insan karşısındakinin sözlerini yanlış anlayıp onun söyledikleriyle ilgisi olmayan bir mesajla geri bildirim verirse, bu duruma varoluş çatışması denilmektedir. Varoluş çatışması sırasında kişinin dikkati, karşısındakine değil kendine yönelmiştir³⁵².

1.2.Kapsam Çatışmaları

Tümden Reddetme: Bir kişi, kendisine yöneltilmiş olan bir mesajı tamamıyla reddedip, tamamen aksi görüşü savunursa, tümden reddetme çatışması sergilemiş olmaktadır. Tümden reddetme davranışı sergileyenler, mevcut konu üzerinde enine-boyuna düşünüp ayrıntılara inmek yerine, kolayca toptancı çözümlere ulaşmaktadırlar. Her zaman bir konuyu ayrıntılarına inilerek incelendiğinde, o konuya ilişkin olarak karşıdakinin belirttiği bazı görüşlere katılma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Tümden reddetme çatışmasında ise, karşıdakinin görüşlerini sorgusuz-sualsiz reddetme eğilimi vardır³⁵³.

Önyargılı Çatışma: Bu çatışma türünde iletişime geçen kişiler, konuşacakları konuyla ilgili olarak peşin hükümlere sahip olmakta ve konuşma ortamına da sürekli bu düşünce ve fikirleri katmaktadırlar³⁵⁴. Önyargılı çatışmada kişiler, belli bir konuda tartışmaya başlamadan önce o konuda bir önyargı /peşin hüküm edinmişlerdir. Tartışma sırasında ısrarla bu hükümlerini savunurlar. Tartışma onların başlangıçta vermiş oldukları kararı herhangi bir şekilde etkilemez³⁵⁵.

Yoğunluk Çatışması: Mesajı gönderenin belli bir konudaki görüşünü alıcı olan kişi tümüyle reddetmemektedir fakat bu görüşe kaynağa oranla daha farklı düzeyde katılmaktadır³⁵⁶.

³⁵¹ Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 31.Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.48.

³⁵² Üstün Dökmen, **a.g.e.** s.52.

³⁵³ Meryem Baran, “Kadınlara Verilen İletişim Çatışmaları Eğitiminin Evlilik Doyumu Üzerine Etkisi”, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, 2013.s.18.

³⁵⁴ Ayşegül Güngör-Houser, **a.g.e.** s.46.

³⁵⁵ Üstün Dökmen, 2005, **a.g.e.** s.57.

³⁵⁶ Ayşegül Güngör-Houser, **a.g.e.** s.46.

Kısmi Algıma Çatışması: Eğer bir kişi, karşısındaki kişinin kendisine aktardıklarından sadece bir kısmını algılar, diğerlerini algılamazsa, bu durumda bir “kısmi algılama” ortaya çıkmış demektir³⁵⁷.

Alıkoyma Çatışması: Alıkoyma çatışmasında, bir kişi karşısındaki kaynaktan kendisine gelen mesajı tam olarak anlamakta fakat üçüncü bir kişiye doğru olarak iletememektedir. Diğer deyişle bu kişi, kendisine ulaşan mesajı isteyerek ya da istemeyerek değişikliğe uğratmaktadır. Bu çatışma türünü sergileyen kişiler, edindikleri bilginin ancak bir kısmını başkalarına aktarabilirler. Alıkoyma çatışması yaşayan bir kişi, eğer bu durumun farkındaysa, çevresiyle kuracağı iletişim kolaylaşacaktır. Aksi halde, mevcut çatışmaya bir de varoluş çatışması ekleyebilir³⁵⁸.

2. Transaksiyonel Analize Göre İletişim Çatışmaları

Transaksiyonel analize göre bir insanın kişiliği üç bölümden oluşur. Bunlar “ana-baba (ebeveyn) benlik durumu”, “yetişkin benlik durumu”, ve “çocuk benlik durumu” dur. Dökmen, bunlara “kişisel roller” adını vermektedir. Bir insanın kişilerarası iletişim sırasında üç temel role girebileceğini ifade etmektedir³⁵⁹. Ego durumu birbiriyle ilişkili bir grup fenomeni yani düşünce, duygu ve davranışlar kümesini tanımlamak için yapılan bir adlandırmadır. Aynı şekilde ebeveyn, yetişkin ve çocuk da bir nesne değildir. Bunlar yalnızca birer isimdir. Bu üç kelime karşılaşılan üç farklı hissetme, davranma ve düşünme kümesini ayırt etmek için bir etiket olarak kullanılmaktadır³⁶⁰. Bunlar aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

Ana-Baba (ebeveyn) Benlik Durumu: Bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı ebeveyn figürlerinin duygu düşünce ve davranış örüntüleri takımıdır. Bireyin yaşamında yer alan ebeveyn figürlerinin yaşadığı duygu düşünce ve davranışlardan oluşmaktadır. Bir anlamda bizim yaşamla baş etmek üzere başkalarından ödünç olarak aldığımız duygu düşünce ve davranışlardır. Ebeveyn kayıtları diğer ego durumlarının kayıtları gibi yaşam boyu eklenerek artar³⁶¹. Eric Berne bir kimsenin ebeveyn ego durumunda iken kendi

³⁵⁷ Meryem Baran, a.g.e. s.19.

³⁵⁸ Üstün Dökmen, a.g.e. s.58.

³⁵⁹ Üstün Dökmen, a.g.e. s.59.

³⁶⁰ Ian Stewart & Vann Joiness, **Günümüzde TA, Transaksiyonel Analiz’ e Yeni Bir Giriş**, Füsün Akkoyun (çev. Ed.) Ekşi kitaplar, Ankara, 2017.s.55.

³⁶¹ Füsün Akkoyun, **Transaksiyonel Analiz, Psikolojide İşlemsel Çözümleme Yaklaşımı**, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.16.

ebeveynlerinin engellemelerini, mantıklı düşüncelerini ve itilimlerini içerecek şekilde onların tüm davranışlarını kopya ettiğini belirtmiştir³⁶².

Anababa benlik durumu kişiliğin insanlara nasıl davranmaları gerektiği konusunda öğütler emirler veren kısımdır. Anababa benlik durumu kendisini “koruyucu anababa” ve “eleştirici anababa” olmak üzere iki şekilde ortaya çıkarmaktadır. Karşımızdaki kaç yaşında olursa olsun onun sağlığını ve çıkarlarını korumaya yöneldiğimizde koruyucu anababa olarak davranmaktayızdır. “Terliğini giy”, ”yemeğini ye” “sen onlara aldırma” türündeki mesajlar, koruyucu anababaya aittir. Koruyucu anababada fedakârlık başkaları için bir şeyler yapma isteği vardır. Eleştirici anababa olarak davranıldığında ise toplumsal kuralları/değerleri korumaya bunlara uymayanları eleştirmeye ve gerektiğinde cezalandırmaya yönelmektedir. “Öyle oturulmaz”, “bir daha yalan söylersen fena yaparım” türündeki mesajlar eleştirici anababaya aittir³⁶³.

Çocuk Benlik Durumu: bireyin yaşamla baş etmek üzere kendi potansiyalini işe koşarken kendisinin oluşturmuş olduğu ve çocukluktan da izler taşıyan duygu, düşünce ve davranış örüntüleri takımıdır. Buradaki çocuk kavramı ile yaşamın başından sonuna kadar her an her zaman temel varlığı korumaya yönelik olan yaşantılar kast edilmektedir. Bu nedenle bu ego durumu yalnızca çocukluğa ilişkin yaşantılardan oluşmaz. Bir yetişkin tüm yaşamı boyunca varlığını korumak için uyarıcılar almak ve tepkilerde bulunmak durumundadır. Kişiliğin bir anlamda en orijinal kısmını oluşturan bu yaşantılar, hem yeni yaşantıların eklenmesiyle hem de çocukluğundakilerin aynısının tekrarlanmasıyla yaşam boyu sürer³⁶⁴. Bir kimse çocuk ego durumunda iken sadece çocuksu bir tavırla davranışlar göstermemektedir. Aynı zamanda kendi çocukluğunda yaptığı davranışları ve bu davranışına eşlik eden duygu ve yaşantılarını tekrarlamaktadır³⁶⁵.

Çocuk benlik durumu kişiliğimizin az gelişmiş ya da çocuksu yanı olarak anlaşılmalıdır. Yaşı ya da eğitim düzeyi ne olursa olsun her insan çocuk benlik durumunu sergileyebilmektedir. Aslında yeri geldiğinde sergilemelidir de. Çocuk benlik durumu iki ana bölümden oluşur. Bunlar “doğal çocuk” ve “uyarlanmış çocuk”tur. Doğal çocuk kişinin fiziksel ihtiyaçlarını gözetir, spontandır, içinden geldiği gibi davranır, kişiliğin eğitilmemiş yanıdır. Uyarlanmış çocuk ise doğal çocuğun az ya da çok eğitilmesiyle ortaya çıkan benlik durumudur. Uyarlanmış çocuk kendi içinde iki kısma

³⁶² Ian Stewart & Vann Joiness, a.g.e. .s.55.

³⁶³ Üstün Dökmen, a.g.e. s.71.

³⁶⁴ Füsün Akkoyun, a.g.e. s.16.

³⁶⁵ Ian Stewart & Vann Joiness, a.g.e. .s.55.

ayrılır; bunlar uslu çocuk ve asi/yaramaz çocuk'tur. Uslu çocuk kendisini eğiten otoritenin istediği şekilde davranır, kurallara uyar. Asi çocuk ise otoriteye baş kaldırır³⁶⁶.

Yetişkin Benlik Durumu: Bu benlik durumu şu andaki gerçeğe uygun olan ve diğer iki kategoriden özerk duygu, düşünce ve davranış örüntüleri takımındır. Çocuk ego durumundan farklı olarak nesnel verileri işleyerek yaşamda karşılaşılan her tür problemin çözümüne yönelik yaşantılardan oluşmaktadır. Çocuk ego durumunda ise öznel algılamaya dayalı olarak problem çözme yaşantıları bulunmaktadır. Yetişkin ego durumu, geçmişe değil de şu ana yönelik olduğundan, ebeveyn ego durumundan da farklıdır³⁶⁷. Yetişkin ego durumundayken kişi erişkin bir insan olarak kendisine uygun tüm kaynaklarla “burada ve şimdiye” tepkide bulunur. Bunu yaparken genellikle bir şekilde problem çözülmektedir. Bu sırada kişi kendisini “düşünüyorum” şeklinde algılama eğilimindedir. Bu kişiyi gözlemleyen başka biri de bu kişinin düşündüğünü çıkaracaktır³⁶⁸.

Yetişkin benlik durumu, kişiliğimizin akılcı yanıdır. Algılama bellekte tutma, veri işleme ve benzeri bilişsel etkinlikler, yetişkin benlik durumunun fonksiyonudur. Yetişkin benlik durumumuzun yardımıyla fiziksel gerçeklere ilişkin objektif veriler/bilgiler toplayabiliriz. Yetişkin benlik durumu bazen dış dünyadan bazen de anababa ve çocuk benlik durumlarından gelen verileri kodlar, depolar, gerektiğinde ara-bul getir mekanizmasıyla hatırlar, ortaya çıkarır. Yetişkin yanımız anababa ve çocuk yanlarımızdan farklıdır; ne sadece toplumsal kuralları gözetir, ne de sadece kişisel ihtiyaçlarımızı dikkate alır. Yetişkin yanımız sayesinde, yargılayıcı ya da duygusal olmadan, aklımızın gerekli gördüğü davranışları sergileyebiliriz. Yetişkin yanımız, doğru ya da sempatik olmak yerine gerçekçi olmaya çabalar³⁶⁹.

2.1.Transaksiyonel Analiz Açısından Kişilerarası İletişim ve Çatışmalar:

Karşı karşıya gelen iki kişiden birincisi, anababa, yetişkin ve çocuk olmak üzere üç benlik durumuna sahiptir. İkinci kişi de aynı şekilde üç benlik durumuna sahiptir. Bu durumda bu iki insan, değişik benlik durumlarını kullanarak aralarındaki etkileşimi sürdüreceklidir. Konuyu örneklerle anlatmak gerekirse, küçük bir çocuk ağlayarak

³⁶⁶ Üstün Dökmen, a.g.e. s.72.

³⁶⁷ Fusün Akkoyun, a.g.e. s.16.

³⁶⁸ Ian Stewart & Vann Joiness, a.g.e. s.59.

³⁶⁹ Üstün Dökmen, a.g.e. s.75.

annesine: “topum patladı” dediğinde kendi benlik durumlarından içindeki doğal çocuktan mesaj vermektedir. Bu mesajı annesinin içindeki anababa benlik durumuna göndermektedir. Annesi çocuğa “üzülme sana yenisini alırım” derse ve aynı zamanda çocuğu kucığında okşarsa bu durumda annesi içindeki koruyucu anababa benlik durumundan çocuğa mesaj vermiş olur. Bu örnekte diyebiliriz ki çocuğun iletişim daveti anne tarafından doğru transaksyon kullanılarak çatışmasız bir şekilde karşılık bulmuş olur. Eğer çocuğun mesajına anne “bu kaçınıcı top! Bir daha top yok sana!” şeklinde cevap verirse; anne içindeki yetişkin benlik durumundan çocuğun içindeki yetişkine mesaj göndermiş olur. Bu mesaj doğrudur, akılcıdır fakat yersiz kullanılmıştır. Yani anne çocuğuna mesaj verirken yerine ve zamanına uygun benlik durumunu kullanmamıştır. Bu örneği değerlendirecek olursak, doğru yerde doğru zamanda kullanılmayan benlik durumları iletişimde kopukluğa yol açabilmektedir. Bu da iletişim çatışmalarını doğurabilmektedir. İletişim sırasında, duruma uygun benlik durumlarını kullanmayan kişiler, iletişim çatışmasına yol açarlar³⁷⁰.

3.Gibb’e Göre İletişim Çatışmaları

Gibb’in 1961 yılında ortaya koyduğu bu kurama göre, savunucu ve açık olmak üzere iki iletişim ortamı tanımlanmaktadır. Savunucu iletişim ortamında kişilerarası iletişim çatışması ortaya çıkmaktadır. Bir iletişim ortamında kişilerden bir tanesi yargılayıcı/eleştirci, denetleyici, strateji izleyici, aldırılmaz, üstünlük belirtici ve kesinlik taşıyan tavırlarından birini sergilediği zaman karşısındakini savunucu iletişime kurmaya iterek çatışma çıkmasına neden olmaktadır. Savunucu iletişime zemin hazırlayan iletişim tavırları şunlardır: yargılayıcı/eleştirci, denetleyici, strateji izleyici, aldırılmaz, üstünlük belirtici ve kesinlik taşıyan tavırlar. Açık iletişim ortamı ise çatışma doğurmamaktadır. Bu ortamda birey tanıtıcı, soruna yönelik, spontane (kendiliğinden), anlayışlı, eşitlikçi, denemeci tavırlar sergilemektedir³⁷¹. İletişim sürecinin tümü içinde bu tutumlar çeşitli derecelerde kendi gösterir. Bir kimsenin iletişimi tek bir tutumu yansıtmaz. Farklı tutumlar birbiri içine kaynaşmış olarak ortaya çıkarlar. Bunlar şu şekilde anlatılmaktadır³⁷²:

³⁷⁰ Üstün Dökmen, a.g.e. ss.75.

³⁷¹ Jack R.Gibb, Defensive Communication. *Journal of Communication*, Vol.11, 1961. ss. 141-148.

³⁷² Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitapevi,34. Basım, İstanbul, 2005, ss.155-163.

3.1.Savunucu İletişim Ortamı

Yargılayıcı tutum; Bunda mesaj yargılayıcıdır. Açıkça sözlü şekilde veya sözsüz bir şekilde ses tonuyla yargılama olabilir. Örneğin sert bir ses tonuyla başlamak üzere olan toplantıya geciken birine “Ne zaman toplantıya gelmeyi düşünüyorsun?” şeklindeki soru yargılayıcı tutum içermektedir. Bu tutum savunuculuğu arttırmaktadır³⁷³. Eğer dinleyici, konuşanın ses tonundan, davranışından yargılandığı, değerlendirildiği izlenimi alıyorsa, savunucu bir tutum içine girer. Konuşan kişinin mevkii, yaşı, dinleyenle geçmiş ilişkilerinin türü, savunucunun tutumunun ne zaman ve ne ölçüde ortaya çıkacağını etkiler³⁷⁴.

Denetlemeye yönelik tutum; Kontrol mesajları içermektedir. Bu mesajlar samimi olmanın aksine kişinin kendi isteğini başkalarına manipülasyon yoluyla dayatarak kabul ettirmeye çalışmasıdır³⁷⁵.

Konuşanın dinleyiciyi denetleme, belirli bir yöne çekme ya da fikrini değiştirme gibi amaçlar taşımasını içerdiğinden, bunu sezen dinleyicinin savunuculuğu artar. Bu tutumun temelinde yatan varsayım, dinleyen konuşandan daha yetersiz, daha aciz olduğudur. Konuşan kimse örtük ya da açık bir biçimde dinleyeni “bilgisiz”, “yanlış yolda olan biri”, “akılsız” olarak gördüğünü ifade eder. İletişimde örtük biçimde yer alan bu mesaj, dinleyicide savunucu tutumun doğmasına yol açar³⁷⁶.

Belli bir stratejiyi izleyen planlı tutum; stratejik mesajlar aldatma veya yanıltıcı bir hava iletmektedir. Buna rağmen alıcının algısı merkezi bir rol oynar³⁷⁷. Konuşanın amaçları konusunda dinleyici kuşkuya düşerse, dinleyicide savunucu tutum oluşur. “Bakalım bunun altından ne çıkacak?” gibi bir düşünce dinleyicinin kendini savunmaya hazırlamasına yol açabilir³⁷⁸.

Aldırmaz, umursamaz tutum; Aldırmaz tutumda empati eksikliği vardır veya ilgilenmeme durumu söz konusudur. “Ne yaparsan yap umrumda değil” şeklindedir³⁷⁹. İki

³⁷³ Jack R. Gibb, a.g.e. ss.141-148.

³⁷⁴ Doğan Cüceloğlu, a.g.e. s.156.

³⁷⁵ Jack R. Gibb, a.g.e. ss.141-148.

³⁷⁶ Doğan Cüceloğlu, a.g.e. s.157.

³⁷⁷ J. Gibb, a.g.e. ss.141-148.

³⁷⁸ Doğan Cüceloğlu, a.g.e. s.160.

³⁷⁹ J. Gibb, a.g.e. ss.141-148.

kişi konuşurken, biri umursamaz bir tavır içinde, söylenen söze aldırılmama davranışı gösteriyorsa, karşısındaki kişide de doğal olarak savunucu bir tepki oluşabilir³⁸⁰.

Üstünlük belirten tutum; bu mesajları vererek konuşan kendini üstün olarak tanımlamaya çalışır. Dinleyiciyi yetersiz olarak görmektedir. Bu tutumdakilerin karşısındaki kişiler geri bildirim vermekten kaçınırlar³⁸¹.

Konuştuğu kimseden daha üstün olduğunu ima eden kimse, sorunun çözümüne ortaklaşa eğilmeyi başaramaz. Gönderdiği mesajların üstünlük ifade eden yanları öyle bir duygusal ağırlık kazanır ki, mesajın içeriği algılanmamaya başlar. Başka bir deyişle dinleyici, konuşanın söylediklerini dinleme yerine, bütün enerjisini kendini savunmaya yöneltir³⁸².

Kesin tutum; Bu tutumdakiler kesinlik mesajları gönderirler. Bu kişiler dünyayı siyah ve beyaz olarak görürler. Gerçeği bu iki uçta konumlandırarak yaşarlar. İletişim ortamındaki tavırları da bu şekildedir³⁸³.

Hangi konuda konuşulursa konuşulsun, kimi insanlar kesin bir ifade kullanmayı tercih ederler. Sanki kendileri o konuda her şeyi öğrenmiş ve bildikleri arasında bir karşılaştırma yaparak kendileriyle karşılarındakiler için neyin iyi olduğunu bulmuşlardır. Bu kimseler genellikle sorunu çözmek değil, ne pahasına olursa olsun tartışmayı kazanmak amacındadır. Kesin tutumlu kimselerde hoşgörü düzeyi düşük olduğundan, bu kişilerle kurulan iletişimde savunuculuk birdenbire şiddet kazanabilir³⁸⁴.

3.2.Açık İletişim Ortamı

Savunucu iletişim iklimi ise rekabetçi olmaktadır ve yıkıcı çatışmalara yol açmaktadır. Destekleyici iletişim ortamı ise yapıcı ve iletişimi teşvik edicidir. Doğan Cüceloğlu “*Yeniden İnsan İnsana*” adlı kitabında destekleyici yani açık iletişim ortamını şu şekilde anlatmaktadır³⁸⁵:

³⁸⁰ Doğan Cüceloğlu, a.g.e. s.161.

³⁸¹ J. Gibb, a.g.e. ss.141-148.

³⁸² Doğan Cüceloğlu, a.g.e. s.161.

³⁸³ J. Gibb, a.g.e. ss.141-148.

³⁸⁴ Doğan Cüceloğlu, a.g.e. s.162.

³⁸⁵ Doğan Cüceloğlu, a.g.e. ss.156-162.

Tanıtıcı tutum; Bu tutum içinde olan kimse, karşısındakinin kuşku ve korkularının uyandırmadan iletişimde bulunur. Bu tutumun öteki kişi ya da kişileri tehdit edici, yargılayıcı bir özelliği yoktur. Olduğu gibi kabul edilir. Örtük veya dolaylı da olsa “iyi ya da kötü” biçimde bir değerlendirme getirmez. Tanıtıcı tutumla dile getirilen mesajlar ne kadar belirgin olursa, o denli az yanlış algılama olur.

Soruna yönelik tutum; Bu tutum içinde olan kişiler, kendilerini belirli bir işi yapmakla sorumlu görerek konuşmayı sürdürürler. Bu tutum içinde karşıdaki kişiden katkı beklenir, çünkü sorunun tartışılarak çözüleceği her iki tarafça kabul edilmiştir. Sorunu beraberce tanıma ve çözüm yollarını arama bu tutumun gereğidir.

Plansız, kendiliğinden oluşan tutum; İnsana daha doğal geldiğinden sinsilik kuşkusu uyandırmadığından savunuculuğa yol açmaz.

Anlayış, yakınlık belirten tutum; umursamaz tutum karşıtı “duygudaşlık”tır. İletişimde kişinin karşısındakinin duygu ve düşüncelerini ilgi ve anlayış göstermesi, bunları önemsemesi, başka bir deyişle karşısındakinin duygularını, düşüncelerini ve içinde bulunduğu durumu sanki kendi sorunu gibi görmesi “duygudaşlık” olarak adlandırılır. Bu tutum ağır bastıkça, açık iletişim kendini gösterir.

Eşitlik belirten tutum: Dinleyici, konuşanın kendini üstün görmediğini anlarsa, işbirliğine açık bir tutum içine daha kolaylıkla girebilir. Eşit kişiler olarak iletişimde bulunan kimseler arasında karşılıklı güven ve saygı söz konusudur.

Denemeci tutum; Kesin tutumun karşıtı tavır denemeciliktir. Denemeci kişiler kendi inanç bilgi ve tutumlarına eleştirici bir gözle bakıp bunlarla deneyler yapabilirler. Bu kişiler karşısındakinin söylediklerini, kendi düşünce ve tutumları kadar değerli bulma eğilimi içindedirler ve sürekli öğrenmek ve “gerçeği bulmak” için çaba gösterirler.

4. Norton’a Göre İletişim Çatışmaları

Norton (1983), kişilerarası iletişimde gözlenebilecek dokuz çift davranış stili tanımlamıştır. Bunlar; 1.Başatlık-boyun eğicilik, 2.Hareketlilik-çekingencilik, 3.Kavgacılık-yumuşaklık, 4.canlılık-durgunluk, 5. Gevşeklik-coşkunluk, 6.Dikkatlilik-dikkatsizlik, 7.İz bırakma-siliklik, 8.açıklık-kapalılık ve 9.dostluk-düşmanlıktır. Norton’un sınıflamasına

göre yalnızca iletişimde bulunan kişilerin davranışları ele alınmış, bunun dışındaki faktörler, örneğin “mesaj” kapsam dışı bırakılmıştır³⁸⁶.

5. Dökmen’e Göre İletişim Çatışmaları

Dökmen’e göre, kişilerarası iletişim çatışmalarının niteliğini belirleyen iki temel faktör vardır. Bunlar, başlangıç faktörleri ve sonuç faktörleridir. Başlangıç faktörleri sonuç faktörlerinin temelinde yer alan ve iletişim çatışmalarının asıl nedenlerini ortaya koyan faktörlerdir. Sonuç faktörleri ise, doğrudan gözlemlenen çatışmaların yüzeysel sebepleridir. Sonuç faktörleri de kendi içerisinde dört gruba ayrılmaktadır³⁸⁷:

- kişinin kendisine bakış açısı,
- kişinin karşısındaki kişiye bakış açısı,
- kişinin kendisine gönderilen mesaja bakış açısı ve
- kişinin iletişim becerisi /iletişim stili.

Üstün Dökmen’e göre kişinin kendisine gönderilen mesaja bakış açısı, diğer bakış açıları gibi uygun eğitim programları, psikolojik danışma ya da psikoterapi uygulaması yoluyla değiştirilmesi söz konusu değildir³⁸⁸.

V. AİLEDE ÇATIŞMA DESENLERİ

Sillars, Canary ve Tafoya’nın ifadesine göre aile iletişim süreci içinde çatışma, en çok dikkat çekendir. İktidar ve karar verme gibi diğer aile süreçlerinin çatışma sürecini nasıl etkilediğine bakıldığında çatışma konusu ön plana çıkmaktadır. Aile üyelerinin kullandığı çatışma stratejileri, ailenin iletişim bağlamından kaynaklanmaktadır ve aynı zamanda bireysel üyelerin çatışma konusundaki algıları ile de ilgilidir. Ayrıca, insanların aile kökenlerinde tekrar tekrar maruz kaldıkları çatışma modelleri, diğer ailevi olmayan

³⁸⁶ Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 31.Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul.2005, s.336.

³⁸⁷ Üstün Dökmen, **a.g.e.** s.77.

³⁸⁸ Üstün Dökmen,**a.g.e.** s.78.

ilişkilerde veya birinin oryantasyon ailesindeki çatışmalarla baş etmede olağan modeller haline gelmektedir³⁸⁹.

1. Ailede Çatışma Konuları

Hocker ve Wilmot, çatışmanın uyumsuz hedefleri, kıt kaynakları ve diğerinden müdahaleyi algılayan iki veya daha fazla birbirine bağımlı taraf arasındaki bir mücadele olduğunu ifade etmektedirler³⁹⁰. Bu durumda aile sistemi, anlaşmazlık için uygun bir yapıdır. Noller ve Fitzpatrick ise bir aile sisteminde, her şeyin bir sorun haline gelebileceğini söylemektedirler³⁹¹. Sillars ve arkadaşlarına göre birbirine bağımlı aile üyeleri, çok fazla kaynak paylaşmakta ve çatışmanın kaçınılmaz ve hatta normatif olduğu zamanları da paylaşmaktadırlar. Ailenin çatışma konuları, içerik konularını (örneğin ev işleri, para) ve ilişki konularını (örneğin, aşk, güç, ebeveyn ilgisi, değerler) içerir. Bununla birlikte, bu ayırım neredeyse hiç kesin değildir. Bir masa oyununda hangi kardeşin ilk olarak zarı atacağı gibi basit içerik konuları hakkındaki çatışmalar, kardeşlerin güç mücadeleleri ve ebeveynlerin dikkatini çekmeye yönelik çatışmalar gibi daha büyük ilişki çatışmalarına gömülebilir³⁹².

Storaasli ve Markman 1990 yılında yaptıkları çalışmalarında aile üyelerinin en çok hangi konularla mücadele ettiği sorusunun cevabı olarak, evli çiftler arasında; arkadaşlar, inanç ve kıskançlıkla ilgili konuların zamanla azaldığını, cinsiyet, iletişim ve dinlenme ve eğlenme ile ilgili konuların zamanla arttığını keşfetmişler³⁹³.

Perlman ve Ross'un 1997 yılındaki çalışmalarına göre çocuklu ailelerde, kardeşler arasındaki çatışma en sık bildirilen aile çatışma konularından biridir. Carpenter ve Halberstadt 2000 yılındaki çalışmalarında, ebeveyn-çocuk bağlamındaki çatışmaların, ailedeki ebeveyn öfkesinin tipik olarak beklenti ihlali nedeniyle (örneğin, çocukların küstahça karşılık vermesi, aileye yeterince dikkat etmeyen bir eş) olduğunu, küçük

³⁸⁹ Sillars , A.L. , Canary , D.J. , & Tafoya , M.. "Communication, Conflict, And The Quality Of Family Relationships" . In A. Vangelisti (Ed.), **Handbook of Family Communication**. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates .2004. ss.413-446.

³⁹⁰ Hocker , J.L. , & Wilmot , W. **Interpersonal conflict**. Dubuque, Iowa : Wm . C. Brown & Co.1998.

³⁹¹ Patricia Noller & Mary Anne Fitzpatrick , **Communication İn Family Relationships** . Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hal.1993.

³⁹² Sillars et. all. **a.g.e.** ss.413-446.

³⁹³ Ragnar D. Storaasli & Howard J. Markman. "Relationship Problems İn Marriage: A Longitudinal İnterinvestigation" . **Journal of Family Psychology** , vol.4,1990. ss.80 – 98 .

çocukların öfkesinin ise genellikle hedef tıkanıklığıyla ilgili olduğunu (örneğin, çocuğun atıştırma veya oyuncak almasına izin verilmediğinde) söylemektedirler³⁹⁴.

Koerner ve Fitzpatrick ise ebeveynlerin genellikle küçük çocuklarının davranışlarını, sosyalizasyon amacıyla düzenlemeye çalıştıklarını ve çocukların bu girişimlere direnmeleri sonucu çatışmaların geliştiğini ifade etmektedirler. Keijsers, Hale ve Meeus, 2009 yılındaki çalışmalarında, Dennis, Basañez ve Farahmand ise 2010 yılındaki çalışmalarında ebeveynler ve ergenler arasındaki uyumsuzlukların, genellikle ihlal edilen beklentilerden (örneğin, ergenlerin ebeveynlerinden mahremiyetleri konusundaki beklentileri ve bunların ihlal edilmesi) ve ergenlerin veya genç yetişkinlerin gelişmekte olan değerlerinin farklılıklarından kıvılcımlandığını ifade etmektedirler. Padilla-Walker ve Thompson 2005 yılında yaptıkları bir çalışmada, ebeveynlerin, çocukları aile değerleri ile çatışan değerlerle karşılaştığında nasıl tepki verdiklerini araştırmışlardır. Araştırmalarında, ebeveynlerin potansiyel çatışmalara engel olmak için kullandıkları en yaygın iki stratejinin “gerekçeli koza” ve “ön hazırlık” olduğunu bildirmişlerdir. Gerekçeli koza, çocukları ebeveyn değerleri ile çatışan dış etkilere korumayı ve ebeveynlere yönelik muhakemeyi ve teşvik etmeyi içermektedir. Ön hazırlıkta, ebeveynler çocuklarının ev dışında karşılaşacakları değer çatışmalarını tahmin ederler ve bu durumlara karşı koymak için ne söyleyecekleri ve yapacakları hakkında çocuklarla beyin fırtınası yaparlar. Çatışmanın tüm türleri ve konuları aile sistemi için olumsuz değildir. Özerklik konuları ve bireysellik iddiasıyla ilgili orta düzeyde bir çatışma, ebeveyn-çocuk ilişkisinde yaygındır ve çocuk gelişiminin normal bir parçasıdır³⁹⁵.

Hoffman 1984'teki psikolojik ayrılık teorisini anlatan çalışmasında bireyselleşmenin ve bağımsızlığın ergenlerin uyumu için önemli olduğunu, ancak bunun kişinin kültürel yöneliminin parametreleri içinde gerçekleştiğini savunmaktadır³⁹⁶. Steinmetz, bu süre zarfında, ergenler ebeveynlerden bir dereceye kadar duygusal özerklik veya duygusal ayrışma geliştirdiklerini, bağımsız kararlar almayı ve ebeveyn görüşlerine daha fazla katılmamayı öğrendiklerini söylemektedir. Bu çatışmalar ebeveyn desteği ve kabulü bağlamında gerçekleştiğinde, gençlerin bağımsızlığı için gerekli becerilerinin geliştirilmesi teşvik edilmiş olur. Ayrıca bu çatışmalar ebeveynlere, çocuğun genç bir

³⁹⁴ Chris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.** s.80.

³⁹⁵ Segrin ve Flora, **a.g.e.** s.80.

³⁹⁶ Jeffrey A. Hoffman , “Psychological separation of late adolescents from their parents” . **Journal of Counseling Psychology** , Vol.31, 1984. Ss.170 – 178 .

yetişkin olarak evden ayrılması ile ilişkili olarak ayrılma için hazırlık yapılması bakımından yardımcı olmaktadır³⁹⁷.

Noller ve Feeney, 2002 yılındaki çalışmalarında, çatışma sıklığı hakkındaki evlilik öncesi raporların, daha sonra evlilikte kocaların memnuniyeti ile pozitif yönde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgulara göre partnerlerin ilişkinin erken dönemlerinde çatışma konularıyla ilgili tartışmış oldukları ilişkilerde kocaların daha mutlu oldukları görülmüştür³⁹⁸. Bu durum, çatışma meselelerinin daha sonra evlilik sırasında ortaya çıkmasını engelleyebilir veya eşlerin, evlenmeyi seçtikleri kişi ile ilişkileri sırasında ortaya çıkabilecek kalıcı sorunların farkında olmalarını sağlayabilir.

2.Ailede Çatışma Sıklığı

Aileler ne kadar çatışma yaşamaktadır sorusu üzerine Vuchinich 1987 yılında birkaç aile çatışma sıklığı gözlem çalışmasından birinde, sıkıntılı olmayan ailelerde ne kadar çatışma yaşandığını ve çatışmaların nasıl başladığını ve durduğunu görmek için 64 aile yemeğini kaydetmiştir. Vuchinich'in çalışmasında, aileler çatışmanın olumlu yanından yararlanabilmek için çatışmaları arasında yeterli hassas bir denge kurabilmişlerdir. Fakat aile ilişkilerini bozabilecek çok fazla çatışma olmamıştır³⁹⁹.

Gottman'ın 1999'da evli çiftler üzerine yapmış olduğu bir araştırma, bazı çiftlerin çok fazla, bazılarının bir miktar kavga ettiğini, bazılarının ise hiçbir zaman kavga etmediğini göstermektedir. Gottman'a göre çatışma miktarı evlilik doyumunu öngören bir şey değildir, daha ziyade çatışmanın biçimi olumlu ile olumsuz etkileşimler arasındaki dengeyi göstermektedir. Evlilik doyumu için çaba harcayan çiftlerin başarısının anahtarı, negatif etkileşimlerini yeterli pozitif etkileşimle dengelemeleridir. Gottman'a göre 1 negatif etkileşimi en az 5 pozitif etkileşimle telafi etmelidir⁴⁰⁰.

³⁹⁷ Suzanne Steinmetz , “Adolescence in Contemporary Families” . In M.B. Sussman, S.K. Steinmetz &G.W. Peterson (Eds.), **Handbook of Marriage and Family**, New York : Plenum. Ss.307 – 326.

³⁹⁸ Patricia Noller & Judith A. Feeney “Communication, Relationship Concerns, And Satisfaction In Early Marriage” . In A.L. Vangelisti , H.T. Reis , & M.A. Fitzpatrick (Eds.), **Stability And Change In Relationships**). New York : Cambridge University Press .2002. ss. 129 – 155.

³⁹⁹ Samuel Vuchinich , “Starting And Stopping Spontaneous Family Conflicts” . **Journal of Marriage and the Family**, Vol.49, 1987. ss.591 – 601 .

⁴⁰⁰ John M. Gottman , **The Marriage Clinic: A Scientifically Based Marital Therapy** . New York : W .W. Norton.Co. 1999.

Gottman'ın çalışmasının mantığı ile Vuchinich'in çalışmasındaki "hassas denge" kavranabilir. Vuchinich'in çalışmasının detayları şu şekildedir: Başta, aile akşam yemekleri ortalama 15 dakika sürmüştür, akşam yemeği başına ortalama 3,3 sözlü çatışma yaşanmıştır. Bir sözlü çatışma bölümü, bir kişinin bir muhalefet başlattığı ve diğerinin bu muhalefeti devam ettirdiği bir kare olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte potansiyel çatışmaların yaklaşık üçte birinin "tomurcuklanmış" olduğu görülmüştür. Çatışma, yaşanmadan önce önlenmiş veya düzeltilmiştir. Örneğin, bazı muhalefetlerin görüşleri bir düzeltme ya da emir olarak çerçevelenerek kabul edilmiş ve başka bir çatışma yaşanmamıştır (örneğin, Bir çocuğa parmaklarıyla yemekten vazgeçmesi söylenmiş ve çocuk bunu kabul etmiştir). Potansiyel sözel çatışma bölümleri arasında, 1/3 kaçınma 2/3 mücadele oranı olduğu görülmüştür. Bu oran ailelerin, çatışmadan kaçınma ve çatışma katılımını nasıl dengelediğini ortaya koymaktadır. Sözlü çatışmaların başlamasında tek bir aile rolü (örneğin anne, baba ya da çocuk) görülmemiştir. Ebeveynler çatışmaların neredeyse yarısını başlatmışlar ve çocuklar da yarısından fazlasını başlatmışlardır. Bununla birlikte babalar; annelere, kızlara ve oğullara kıyasla tüm çatışmaların yarısında diğerlerine karşı çatışma başlatanlar olmuşlardır. Vuchinich'e göre aile çatışmaları genellikle dört yoldan biriyle durdurulur⁴⁰¹:

- Boyun eğme: Çatışmadaki bir kişi diğerlerine katılarak veya onlarla birlikte hareket ederek "teslim olur".
- Uzlaşma: Tartışan üyelerin her biri "biraz taviz verir" ve her ikisinin de kabul edebileceği bir "orta yol" bulunur.
- Soğukluk: Üyeler anlaşmazlığın devam ettirmeyi göze alarak anlaşmazlığı çözmeden öylece bırakırlar.
- Çekilme: Bir taraf konuşmayı reddederek veya odadan çıkarak etkileşimi terk eder. Aile çatışması olumsuz etkiden dolayı bozulur ve diğer üç yöntemin aksine, aile diğer faaliyetlere sorunsuz bir şekilde geçemez.

Bu dört yöntemden, çatışmaların % 61'i sonunda bir soğuklukla sona ermiştir. Bu, bu tarz bir profesyonel yardım almaya gönüllü ailelerde bile, çatışmaların çoğunluğunun bir anlamda çözülemediği anlamına gelmektedir⁴⁰².

⁴⁰¹ Samuel Vuchinich, **a.g.e.** ss.591- 601.

⁴⁰² Samuel Vuchinich, **a.g.e.** ss.591- 601.

Çatışma, zaman veya beceri eksikliğinden dolayı çözülemeyebilir, ya da mesele gerçekten önemli bir şey olmadığı için veya alternatif olarak sorun çok belirgin olduğundan hiçbir belirgin çözüm olmadığından dolayı da çözülemeyebilir⁴⁰³.

Gottman'ın, çözülebilir ve daimi çatışma türlerini tanımlamıştır. Çözülebilir bir çatışmada, bir aile üyesi bir problem ya da çatışma ortaya çıkarır ve doğru çatışma çözme taktikleriyle başka bir üye bir cevap ya da çözüm sunar. Sürekli çatışmalar, daha büyük konulardaki derin anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır (örneğin, değerler, roller, kişilik özellikleri vb.) ve “sürekli” teriminin öne sürdüğü gibi, ailelerde tekrar tekrar ortaya çıkmaktadırlar ve asla çözülememektedirler⁴⁰⁴.

3. Ailede Çatışma Stratejileri ve taktikleri

Çatışma stratejileri ve taktikleri konusunda çok sayıda araştırma karşımıza çıkmaktadır. Rusbult ve Zembrodt 1983 yılında ileri sürdükleri “*Exit-Voice-Loyalty-Neglect*” (EVLN) modeli ve Sillars, Canary ve Tafoya'nın 2004 yılındaki çalışmalarında çatışma stratejileri ve taktiklerini kategorilendirmesi, kişilerarası ilişkilerde çatışma araştırmalarında önemli bir yere sahiptir⁴⁰⁵. Ailelerde çatışma ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunun bir çift arasındaki çatışma üzerine yoğunlaştığını belirtmek önemlidir. Aile grubu, çoğu çiftli ilişkiden daha karmaşık olduğu için, iki kişiden fazla üyeli ailelerde ortaya çıkan ek çatışma taktiklerini ve aynı zamanda bir ailede yaşanan çatışmaların ailenin geri kalanına etkisini bu çalışmalar ekseninde incelemek mümkündür⁴⁰⁶.

4. Ailede İki Ögeli Çatışma

Exit(Çıkış)- Voice(konuşma)- Loyalty(bağlılık)- Neglect(yokmuş gibi davranma) (EVLN) modeli insanların davranışlarını çatışmaya karışma şekillerine ya da kendilerine karşı yapılan yıkıcı davranışları nasıl karşıladıklarına göre kategorilere ayırmaktadır. Söz konusu model, Canary ve arkadaşlarının kategorize etme sisteminin aksine, strateji ve

⁴⁰³ Chris Segrin ve Jeanne Flora, **Family Communication**, 2011, s. 81.

⁴⁰⁴ John M. Gottman , **The Marriage Clinic: A Scientifically Based Marital Therapy** . New York : W .W. Norton.Co. 1999.

⁴⁰⁵ Caryl E. Rusbult & Isabella M. Zembrodt , “Responses to dissatisfaction in romantic involvements: A multidimensional scaling analysis” . **Journal of Experimental Social Psychology**, Vol.19, No.3. 1983. Ss.274 – 293 . Alan Sillars , Daniel J. Canary & Melissa Tafoya, “Communication, conflict, and the quality of family Relationships” . In A. Vangelisti (Ed.), **Handbook of family communication**. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates .2004. ss. 413-446.

⁴⁰⁶ Chris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.** s.82.

taktiklerin ya da davranışların çatışma stratejisindeki bir modeli ya da çatışmaya bakışta genel bir yaklaşımıdır. EVLN modelinin iki ana boyutu vardır: Yapıcı ve yıkıcı tepkilere karşı aktif ve pasif tepkiler. Bu iki boyut, genel olarak çatışma stratejilerini karakterize eden dört temel etiketi oluşturmaktadır⁴⁰⁷:

- “Çıkış”, tartışma sırasında çıkış yapma gibi yıkıcı / aktif yanıtları ifade eder. İlişkilere en çok çıkış yanıtlarının zarar verdiği düşünülmektedir.
- “Konuşma”, sorunları açıkça tartışmak, tipik olarak ilişkileri güçlendiren ve geliştiren davranışlar gibi yapıcı / aktif cevapları içerir.
- “Bağlılık”, sorunların giderilmesini beklemek ve umut etmek gibi yapıcı / pasif tepkileri ifade eder. Sorunlar hemen çözülemezse ya da sonunda kendi başlarına azalabilirse, bu davranışlar ilişkiler için üretken olabilir.
- Son olarak, “Yokmuş gibi davranma”, sorunları tartışmayı reddetmek gibi yıkıcı / pasif cevapları içerir. Yokmuş gibi davranma genellikle ilişki durgunluğuna ve itibarsızlığına yol açar.

EVLN modelinde olduğu gibi, Canary ve arkadaşlarının çatışma stratejileri ve taktikleri sınıflandırması, aynı temel öncül ile başlamaktadır. Şöyle ki, “insanlar çatışma içindeyken diğer kişiyle nasıl iletişim kurdukları konusunda iki seçim yaparlar: İlk önce insanlar ne kadar doğrudan veya dolaylı olacağına karar verir; ardından, ne kadar işbirlikçi veya rekabetçi olacaklarına karar verirler. Bu iki seçeneğe verilen cevaplar, çatışma stratejilerini 4 sınıfa ayırır: (1) doğrudan ve işbirlikçi, (2) doğrudan ve rekabetçi, (3) dolaylı ve işbirlikçi ve (4) dolaylı ve rekabetçi. Canary ve diğerleri ayrıca, anlaşmazlıkların her zaman bir bağlamda iç içe olduğunu kabul ederler. Böylece bir anlaşmazlık stratejisinin veya taktiğinin seçilmesi ve etkinliğinin belirlenmesi; anlaşmazlığın nasıl başlatıldığı, bireysel farklılıklar (örneğin kişilik, kontrol odağı olma), çatışmanın yorumlanması (örneğin, sorumluluk ve nedensel atıflar) ve hedefler gibi bağlamsal faktörlerden etkilenmektedir. Canary ve arkadaşlarının kategorilerinin ilki “doğrudan / işbirlikçi” dir. Doğrudan / işbirlikçi stratejileri eldeki probleme doğrudan dikkat çeker ve genellikle olumlu etkililik bağlamında bunu yapar. Söz konusu kategoriler, anlaşma, meta-iletişim (örneğin, üyelerin nasıl iletişim kurduğu hakkında açıklama ve tartışma), değişme

⁴⁰⁷ Alan Sillars , Daniel J. Canary & Melissa Tafoya, “Communication, conflict, and the quality of family Relationships” . In A. Vangelisti (Ed.), **Handbook of family communication**. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates .2004. ss. 413-446.

istekliliğini ifade etme, destek ve anlama beyanları, olumlu problem çözme, bir sorunla ilgili duyguları ifade etme, onaylama, özür, sorumluluk kabul etme ve birinin kendisinin ve diğerinin pozisyonunu özetlemesi gibi stratejileri içermektedir. Doğrudan / rekabetçi taktikler eldeki probleme odaklanır, ancak bu odaklanma genellikle olumsuz etkililik bağlamındadır. Doğrudan / rekabetçi stratejilere örnekler: Kişisel eleştiriler, düşmanca açıklamalar ve talepler, sorumlulukların reddedilmesi, anlaşmazlık, geçersiz olma, zorlama, patlama ve kontrolden çıkma, fiziksel ve sözlü saldırganlık ve olumsuz tonlu zihin okumadır⁴⁰⁸.

Canary ve Lakey (2006), bazı doğrudan / rekabetçi stratejilerin zorunlu olarak yıkıcı, olumsuz etkililik içinde yuvalanmadığını kabul etmektedir. Bazı acil talepler veya öfke ifadeleri üretken yüzleşmeye yol açmakta ve gelecekte daha iyi bir ilişkiye bile yol açabilmektedir. Dolaylı / işbirliğine dayanan taktikler; şefkati ifade etmek, konuyu değiştirmek, konuşmayı yeniden yönlendirmek, mizah (alaysız), anlamak için sorulardan alıntı yapmak ve sorular ya da anlaşmazlık hakkında daha iyi bir zamanda konuşma taleplerini içermektedir. Dolaylı / işbirlikçi taktiklerin değerini küçümsememek önemlidir. Söz konusu taktikler özellikle olumsuz etkileri hafifletmede yardımcı olmakta iyidirler. Bazen bir an için eldeki problemden dikkati uzaklaştırmak, çiftler soruna tekrar döndüklerinde, doğrudan problem çözme taktiklerini daha üretken yapabilir. Sonuç olarak, dolaylı / rekabetçi taktikler inkâr etme, konuşmayı reddetme, geri çekilme, tartışmayı durdurma ve konulardan kaçınma şeklinde olmaktadır⁴⁰⁹.

5. İkili Öğenin Ötesi: Aile Grubunda Üçgenleşme

Çiftlerdeki çatışmaya ilişkin araştırmalar, aile grubundaki karmaşıklıkların bazılarını ele almamaktadır. Bir ailedeki iki üye arasında ortaya çıkan aile çatışması, genellikle doğrudan diğer aile üyelerini de içine alan veya en azından dolaylı olarak diğerlerinin huzurunu olumsuz yönde etkileyen bir sonuçtur. Üçleme, çatışma içindeki iki aile üyesinin, çatışmaya arabuluculuk yapmak veya bir müttefik olarak hareket etmek için çatışmaya üçüncü bir üye çektikleri aile sistemleri sürecini ifade eder.

⁴⁰⁸ Caryl E. Rusbult & Isabella M. Zembrodt, "Responses to dissatisfaction in romantic involvements: A multidimensional scaling analysis". *Journal of Experimental Social Psychology*, Vol.19, No.3. 1983. Ss.274 – 293 .

⁴⁰⁹ Daniel J. Canary & Sandra G. Lakey, "Managing Conflict In A Competent Manner: A Mindful Look At Events That Matter" In J.G. Oetzel & S. Ting-Toomey (Eds.), *The Sage Handbook Of Conflict Communication: Integrating Theory, Research, And Practice*, Thousand Oaks, CA : Sage .2006. ss. 185 – 210.

Buehler ve Welsh'e göre pek çok insan, çatışmalarla uğraşmaktan hoşlanmamakta ve gerilimleri potansiyel olarak dağıtabilecek, anlaşmazlığı azaltabilecek veya en aza indirebilecek, rakibe mesajlarını iletebilecek veya pozisyonlarını destekleyebilecek bir müttefik olarak hizmet edebilen üçüncü bir tarafı çatışmaya dâhil etmektedir. Çatışmaya dâhil olan Üçüncü tarafın yaşadığı sorun, arada kalma konusunda büyük bir gerginlik hissetmeleri ve sınırlar (örneğin, ebeveynler ve çocuklar arasında), bağlılık ve suçlamanın kaynağı konusunda kafa karışıklığı hissetmeleridir. Üçüncü bir üyeyi dâhil etmeye çalışan çatışmadaki ikili öge için sorun şu ki bu strateji eldeki sorunları çözmeye nadiren etkili olmaktadır ve aile sistemine yarardan çok zarar vermektedir⁴¹⁰.

Ebeveynlerin kardeş uyuşmazlıkları konusundaki üçgenleştirilmesi üzerine yapılan araştırmalarda kardeş çatışmasının birçok ebeveyni üzdüğü bulunmuştur. Küçük çocukların ebeveynleri, genellikle çocuklarını fiziksel zarardan koruma ve çocuklara çatışma yönetimi becerileri konusunda model olma niyetleriyle kardeş çatışmalarına dâhil olmaktadır. Ancak çocuklar kısa sürede kardeşlerini gammazlamayı öğrenirler ve çatışmayı kazanma umuduyla ebeveynlerini çatışmaya çekerler. Birçok ebeveyn bunu fark edemedi, çocuklar ebeveynleri hakkında, ebeveynlerinin haksız, farklı veya ayrıcalıklı davrandığına dair algılar oluşturur⁴¹¹.

McHale, Updegraff, Tucker ve Crouter, 2000 yılındaki çalışmalarında, ebeveynleri, özellikle kardeşlerden biri ergenliğe ulaştığında kardeş çatışmalarını çözmek için çatışmaya zorla sokulmalarına karşı uyarılmaktadırlar. Ergen çocukların, eğer ebeveynleri bunu yapıyorsa, çocuklar kendi kendilerine çatışmayla nasıl başa çıkacaklarını öğrenemeyebilirler. Çocuklar için ebeveyn katılımı kardeş ilişkisinde ve aile ilişkilerinde daha fazla olumsuzluk doğurabilmektedir⁴¹².

Bunun yanında yapılan çalışmalarda, üçgenleşme ile ilgili araştırmaların çok daha fazlası, ebeveynler arası çatışmaya sürüklenen çocuklara odaklanmaktadır. Fosco ve Grych' in 2010'daki çalışmalarına göre sık, yoğun ve görünüşte çözülemeyen çatışmaları olan ebeveynler, çocuklarını üçgenleştirmeye en çok çekenlerdir. Çocuklar için, düşmanca aile içi çatışmalara çekilmenin etkileri çarpıcı ve hüzün vericidir. Ebeveynlerin çatışmasına maruz kalan ergenlerin içselleştirme sorunları yaşamaları (örneğin, depresyon, üzüntü,

⁴¹⁰ Cheryl Buehler & Deborah P. Welsh . "A Process Model Of Adolescents' Triangulation Into Parents' Marital Conflict: The Role Of Emotional Reactivity". **Journal Of Family Psychology** , Vol. 23 , No. 2. 2009. Ss.167 -180.

⁴¹¹ Cris Segrin & Jeanne Flora, **a.g.e.** s. 82.

⁴¹² Susan M. Mchale , Kimberly A. Updegraff , Corinna J. Tucker & Ann C. Crouter , "Step In Or Stay Out? Parents' Roles In Adolescent Siblings' Relationships".**Journal Of Marriage And The Family**, Vol.62 , No.3.2000. Ss.746 -761 .

değersizlik) ve ebeveynlerin çatışması hakkında kendilerini suçlu hissetmeleri olasılığı daha yüksektir. Fosco ve Grych, üç yıl boyunca katılımcılarını takip ederek, üçgenleşme ile ilgili bu içselleştirme sorunlarının ergenler için zamanla daha da kötüleştiğini keşfetmişlerdir. İçselleştirici sorunları ortaya çıkaran en etkili ajan, anne-baba çatışmasının ortasında kaldıklarında yaşadıkları yüksek duygusal sıkışma durumudur⁴¹³.

Buehler ve Welsh (2009) 'a göre, ergenlerin ebeveynlerinden çok kendi kişisel gelişimlerine ve özerkliklerine odaklanmaları beklenmektedir, üçgenleşme, ergenler ebeveynlerinden birinin tarafına çekildiği için sınır ihlalini teşvik etmektedir. Üçgenleşme aynı zamanda ergenleri, ebeveynlerinin evliliğini korumak, çatışma sürecini değiştirmek ya da ebeveynlerinin çıkarlarını korumak için sorumluluk duygusuyla boğuşurken “kronik duygusal tepki” (yani endişe, korku, gerginlik, kızgınlık ve suçluluk) durumunda tutar. Problemlerin içselleştirilmesine ek olarak, evlilik çatışmasına dâhil olan ergenler aynı zamanda akranlarından daha fazla reddedilme ve beğenilmeme, dışsallaştırma problemleri ile arkadaşlardan daha az destek alma deneyimleri yaşarlar. Basitçe söylemek gerekirse, evlilik çatışmasındaki üçgenleşmeye gençlerin dâhil edilmesi, gençleri ebeveynlerin olumsuz çatışma stratejilerine maruz bırakmaktadır. Örneğin duygularını düzenlemekte zorluk çeken ebeveynler, farklı kültürel değerler için birbirlerini suçlayan ebeveynler veya alaycı mizah ve manipülasyon gibi pasif-agresif çatışma taktikleri kullanan ebeveynlerin çocukları olumsuz çatışma stratejilerine maruz kaldıklarından bu çocukların problemleri içselleştirme eğilimleri artabilmektedir⁴¹⁴.

6. İkili Çatışmanın Tüm Aile Sistemleri Üzerine Etkisi

Aile sisteminin bir kısmındaki çatışma, diğer aile ilişkilerini zehirleyene kadar yayılabilmektedir. Bu konu özellikle Ebeveyn-Çocuk İletişimi, Kardeş İletişimi gibi iletişim süreçlerinde daha detaylı incelenebilir. Ebeveynlerinin özellikle çocuklarla ilgili konularda, yüksek düzeyde aile içi düşmanlık, saldırganlık sergilediklerinde bu çatışmalara maruz kalan çocukların kendilerini anlaşmazlığa kapılmış hissettiği düşünülmektedir. Bu durumdaki çocukların birey olarak acı çekmekte ve çatışma nedeniyle kendilerini suçlamaktadırlar. Bu nedenle aile ilişkileri de olumsuz etkilenmektedir. Bu çocuklar genel

⁴¹³ Gregory M. Fosco & John H. Grych, “ Adolescent Triangulation Into Parental Conflicts: Longitudinal Implications For Appraisals And Adolescent-Parents Relations”. *Journal Of Marriage And Family*, Vol.72, No.2. 2010. Ss.254 –266.

⁴¹⁴ Cheryl Buehler & Deborah P. Welsh , “ A Process Model Of Adolescents’ Triangulation Into Parents’ Marital Conflict: The Role Of Emotional Reactivity” . *Journal Of Family Psychology* , Vol. 23 ,No. 2, 2009. Ss.167 – 180. .

olarak aileleri ile daha az tatmin yaşarlar ve anneleriyle ilişkilerinde daha az yakınlık ve desteğe karşılık daha fazla çatışma ve kontrol hissederler. Buna ek olarak ebeveyn-çocuk ilişkilerinde sorun yaşayan ailelerde, kardeş ilişkileri de genellikle gergindir⁴¹⁵.

VI. AİLEDE YAŞANAN İLETİŞİM ÇATIŞMALARINDAKİ TEMEL ATIF HATALARI

1. Temel Atıf Hatası

Heider'in kişisel nedenselliğe uygun gördüğü koşullardan biri aktör açısından davranışı yapmanın olanaklı olmasıdır. Zorlayıcı çevresel faktörlerin varlığı gözlemciyi dışsal atıflara yöneltir. Steiner ve Field'in 1960'ta yaptıkları bir çalışmada bir davranışın içsel nedenlere yüklenmesi için gözlemciye göre aktörün tercih özgürlüğüne sahip olarak görülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Görülmektedir ki insanlar (gözlemci), davranışların açıklanmasında kişisel özelliklerin rolünü abartıyor, durumsal etkenlerinkini olduklarından daha önemsiz görüyor. Bu olgu Ross tarafından 1977 yılında "temel hata" olarak adlandırılmıştır. Jones ve Harris perspektifinde buna "aşırı yüklem yanlılığı" da denilmiştir⁴¹⁶.

Ross, davranışın nedenine ilişkin durumsal kısıtlamaları göz ardı etmek ve bunun yerine karakter özelliklerinin, değerlerin ya da tutumların etkisini abartma eğilimine temel atıf hatası adını vermiştir. İnsanlar durumsal etmenler net olsa bile davranışın nedenine ilişkin açıklamalarında belli bir tavır üzerinden konuşmaya eğilimlidir. Jones ve Harris'in 1967 yılında yürüttüğü klasik bir çalışmada öğrencilere Fidel Castro ile ilgili yazılar okutulmuştur. Öğrenciler yazarların özgür irade ile değil yazı tura yoluyla Fidel Castro lehine ve ya aleyhine yazdıkları konusunda bilgilendirilmelerine rağmen yazılmış yazıların yazarların kendi düşünceleri olduğunu iddia etmişlerdir. Yazarların üzerindeki durumsal kısıtlamaları göz ardı etmiş, yazarların kişisel özelliklerine ilişkin atıflar yapmışlardır. Kısacası davranışlar zannettiğimizden çok daha büyük ölçüde durumsal bağlamdan etkilenir. Davranışın büyük ölçüde insanların eğilimlerinin bir sonucu olduğunu varsaymak temel atıf hatası olarak adlandırılmaktadır⁴¹⁷.

⁴¹⁵ Chris Segrin ve Jeanne Flora, **a.g.e.** s. 85.

⁴¹⁶ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi yayınları, İzmir, 2008, s.286.

⁴¹⁷ John Paley, "Compassion And The Fundamental Attribution Error: A Reply To Rolfe&Gardner", **Nurse Education Today**, Vol.35 No.3, 2015. s.475.

“Temel hata” ifadesindeki “temel” terimi herkeste var olması, herkeste ortak olması anlamındadır. Temel hata bazen bir yanlışlık olarak, bazen de bir hata olarak nitelendirilir. Kruglanski ve Ajzen (1983), insan yargısındaki yanlışlık (bias) ve hata(error) kavramlarını analizlerinde çoğu kez birbirinin yerine kullanılan bu iki kavramı ayırt etmek gerektiğini vurgularlar. Yanlılık öznel bir tercihle, belirli bir atıf veya çıkarımı bir diğerine (alternatif atıf) tercih etmektir. Buna karşılık hata, öznel kaynaklı olsa da bir kişinin sıkıca sarıldığı bir inançtan kaynaklanan bir yanlış çıkarımdır⁴¹⁸.

Özetlemek gerekirse, Temel Atıf Hatası, insanların herhangi bir kişinin davranışının nedenlerini açıklamak için, durumsal faktörler ortada olduğu zaman bile, davranışın nedenlerini tutumlara, değerlere, kişisel özelliklere dayandırma eğiliminin yaygın olduğunu iddia etmektedir⁴¹⁹.

1.1. Temel Atıf Hatasında Aktör –Gözlemci Etkisi

Temel yüklem hatasının daha ilginç yönlerinden biri, başkalarının davranışlarını açıklarken işe yaraması, fakat kendi davranışımızı açıklarken yaramamasıdır. Bu olguya aktör-gözlemci yanlışlığı adı verilmektedir. Aktör davranışta bulunan kişi, gözlemci ise onu davranışta bulunurken gözleyen kişidir. Başka insanları gözlediğimizde, davranışlarını içsel özelliklerine yüklemek eğilimindeyizdir, fakat kendi davranışımızı daha çok durumsal etmenlerle açıklarız⁴²⁰.

Atıf teorisyenleri Jones ve Nisbett, aktörün ve gözlemcinin atıflarını farklı görür: Aktör ve gözlemci birbirinin ikizi veya kopyası değildir. İnsan atıf sürecinde aktör iken, kendi kendinin; gözlemci iken başkasının davranışını açıklama durumundadır ve bu iki durumda atıfları değişir. Başkalarının davranışı konusunda daha çok içsel atıflar yaparken kendi hakkında durumsal atıflara yönelir⁴²¹.

Aktörler farklı durumlarda kendi davranışları hakkında gözlemcilerden daha fazla bilgiye sahiptirler. Davranışlarının durumdan duruma değiştiğini bilmektedirler, dolayısıyla, onu belirli bir duruma yüklemeye daha eğilimli olabilirler. Diğer bir anlatımla,

⁴¹⁸ Nuri Bilgin, **a.g.e.** s.286.

⁴¹⁹ John Paley, “Francis, Fatalism And The Fundamental Attribution Error: A Reply To Philip Darbyshire”, **Nurse Education Today**, Vol. 35, No. 3. 2014, s.469.

⁴²⁰ Taylor ve ark. **a.g.e.** 2007, s.58.

⁴²¹ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No:145. 2008, İzmir, s.289.

aktörler farklı durumlarda farklı davrandıklarını görürken bir gözlemci onları yalnızca bir tek durumda gözlemektedir. Diğer bir açıklamaya göre ise, farklılık farklı bakış açılarından kaynaklanıyor olabilir. Gözlemcinin görsel alanı aktör tarafından doldurulur. Onun görsel alanında aktör başattır ve aktörün çarpıcılığı gözlemcinin onun davranışını ağırlıklı olarak içsel etmenlere yüklemesine yol açabilir. Gözlemci, görsel alanını aktör doldurduğu için, dışsal ya da çevresel etmenlere dikkat edememektedir. Öte yandan, aktörse kendi davranışına değil, içinde bulunduğu duruma (yer, öteki insanlar, onların beklentileri ve benzerleri) bakar. Onun kendi davranışı kendisi için, gözlemci için olduğu kadar çarpıcı değildir; tersine, durum nedensel olarak çok daha güçlüdür. Belirli koşullar altında aktör gözlemci etkisi zayıflar. Örneğin, davranışını gözlediğimiz kişi için empati duyduğumuzda, yani kendimizi onun yerine koyduğumuzda, davranışı aktörün kendisi gibi, yani durumsal etmenler açısından açıklamak eğilimindeyizdir⁴²².

1. 2. Temel Atıf Hatasında Yanlış Yaygınlık Bilgisi

İnsanlar herkesin kendileri gibi tepki verdiğini düşünmek eğilimindedirler. Kendi davranış ve fikirlerimizin yaygınlığını ya da paylaşılma derecesini abartma eğilimine yanlış yaygınlık bilgisi adı verilir⁴²³.

Yanlış yaygınlık bilgisi etkisi nasıl açıklanabilir? Bir olasılık, insanların kendilerine benzer ve kendileri gibi davranan başkalarıyla birlikte olmayı tercih etmeleri olabilir⁴²⁴.

Başkalarının inanç ve davranışlarına ilişkin değerlendirmeler yalnızca bir toplumsal çıkarsama için ulaşılabilir örneklemin yanlılığını yansıtıyor olabilir. Diğer bir açıklamaya göre, kendi düşünce, inanç ve görüşlerimiz özellikle çarpıcıdır, dolayısıyla fikir birliğine ilişkin inançlarımız pekişir, çünkü kendi konumumuz üzerinde düşündüğümüz tek konumdur⁴²⁵.

⁴²² Bertram F. Malle, "The Actor–Observer Asymmetry in Attribution: A (Surprising) Meta-Analysis", **Psychological Bulletin**, Vol. 132, No. 6. 2006. Ss. 895–919.

⁴²³ Taylor ve ark.a.g.e. s.59.

⁴²⁴ Joachim Kruger & Joanna S. Zeiger, "Social Categorization And The Truly False Consensus Effect", **Journal Of Personality And Social Psychology**, vol.65. No.4. 1993. ss. 670-680.

⁴²⁵ Gary Marks & Norman Miller, "Ten Years Of Research On False- Consensus Effect: An Emprical And Theoretical Review". **Psychological Bulletin**,Vol. 102.No.1.1987. ss.72-90.

Üçüncü bir görüşe göre, belirli durumlarda nasıl düşünüp davranabileceğimizi kestirmeye çalışırken kafamızdaki belirsiz ya da bulanık ayrıntıları tercih edilen bir davranış biçimi lehine çözümlüyor olabiliriz. Kendi seçimlerimizin yalnızca nesnel durumun bir işlevi olmak yerine, yorumlarımızın da bir sonucu olduğunu göremeyiz⁴²⁶.

Dördüncü bir olasılıksa, insanların kendi inanç ve davranışlarını iyi, uygun ve yaygın inanç ve davranışlar olarak görme gereksinimleri olabilir. Bu nedenle, kendilerine saygılarını korumak için kendi davranış ve görüşlerini başkalarına da mal ediyor olabilirler. Araştırmalar yanlış yaygınlık bilgisi etkisinde bütün bu açıklamaların rol oynayabildiğine işaret etmektedir⁴²⁷.

1. 3. Temel Atıf Hatasında Kendine Hizmet Eden Yükleme Yanlılığı

Başarıdan pay çıkarıp başarısızlıkta sorumluluğu yadsıma (inkar etme) eğilimine kendine hizmet eden yükleme yanlılığı adı verilir. Bir, iki sınırlılık bulunmasına karşın, bu yanlılıkla ilgili pek çok kanıt vardır. İnsanlar, yakın ilişkilerle karşılaştırıldığında, sıradan ilişkilerde başarıyı sahiplenip başarısızlığın sorumluluğunu başkalarına yüklemeye daha eğilimlidirler. Yakın ilişkilerde, birlikte yapılan işlerde başarıdan daha büyük pay çıkarıp başarısızlığı arkadaşlara (eş, çıkma arkadaşı vb.) yüklemeler⁴²⁸. Başarılarımız konusunda içsel nedenlere atıf yaparken, başarısızlıklarımızda dışsal nedenlere atıfta bulunuruz. Örneğin başarısızlıkla sonuçlanan bir iş talebinin ardından, görüşmecilerin yanlı veya kasıtlı davranışı, iş yerinde bir tanıdığın olmaması, sınav yapılmışsa soruların zorluğu veya şanssızlık gibi nedenleri öne sürerken, başarılı bir performansımızı açıklarken kapasite, yetenek veya çaba gibi nedenlere atıf yaparız⁴²⁹.

Genel olarak, insanların başarıdaki rollerini abartmaları konusunda, başarısızlıktaki sorumluluğu yadsımaları hakkında olduğundan daha fazla kanıt vardır. İnsanlar bazen başarısızlık için sorumluluk almaya isteklidirler, özellikle başarısızlığı, çaba gibi, üzerinde kişisel kontrollerinin bulunduğu bir etmene yükleyebilirlerse. Böyle yaparak gelecekte başarısız olmayacaklarına olan inançlarını koruyabilirler⁴³⁰.

⁴²⁶ Thomas Gilovich, "Diferantial Construal And The False Consensus Effect". **Journal of experimental social psychology**, vol. 59. No.4. 1990. Ss. 623-634.

⁴²⁷ Gary Marks ve Norman Miller, **a.g.e.** ss.72-90.

⁴²⁸ Taylor ve ark. **a.g.e.**59.

⁴²⁹ Nuri Bilgin, **a.g.e.** 2008, s. 291.

⁴³⁰ Taylor ve ark. **a.g.e.** 2007, s.59.

Araştırmacılar olayları kendi lehine açıklama eğilimini motivasyonel ve bilişsel açılarından açıklamaya çalışmışlardır. Motivasyona dayalı açıklamalarda odak noktası özsaygının yükselmesi veya korunmasıdır; başarısızlığımızı kendimize yüklediğimizde, kendi gözümüzde küçülme riski vardır; özsaygı başarılı olduğumuzda içsel atıflarla yükselirken başarısız olduğumuzda, dışsal atıflarla korunur. İkinci bir motivasyon, atıfların kişilerarası ilişkilerde yol açabileceği sonuçlarla ilgili olarak diğerlerinin gözünde kendi imajımızı koruma isteğidir. Başarısızlık halinde diğerlerinin bizi olumsuz sonuçlardan sorumlu tutmasından kaygı duyarız. Dolayısıyla hem başarısızlıktan sorumlu olmayacak, hem de başarılarımızın meyvesini toplayacak tarzda atıflar yaparız. Üçüncüsü bir etkinliğe girişen kişinin kendi beklentileriyle ilgilidir. Genelde insanlar, bir şeye giriştiklerinde başarılı olmayı beklerler⁴³¹.

Anderson ve Slusher, buna iki aşamalı bir açıklama getirmiştir: Başlangıçta motivasyon temelli, yani lehte enformasyonlar toplanır, ikinci aşamada bilişsel bir perspektife kayılarak, toplanan enformasyonlar arasında en makul görünenler seçilir⁴³².

Kendine hizmet eden yükleme yanlılığı gerçeklerle çelişebilmesine karşın, aslında oldukça uyumsal da olabilir. Başarıyı kendi çabalarımıza, özellikle kalıcı içsel özelliklerimize yükleme insanları gelecekte ilişkili görevleri denemeye daha eğilimli kılabilir. Örneğin, bir çalışmada, işten atılmalarını dışsal etmenlere yükleyen işsiz kalmış insanlar yeniden bir işe girmek için daha fazla çaba harcamışlar ve gerçekten iş bulmaları olasılıklarının arttığı görülmüştür⁴³³.

VII. AİLE İÇİ İLETİŞİMDE TEMEL ATIF HATASININ SONUÇLARI

Temel yükleme hatası kısaca başkalarının davranışları üzerinde durumdan kaynaklı nedenleri daha ziyade göz ardı etme, kişisel (içsel) etkilere ise gereğinden çok önem göstermekle yapılan bir yükleme yanlılığı olduğundan, aile içi iletişim sürecinde aile bireylerinin birbirlerinin davranışlarını değerlendirirken durumsal nedenlerin etkisini göz ardı edip içsel nedenlere ilişkin yüklemeler yapmaları iletişim başarısını dolayısı ile aile üyeleri arasındaki empati kabiliyetini olumsuz yönde etkileyen bir unsur olarak karşımıza

⁴³¹ Nuri Bilgin, a.g.e. 2008, s.292.

⁴³² Craig A. Anderson & Morgan P. Slusher, "Relocating Motivational Effects: A Synthesis of Cognitive and Motivational Effects on Attributions for Success and Failure", **Social Cognition**, Vol.4 No.3.1986. ss.270-292.

⁴³³ Wilmar B. Schaufeli, "Perceiving The Causes Of Employment : An Evaluation Of The Causal Dimensions In A Real-Life Situation". **Journal Of Personality And Social Psychology** , Vol.54. No2. 1988. Ss. 347-356.

çıkabilir. Örneğin işten eve geç gelen bir aile bireyinin gecikmesi ile ilgili aile üyeleri onun sorumsuz olduğunu ve kasıtlı olarak eve geç geldiğini düşünüp durumsal etmenlerin etkisini –örneğin trafik- göz ardı ederler ise bu yönde bir olumsuz tavır sergileyeceklerdir. Bu durumda eve yeni gelmiş olan geciken aile üyesi bu olumsuz tavır ve tepki karşısında gerginleşecek ve aile içi iletişim sürecinde çatışma yaşanmaya başlanacaktır. Eğer oluşan çatışma aktif çatışma ise; örneğin eşinin “sorumsuz bir insansın” şeklindeki çıkışına karşılık bu kişi de eşinin sorun çıkarmaya çalışan biri olduğunu düşünebilir. Açıklamak gerekirse, o da durumsal etmenleri(örneğin onu bekleyen eşi o gün çok özenerek bir akşam yemeği hazırlamıştır ve özel bir gece geçirmek niyetindedir, ya da aniden gelen misafirlerle tek başına ilgilenmek zorunda kalmış olmanın verdiği gerginlik içindedir) göz ardı edebilir. Bu durumda eve geç kalan aile üyesi de çatışma sırasında, atıf hatası yapmış olacaktır. Basite indirgeyerek anlatılan bu örnekte söylenmek istenen şudur: kendimiz dışındaki kişilerin davranışlarını durumsal nedenlerden ziyade içsel nedenlere bağlayarak yaptığımız atıfsal hatalar iletişim sürecini olumsuz etkilemekte ve bireyleri birbirinden uzaklaştırmaktadır.

Aile içi iletişim sürecinin sağlıklı olması son derece önemlidir. Aile insanın kendini güvende hissettiği toplum karşısındaki sığınağıdır. Bu nedenle günlük hayatta başkalarıyla kurduğumuz iletişimde düştüğümüz atıf hatalarına nazaran aile üyeleri hakkında yapacağımız atıfsal hataların sonuçları aile kurumunun kişisel psikolojideki önemi açısından değerlendirildiğinde çok daha maliyetli olabilir. Aile içi iletişimdeki atıf hatalarının sonucu eşlerin birbirinden uzaklaşması ve hatta boşanma ile parçalanmış ailelerin oluşmasına yol açabilir. Bunun dışında ebeveynlerin çocukları ile ilgili atıf hataları çocuklarının ebeveynlerinin kendilerini yeterince anlamadığını düşünmesine ve onlardan uzaklaşmasına yol açabilir. Kısacası atıfsal hatalar aile içi iletişimin kalitesini düşürebilir. Bunu önlemenin en etkili yolu aile içi iletişimdeki empatinin güçlenmesi ile mümkün olabilir.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA

1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı aile içi iletişimde yaşanan iletişim çatışmalarının temel atıf hatası kapsamında değerlendirilmesidir. Kişiler arası iletişim sürecinde insanlar birbirlerinin davranışlarının nedenlerine ilişkin naif açıklamalar getirmektedir. Bu davranışa yüklenen anlamlar hatalı olduğunda kişiler arasında işleyen iletişim sürecini olumsuz etkilemektedir. Aile toplumun çekirdeğini oluşturan sosyal bir grup olduğundan aile içi ilişkilerin ve iletişimin sağlıklı olması son derece önemli ve istenen bir idealdir. Kişilerarası iletişim çatışmalarının sıklıkla yaşandığı aile içi iletişim sürecinde çatışmalar sırasında aile üyelerinin çatışmayı başarılı bir şekilde çözebilmesi ve yönetebilmesi için diğerlerinin davranışlarının nedenlerini nasıl anlamlandırdıkları önemlidir. Bu çalışmada amaç iletişim çatışması yaşayan aile üyelerinin atıf hatasını ne ölçüde yaptıklarını anlamak ve atıf hatalarının aile içi iletişime olumlu/olumsuz etkisini tespit edip topluma bu doğrultuda bilgi sunmaktır.

2. Araştırmanın Önemi

Aile toplumunun çekirdeğini oluşturan en küçük sosyal gruptur. Aile içi iletişimin sağlıklı olması, üyelerinin kendilerini iyi hissetmesini ve bu da toplumun genel sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Her sosyal grupta ve hatta hemen hemen bütün kişiler arası ilişkilerde olduğu gibi aile içinde de üyelerinin zaman zaman anlaşmazlık yaşamaları ve çatışmaları doğaldır. Çatışma doğru yönetildiğinde ilişkiler için gereklidir de. Ancak çatışmanın doğru yönetilmemesi ve en olumsuz çatışma sırasında kimin neyi hangi nedenle yaptığına ilişkin bilişsel anlamdaki yanlış çıkarımlar insanların birbirlerini doğru anlamalarını zorlaştırmakta hatta ve hatta zaman içinde birbirleri hakkında gerçekçi olmayan zihinsel haritalar oluşturmalarına neden olmaktadır. Aile içi iletişim sürecine bu bağlamda yaklaştığımız zaman bu halk arasında “yanlış anlama” diye adlandırılan atıfsal hataların aile üyelerinin ilişkilerini oldukça önemli şekilde etkileyebildiği ve zaman zaman aile birliğinin dağılmasına bile yol açabileceği düşünülmektedir. Aile içi iletişimde sonuçları son derece yıkıcı olabilecek bu kritik bilişsel hatalara ilişkin bilgi toplamak ve

bulunların bilincine varmak pek çok ailede sağlıklı ilişkilere vesile olabilmek adına son derece önemlidir.

3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kavramsal boyutu ve saha araştırması olmak üzere 2 aşaması bulunmaktadır. Kavramsal boyutta aile içi iletişim süreçleri, aile içi iletişim çatışmaları ve atıf konuları açıklanmıştır. İkinci aşama olan saha araştırmasında nitel araştırma yöntemi kullanılarak ailelerden elde edilen bilgilerin analizi doğrultusunda bulgular değerlendirilip sunulmuştur.

4. Araştırmanın Türü

Araştırmanın türü nitel araştırmadır. Nitel araştırma, gözlem görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır⁴³⁴.

Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir. İstatistiksel veri analizine dayalı nicel araştırmanın aksine nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır⁴³⁵.

Aile içi iletişimdeki iletişim çatışmalarının üyelerin kendi perspektiflerinden yükledikleri anlamlar ve atıflar dâhilinde analiz edilmek istenmesi sebebiyle saha araştırmasının nitel araştırma yöntemi doğrultusunda planlanmasına karar verilmiştir. Nitel araştırmanın çeşitleri bulunmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırmanın bir çeşidi olan fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

⁴³⁴ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara, Seçkin Yayıncılık. 2005. s.19.

⁴³⁵ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.11 sayı.1. 2010. s.325.

5.Araştırman Yöntemi ve Tekniği

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yöntemdir. Araştırmanın tekniği ise genel adıyla görüşme tekniğidir. Bu nedenle öncelikle fenomenolojik yöntemi anlatmak ardından görüşme tekniğini anlatmak yerinde olacaktır.

5.1.Fenomenolojik Yöntem:

Olgu bilim olarak da adlandırılan fenomenoloji olayların varlığını inceleme ve tanımlama yöntemidir. Bir başka deyişle fenomenoloji “*Gerçek nedir?*” sorusuna cevap arayan bir yöntemdir. Fenomenolojinin sosyal bilimlerde gelişimi oldukça eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Fenomenoloji bilimde azaltma yaklaşımına bir tepki olarak Immanuel Kant tarafından 1764 yılında tanımlanmıştır. Ancak bir bilim dalı olarak filozof Edmund Husserl’in öncülüğünde gelişmiştir. Husserl’e göre; felsefenin görevi, fenomenler (görüngü) dünyasına girmek ve oradan gerçekliği görüp anlamaktır. Gerçekliğin özüne ulaşabilmek için nesnel ve öznel boyutun gerçek’ten soyutlanması gerekmektedir. Husserl bunu “parantez içine almak” veya “öznellik, nesnelliğin parantez içine alınması” olarak ifade etmektedir⁴³⁶.

Olgubilim (fenomenoloji) deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır⁴³⁷.

Fenomenolojik yaklaşım bireysel evrenin araştırılmasıdır. Yani fenomenoloji yaklaşımının temelini bireysel tecrübeler oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacı katılımcının kişisel “öznel” tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları incelemektedir. Fenomenolojik bakış açısına göre⁴³⁸;

- Tek bir gerçeklik yoktur
- Gerçeklik kişisel algılamalara dayanır ve zamanla değişebilir.

⁴³⁶ Türker Baş ve Ulun Akturan, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, 2013, Ankara, s.83.

⁴³⁷ Yıldırım ve Şimşek, **a.g.e.** s.20.

⁴³⁸ Türker Baş ve Ulun Akturan, **a.g.e.** s.84.

- Ne bildiğimiz içinde bulunduğumuz durum, çevre ve şartlara göre değişiklik gösterir.

Fenomenoloji kendine özgü özelliklere ve felsefeye sahip bir araştırma yöntemidir. Fenomenolojik araştırma tüketimden stratejik karar almaya, ilişkilerden kriz yönetimine kadar değişen bir yelpazede yaşanmış tecrübeler üzerine teori kurma konusunda önemli çıkarımlar sağlamaktadır.

5.2. Görüşme Tekniği

Araştırmalarda yaygın kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme ya da mülakat; önceden hazırlanmış soruları sorduğu ve karşısındaki kişinin sorulara yanıtlar verdiği amaçlı bir söyleşidir⁴³⁹.

Görüşmenin diğer bir tanımı ise, önceden belirlenmiş ve ciddi bir hedefe yönelik yapılan, karşıdakine soru sorma yöntemiyle yanıtlar alan etkileşime dayalı bir iletişim sürecidir. Tanımda geçen belirtilen süreç, bu karşılıklı yapılacak iletişimin süregelen ve dinamik yapısını ifade eder. Bu dinamik yapı, karşılıklı bir etkileşime dayalı bir bağ kurmayı gerektirir. Görüşme sürecinin planlı ve amaçlı olması özelliği ise görüşme tekniğini, bir sohbet olmaktan farklı kılar ve onu hedeflere yönelik planlanmış bir veri toplama çabası yapar. Görüşmede kullanılan soru ve cevap yöntemi de veri toplarken bir ilişkiyi kurma ve veriye ulaşma yolu olarak nitelendirilebilir⁴⁴⁰.

Görüşme verilerinin kaydedilmesinde kayıt cihazı kullanma ve not alma şeklinde iki yol izlenir. Kayıt cihazı ile alınan görüşmeler görüşmeciye kolaylık sağlar ancak görüşme yapılacak kişiden mutlaka bu konuda izin alınmalıdır. Not almada görüşmecinin soru sorma, dinleme, gerektiğinde cevaplayıcıyı yönlendirme, not alma işlerini kısa sürede ve tek başına yapması gerekir. Genellikle görüşmelerde tercih edilen yöntem her ikisinin de kullanılması yönündedir⁴⁴¹.

Görüşme tekniklerinden biri olan fenomenolojik görüşme tekniği araştırma konusu ile ilgili kişilerle belirli bir amaç doğrultusunda konuşma yapılmasıdır. Fenomenolojik görüşmede katılımcının araştırma konusu ile ilgili olay ya da olayları nasıl algıladığı, kavramlaştırdığı ve değerlendirdiğini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Diğer

⁴³⁹ Elif Kuş, **Nitel- Nitel Araştırma Teknikleri**, Anı Yayıncılık, Ankara. 2003. s.50.

⁴⁴⁰ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara, Seçkin Yayıncılık. 2005. S.119.

⁴⁴¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **a.g.e.** s.147.

bir deyişle fenomenolojik görüşmede araştırmacı, kişilerin dış gerçekliğe nasıl anlam yüklediklerini anlamaya çalışmaktadır⁴⁴²

Yukarıda anlatılan bilgilerin doğrultusunda araştırmının fenomenolojik görüşme tekniği kullanılarak yapılması planlanmıştır.

6. Anakütle ve Örneklem

Fenomenolojik araştırma, koşulları anlamada, problematik tanımlamada ve çözümler üretmede bireyi merkeze oturtmakta ve araştırmayı birey ekseninde yürütmektedir. Bu bağlamda fenomenoloji olguya ilişkin zengin bir resim sunmaktadır. Fenomenolojik araştırmada araştırma sürecinde kimin araştırılacağı belirlenmesi oldukça önemlidir. Zira fenomenolojide başlangıç noktası kişisel tecrübeler olduğundan bu tecrübeleri yaşamış ya da yaşamakta olan kişiler araştırmının örneklemini oluşturmaktadır. Bu yöntemde örnekleme sürecinde örneklem hacminin büyük olmasının daha fazla bilgi elde etmeyi sağlamamaktadır. Yani fenomenolojik araştırmada daha fazla bireyle görüşmek olguya ilgili daha fazla bilgi elde etmek anlamına gelmemektedir. Burada araştırılan olguya ilişkin olarak görüşülecek birey sayısı farklılık göstermekle birlikte birey sayısının fazla olmasına uğraşılmamalı aksine bireylerden elde edilen bilgilerin kalitesi üzerine yoğunlaşılmalıdır. Fenomenolojide ilk elden ve sübjektif bir bilgi toplanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla örnekleme stratejisi amaçlı örneklemedir⁴⁴³.

6.1.Araştırmanın Örneklem Seçim Tekniği

Araştırmanın amacı kapsamında en uygun seçim tekniği olarak amaçsal seçim tekniği görülmüştür. Görüşülecek aileler bu seçim tekniği ile seçilmiştir. Amaçsal seçim tekniği aşağıda kısaca anlatılmıştır.

6.1.1.Amaçsal (monografik) Seçim tekniği: Bazı durumlarda örneklem, evrenin özellikleri hakkındaki bilgiye dayanılarak ve araştırmının amacına göre seçilir. Bu tip örnekleme amaçsal örnekleme adı verilir. Amaçsal örneklemede araştırmacı, evreni temsil ettiğini, evrenin tipik bir örneği olduğunu düşündüğü bir alt grubu örneklem olarak seçer. Özellikle örneklem çerçevesinin belirli olmadığı ve araştırmacının evren hakkında bilgili olduğu durumlarda kullanılır⁴⁴⁴.

⁴⁴² Murat Özdemir, a.g.e.s.328.

⁴⁴³ Türker Baş ve Ulun Akturan, a.g.e. s.90.

⁴⁴⁴ **Kaynak:** <http://www.bingol.edu.tr/media/210799/sayt-bolum12-Arastirma-Evreni-Orneklem-Secimi-ve-Olcum.pdf>.

Bu bilgiden hareketle bu araştırmanın ana kütlesini aile içi iletişim çatışması yaşayan aileler oluşturduğundan ve bu ana kütle belirsiz ve yaygın olduğundan örneklem olarak amaçlı(monografik) örnekleme seçim tekniği kullanılmıştır. Bu nedenle iletişim çatışması yaşadığını iddia eden 5 aile ile görüşülmüştür.

7. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat formu ile ses kaydı cihazıyla görüşülen kişilerin görüşleri kaydedilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış sorular aile üyelerine birebir ve yüz yüze olarak yapılan görüşmelerle sorularak bunlara verilen yanıtlar ses kaydı ile kaydedilmiştir. Ardından ses kayıtları dinlenerek her bir üyenin ifadeleri ilgili formdaki soruların altına yazılmıştır.

8. Kullanılan Analiz Tekniği

Araştırmada kullanılan analiz tekniği fenomenolojik analizdir. Görüşülen aile üyelerinin ailelerinden biri ile yakın zamanda yaşadıkları bir çatışmayı hatırladıkları şekilde anlatmaları sonucu anlatımlarındaki çatışma ortamı, çatışma türü ve davranışların nedenlerine ilişkin atıflarını kapsayan ifadeleri fenomenolojik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Fenomenolojik araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması çabası vardır. Sonuçlar betimsel bir anlatımla sunulur. Bunun yanında ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanır ve yorumlanır⁴⁴⁵.

Diğer bir anlatımla Fenomenolojik analiz; katılımcı tarafından tecrübe edilmiş bir olguya ilişkin psikolojik özü elde etmeye çalışır. Nitel araştırmalarda kullanılan muhakeme süreci algısal olarak parçaları bir araya getirerek bir bütün yaratmayı gerektirmektedir. Bu süreç sonunda “anlam” ortaya çıkar. Ancak her bireyin algısı farklı olduğu için ortaya değişik anlamların çıkması olasıdır. Buna karşılık fenomenolojik yaklaşımda olgulardaki

⁴⁴⁵ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, a.g.e. s.147.

gerçekliğin tanımlaması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda genelleştirmelerin yapılması amaçlanmamaktadır. Fenomenoloji tüme varımsal tanımlayıcı bir araştırma yöntemidir. Burada amaç, tüm olgunun –birey tecrübelerini de kapsayarak- görüldüğü gibi tanımlanmasıdır. Bu bağlamda fenomenolojik araştırma, bir tecrübenin esasen ne olduğuna ilişkin bir bakış açısı geliştirmekten yola çıkmaktadır. Fenomenoloji bireyin bilinçliliğini yani dünyadaki varlığını, varlığını nasıl tecrübe ettiğini ve tecrübelerini nasıl anlamlandırıldığını sorgulayan bir araştırma yöntemidir. Husserl, tarafından belirtildiği gibi fenomenoloji gerçeklerin bilimi değil, öz(esas) var oluşun bilimidir. Bu bakış açısındaki temel nokta aslında tek bir gerçek olmadığına dayanmaktadır. Fenomenolojik araştırmada araştırmacı aktif veya pasif, algılamalardan somutlanmış davranışlara ve sosyal aktivitelere kadar değişen bir dizi olguya ilişkin tecrübelerin yapısı hakkında çalışmaktadır. Bir başka deyişle araştırmacı bireylerin zaman, yer ve geçmişleriyle olan ilişkileri temelinde gelişen yaşanmış tecrübelerinin derinlerdeki anlamlarını araştırmaktadır. Bu da araştırmacıyı detaylı, duyarlı ve sorgulayıcı araştırma süreci içine sokmaktadır Anlamlar ve yorumlar bireyin hayata ve olaylara bakış açısını ortaya koymaktadır. Fenomenolojide tecrübenin gerçekte ne olduğuna ilişkin katıksız, kuramsal bir vizyon sağlamak amaçlanmaktadır. Dolayısı ile fenomenolojik analizde katılımcıların tecrübelerinin yani eldeki verilerin ötesine bakmak bir başka deyişle satır aralarını okumak gerekmektedir⁴⁴⁶.

9. Araştırmanın Hipotezleri

- I. Aile içi iletişim sürecinde çatışmaların başarılı bir şekilde yönetilmesinin ve çatışmaların çözülmesinin önünde bilişsel bir engel olarak atıf hatası görülmektedir.
- II. İletişim çatışmaları çatışma sırasında yapılan atıf hatalarından olumsuz yönde etkilenmektedir.
- III. Aile üyeleri diğerleri ile anlaşmazlığa düştüğünde çeşitli atıf hataları yapmaya eğilimlidir.
- IV. Çatışmalarda yapılan atıf hataları çatışmanın çözümünü olumsuz yönde etkilemektedir.

⁴⁴⁶ Türker Baş ve Ulun Akturan, a.g.e. s.85.

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Görüşülen aile bireylerinin anlatımlarındaki çatışma hikâyelerindeki çatışma ortamı, yaşadıkları çatışma türü (anlatan açısından ve karşısındaki kişi açısından) ve çatışma sırasında ve sonrasında yapmış oldukları içsel ve dışsal atıflar her bir aile üyesinin anlatımındaki çatışma hikâyesi açısından aşağıda detaylı olarak değerlendirilmiştir.

1. Görüşülen Aile Üyelerinin çatışma Hikâyelerindeki Çatışmalarının Analizi ve Temel Atıf Hataları

1.1. Birinci ailenin birinci bireyinin anlatımındaki çatışmanın türü, atıf belirten cümleleri ve atıf türleri

Birinci ailenin birinci bireyi olan Keriman Hanım 59 yaşında bir ev hanımıdır. Çekirdek ailesinin yetişkin biri kız biri oğlan iki çocuk olmak üzere eşi ve kendisiyle birlikte dört kişiden oluştuğunu belirtmiştir. Çok sık çatışma yaşamadıklarını çatışma yaşarsa genellikle eşi ile çatışma yaşadığını ve çatışma konusunun genellikle para ile ilgili konularda olduğunu ifade etmiştir. Yakınlarda aile üyelerinden biriyle yaşamış olduğu bir çatışmayı anlatması istendiğinde şunları ifade etmiştir:

“Bankadan bizim paramız kesiliyor. Bir ara benden habersiz kredi çekmiş bankadan. Otomatik ödeme talimatı vermiş. Emekli maaşımızdan para otomatik kesilmeye başlayınca eşime git bankadan düzelt bunu dedim, düzeltmedi. İkramiye verdiler emeklilere 60 lira oradan kesildi. Kızdım, git düzelt diye. Bu otomatik talimatı sen vermedin mi dedim. Oralı olmadı. Hem anlamıyorsun hem de yapıyorsun dedim. Zaten sürekli yalan konuşuyor. Bundan kaynaklandı tartışmamız. Ben kızıp söylenmeye başladım. Gene söylenip durursun deyip çekip gitti.”

Birinci ailenin birinci bireyi olan Keriman Hanımın anlattığı çatışma sırasındaki tutumunun denetlemeye yönelik tutum olduğu görülmektedir. Bunun karşısında eşinin tutumunun ise aldırılmaz umursamaz tutum olduğu görülmektedir. Çatışma türü olarak aktif-önyargılı çatışma yaşadıkları gözlenmektedir.

Keriman Hanıma “Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir?” şeklinde yöneltildiğinde aşağıdaki cevabı vermiştir:

“Mesela ben yüksek sesle konuşurum. Bu alışkanlıklar aileden gelme. Eşimin ailesi sessiz alışmışlar. Sus kimse duymasın tarzında. Ben yüksek sesle konuşunca sanki birileri duyacakmış gibi davranıyor. Konu komşudan çekiniyor alıp başını gidiyor. Ben de diyorum ki konuşalım konuşarak her şey halledilir. Her seferinde konuşmaktan kaçınıyor ya da sıkıştığı zaman yalana başvuruyor. Babadan öyle görmüş yalanla işi kıvırmaya çalışıyor. Ama ben onun kişiliğini çözdüğüm için, bana güven vermiyor, diyorum ya ona inanasım gelmiyor. Aile iletişiminde en büyük şey güven. Eşine de doğru söylemeyince ne oluyor güven sarsılıyor. Ben de diyorum ki doğru söyle bana. Ama o hep kıvırıyor. Baba da öyleydi, rahmetli babası da. Aileden yetişme tarzı deyim. Ailesinden öyle gördüğü için o şekilde davranıyor. Anne baba ayrılığı var onlarda. Aile bağları kopuk. Babası ikinci evliliğini yapmış. Baba da onları ikinci eşe karşı öyle mi yönlendirdi öyle mi yetiştirdi orasını bilmem. Ama babasında da vardı öyle yalanlar. İkili oynamalar. Her halde babası onları böyle yönlendirdi. Yetiştiriliş tarzı yüzünden böyle davrandığını düşünüyorum. Belki anne baba öz olsaydı öyle olmazdı.”

Keriman hanıma eşinin davranışlarının nedenleri sorulduğunda, eşinin yalan söyleyen bir kişi olduğunu söyleyerek içsel ve olumsuz atıf yaptığı görülmektedir. Ancak eşine yönelik bu olumsuz/içsel atıfsal değerlendirmesine neden olan eşindeki özelliğin eşinde bulunmasının nedeni olarak, eşinin ailesinin eşini yetiştirme tarzına yönelik olumsuz atıf yaptığı görülmektedir. Keriman Hanımın eşinin çatışma sırasındaki davranışının nedeni konusunda içsel ve aynı zamanda dışsal atıf yaptığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Keriman hanımın çatışma hikâyesinde denetleyici bir tutumla iletişim ortamı başlattığı eşinin aldırılmaz tutumu karşısında aktif-önyargılı (karma çatışma) çatışma türü sergilediği gözlenmektedir. Eşine ilişkin bu çatışmadaki atıfları içsel(yani eşinin karakterine ilişkin) olduğundan önyargılı-aktif çatışma sırasında temel atıf hatası yapıldığı sonucuna ulaşmamız mümkündür.

Keriman Hanıma, eşinin kendisine yönelik olası atıflarını anlayabilmek adına “Tartışma yaşadığınız bu aile üyesi açısından yaşadığınız tartışmayı değerlendirirseniz, tartışma sırasında sizin sergilediğiniz davranışlar hakkında bu kişinin ne düşünmüş olabileceğini onun bakış açısıyla anlatabilir misiniz?” şeklinde yönelttiğimiz sorumuza verdiği cevap şu şekildedir:

“Benim gereksiz yere sesimi yükselttiğimi düşünüyor. Abarttığımı düşünüyor. Bazen de sen kafanda kuruyorsun diyor. Kuruntulu olarak görüyor beni.”

Verilen cevaptan anlaşıldığı üzere Keriman hanımın çatışma yaşadığı eşinin de Keriman hanıma ilişkin olumsuz içsel atıfları olduğu söylenebilir.

1.2.Birinci Ailenin İkinci Bireyinin anlatımındaki çatışma türü, atıf belirten cümleler ve atıf türleri

Birinci ailenin ikinci bireyi olan Erol Bey 60 yaşındadır. Emekli olmuştur ancak hala marangozlukla uğraşmaktadır. Yetişkin olmuş iki çocuk babasıdır. Erol Bey çatışma hikâyesinde çatışma yaşadığı kişinin eşi olduğu görülmektedir. Eşiyle yaşadığı çatışmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Geçen gün bankadan çekilmesi gereken bir para vardı. Onu çekmeyi unutmuştum. Hanım o gün bana yine söylenmeye başladı. Sesini yükseltti. Ben de hallederiz dedim. O bağırdı çağırdı sonra ben evden çıktım gittim. O bağırmağa başlayınca ben kaçırım genelde. Hanımla böyle sorunlar dört sene önce yeni emekli olduğumda başladı. O zaman daha para kıtı. İşim de bozuktu. Çocuklar da o zaman daha liseye gidiyordu. Şimdi üniversiteye gidiyorlar. Çocukların masrafları ev kirası falan, ben de başka yerlerde çalışmaya başladım dükkânı kapattım. O zamanki kaynak sıkıntısı. Para gelemese de sabit masraflar var. Eve hanıma yansıyor bu sıkıntılar. Bana yansımıyor. Ben sabah çıkıyorum akşam geliyorum. Hanım sıkıntı yaşadı. Ben o süreçte alkol aldım kafayı dağıtmak için. O süreçte terslikler oldu. Problem yaşadık. Eşim o süreçte bana baya kızdı. Hala o günlerin etkisi var üstünde. Bana hala bazen o günlerle ilgili konuşuyor sitem ediyor. O günler yaşanınca hafızadan silinmiyor. Ben öyle konuları pek dert etmem. O biraz daha hassastır o konularda.”

Erol Bey'in anlatımı incelendiğinde, anlattığı çatışma sırasında gösterdiği tutumun aldırılmaz- umursamaz tutum olduğu buna karşılık eşinin denetlemeye yönelik tutumu olduğu görülmektedir. Çatışmayı başlatanın eşi olduğu eşinin aktif-önyargılı çatışma sergilemesine karşın Erol Beyin pasif tümünden reddetme çatışma türünü sergilediği görülmektedir. Erol beyin anlatım cümlelerinde pek fazla atıfa rastlanmamış mevcut atıfları da dışsal atıf şeklinde yaptığı gözlenmiştir.

1.3. Birinci Ailenin Üçüncü Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, atıf belirten cümleler ve atıf türleri

Birinci ailenin üçüncü bireyi olan Eren Bey 23 yaşındadır ve öğrencidir. Ailesi ile yaşamaktadır. Anlatımında annesi ile çatışma yaşadığını ifade etmiştir. İfadesi şu şekildedir:

“Benim odamda daha çok elektronik alet var. O elektronik aletler geçmiş zamanlarda çok bozuldu. Bilgisayar bozuldu ederi kadar masraf açtırdı bana. Bu konuda annemle çatışma yaşıyorum. Odama girmesini istemiyorum. En son tartışmamız bilgisayarla ilgili oldu. Bilgisayarla ilgili bir şey göstermemi söyledi. Gösterdim. Aynı şeyi bir daha sordu. Yine gösterdim anlamadı. Dokunmamasını söyledim. Anlamadığını bu yüzden bozduğunu söyledim. Kızdı kendini beğenmişsin diye söylenmeye başladı. Malın da çok kıymetli diye bağırdı.”

Eren beyin annesi ile yaşadığı çatışma sırasında üstünlük belirtici tutum takındığı buna karşılık annesinin savunucu tutum takındığı ve aktif çatışma yaşadıkları görülmektedir. Bu çatışma sırasında Eren beyin atıf hatası içeren bir cümlesine rastlanmamış olmasına rağmen annesinin Eren beye ilişkin içsel atıf yaptığı görülmüştür. Bu çatışmada aktif çatışma ile taraflardan birinde atıf hatası gözlenmiştir.

1.4. İkinci Ailenin Birinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

İkinci ailenin birinci bireyi olan Vural Bey 32 yaşında bir terapisttir. Bekârdır ve annesi ile yaşamaktadır. Anlatmış olduğu çatışma hikâyesinde çatışma yaşadığı kişi annesidir. Vural Beyin çatışma hikâyesi şu şekildedir:

“Bugün yaşadım. Spordan döndüm. Duşa girdim. İşe gitmek için hazırlanıyordum. Sorular sormaya başladı. Bugün kaç kişi var seans alacak? Kaçta gideceksin? Ne yapacaksın? Gibi ardı ardına soru yağmuru yapmaya başladı. Benim işim de sürekli insanları dinlemek olduğu için çok fazla evin içinde ses olmasını istemiyorum. Bana soru sorulmasını da açıkçası istemiyorum. Bir tane soru sorulsa sorun değil ama o soru adedi süreklilik arz ettiği zaman sorun oluyor. Diyorum annecim bak işe gideceğim. Bu cevaptan sonra başka bir soru bombardımanı geliyor. Belli bir süreden sonra germeye başlıyor. Bundan dolayı gerilim oldu aramızda. Kızdı söylenmeye başladı. Ben mümkün

olduğunca cevap vermemeye çalışıyorum. Cevap verince yeni sorular geliyor. Onu da anlıyorum uzun süredir eşi yok. Bir şekilde iletişim kurmak istiyor. Bunun dışında büyük olduğu için bir otorite kurmaya çalışıyor kendince. Her şeyi kontrol etmek istiyor.”

Vural beyin işe gitmek için hazırlandığı esnada annesinin denetleyici bir tutum takınması sonucu Vural Bey de önce aldırılmaz/umursamaz tutum sergilemiş ardından savunucu tutum sergilemiştir. Yaşadıkları çatışmanın karma çatışma türü olan aktif-önyargılı çatışma olduğu görülmektedir. Vural Beyin annesinin davranışına ilişkin atıflarında “uzun süredir eşi yok bir şekilde iletişim kurmak istiyor” ifadesinden dışsal atıf yaptığı “otorite kurmaya çalışıyor ve her şeyi kontrol etmek istiyor” ifadelerinde ise olumsuz içsel atıf yaptığı görülmektedir. Bu nedenle Vural Beyin annesi ile yaşamış olduğu çatışmada atıf hatası yaptığını söylemek mümkündür.

Vural beyden anlattığı bu aile üyesinin bu davranışları neden sergilemiş olabileceğine ilişkin görüşlerini paylaşması istendiğinde şu cevabı vermiştir:

“Beni kontrol etmeye çalışıyor. Her şey onun kontrolünde olsun istiyor. Sonuçta ben yetişkin bir bireyim ama sanki o bunun farkında değil gibime geliyor. Biraz da yalnızlıktan bana sarıyor galiba.”

Verilen bu cevap cümlesi içindeki içsel atıfların yoğunluğu nedeniyle Vural beyin anlatımındaki aile içi iletişim çatışması örneğinde çatışma sırasında temel atıf hatasının yapıldığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

1.5. İkinci ailenin İkinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

İkinci ailenin görüşülen ikinci bireyi olan Aynur Hanım 58 yaşındadır ve emeklidir. Eşinden çocukları küçükken boşanmış bekâr olan oğluyla birlikte yaşamaktadır. Aynur Hanım birlikte yaşadığı bekâr olan oğluyla yaşadığı çatışmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Geçen gece eve geç geldi. Ben de merak ettim. Birkaç kere aramama rağmen telefonunu açmadı. Çok sinirlendim. Eve geldiğinde de söylenmeye başladım. Arıyorum açmıyorsun hiç düşünmüyorsun merak eder miyim diye bağırdım. O da bana bağırmaya başladı. Hep aynı şeyleri yapıyor. Zaten babası da öyleydi. Sorumsuzdu. Git gide babasına

benzemesinden korkuyorum. Evle ilgili de herhangi bir sorumluluk almak istemiyor. Bir şeyi yaptırana kadar on kere söylüyorum.”

Anlatmış olduğu çatışma sırasında Aynur hanımın yargılayıcı bir tutumla oğlunu sorguladığı oğlunun ise savunucu tutumla karşılık verdiği gözlenmiştir. Aralarında yönelim çatışması türü olan aktif çatışma gözlenmiştir. Çatışma sırasında Aynur Hanımın oğluna yönelik olumsuz içsel atıflar yapıldığı bu nedenle yaşadıkları çatışmada atıf hatası olduğu sonucuna varabiliriz.

“Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi Sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir?” Şeklinde sorulan soruya Aynur hanımın cevabı şu şekildedir:

“Ona çok karıştığımı düşündüğü için olabilir. Aslında kendi bencil ve sorumsuz birisi”.

Bu cevaptan yola çıkarak Aynur hanımın oğlunun çatışma sırasındaki davranışlarının nedenlerine ilişkin genel atıflarında içsel ve olumsuz atıflar yaptığı görülmektedir. Bu nedenle Aynur Hanımın aile içi iletişim süreçlerinde temel atıf hatası yaptığı sonucuna ulaşılabilir.

1.6. Üçüncü Ailenin Birinci Bireyin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

Üçüncü ailenin birinci bireyi olan Leyla Hanım 53 yaşında ev hanımıdır. Çekirdek ailesi 4 kişiden oluşmakta fakat çocukları üniversite nedeniyle evden ayrıldığı için eşiyile yaşamaktadır. Leyla Hanım en çok çatışma yaşadığı kişi olarak eşinden bahsetmiştir. Üçüncü ailenin birinci bireyi olan Leyla hanımın anlattığı çatışma hikâyesi şu şekildedir:

“Birkaç gün önce yaşadım. Sandalye üzerinde toplanmış çamaşırlar vardı. Eşim de tam sandalyenin karşısında oturuyordu. Ben parmağımla çamaşırları göstererek sen mi topladın bunları dedim. Neyi diye sordu. Ben de yine aynı şekilde cevap verdim. Bunları sen mi topladın dedim. Sonra yine o ısrarla neyi diye sorunca ben de daha fazla uzatmamak adına tamam vazgeçtim sormuyorum dedim. Yan odaya geçtim. O da sinirli öfkeli bir şekilde sandalye üzerindeki çamaşırları alıp yanıma geldi. Söylenmeye başladı. Ben de bunun üzerine sinirlendim ve uzatma farz et ki sormadım dedim. Baya gerildik ikimiz de.”

Leyla hanımın anlatımı incelendiğinde çatışma sırasında yargılayıcı bir tutum sergilediği eşinin ise savunucu tutumla karşılık verdiği görülmektedir. Aralarında gelişen çatışma türü yönelim çatışması olan “varoluş çatışmasıdır”.

Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi Sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir? Sorusu üzerine Leyla hanımın verdiği cevap şu şekildedir:

“Benim düşünceme göre eşim dışarıdan eve misafir gelince (mesela çocuklarım geldiğinde bayram nedeniyle) benim ev işleri konusunda normalin üstünde performans sergilemem, günlük rutine göre daha mükemmel olmaya çalışmam karşısında bundan rahatsız oluyor. Burada iki şey var ya benim mükemmel olmamı kaldıramıyor kendini eksik görüyor benim karşımda ya da normal zamanda misafir yokken ona karşı aynı performansı göstermediğimden dolayı belki öfke duymuş olabilir. Bir sorun çıkarma adına bu şekilde davrandığını beni karalama politikası güttüğünü düşünüyorum”.

Leyla hanımın çatışma sırasında eşinin sergilemiş olduğu davranışın nedenlerine yönelik yapmış olduğu içsel/olumsuz atıfların varlığı yaşadıkları mevcut iletişim çatışması sırasında temel atıf hatası yapıldığını göstermektedir.

1.7.Üçüncü ailenin İkinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

Üçüncü ailenin ikinci bireyi olan Hasan Bey 56 yaşında elektrikçidir. Çatışma yaşadığı kişi olarak eşinden bahsetmiştir. Üçüncü ailenin ikinci bireyi olan Hasan Bey’in çatışma hikâyesi şu şekildedir:

“En yakın zaman 15 gün falan önceydi. Bir şeyi anlatamamak ve anlamamak konusunda gerildik. O an ben masada oturuyordum. O da balkondan geldi. Karşımdaki sandalyenin üzerinde bir havlu vardı. Bu ne dedi. Dedim ney ne. Ben de tuhaf cevap vermiş oldum. Onun havlu olup olmadığını soracak hali olmadığını düşündüm. Havlu zaten o da görüyor ne olduğunu. Ben de biliyorum. Tekrar bu ne dedi. Bu dediğin şey ne diye sordum. Bu diyorum sana dedi. Sert üslupla sesini yükselterek bağırdı. Havlunun meğer altında örtü gibi bir şey varmış. O havlunun altında benim oturduğum yerden hiç görünmüyordu. Ben yine dedim havlu görmüyor musun? O demiyorum dedi bunu soruyorum sana dedi başladı bağırmağa. Sonra ben de böyle tartışmalarda susardım çekip giderdim. Ben de o anda susmadım. Ben de aynı şekilde cevap verdim. Onu ben görmedim dedim ben de iyice

sesimi yükselterek ona cevap verdim. Israr ettim ona gel oturduğum sandalyeye otur buradan görünüyorsa onun altındaki haklısın. Otur dedim benim yerime. Oturmadı. Gelip benim gördüğüm açıdan oraya oturup onu anlamasını istedim. Gitti salona başladı söylenmeye. Sonra ben de evi terk etmek zorunda kaldım. Çıktım gittim”.

Hasan beyin anlatımına göre eşyle yaşadıkları çatışma sırasında Hasan beyin aldırılmaz tutumu karşısında eşinin savunucu tutuma girdiği görülmektedir. Aralarında gelişen çatışma türü karma çatışma türü olan aktif- önyargılı çatışmadır.

Anlattığımız bu aile üyesinin bu davranışları neden sergilemiş olabileceğine ilişkin görüşlerinizi paylaşabilir misiniz? Şeklinde yöneltilen soruya Hasan Beyin cevabı şu şekildedir:

“O anki gerginliğinin o andan kaynaklanmadığını düşünüyorum. Daha önceden bir şeye gerildiği olmuştur beyninde. Oturdu balkonda kafasında ne düşündü bilmiyorum öfke uyandırmış içinde. Öfkeli bir şekilde bana onu sormuş oldu. Ama başka şeylere kızdı kesin. Bana kızdığını düşünmüyorum. Yoksa beni sorgulamaz öyle. Neden bunu buraya koydun der konuyu kapatırdı. Ama büyük ihtimal bir şeye kızmış. Kafasında ne yaşadı ne düşündü onu bilemem.”

Hasan beyin cevabından yola çıkarak eşinin davranışının nedenlerine ilişkin dışsal atıf yaptığı görülmektedir. Bu nedenle hasan beyin yaşadığı çatışma sırasında atıf hatası yapmadığı sonucuna ulaşabiliriz.

1.8.Dördüncü Ailenin Birinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

Dördüncü ailenin birinci bireyi olan Sinem Hanım 20 yaşında öğrencidir. Altı ay önce annesi ve babası boşandıktan sonra babası ayrı bir eve çıkmıştır. Sinem Hanım on yaşındaki kız kardeşi ve annesi ile beraber yaşamaktadır. Sinem Hanım annesi ile de babası ile de eşit oranda çatışma yaşadığını ancak yakın zamanda annesi ile yaşadığı çatışmayı anlatmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Annesi ile yaşadığı çatışmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Annemle bugün tartıştık. Benim görüşmesini istemediğim bir adam var. Onunla görüşmeye gitti. Aslında kendisi istemediğini söylemişti. Bu nedenle kavga ettik. Anneme o adamla görüşmesini istemediğimi söyledim. O da bana bağırma başladı. Sen bana karışamazsın diye. Ben de ağlamaya başladım. Annem bencil olduğumu söyledi. Onu

anlamak istemediğimi söyledi. Ben de kardeşim de o adamla aynı evde kalmak istemiyoruz. Ama annem bizi zorluyor. Daha önce bu adamla birkaç ay birlikte yaşadık. Biz kardeşimle evde üçümüzden(annem, kardeşim, ben) başka kimse olsun istemiyoruz. Şuan aynı evde kalmayacağımızı söylüyor. Fakat ben biliyorum 6 ay sonra ya da 1 yıl sonra yine gelecek evimize biliyorum. Bunu anneme söylemekten çok sıkıldım. Ona onun hayatıyla ilgili her fikrimi söyleyişimde bana aynı şekilde tepki gösteriyor. Herkese aynı tepkiyi veriyor. Belki bir gün çevresindeki herkesi kaybedecek ve yalnız kalacak”.

Sinem hanımın annesine yaklaşımının denetleyici tutum olduğunu annesinin ise savunucu-üstünlük belirtici- kesinlik taşıyıcı tutum olmak üzere üç tutumu da sergilediği görülmektedir. Yaşadıkları çatışmanın karma çatışma türü olan aktif-ön yargılı çatışma olduğu görülmektedir.

Anlattığımız tartışma sırasında, problem yaşadığımız kişi Sizce neden anlattığımız şekilde davranmış olabilir? Sorusu üzerine Sinem Hanım şu şekilde yanıt vermiştir:

“Çünkü onun aklından geçenler çok farklı şeyler. Onun korkuları var. Hayatta yalnız kalma korkusu var bence onun. O yalnız kalmaktan çok korkuyor ama bu benim için geçerli değil. O hayatında hep bir erkek olsun istiyor ve o erkek hep evin içinde olsun istiyor. Yani hiç çalışmasın, hiçbir şey yapmasın, dışarı çıkmasın, biri ona baksın, sürekli yanında olsun istiyor. Bunu istediği için. Ben onu her zaman güçlü biri olarak hayal ettim. Tek başına ayaklarının üzerinde durabilecek bir kadın olarak gördüm. Ama şuan beni hayal kırıklığına uğrattıyor. Bence şuan onun psikolojisi çok bozuk. Bunu anlıyorum ve görüyorum. Ona onun istediği şeyleri vermiyorum. İsteddiği gibi konuşmuyorum. Bu yüzden bana tepki gösteriyor.”

Sinem Hanımın yanıtı incelendiğinde annesine yönelik olumsuz içsel atıflar yaptığı görülmektedir. Bu nedenle yaşadıkları aktif-önyargılı çatışma sırasında Sinem Hanımın temel atıf hatası yaptığını söyleyebiliriz.

1.9.Dördüncü Ailenin İkinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

Dördüncü ailenin ikici üyesi olan Zeynep Hanım 36 yaşında ev hanımıdır. Biri on diğeri 20 yaşında olmak üzere iki kızı vardır. Eşinden altı ay önce boşanmıştır. En çok

çatışma yaşadığı aile üyesi olarak boşandığı eşini göstermiştir. Altı ay önce boşandığı eşiyle boşanma sürecindeki çatışmalarının hikâyesini şu şekilde anlatmıştır:

“En son şiddetli tartışmamızı boşanma sürecinde yaşadım. Küçük kızımın velayeti için hazırlanan protokolü imzalamasını istedim. Kâğıdı aldım önüne koydum. İmzalamasını söyledim. Sinirlendi, imzalamayacağını söyledi, kâğıdı aldı fırlattı. Ben de sinir krizi geçirdim masada ne var ne yok attım. Onu evden kovdum.”

Zeynep hanımın anlattığı bu hikâyede eşine yaklaşımı kesinlik taşıyıcı tutum içermektedir. Eşinin tepkisi ise savunucu ve kesinlik taşıyıcı tutumları içermektedir. Yaşadıkları çatışma aktif-önyargılı çatışmadır. Aynı zamanda Zeynep hanımın eşinin tepkisinden kapsam çatışmalarından biri olan tümünden reddetme çatışması yaşadığı da söylenebilir.

“Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi Sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir?” Şeklindeki sorumuzun üzerine Zeynep hanımın cevabı şu şekilde olmuştur:

“Çünkü kâğıtta kendim için istediğim 500 tl nafaka ve kızım için istediğim 500 tl nafaka vardı. Kızımın velayetini de kendi almak istedi. Dengesiz. Ruh hastası. Boşanmamak için bütün dengesizliklerini sergiledi. Boşanmak istemediği için içindeki bütün negatiflikleri ortaya çıkardığını düşünüyorum.”

Zeynep hanımın verdiği cevaptan yola çıkarak aktif önyargılı çatışma sırasında eşine ilişkin olumsuz/içsel atıflar yaptığını bu nedenle temel atıf hatası yapmış olduğunu ifade edebiliriz.

1.10. Beşinci Ailenin Birinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

Beşinci ailenin birinci üyesi olan Bahadır Bey 30 yaşında bir astsubaydır. İki yaşında bir oğlu olan Bahadır Bey, eşi ve oğlu ile yaşamaktadır. Oğullar olmadan önce deniz kenarında görev yaptığını ve eşi ile orada yaşadıklarını ardından eşinin hamilelik sürecinde doğuya tayini çıktığını ve tüm arkadaş çevrelerini geride bırakarak tayin olduğu ile taşındıklarını belirtmiştir. Sıklıkla çatışma yaşadığı kişinin eşi olduğunu ifade eden bahadır beyin anlattığı çatışma hikâyesi şu şekildedir:

“En son tartıştığımız konu, ben ağlıyordum neden ağladığımı sordu. Ben samimi olmadığı için anlatmak istemedim. Sonra bana bağırdı, ergen olduğumu söyledi. Gidip bir daha gelmeyeceğini belirtti. Ben tepkisiz kaldım.”

Bahadır Beyin eşinin iletişim talebine karşı kayıtsız kaldığı bu nedenle aldırma tutum sergilediği görülmektedir. Eşinin tutumu ise üstünlük belirticidir. Yaşadıkları çatışmada bahadır beyin karma çatışma türü olan pasif- tümünden reddetme çatışması yaşadığı eşinin ise aktif çatışma sergilediği görülmektedir.

“Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi Sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir?” Şeklindeki soruya Bahadır Beyin yanıtı:

“Daha önce deniz kenarında görev yapıyordum. Şimdi doğuda görev yapıyorum. Bulduğumuz yerde kendisi de bunaldı. Kendisinin de psikolojisi bu aralar iyi değil. Bu nedenle belirttiğim şekilde davrandığını düşünüyorum.”

Bu yanıtında Bahadır Bey eşinin davranışının nedenine ilişkin dışsal atıf yapmıştır ancak ardından gelen teyit sorusunda eşinin davranışlarının nedenlerine ilişkin olumsuz/içsel atıf yaptığı gözlenmiştir.

“Anlattığınız bu aile üyesinin bu davranışları neden sergilemiş olabileceğine ilişkin görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?” şeklindeki teyit sorusuna Bahadır Beyin yanıtı:

“Beni anlamaya çalışmak zor geldi. Kolay olanı tercih etti.”

Tartışma yaşadığınız bu aile üyesine ilişkin genel düşünceniz nedir? Şeklindeki soruya bahadır beyin cevabı: *“Anlayışsız, sadece kendi doğrularına inanan bir birey.”* Şeklinde olduğundan eşine ilişkin genel atıflarının da olumsuz/içsel özellikler taşıdığı ve Bahadır Beyin eşiyile yaşadığı iletişim çatışmasında temel atıf hatası yaptığı ileri sürülebilir.

1.11. Beşinci Ailenin ikinci Bireyinin Anlatımındaki Çatışma Türü, Atıf Belirten Cümleler ve Atıf Türleri

Beşinci ailenin ikinci Bireyi olan Begüm Hanım 29 yaşında ve ev hanımıdır. Oğlu ve eşi ile yaşamaktadır. Oğlu iki yaşındadır. Çatışma hikâyesinde çatışma yaşadığı kişi eşidir. Begüm hanım hikâyesini şu şekilde anlatmıştır:

“Geçenlerde bütün gün evi temizlemiştim oğlumla uğraşmışım. Çok yorulmuşum. Evin düzeni ve temizliği konusunda hassasiyetim var. Eşim işten geldi. Benimle çok kısa kesik konuşmalar yaptı ve mutfağa gitti. Ben o an çocukla ilgileniyordum. Mutfakta yemek yedikten sonra tezgahın üstünü pis bir şekilde bırakarak balkona çıkmış. Ben mutfağa girince tezgahı o şekilde görünce kızdım. Ona bağırdım. O da çok takıntılı olduğumu söyleyerek bana bağırdı”.

Begüm hanımın anlatmış olduğu çatışma sürecinde denetleyici tutum sergilediği eşinin ise savunucu tutumla karşılık vererek aralarında yönelim çatışması türü olan aktif çatışma yaşandığı görülmektedir.

Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi Sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir? Şeklinde sorulan soruya Begüm Hanımın cevabı şu şekilde olmuştur:

“Bence benim ne kadar yorulduğumu düşünmüyor. Sen evdesin çalışmıyorsun diyor. Beni anlayışsız olmakla suçluyor. Bence kendisi anlayışsızlık yapıyor.”

Ayrıca teyit etmek amacıyla sorulan bir sonraki “Anlattığınız bu aile üyesinin bu davranışları neden sergilemiş olabileceğine ilişkin görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?” şeklindeki soruya da şu şekilde cevap vermiştir:

“Bence yeterince temiz bir insan değil. Ben kocamı bir yetişkin gibi görmüyorum. Bence ergen gibi davranıyor. Bir baba olduğunun ve eş olduğunun farkında değil. Eve para getirmenin tek sorumluluğu olduğunu zannediyor.”

Begüm hanımın eşinin davranışının nedenini açıklarken eşine yönelik olumsuz içsel atıflar yaptığı bu nedenle aktif çatışma yaşarken temel atıf hatası yaptığı sonucuna ulaşabiliriz.

2. Aile Bireylerinin Çatışma Hikâyelerindeki Çatışma Ortamı, Çatışma Türü ve Atıf Şekillerine İlişkin Tablolar

Anlatılan çatışma hikâyelerinden yola çıkılarak hazırlanan tablolarda çatışmayı anlatan bireyler açısından (gözlemci) çatışma ortamındaki tutumları, sergiledikleri çatışma türleri ve yapmış oldukları (içsel/dışsal) atıflar ile çatışmayı yaşadıkları kişinin çatışma sırasındaki davranışları ve olası atıflarının (anlatımlar üzerinden tespit edilen) şemalaştırılması sonucu aşağıdaki çizelgeler hazırlanmıştır. Tablolarda görüşülen aileler sırasıyla 1.,2.,3.,4. ve 5. Aile olarak numaralandırılmıştır. Ailelerde görüşülen ve çatışma hikâyesi dinlenen bireyler de aile numaralarına göre içinde buldukları ailenin “1. Bireyi, 2. Bireyi...” şeklinde kategori edilmiştir. Tablolarda çatışmayı anlatan birey açısından çatışma ortamındaki tutumlar, yaşanan çatışmanın türü ve yapılan atıfların türü gösterilmiştir.

2.1. Hikâyelerdeki İletişim Ortamları ve Çatışma Türleri

Görüşülen aile üyelerinin anlatımlarındaki çatışmaların iletişim ortamlarının tespitinin yapılması ve çatışma türünün kategori edilmesi sonucu Tablo:3. hazırlanmıştır. Tablonun hazırlanmasında anlatıcıların anlatmış oldukları çatışma örneği temel alınmış olup anlatıcıların görüşme sırasında vermiş oldukları detaylar birleştirilerek iletişim ortamlarına ilişkin kategoriler yapılmıştır. Bu kategoriler çerçevesinde yaşadıkları çatışma türleri belirlenmiştir. Görüşmelerde anlatılan çatışma hikâyeleri çatışmayı anlatan kişi, bu kişinin çatışmada sergilemiş olduğu tutumu, anlatıcının çatışma yaşadığı karşısındaki aile üyesinin çatışmadaki tutumu (anlatıcının anlatımına göre) ve aralarındaki çatışma türü şeklinde tablolandırılması uygun görülmüş olup tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo:3. Görüşülen Ailelerde Anlatılan çatışmalardaki İletişim Ortamı ve Yaşanan Çatışma Türleri

Çatışmayı anlatan	Anlatanın Çatışmadaki tutumu	Karşısındaki bireyin tutumu	Çatışma türü
1. Ailenin 1. Bireyi	Denetlemeye yönelik tutum	Aldırmaz umursamaz tutum	Karma çatışma (aktif-önyargılı)
1. ailenin 2. bireyi	Aldırmaz tutum	Üstünlük belirtici ve denetleyici tutum	Karma çatışma (Pasif –tümünden reddetme)
1. ailenin 3. bireyi	Üstünlük belirtici tutum	Savunucu tutum	Yönelim çatışması (Aktif çatışma)
2. ailenin 1. bireyi	Denetleyici tutum	Savunucu tutum	Kapsam çatışması (önyargılı çatışma)
2. ailenin 2. bireyi	Yargılayıcı tutum	Savunucu tutum	Yönelim çatışması (aktif çatışma)
3. ailenin 1. bireyi	Yargılayıcı tutum	Savunucu tutum	Yönelim çatışması (var oluş çatışması)
3. ailenin 2. bireyi	Aldırmaz tutum	Savunucu tutum	Karma çatışma Aktif- önyargılı çatışma
4. ailenin 1. bireyi	Denetleyici tutum	Savunucu-üstünlük belirtici-kesinlik taşıyıcı tutum	(Yönelim çatışması) Aktif çatışma
4. ailenin 2. bireyi	Kesinlik taşıyıcı tutum	Savunucu tutum Ve üstünlük belirten tutum	Aktif – önyargılı çatışma
5. ailenin 1. bireyi	Aldırmaz tutum	Üstünlük belirtici tutum	Karma çatışma Pasif tümünden reddetme
5. ailenin 2. bireyi	Denetleyici tutum	Savunucu tutum	Aktif çatışma

2.2. Yapılan Atıf Türleri

Görüşülen aile üyelerinin anlatmış oldukları çatışma hikâyelerinde çatışma sırasında yapmış oldukları atıfların içsel etmenlere yönelik mi yoksa dışsal etmenlere yönelik mi olduğunun tespit edilmesi ile hazırlanmış olan tablo.4. birey bazında anlatılan çatışma hikâyesindeki çatışma nedenlerini ve sergilenen atıf türünü göstermektedir. Yapılan atıf türüne göre temel atıf hatası yapılıp yapılmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulmuş olan Tablo:4. aşağıda sunulmuştur.

Tablo:4.Görüşülen Ailelerde Birey Bazında Yapılan Atıf Türleri ve Atıf Hataları

Çatışma hikâyesini anlatan	Çatışma nedeni	Yapılan atıf türü	Temel atıf hatası
1.Ailenin 1. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının sorun olarak algıladığı şeyi karşısındakinin dikkate almaması	Anlatıcı ->dışsal atıf ve içsel atıf Karşısındaki ->içsel atıf	Anlatan açısından Var. Anlattığı kişi açısından var.
1.Ailenin 2.Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının sorun olarak görmediği bir şeyi karşısındakinin sorun olarak değerlendirmesi	Anlatıcı -> dışsal atıf Karşısındaki -> içsel atıf	Anlatan açısından yok. Anlattığı kişi açısından var.
1.Ailenin 3. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının ön yargılı tutumu	Anlatıcı -> içsel atıf Karşısındaki -> içsel atıf	Anlatan açısından atıf hatası var. Anlattığı kişi açısından atıf hatası var.
2. Ailenin 1.bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının umursamaz tutumu	Kaynak-> içsel atıf Alıcı -> içsel atıf	Kaynak ve alıcı açısından atıf hatası var.
2.ailenin 2. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının dikkate alınmadığını hissetmesi	Kaynak-> içsel atıf Alıcı-> içsel atıf	Her ikisi açısından da atıf hatası var
3.ailenin 1. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının denetleyici tutumu ve alıcının öfkeli tutumu	Kaynak-> içsel atıf Alıcı ->dışsal atıf	Kaynak açısından var alıcı açısından yok
3.ailenin 2.bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının karşısındaki kişinin ne demek istediğini anlamaması ve savunucu/önyargılı tutumu sonucu öfkelenmesi	Kaynak-> dışsal atıf Alıcı-> içsel atıf	Kaynak açısından yok. Alıcı açısından var
4. ailenin 1. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının karşısındaki kişiye müdahale etmesi sonucu	Kaynak-> içsel atıf Alıcı -> içsel atıf	Her ikisi açısından da atıf hatası var
4. ailenin 2. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının emri vaki tutumu	Kaynak -> içsel atıf Alıcı-> içsel atıf	Her ikisi açısından da var
5. ailenin 1. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının duygu yoğunluğu yaşadığı bir anda kendisine yöneltilen iletişim talebine kayıtsız kalması	Kaynak-> içsel atıf Alıcı-> içsel atıf	Her ikisi açısından da var.
5.ailenin 2. Bireyinin anlattığı hikâyede	Anlatıcının önem verdiği bir kurala alıcının önem vermemesi	Kaynak-> içsel atıf Alıcı -> içsel atıf	Her ikisi açısından da var.

2.3. Çatışma Türüne Göre Ve Atıf Şekli

Anlaticıların anlatmış oldukları çatışma hikâyelerindeki iletişim ortamlarında sergilenen tutumların, yaşadıkları çatışma türlerinin ve bu çatışmaya ilişkin yapmış oldukları atıfların içel/dışsal ve olumlu/olumsuz şeklinde gösterildiği Tablo.5 aşağıda sunulmuştur. Bu tabloda çatışma hikâyesini anlatan kişinin anlatımına göre yaşanan çatışmadaki iletişim ortamında karşılıklı olarak sergilenen tutumlar gösterilmiştir. Çatışma hikâyelerinde sergilenen tutumlar bazında tespit edilen çatışma türleri de sağ sütunda verilmiştir. Tabloda ayrıca anlaticıların anlatımlarından tespit edilen atıf şekilleri yani yapılan atıfların kişilerin iç özelliklerine mi yoksa durumsal etmenlere göre mi yapılmış olduğu ve bu atıfların olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu gösterilmiştir.

Tablo:5. Görüşülen Bireylerin anlatımındaki Çatışmaların Sınıflaması ve Atıf Şekilleri

Çatışmayı anlatan kişi	İletişim ortamı	Çatışma türü	Atıf şekli
1. Ailenin 1. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Denetleyici. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Umursamaz tutum.	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma: Aktif-önyargılı çatışma. Çatışma yaşadığı bireyin sergilediği çatışma: pasif tümünden reddetme.	Anlatıcı açısından yapılan atıf şekli: olumsuz/içsel. Çatışma yaşadığı birey tarafından yapılan atıf şekli: Olumlu ve olumsuz dışsal atıf.
1. ailenin 2. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Aldırmaz. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Denetleyici ve üstünlük belirtici tutum.	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma: Pasif- tümünden reddetme. Çatışma yaşadığı bireyin sergilediği çatışma: aktif-önyargılı	Anlatıcı açısından yapılan atıf şekli: olumlu/dışsal atıf. Çatışma yaşadığı birey tarafından yapılan atıf şekli: Olumsuz/içsel atıf.
1. ailenin 3. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Üstünlük belirtici. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Savunucu tutum.	Her ikisi tarafından da sergilenen çatışma türü: Aktif çatışma.	Her ikisi açısından da yapılan atıf şekli: Olumsuz/içsel atıf.
2. ailenin 1. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Denetleyici. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Savunucu.	Her ikisi tarafından da sergilen çatışma türü: Önyargılı çatışma.	Her ikisi açısından da yapılan atıf şekli: içsel/olumsuz atıf.
2. ailenin 2. Bireyi çatışma hikâyesi	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Yargılayıcı. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Savunucu.	Her ikisi açısından da sergilenen çatışma türü: Aktif çatışma.	Her ikisi açısından da yapılan atıf şekli: içsel/olumsuz atıf.
3. ailenin 1. Bireyi çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Yargılayıcı. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Savunucu.	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma türü: Varoluş çatışması. Çatışma yaşadığı birey açısından sergilenen çatışma: Aktif çatışma	Anlatıcı açısından yapılan atıf türü: Olumsuz/içsel atıf. Çatışma yaşadığı birey açısından yapılan atıf şekli: dışsal atıf

3. ailenin 2. Bireyi çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Aldırmaz. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Savunucu.	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma türü: Aktif çatışma. Çatışma yaşadığı birey açısından sergilenen çatışma: Aktif-önyargılı.	Anlatıcı açısından yapılan atıf türü: dışsal atıf. Çatışma yaşadığı birey açısından yapılan atıf türü: olumsuz/içsel atıf
4. ailenin 1. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Denetleyici. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Kesinlik taşıyıcı ve üstünlük belirtici.	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma türü de Çatışma yaşadığı birey açısından sergilenen de aktif çatışma.	Anlatıcı açısından yapılan atıf türü: Olumsuz içsel atıf. Çatışma yaşadığı birey açısından yapılan atıf türü de olumsuz içsel atıf.
4. ailenin 2. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Kesinlik taşıyıcı. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Üstünlük belirtici.	Anlatıcı açısından sergilenen de Çatışma yaşadığı birey açısından sergilenen de aktif-önyargılı çatışma.	Anlatıcı açısından yapılan atıf türü: Olumsuz içsel atıf. Çatışma yaşadığı birey Açısından yapılan atıf bilinmiyor.
5. ailenin 1. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Aldırmaz. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Üstünlük belirtici.	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma türü: pasif-tümden reddetme. Çatışma yaşadığı birey açısından sergilenen çatışma türü: aktif çatışma	Anlatıcı açısından yapılan atıf türü: Olumsuz içsel atıf. Çatışma yaşadığı birey açısından yapılan atıf türü: Olumsuz içsel atıf
5. ailenin 2. Bireyinin çatışma hikâyesinde	Anlatıcı açısından sergilenen tutum: Denetleyici. Çatışma yaşadığı bireyin tutumu: Savunucu tutum	Anlatıcı açısından sergilenen çatışma türü: Aktif-önyargılı. Çatışma yaşadığı birey açısından sergilenen çatışma türü: Aktif çatışma	Anlatıcı açısından yapılan atıf türü: Olumsuz/içsel atıf. Çatışma yaşadığı birey açısından yapılan atıf türü: Olumsuz/içsel atıf.

SONUÇ

Aile içi iletişim sürecinde yaşanan çatışmalar sırasında taraflar karşılındakinin davranışlarının nedenlerini anlamlandırırken temel atıf hatası yapmakta mıdır? Sorusu üzerine tasarlanan bu araştırmada tarafların iletişim çatışması sırasında temel atıf hatası yapmaya eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır.

Derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılan görüşmelerdeki bireylerin çatışma yaşadıkları bir aile üyesinin çatışma sırasındaki davranışlarının nedenlerine ilişkin açıklama yapmaları istendiğinde katılımcıların çoğunun karşılındakinin çatışma sırasındaki davranışlarının nedenlerini durumsal etmenlerden (dışsal atıf) ziyade içsel etmenlere (içsel atıf) bağlama eğilimi gösterdikleri görülmüştür.

Araştırmada görüşülen aile profilleri aile içi iletişim çatışması yaşadığını beyan eden ailelerden oluştuğu için iletişim çatışması sırasında yapılan atıf hatalarının çatışmanın çözümünü olumsuz etkilediği buradan da taraflar arasındaki genel iletişim sürecinin olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir. Araştırmanın kuramsal kısmında anlatıldığı üzere insanlar aktör iken kendi davranışlarının nedenlerini açıklamada daha çok durumsal etmenlere atıflar yaparken, gözlemci olduklarında gözledikleri kişinin davranışlarının nedenlerini açıklamada daha çok kişisel/içsel etmenlere atıf yapma eğilimindedirler. Bu genel eğilim tüm insanlarda var olan bir durum olduğundan bu hata “temel atıf hatası” olarak literatürde yer almaktadır. Bu noktada çalışmadan elde edilen bilgilere göre aile içi iletişim sürecinde “empati” seviyesi yüksek olan tarafların diğerinin davranışını açıklarken kendini onun yerine koyarak diğer deyişle sanki kendisi aktörmüş gibi düşünerek diğerinin davranışının nedenini açıkladıklarında temel atıf hatasına düşme ihtimallerinin azaldığı görülmüştür.

Araştırmada katılımcılardan aile üyelerinden biri ile yaşadıkları bir çatışmayı anlatmaları istendiğinde çatışmaya neden olan iletişim ortamındaki tarafların tutumlarının savunucu iletişim ortamının doğmasına yol açan denetleyici tutum, umursamaz/aldırmaz tutum, savunucu tutum, kesinlik taşıyıcı tutum, üstünlük belirtici tutum şeklinde olduğu görülmüştür. Savunucu, yargılayıcı, kesinlik taşıyıcı ve üstünlük belirten tutumda olanların karşılındakinin davranışının nedenlerini açıklarken daha çok içsel olumsuz atıf yaptıkları

görülmüştür. Aldırmaz tutumda olanların ise daha ziyade karşılarındaki aile üyesine ilişkin dışsal atıf yaptıkları görülmüştür. Aldırmaz tutumdakilerin dışsal atıf yapmalarının nedeni olarak karşılarındakini dikkate almayarak problemin üzerine detaylı düşünmek istemeyip herhangi bir durumsal etmenle konuyu basitçe açıklamaya yönelmeleri olabilir.

Araştırmadaki katılımcıların ifadelerinden yordanan çatışma türleri ağırlıklı olarak aktif ve aktif-önyargılı çatışma şeklinde olup bir katılımcının varoluş birinin ise tümden reddetme çatışması yaşadığı görülmüştür. Özellikle aktif-önyargılı çatışma hikâyelerindeki tarafların diğerinin davranışının nedenlerini açıklamada olumsuz içsel atıflar yaptıkları görülmüştür. Bu bilgiye dayanarak araştırmanın başında öngörülen iletişim çatışması yaşadığını iddia eden ve göreceli sıkıntılı ailelerin aile içi iletişim çatışmaları sırasında karşılarındaki bireyin davranışının nedenlerini açıklarken olumsuz içsel atıflar yaptıkları sonucuna varılmıştır. Bu noktada araştırmanın sonucuna göre kuramsal boyutta aile üyelerinin eleştirel, savunucu, önyargılı, denetlemeye yönelik ve üstünlük taşıyıcı iletişim ortamında çatışma yaşama ve bu çatışma esnasında karşılarındakinin davranışlarının nedenlerini yorumlarken atıf hatası yapma ihtimallerinin arttığını söylemek mümkündür. Öngörüldüğü üzere atıf hatası yapmak iletişim çatışmalarının çözüm sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu noktada tarafların empati düzeylerinin yükselmesi durumunda iletişim çatışmalarının daha sağlıklı çözüleceği söylenebilir. Empatinin gelişmesi bireylerin birbirlerinin davranışlarının nedenlerini anlamaya çalıştıkları atıfsal süreçleri olumlu yönde etkileyecektir. Bu nedenle tüm insanlarda yaygın olan bu temel hatanın yapılmasının ihtimalinin empatinin gücü sayesinde düşeceği diğer deyişle tarafların kendilerini aktörün yerine koyarak gözlemci hatasına düşmelerinin engelleneceği düşünülmektedir.

Çatışmanın yıkıcı ve kırıcı sonuçlarının önlenmesi ve tarafların iletişimlerinin dolayısı ile ilişkilerinin sağlıklı hale gelmesinde özellikle aile içi iletişim söz konusu olduğunda atıf hatası yapmamak adına aile üyelerinin empati kurma kabiliyetlerinin artmasında fayda olacağı düşünülmektedir. Son olarak çalışmanın genişletilerek konuyla ilgili başka bilim insanlarınca araştırılmasının hatta çeşitli sosyal kuruluşlarda toplumsal bilinçlenme adına ailelere basit ama önemli olan bu hatanın işleyişinin anlatılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Mülakatta Kullanılan Soru Formu

Aile içi iletişim çatışmaları üzerine yürütülen bu çalışma Marmara Üniversitesi Kişiler arası iletişim anabilim dalı adına yüksek lisans bitirme tezi kapsamında yürütülmektedir. Vermiş olduğunuz bilgiler bilimsel olarak yürütülen çalışmaya yardımcı olmak dışında hiçbir gerekçe ile başka herhangi bir yerde kullanılmayacaktır. Sorulara samimi ve içtenlikle cevap vermeniz araştırmamız için son derece önemlidir. Çalışmamıza katılarak destek verdiğiniz için teşekkür ederiz.

Mülakat Soruları

1. Adınız?
2. Yaşınız?
3. Mesleğiniz?
4. Çekirdek aileniz kaç kişiden oluşmaktadır?
5. Ailenizdeki üyelerle iletişim kurarken anlaşmazlığa düştüğünüz/ çatışma/tartışma yaşadığınız olur mu? Olursa ne sıklıkta olur?
6. Çoğunlukla tartışma yaşadığınız aile üyesi hakkında bilgi verebilir misiniz?
7. Bu aile üyesi ile en çok hangi konularda tartışma/problem yaşamaktasınız?
8. Bahsettiğiniz aile üyesi ile yakın zamanlarda yaşadığınız bir tartışmayı hatırladığınız şekilde anlatabilir misiniz?
9. Anlattığınız tartışma sırasında, problem yaşadığınız kişi Sizce neden anlattığınız şekilde davranmış olabilir?
10. Anlattığınız bu aile üyesinin bu davranışları neden sergilemiş olabileceğine ilişkin görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?
11. Tartışma yaşadığınız bu aile üyesi açısından yaşadığınız tartışmayı değerlendirirseniz, tartışma sırasında sizin sergilediğiniz davranışlar hakkında bu kişinin ne düşünmüş olabileceğini onun bakış açısıyla anlatabilir misiniz?
12. Tartışma yaşadığınız bu aile üyesine ilişkin genel düşünceniz nedir?

KAYNAKLAR

Kitap

- Acar- Voltan, Nilüfer. **İnsan İlişkileri İletişim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,2008.
- Akkoyun, Fusun. **Transaksiyonel Analiz, Psikolojide İşlemsel Çözümleme Yaklaşımı**, Nobel Yayınları, Ankara, 2011.
- Altman, Irwin & Dalmas A. Taylor. **Social penetration: The development of interpersonal relationships**. Oxford, England: Holt, Rinehart & Winston.1973.
- Avşaroğlu, Selahattin. “Aile İçi İlişkiler ve İletişim”, (Edt.) Alim Kaya, **Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim** (içinde). Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Bal, Hüseyin. **İletişim Sosyolojisi**. Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, Isparta.2004.
- Baltaş, Zuhâl ve Acar Baltaş, **Bedenin Dili, Bedenimizin Sessiz Dili**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Bandura, Albert. **Social Learning Theory**, Englewood cliffs, Nj: Prentice Hall. 1997.
- Barker, Larry L. **Communication**, New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs. 1990.
- Baş, Türker ve Ulun Akturan, **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013.
- Baxter, Leslie A. “A Dialectical Perspective On Communication Strategies İn Relationship Development”. In S. Duck, D. F. Hay, S. E. Hobfoll, W. Ickes, & B. M. Montgomery (Eds.), **Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions**. Oxford, England: John Wiley & Sons. 1988.
- Bilgin, Nuri. **İnsan İlişkileri ve Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Bilgin, Nuri. **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bilgin, Nuri. **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir. 2008.
- Bilgin, Nuri. **Sosyal Psikolojiye Giriş**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2006.
- Bowlby, John. **A-Secure-Base-Parent-Child-Attachment-and-Healthy-Human-Development**, Basic Book/ A Member of Perseus Books Group.1988.
- Burger, Jerry M. **Kişilik/ Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri**, (Çev. İ.Deniz Erguvan Sarıoğlu), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.
- Burton, Graeme & Richard Dimbleby, **Between Ourselves, An Introduction To İnterpersonal Communication**, London, Hodder Arnold Publisher, 1995.
- Canary, Daniel J. & Sandra G. Lakey, “Managing Conflict İn A Competent Manner: A Mindful Look At Events That Matter” In J.G. Oetzel & S. Ting-Toomey (Eds.), **The Sage Handbook Of Conflict Communication: Integrating Theory, Research, And Practice**, Thousand Oaks, CA: Sage. 2006. (ss. 185 – 210).
- Cihangir, Zeynep. **Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Cüceloğlu, Doğan. **İnsan Ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Cüceloğlu, Doğan. **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi,34. Basım, İstanbul, 2005.

Dance, Frank E. X. ve Carl E. Larson, **Speech Communication; Concepts and Behavior**, Holt Rinehart and Wiston, 1972.

DeGenova, Mary Kay. & Philip F.Rice, **Intimate relationships, marriages, & families.** (5th ed.). Boston: McGraw Hill. 2002.

Demiray, Uğur. **Genel İletişim**, 3. Baskı, Pegema Yayıncılık, Ankara,2009.

Devito, Joseph A. **The Interpersonal Communication Book**, New York: Harper Collins College Publishers,1995.

Doğan, İsmail. **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**, İnsan Haklarının Kültürel Temelleri, 3. Baskı. Pegema Yayıncılık, Ankara. 2002.

Dökmen, Üstün. **İletişim Çatışmaları ve Empati**, 31.Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Dönmezer, İbrahim **Ailede İletişim ve Etkileşim**, Sistem Yayıncılık, İstanbul,1999.

Erdoğan, İrfan. **İletişimi Anlamak**, 2. Baskı, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2005.

Ergin, Tamer. “Evlilik İlişisini Geliştirmeyi Amaçlayan Çalışmalar”, Haluk Yavuzer (Ed). **Evlilik Okulu-Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri** (İçinde), İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.

Erkman, Fatma. **Göstergebilime Giriş**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987.

Eroğlu Feyzullah. **Davranış Bilimleri**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Ersanlı, Kurtman ve Melek Kalkan, **Evlilik İlişkilerini Geliştirme: Kuram ve Uygulama** (1.Basım). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

Fiske, Susan T. & Shelley E.Taylor, **Social Cognition**, New York, McGrow-Hill, 1991.

Freedman, Jonathan L. & David O.Sears & J. Merrill Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Galvin, Kathleen. M. & Carma Lee Bylund & Bernard J. Brommel, **Family Communication: Cohesion and Change** (6 th ed.). Boston, .2004.

Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 2005.

Gladding, Samuel T. **Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları** (çev. İbrahimYıldırım ve İbrahim Keklik), Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Ankara, 2012.

Goldstein, A.P & Michaels, G.Y. **Empathy, Development, Training, Consequences.** Hillsdale, N.J.Lawrence Erlbaum, Assoc. Pub.1985.

Gottman, John M. **The Marriage Clinic: A Scientific Cally Based Marital Therapy.** New York: W. W. Norton. Co. 1999.

Gökçe, Orhan. **İletişim Bilimi, İnsan İlişkilerinin Anatomisi**, Siyasal kitabevi, Ankara, 2006.

Gökçe, Orhan. **İletişim Bilimine Giriş**, 5.basım, Ankara:Turhan Kitabevi, 2003.

Göregenli, Melek. **Davranış Bilimleri-II**, (Ed. Leman Bilgin ve Aytül Ayşe Özdemir), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

Gürüz, Demet ve Ayşe T. Eğinli, **Kişilerarası İletişim. Bilgiler-Etkiler-Engeller**, Ankara:Nobel Yayın Dağıtım, 2012.

Heider, Fritz. **The Psychology Of Interpersonal Relations**, New York : John Wiley & Sons, Inc., 1958.

Hocker, Joyce L. & William W. Wilmot. **Interpersonal conflict.** Dubuque, Iowa: Wm. C. Brown & Co.1998.

- Hogg, Michael A. ve Graham M. Vaughan, **Sosyal psikoloji**, Çev. İbrahim Yıldız ve Aydın Gelmez, 1. Baskı, Ütopya Yayınları, Ankara, 2007.
- Hortaçsu, Nuran. **İnsan İlişkileri**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991.
- Humphreys, Tony. **Aile Terketmemiz Gereken Sevgili**, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Infante, Dominic A. “Aggressiveness”. In James C. McCroskey, & John A. Daly (Eds.), **Personality And Interpersonal Communication**. Newbury Park, CA: Sage.1987. (ss.157-192).
- İnceoğlu, Metin. **Tutum Algı İletişim**, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.2010.
- İsen, Galip ve Veysel Batmaz, **Ben ve Toplum**, Om yayınevi, İstanbul, 2002.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **Yeni İnsan ve İnsanlar**,10.Basım, Evrim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Karalar, Rıdvan. **Genel İşletme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,2001.
- Karip, Emin. **Çatışma Yönetimi**, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Kaya, Alim “İletişime Giriş, Temel Kavramlar ve Süreçler”, **İnsan İlişkileri ve Etkileşim** içinde, Ankara: Pagem Akademi,13. Baskı, 2018.
- Kaypakoğlu, Serdar. **Kişilerarası İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç ve Çatışma**, Derin Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kohn, Melvin L., **Class And Conformity: A Study İn Values**. Chicago: University Of Chicago Press. 1977.
- Kongar, Emre. **Türkiye Üzerine Araştırmalar**, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul. 1996.
- Köknel, Özcan. **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Köknel, Özcan. **Kimliğini Arayan Gençliğimiz**. Altın Kitap, İstanbul, 2001.
- Lerner, Richard M. & Graham B. Spanier, **Children’s influences on marital and family interaction: A life-span perspective**. New York: Academic Press. 1978.
- Littauer, Florence & Marita Littauer, **Kişilik Bulmacası**, (Çev. Betül Çelik), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Manstead, Antony & Miles Hewstone, **The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology**, Blacwell Publishing, 2017.
- McLeod, Jack. M. & Steven H. Chaffee , “The Construction Of Social Reality” . In James T. Tedeschi (Ed.), **The Social İnfluence Process**. Chicago: Aldine-Atherton. 1972.
- Morris, Charles G. **Psikolojiyi Anlamak**, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, çev.ed. H.Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl, 2002, Ankara.
- Mutlu, Erol. **İletişim Sözlüğü**. 6. Basım. Sofos Yayınları. Ankara. 2012.
- Nazik, Hamil M. ve Ateş Bayazıt, **İnsan İlişkileri ve İletişim**, Yapa Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nazlı, Serap. **Aile Danışmanlığı**, 13. Baskı, Anı yayınları, Ankara, 2018.
- Noller, Patricia & Judith A. Feeney “Communication, Relationship Concerns, And Satisfaction İn Early Marriage” . In A.L. Vangelisti, H.T. Reis , & M.A. Fitzpatrick (Eds.), **Stability And Change İn Relationships**). New York: Cambridge University Press. 2002. (ss. 129 – 155).
- Noller, Patricia & Mary Anne Fitzpatrick, **Communication İn Family Relationships**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hal.1993.
- Odabaşı, Yavuz ve Gülfidan Barış, **Tüketici Davranışı**, Mediacat Kitapları, Konya, 2006.
- Oskay, Ünsal. **İletişimin ABC’Sİ**, İstanbul:Simavi Yayınları, 1992.
- Ozankaya, Özer. **Temel Toplum bilim Terimleri Sözlüğü**, Cem Yayınevi, İstanbul,1995.

- Özer, Kadir A. **İletişimsizlik Becerisi**,3. Basım, sistem yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Özkan, Mustafa. **İnsan İletişim ve Dil**, İstanbul: Akademik Kitaplar,2009.
- Özkan, Zülfikar. **NLP Teknikleriyle Aile İçi İletişim**. Hayat Yayıncılık, İstanbul,2004.
- Özodaşık, Mustafa **Algı-İkna ve Empatik İlişkiler**, Tablet Yayınları, Konya, 2009.
- Özodaşık, Mustafa. “Halkla İlişkilerde Öğrenme Kuramları ve Motivasyon”, **Halkla İlişkiler**, (Ed. Ahmet Kalender ve Mehmet Fidan), Tablet Yayınları, Konya,2011.
- Pierce, Barnett W. “The Coordinated Management Of Meaning: A Rules –Based Theory Of Interpersonal Communication”, (Ed.) Gerald Miller, **Explorations In Interpersonal Communication**, Beverly Hills, California: Sage Publications. 1976.
- Reece, Barry L. & Rhonda Brandt, **Human Relations Principles And Practices**, USA: Houghton Company,1990.
- Rogers, Wendy Stainton. **Social Psychology**, Maidenhead, Berkshire, England: McGraw-Hill Education, 2011.
- Sayar, Kemal ve Feyza Bağlan. **Koruyucu Psikoloji**, Timaş Yayınları, 2010.
- Sayın, Önal. **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi yayınları, Sosyoloji Bölümü, İzmir,1990.
- Segrin, Chris & Jeanne Flora, **Family Communication**, (Second Edition) University of Arizona New Mexico State University, New York: Routledge, 2011.
- Settles, Barbara H. “The future of families” . In M.B. Sussman, S.K. Steinmetz & G.W. Peterson (Eds.) **Handbook of marriage and family**. New York: Plenum. 1999. (ss. 307 -326).
- Sillars, Alan L. & Daniel J. Canary & Melissa Tafoya. “Communication, Conflict, And The Quality Of Family Relationships” . In A. Vangelisti (Ed.), **Handbook of Family Communication**. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 2004. (ss.413-446).
- Siyez, Didem Müge. “Kişilerarası İlişkilerin Başlangıcı ve Gelişimi”, (Edt.) Alim Kaya, **İnsan İlişkileri ve İletişim** (içinde), Ankara: Pagem A yayıncılık,13. Baskı, 2018.
- Solso, Robert L. & M. Kimberly Maclin & Otto H. Maclin, **Bilişsel Psikoloji**, Kitapevi Yay. Çev. Ayşe Ayçiçeği-Dinn, İstanbul, 2004.
- Spitzberg, Brain H. & William R. Cupach. **Interpersonal Communication Competence**. Beverly Hills, CA: Sage.1984.
- Steinmetz, Suzanne. “Adolescence in Contemporary Families” . In M.B. Sussman, S.K. Steinmetz &G.W. Peterson (Eds.), **Handbook of Marriage and Family**, New York: Plenum. (Ss.307 – 326).
- Stewart, Ian & Vann Joiness, **Günümüzde TA, Transaksiyonel Analiz’ e Yeni Bir Giriş**, Füsün Akkoyun (çev. Ed.) Ekşi kitaplar, Ankara, 2017.
- Sussman, Marvin B. & Suzanne K. Steinmetz & Gary W. Peterson (Eds.), **Handbook of Marriage and Family**, New York: Plenum, 1999.
- Taylor, Shelley E.& Letitia Anne Peplau & David O. Sears, **Sosyal Psikoloji**. Çev. Ali Dönmez, İmge Kitapevi, Ankara, 2007.
- Telman, Nursel ve Pınar Ünsal, **İnsan İlişkilerinde İletişim**, İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri, 2005.

Thibaut, John W. & Harold H. Kelley. **The social psychology of groups**. NY: John Wiley & Sons.1959.

Turner, Ralph H. **Family Interaction**. New York: Wiley. 1970.

Vangelisti, Anita L. **Handbook Of Family Communication**, University Of Texas At Austin Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Mahwah, New Jersey London. 2004.

West, Richard & Lynn H. Turner. **Understanding Interpersonal Communication: Making Choices in Changing Times**, California: Wadsworth Publishing Company. 2005.

Whitchurch, Gail G. & Fran C. Dickson , “Family communication” . Marvin B. Sussman, Suzanne K. Steinmetz & Gary W. Peterson (Eds.), in **Handbook of marriage and the family**, (2 nd ed). New York: Plenum Press. 1999.

Williams, Raymond. **Communications**, London: Penguins Books, 1977.

Yavuzer, Haluk. **Ana- Baba ve Çocuk**. Remzi Kitapevi, İstanbul,1997.

Yavuzer, Haluk. **Ana-Baba Okulu**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2016.

Yavuzer, Haluk. **Çocuk psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1994.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara, Seçkin Yayıncılık. 2005.

Yüksel, Haluk. “İletişim Kavramı ve Tanımı”, Uğur Demiray(ed.), **Genel İletişim** içinde, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Zıllıoğlu, Merih. **İletişim Nedir?**, 2. Basım, İstanbul: Ulus Basım Yayın,2009.

Makale

Aderson, Craig A. & Morgan P. Slusher, “Relocating Motivational Effects: A Synthesis of Cognitive and Motivational Effects on Attributions for Success and Failure”, **Social Cognition**, Vol.4 No.3.1986.(ss.270-292).

Alpman, Polat S. “Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi** / Journal of Sociological Research, Vol. 21. No.2. 2018. (ss.1-28).

Baxter, Leslie A. & Carma L. Bylund, Rebecca S. Imes & Denise M. Scheive “Family Communication Environments And Rule-Based Social Control Of Adolescents’ Healthy Lifestyle Choices” . **The Journal Of Family Communication**, Vol.5. No. 3. 2005. (Ss. 209 – 227) .

Bayad, Aydın. “Erving Goffman’ın Benlik Kavramı ve İnsan Doğası Varsayımı”, **Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, Vol.36 No.1. 2016.(ss. 81-93).

Bayer, Cherie L. & Donald J. Cegala, “Trait Verbal Aggressiveness and Argumentativeness: Relations with Parenting Style”. **Western Journal of Communication**, Vol.56. No.3. 1992 (ss.301-310).

Bayrakçı, Mustafa. “Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması”, **SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 14, 2007.

Berger, Charles R. & Richard J. Calabrese. “Some Exploration İn Initial Interaction And Beyond: Toward A Developmental Theory of Interpersonal Communication”, **Human Communication Research**, Vol.1 No.2. 2006. (ss.99 – 112).

Buehler, Cheryl & Deborah P. Welsh , “ A Process Model Of Adolescents’ Triangulation Into Parents’ Marital Conflict: The Role Of Emotional Reactivity” . **Journal Of Family Psychology**, Vol. 23, No. 2, 2009. (Ss.167 – 180).

Buehler, Cheryl & Deborah P. Welsh. “A Process Model Of Adolescents’ Triangulation Into Parents’ Marital Conflict: The Role Of Emotional Reactivity”.**Journal of Family Psychology**, Vol. 23. No. 2. 2009. (Ss.167 -180).

Burr, Wesley R. & Timothy A. Lowe, “Olson's Circumplex Model A Review and Extension”, **Family Science Review**, Vol.1, 1987.

Caughlin, John Patrick. “Family Communication Standards: What Counts As Excellent Family Communication And How Are Such Standards Associated With Family Satisfaction?”. **Human Communication Research**. Vol.29. No.1, 2003. (ss.5-40).

Clark, Richard D. & Glenn Shields, “Family Communication And Delinquency”, **Adolescence**, Vol. 32, No:125. 1997.(Ss.81-84).

Courtright, John A. Frank E. Millar, L. Edna Rogers& Dennis Bagarozzi. “Interaction Dynamics of relational negotiation: reconciliation versus termination of distressed relationships” **Western Journal of Speech Communication**, Vol.54. No:4,1991.

Daly, Kerry J. “Deconstructing Family Time: From Ideology to Lived Experience”, **Journal of Marriage and Family**. Vol.63 May 2001. (ss.283–294).

Denham, Susanne A. & Sharon Auerbach, “Mother- Child Dialogue About Emotions And Preschoolers’ Emotional Competence”, **Genetic, Social And General Psychology Monographs**, Vol. 121, No:3, 1995. (ss.313-337).

Epstein, Nathan B. & Lawrence M. Baldwin & Duane S. Bishop , “The McMaster Family Assessment Device” . **Journal of Marriage and the Family Therapy**, Vol.9. No.2. 1983. (ss.171 -180) .

Fitzpatrick, Mary Anne & David L. Ritchie . “Communication Schemata Within The Family: Multiple Perspectives On Family Interaction” . **Human Communication Research**, Vol.20, No.3, 1994.(ss. 275 – 301) .

Fitzpatrick, Mary Anne & David L. Ritchie, “Communication Schemata Within The Family”, **Human Communication Research**, Vol.20,1994.

Fitzpatrick, Mary Anne & Linda J. Marshall, “The Effect of Family Communication environments On Children’s Social Behavior During Middle Childhood”, **Communication Research**, Vol.23. 1996.

Fosco, Gregory M. & John H. Grych, “ Adolescent Triangulation Into Parental Conflicts: Longitudinal Implications For Appraisals And Adolescent–Parents Relations”.**Journal of Marriage And Family**, Vol.72, No.2. 2010. (Ss.254 –266).

Gibb, Jack R. “Defensive communication”. **Journal of Communication**, Vol.11, 1961. ss. 141-148.

Gilovich, Thomas “Differential Construal And The False Consensus Effect”. **Journal of experimental social psychology**, Vol. 59. No.4. 1990. (Ss. 623-634).

Gökçe, Birsen. “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1-2, Ankara, 1976.

Görgün-Baran, Aylin. “Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, Vol. 1. (ss. 31-42).

Gürses, İbrahim. “Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt.17 Sayı 2, 2008,(ss. 359-377).

Hallaç, Saliha ve Fatma Öz, “Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış” **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**, Sayı.6. No.2. 2014.(ss.142-153).

Hazan, Cindy & Philip Shaver, “Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process”. **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol.52 No.3. 1987. (ss. 511-524).

Hoffman, Jeffrey A. “Psychological separation of late adolescents from their parents” . **Journal of Counseling Psychology**, Vol.31, 1984. (Ss.170 – 178).

Homans, George C. “Social behavior as Exchange”. **American Journal of Sociology**, vol.63. 1958. ss. 597- 606.

İmamoğlu, Olcay. “ Değişim Sürecinde Aile; Evlilik İlişkiler, Bireysel Gelişim ve Demokratik Değerler” Değişim Sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler, Aile Kurultayında Sunulan Bildiri, Ankara: **T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu**, 1995.

Janjani, Parisa & Khodamorad Momeni,& Alireza Rai & Mohammad Reza Saidi, “Mediating Role of Irrational Beliefs In The Relationship Between The Quality of Family Communication and Marital Satisfaction” **World Family Medicine/Middle East Journal Of Family Medicine**, Vol. 15 No.7. 2017.

Kanak, Mehmet ve Serpil Pekdoğan “Ergenlerin Utangaçlık Düzeylerinin Anne-Baba Tutumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” .**International Journal of Social Science**. Vol.32. No.3. 2015. (Ss.513-515).

Karahan, T. Fikret “Bir İletişim ve Çatışma Çözme Beceri Eğitimi Programı’nın Üniversite Öğrencilerinin Sosyotropi Düzeylerine Etkisi”., **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice**, 2009 .

Kelley, Harold H. & John L. Michela, “Attribution Theory And Research”, **Annual Review Of Psychology**, Vol.31. 1980. (ss. 457-501).

Kelley, Harold H. “The Processes Of Causal Attribution”. **American Psychologist**, Vol. 28. No. 2. 1973 (ss.107-128).

Kruger, Joachim & Joanna S. Zeiger, “Social Categorization And The Truly False Consensus Effect”, **Journal Of Personality And Social Psychology**, Vol.65. No.4. 1993. (ss. 670-680).

Kuzgun, Yıldız. “Anne Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Cilt.5, Sayı.1, Ankara, 1973.

Malle, Bertram F. “The Actor–Observer Asymmetry in Attribution: A (Surprising) Meta-Analysis”, **Psychological Bulletin**, Vol. 132, No. 6. 2006. (Ss. 895–919).

- Mark H. Davis, "Measuring Individual Differences In Empathy; Evidence For A Dimensional Approach" **Journal Of Personality And Social Psychology**. Vol.44, No.1.1983. ss.113- 126.
- Marks, Gary & Norman Miller, "Ten Years Of Research On False- Consensus Effect: An Empirical And Theoretical Review". **Psychological Bulletin**, Vol. 102.No.1.1987. (ss.72-90).
- Matthew, Martin. & Carolyn Anderson, " Aggressive Communication Traits: How Similar Are Young Adults And Their Parents in Argumentativeness, Assertiveness, and Verbal Aggressiveness", **Western Journal Of Communication**, Vol.61, No.3. 1997. (ss. 299-314).
- Mchale, Susan M. & Kimberly A. Updegraff & Corinna J. Tucker & Ann C. Crouter , "Step In Or Stay Out? Parents' Roles In Adolescent Siblings' Relationships". **Journal Of Marriage And The Family**, Vol.62, No.3.2000. (Ss.746 -761) .
- Miller, Ivan W. & Christine E. Ryan & Gabor I. Keitner & Duane S. Bishop & Nathan B. Epstein "The Mc Master Approach to Families: Theory, Assessment, Treatment And Research", **Journal of Family Therapy**, Vol.22, No.2. 2000. (ss.168-189).
- Mills, R. J.& Grasmick, H. G.& Morgan, C. S.& Wenk, D. "The effects of gender, family satisfaction, and economic strain on psychological well-being". **Family Relations**", Vol.41 No.4. 1992. Ss. 440-445.
- Mizerski, Richard W. & Linda L.Golden & Jerome B. Kernan, "The Attribution Process In Consumer Decision Making". **Journal of Consumer Research**, Vol.6 no.2. 1979. (ss. 123-140).
- Montgomery, Edith. "Tortured Families: A Coordinated Management Of Meaning Analysis" **Family Process**, Vol.43. No.3. 2004.
- Olson, David H. & Sprenkle, D.H. & Russell, C.S. "Circumplex Model Of Marital And Family Systems: I. Cohesion And Adaptability Dimensions, Family Types, And Clinical Applications" . **Family Process**, Vol.18, 1979. (ss.3 – 28).
- Olson, David H. "Circumplex Model of Marital and Family Systems", **Journal Of Family Therapy**, Vol. 22, 2000. (ss. 144-167).
- Özalp, Ahmet ve Ayşe Akkuş, "Weber'den Mead'e Sembolik Etkileşim: Dini Hayatın Anlamlandırılması", **Turkish Studies**, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol.12 no.2, 2017.(ss. 155-166).
- Özdemir, Murat ."Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.11 sayı.1. 2010. (Ss.323-343).
- Özer, Arif ve Hüdayar Cihan-Güngör, "Yükleme Tarzları, Bağlanma Stilleri ve Kişilik Özelliklerine Göre Evlilik Uyumu" **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı.8, 2012.
- Paley, John "Compassion And The Fundamental Attribution Error: A Reply To Rolfe&Gardner" , **Nurse Education Today**, Vol.35 No.3, 2015, (ss.474–479).
- Paley, John "Francis, Fatalism And The Fundamental Attribution Error: A Reply To Philip Darbyshire" , **Nurse Education Today**, Vol. 35, No. 3. 2014, (ss. 468–473).
- Popenoe, David. "American Family Decline, 1960–1990: A Review And Appraisal" , **Journal of Marriage and the Family**, Vol.55, 1993.

Reed, Janet S. & Eric F. Dubow, "Cognitive And Behavioral Predictors Of Communication İn Clinic Referred And Nonclinical Mother Adolescent Dyads", **Journal of Marriage and The Family**, Vol. 59. No.1, 1997. (Ss. 91-102).

Riesch, Susan K. & Gloria A. Jacobson, "Young Adolescents' İndendificaion of Difficult Life Events", **Clinical Nursing Research**, Vol. 3. No.4, 1994.

Ritchie, David L. & Mary Anne Fitzpatrick, "Family Communication Patterns: Measuring İntrapersonal Perceptions Of İnterpersonal Relationships" . **Communication Research**, Vol. 17, No.4, 1990.(ss.523-544) .

Ritchie, David L. "Parents' Workplace Experiences And Family Communication Patterns" . **Communication Research**. Vol. 24, No.2. 1997. (Ss.175 – 187) .

Rose, Randall A. "A Proposal For İntegratinf Structuration Theory With Coordinated Management Of Meaning Theory" **Communication Studies**, Vol.57. No.2. 2006.

Ross, Lee D. & Teresa M. Amabile & Julia L. Steinmetz. "Social Roles, Social Control, and Biases in Social-Perception Processes", **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol. 35. No 7. 1977, (ss.485-494).

Rothschild, Constantina Safilios. "A Macro-And Micro-Examination Of Family Power And Love: An Exchange Model", **Journal of Marriage and The Family**, Vol.38. No.2. 1976. (ss.355 – 362) .

Rusbult, Caryl E. & Isabella M. Zembrodt, "Responses to dissatisfaction in romantic involvements: A multidimensional scaling analysis" . **Journal of Experimental Social Psychology**, Vol.19, No.3. 1983. (Ss.274 – 293) .

Schaufeli, Wilmar B. "Perceiving The Causes Of Employment: An Evolution Of The Causal Dimensions İn A Real- Life Situation". **Journal Of Personality And Social Psychology**, Vol.54. No2. 1988. (Ss. 347-356).

Schrodt, Paul & Jenna R. Shimkowski, "Family Communication Patterns and Perceptions of Coparental Communication", **Communication Reports**, Vol. 30, No.1, 2017, (ss. 39–50) .

Schrodt, Paul. "Family Communication Schemata And The Circumplex Model Of Family Functioning", **Western Journal of Communication**, Vol. 69, 2005.(ss.359 – 376) .

Staccini, Laura & Elena Tomba & Silvana Grandi & Gabor I. Kertner, "The Evaluation of Family Functioning by the Family Assessment Device: A Systematic Review of Studies in Adult Clinical Populations", **Family Process**, Vol. 54, No. 1, 2015.

Storaasli, Ragnar D. & Howard J. Markman. "Relationship Problems İn Marriage: A Longitudinal Investigation" . **Journal of Family Psychology**, Vol.4, 1990. (ss.80 – 98) .

Sumarwan, U.& Hira, K.T. "Credit, saving and insurance practices influencing satisfaction with preparation for financial emergencies among rural households". **Home Economics Research Journal**, Vol.21 No.2. 1992. Ss.206-227.

Tezel, Ayfer. "Aile İçi İletişim", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 2004.

Valerie S. Folkes. "Recent Attribution Research İn Consumer Behavior: A Review And New Direction". **Journal of Consumer Research**, Vol. 14,1988. ss. 545-564.

Vuchinich, Samuel “Starting And Stopping Spontaneous Family Conflicts” . **Journal of Marriage and the Family**, Vol.49, 1987. (ss.591 – 601) .

Wamboldt, Frederick & David Reiss, “Defining a family heritage and a new relationship identity: Two central tasks in the making of a marriage”. **Family Process**. Vol.28, No.3, 1989 (ss.317 – 335) .

Weiner, Bernard “An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion”, **Psychological Review**, Vol.92. No.4. 1985.

Weiner, Bernard. “Attributional Thoughts About Consumer Behavior”. **Journal Of Consumer Research**, Vol.27. 2000, (ss.382-387).

Weiner, Bernard. “Reflections On The History Of Attribution Theory And Research: People, Personalities, Publications, Problems”, **Social Psychology**, Vol.39. No.3. 2008. (ss.151-156).

Wolin, Steven J. & Linda A. Bennett. “Family Rituals” . **Family Process**, Vol.23. No.3. 1984. (ss.401 – 420) .

Yahşi, Gülşah ve Seda Bayraktar, “Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Doğum Sırasının Bağlanma Stilleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Vol.2. No.1.2016.

Tez

Akın, Mahmut. ”İsletmelerde Çatışma Yönetiminde İletişimin Yeri Ve Önemi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**. Kayseri,1998.

Arslan, Talip. “Yüksek Öğretime Geçiş Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Kaygı Düzeyleri İle Empati Becerileri Arasındaki İlişki”. **Yüksek Lisans Tezi**, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.2016.s.22.

Baran, Meryem. “Kadınlara Verilen İletişim Çatışmaları Eğitiminin Evlilik Doyumu Üzerine Etkisi”, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, 2013.

Bolatkıran, Mehmet Ali. “ İlköğretim Okulu Müdürlerinin Duygusal Yeterlilikleriyle İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin Öğretmen Algılarına Göre İncelenmesi (Gaziantep İli Merkez İlçeleri Örneği)” Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006.

Dirican, Nihal “Hz. Peygamber ve Aile İçi İletişim”, **Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Sivas, 2006.

Elitok, Ayşe. “Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma” (**Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000.

Ergin, Hatice. “İletişim Becerileri Eğitim Programı'nın Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2003.

Güngör-Houser, Ayşegül. “Evli Bireylerin Sahip Oldukları İletişim Çatışması Türü, Romantik Kiskançlık ve Duygusal Zeka Düzeylerinin Evlilik Doyumları Üzerine Etkisi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Ankara, 2009.

Gürel, Betül. “Ekonomik Faktörlerin Evlilik Kalitesine Etkisi: Bir Dyadic Model Testi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Ankara, 2016.

Güven, Ahmet “Çocukta Benlik Gelişiminde Aile İçi İletişimin Rolü: İslam Dini Açısından Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi SBE Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2013.

Kamışoğlu, İrem. “Sosyal Medyada Kişilerarası İletişim Çatışmaları”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2013.

Karaca, İsmail. “Aile İçi İletişimin Orta Öğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi(Elazığ İli Örneği)”, **Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-TV ve Sinema Anabilim Dalı, Elazığ, 2010.

Karakaş, Nazmi Mutlu “Olumsuz Çocukluk Çağı Deneyimi Olan ve Olmayan Annelerin Çocuklarıyla Bağlanma Örüntülerinin İncelenmesi” Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Sosyal Pediatri Programı, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2018.

Kavut, Sevgi “Kuşaklararası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2015.

Sever, Melih “Kök Hücre Nakli Olan Hasta ve Ailelerinin Hastalık Anlatıları” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, Ankara, 2018.

Temel, Ayşen. “Kişilerarası İletişim Temelinde İş ve Aile Yaşamı Dengesi”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, **Yüksek lisans tezi**, İzmir, 2005.

Türksezer, Büşra. “Sözlü ve Sözsüz İletişimde Liderlerin Mesajları Kullanımının İtibar ve İmaj Yönetimine Etkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, İstanbul, 2012.

İnternet

1) Priscilla Osredkar, “The Relationship Between Family Communication Patterns And An Individual’s Emotional Intelligence, **Communication Studies**, University Of Portland, 2012.

<https://pdfs.semanticscholar.org/2c73/a2cf28aa82ecdd93b9c7db852a33dc005378.pdf> İnternet erişim:20.08.2019.

2) <http://www.bingol.edu.tr/media/210799/sayt-bolum12-Arastirma-Evreni-Orneklem-Secimi-ve-Olcum.pdf>

erişim.21.08.2019.

3) Bertram Gawronski, “**Fundamental Attribution Error**”, University of Texas at Austin, January 2007.s.367. erişim tarihi: 17.07.2019. https://www.researchgate.net/publication/281179007_Fundamental_Attribution_Error